

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Disputationes|| ROBERTI BELLAR-||MINI E SOCIETATE
IESV,|| DE CONTROVERSIIS CHRISTIANAE|| FIDEI,
ADVERSVS HVIVS TEM-||poris Hæreticos,||**

Tribus Tomis comprehensæ.||

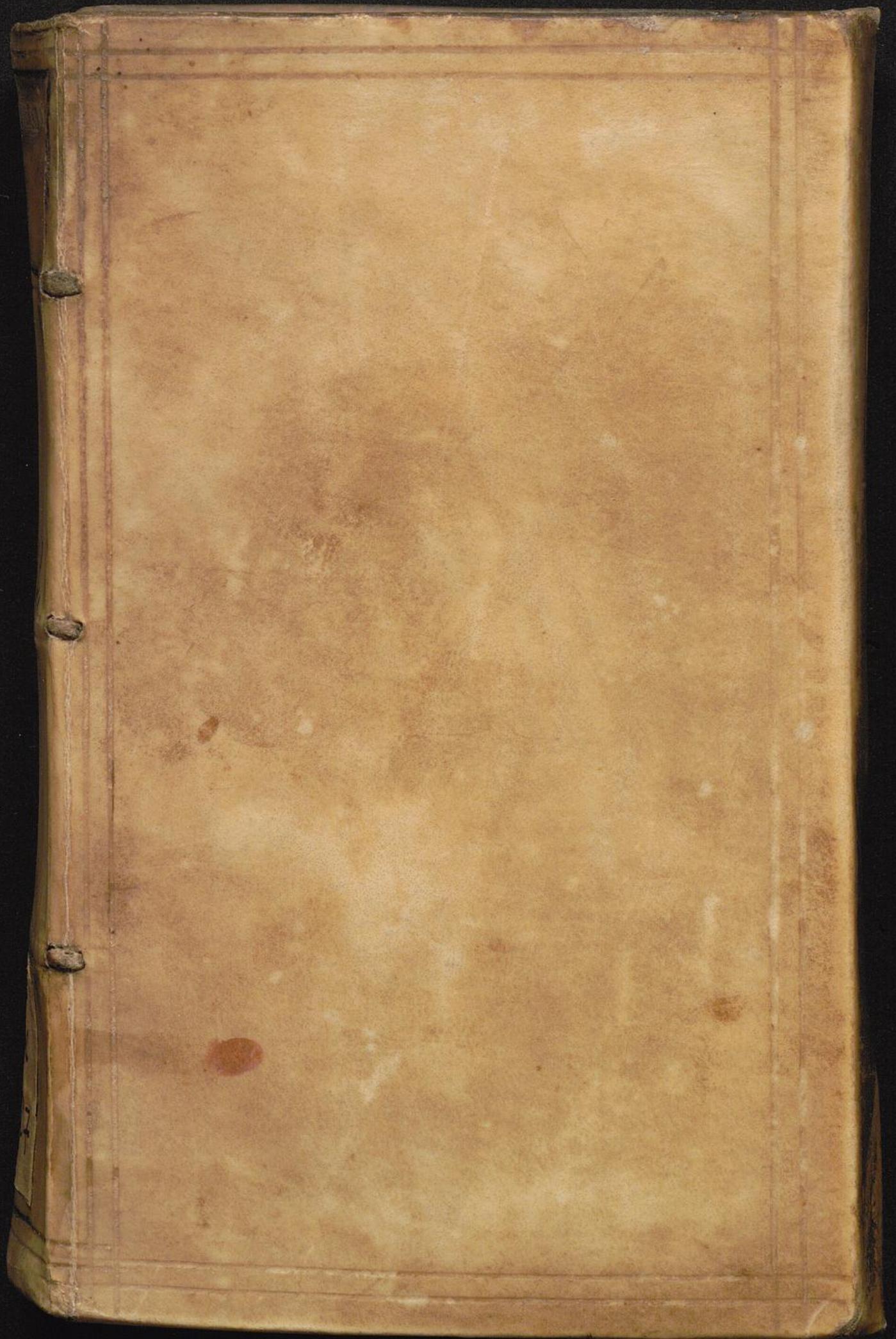
DE VERBO DEI|| scripto & non scripto,|| QVATVOR LIBRIS|| EXPLICATA.||

Bellarmino, Roberto Francesco Romolo <Heiliger>

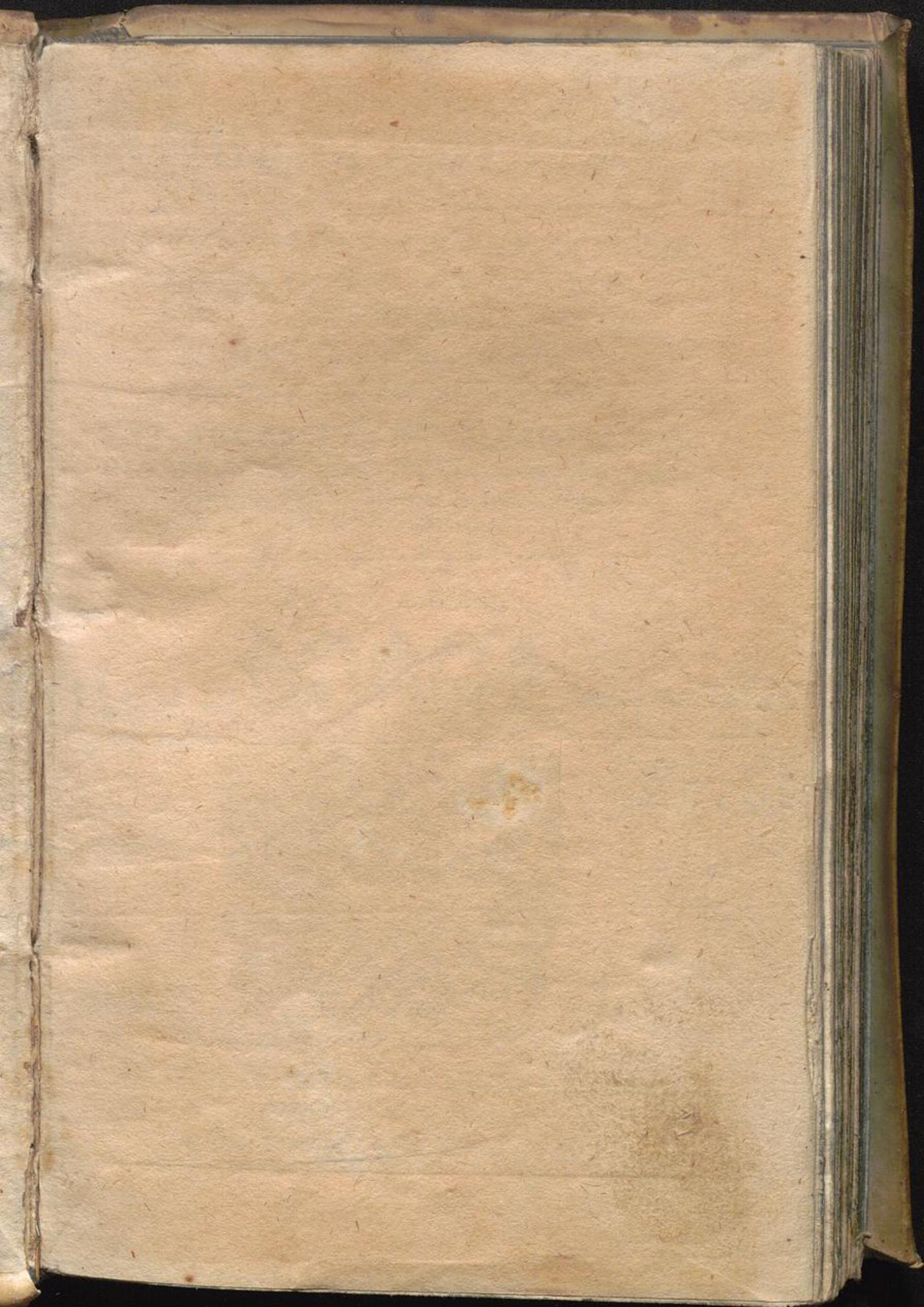
Ingolstadii, 1599

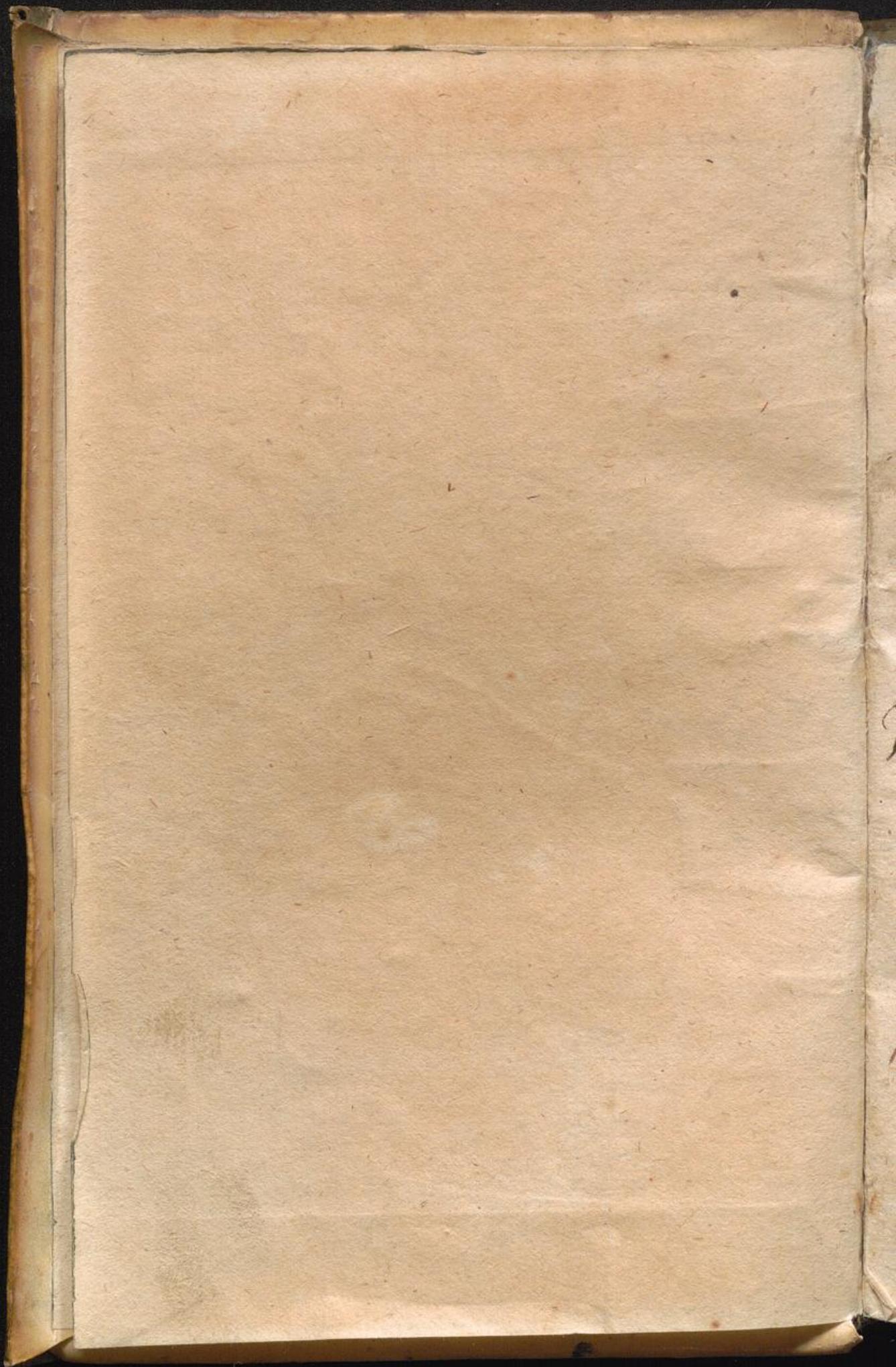
VD16 B 1607

[urn:nbn:de:hbz:466:1-53828](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-53828)

Th. 1507.

BEATISSIMO
SANCTISSIMOQVE
PATRI SIXTO V.
PONT. MAX.

ROBERTVS BEL-
LARMINVS.

ERE omnino ac sapienter, BEATISSIME PATER, scriptum reliquit S. Hieronymus, neminem esse tam impium, quem *Lib. 7. in Isai.* hæreticus impietate non vincat. Nam cum fides spiritualis totius ædificij, atque omnium cœlestium beneficiorum fundamentum & origo sit: qui fidem tollere de Ecclesia moliuntur, quod hæretici faciunt, omnia Ecclesiæ bona simul corrumpere, atq; ipsam Ecclesiam funditus euertere moliuntur. Quare S. Ioannes, & eum sequuti multi veteres Patres, vt vno verbo exprimerent innumerabiles clades, atque horribilem vastitatem, quam & Ecclesiæ, & Reipublicæ hæretici adferunt, Antichristi nomine eos appellandos esse censuerunt. Nulla enim inter omnes Ecclesiæ *1. Ioan. 2. c. 4. Cypri. lib. 4. epist. 7. Helar. contra Auxen.*

E P I S T O L A

*August. li.
2. contra
adver. leg.
& Proph.
cap. 2.*

persequutiones atrocior, nulla grauior futura est ea, quam Antichristus in ipso mundi interitu excitabit. Itaq; maiores nostri etsi in persecutionibus omnibus cōtra portas inferorum rem fortiter gererent, cū tamen caussa fidei agebatur, ita animis omnes commouebantur, vt non sibi satisfacerent, nisi vniuersas Ecclesiæ vires colligerent, ac tanquam communi classico euocati omnes vnà ad resistēdum occurrerent. Alios hostes vt ab Ecclesiæ finibus submouerent, nemo custodiam gregis sibi crediti deserbat: hæresim vt propulsarent, relictis gregibus, altaribus, sedibus, longè positas regiones non sine magno & sumptu, & periculo adire non dubitabant. Neque verò Episcopi tantū in Conciliis congregati quasi instructa acie aduersus hæreses depugnabant; sed & ante Episcopos ceteros summi ipsi Pontifices ex cellissima specula, atq; arce religionis primi signum dabant, primi fulmina anathematum in aduersarios iaculabantur; & post Episcopos Imperatores edictis, legibus, multis piè in hæreticos sæuebant; vnà autem omnium ordinum & nationum Doctores, & literis, & sermonibus, tanquam ad commune restinguēdum incendium, accurrebant.

Quod si priscis illis temporibus vnus aliquis error totum Christianum orbem vsque adeò commouebat, vt aliquando, summo Pontifice conuocante, sexcenti & eo amplius Episcopi ex remotissimis prouinciis in vna, vt ita dicam, castra

DEDICATORIA.

stra momento temporis conuenirent: quo tandem animo nos esse oporteret, qui non vno aliquo errore, sed ipsa hæresum colluione appetimur & exercemur; nec de vno, vel altero capite fidei, sed de tota propemodum religionis summa, cum Ecclesiæ hostibus dimicamus? Et tu quidem SIXTE V. Pontifex beatissime, in hoc spirituali prælio operam atque industriam tuam Ecclesiæ Catholicæ ita probasti, vt hac maximè de causa in hæc periculosissima tempora à diuina prouidentia reseruatus, & in summum spiritualis militiæ ducem lectus fuisse videare. Multarum quidem in te virtutum splendor elucebat, quæ te summo sacerdotio dignissimum ostenderent: integritas morum ex singulari indole tua, & religiosæ vitæ instituto, quod in clarissima D. Francisci familia suscepisti puer, adulescens piè coluisti, illustrasti Doctor insignis, Generalis autem Minister in pristinum decus & candorem reuocare conatus es. Prudentia singularis, qua tibi facem præferente in Quæstoris officio, in supremo religiosi ordinis magistratu, in Episcopali functione, in amplissimo & sacrosancto Cardinalium Collegio inoffenso semper pede cucurristi: Celsitudo animi, robur mentis, constãtia summo Principe digna, quam nihil vnquam à recto, nihil à legum seueritate deflexit; quæ etsi nunc cum summa potestate coniuncta in improborum comprimenda audacia cernitur maximè; non eam tamen Pontificatus peperit, sed ostendit.

EPISTOLA

Hæc & alia id genus multa, gradum tibi ad summam dignitatem opinione omnium faciebāt: sed inter tot clarissimas virtutes illa te, præter ceteras, Deo Ecclesiæ suæ prospiciente, ad fastigium istud euexit, quæ est hoc tēpore summo Sacerdoti præcipuè necessaria, ardor videlicet ac studium hæreticæ pestis ab Ecclesia auer- tendæ. quod quidem iam dudum in te spiritus Domini, & sacrarū literarum scientia excitauit; acuit deinde Quæstoris munus fortiter administratum; incenderunt tandem Pij V. Pontificis verè pij exempla, qui te, vt sacrilegis impiorum hominum sectis infestissimum, simul inter Illustrissimos Romanæ Ecclesiæ Patres ac Principes cooptauit, & Ecclesiæ vniuersæ ad hæreses horum temporum profligandas Ducem præstantissimum præparauit. cuius quidem sapientissimi, sanctissimiq̄ue viri iudicium continuò Pontificatus tui primordia comprobant. Sub ipsum enim tui Apostolatus initium eum actionum tuarum cursum instituisti, facile vt omnes intelligant, quid in omne reliquū tempus à tua ista magnitudine animi sperandum Catholicis, quid hæreticis pertimescendum.

Ego verò, vt ad me ipse nunc veniam, qualiscunque Ecclesiæ Catholicæ filius, piæ matri tam grauitè laboranti, accedente præsertim Superiorum meorum imperio, opem, quam potui, tuli. Et cūm annos iam quindecim in Contro- uersis fidei explicandis posuerim, partim Lo-
uanij

DEDICATORIA

uanij in florentissima totius Germaniæ Academia, partim Romæ, ad eos iuuenes instituendos, quos è Transalpinis regionibus Apostolica benignitas euocarat: vt ea, quæ docendo differueram, aliquando typis mandarem, atq; in lucem ederem, eorundem me Superiorum meorum compulit auctoritas. Quæ porrò disputationes, in cuius potissimum nomine apparere deberêt, non fuit mihi magnoperè cogitandum. siue enim in libros, qui hoc volumine continentur, siue in rationes dedicandi huiuscemodi laboris, mentem animumque conuerterem, sola occurrebat Sanctitas Tua, quæ omnibus aliis summo iure anteponenda videretur; vt non quærendus fuerit qui legeretur, sed legendus qui emereret. Libri qui offerendi erant, quòd fidei Controuersias ex veræ Theologiæ principiis explicent, nulli sanè iustius debebântur, quàm tibi, qui & summus Theologus es, & vnus Controuersiarum omnium Iudex, ab ipso Deo singulari prouidentia constitutus.

Quòd si in operum nuncupatione eius potissimum ratio haberi solet, qui possit, & velit oblatum sibi munus, vel patrocínio defendere, vel splendore nominis illustrare, nullius certè ratio mihi potius habenda fuit, quàm tui, qui & ea es potestate, qua proximè accedis ad Deum, eaque benignitate, qua (vt communis omnium parens) concedis hominum nemini, & à quo patrocínio ac tutelam opus hoc nostrum iure suo postulare videbatur. quod enim hoc seculo

EPISTOLA

inter tam multas hæreses, quibus Catholica oppugnatur fides, nulla sit longius latiusq; diffusa atq; propagata, nulla grauior, nulla infestior ea, quæ summum istum Pontificatum labefactare contendit; vt non iam alio nomine Catholici ab hæreticis, quàm Papistæ vocitemur; quasi sola sit inter nos & illos de Papatu contetio: ea causa fuit, cur in nostro opere nulla disputatio esset diligentius copiosiusq; tractanda, nulla maior, nulla instructior ea, qua summi Pontificatus institutio & auctoritas asseritur atq; defenditur. Quare non immeritò patrociniū Apostolicæ sedis libri illi vicissim flagitare videntur, qui in eiusdem sedis auctoritate tuenda, atq; ab hæreticorum morsibus & calumniis vindicanda, potissimùm consumuntur. Postremò, si librorum dedicationes testimonia esse solent animi grati, ac memoris acceptorum à magno aliquo Principe beneficiorum, non poterat vllò modo Societatis IESV alumnus quemquam tuæ Beatitudini in hoc officij genere anteferre. quidquid enim à nobis prodit, id suo sibi iure deposcit amplissima sedis Apostolicæ in vniuersam ordinis mei Societatem beneficentia, quam tu, Parens optime SIXTE, facis indies cumulatiorem. Vixdum enim inito Pontificatu, Sodalitas nostra à te nō humanissimis modò accepta verbis, ac bene sperare iussa, sed paulò pòst, vbi se primū obtulit occasio, ea beneficia consequuta est, vt & re in præsens accepta gaudeat, & spè etiam præcipere possit rerum ampliorum in futurum.

Accipe

DEDICATORIA.

Accipe igitur, BEATISSIME PATER, munusculum tibi multis nominibus debitum, ac de nostra Sodalitate, exigua illa quidem, sed tibi addictissima, deque vniuersa Christiana Republica, vt haftenus fecisti, bene mereri perge. nostræ videlicet partes erūt, assiduè Deum precari, vt Sanctitatem tuam vniuerso orbi Christiano conseruet incolumem, tuumque istum Pontificatum maximè diuturnum, & quod nomini tuo respondeat, consiliorum ac rerum tuarum cursum iubeat esse felicem.

AD LECTOREM PRÆFATIO.

RES omnino, Christiane Lector, me causa
impulerunt, ut has qualescunque disputa-
tiones meas in lucem prodire sinerem. Illa
prima me ratio mouit, quod non solum non
obesse, sed etiam prodesse censeam Ecclesiastica causa, si plu-

1. Trin. ca. rimi hoc tempore scribant. S. Augustini sententia est & no-
3. Contra ta multis, & digna qua ab omnibus cognoscatur, optan-
mendaci- dum esse, ubi hereses vigent, ut quicumque aliqua scribendi
um, ca. 6. facultate præditi sunt, ij scribant omnes, et si non modo de
rebus iisdem scripturi sint, sed eadem etiam aliis verbis for-
tasse scripturi. Expedit enim ut hæretici intelligant, in ca-
stris Catholicorum non vnum aut alterum esse, sed multos,
qui cum eis aduersa fronte congregari audeant. Illud præterea
ex multorum scriptione commodum accedit, quod breuius
& facilius libri ipsi Catholici ad manus omnium deferen-
tur, & cum alij in alios incidant, omnes tamen armis iis-
dem in communi periculo instruuntur. Quam sententiam
hominis prudentissimi atq; doctissimi, & veterum Patrum
exempla, & experimenta quotidiana confirmant. Ariana
hæresi quondam grassante, scripserunt accuratè & copiosè
tum Græci, tum Latini propemodum infiniti; Athanasius,
Basilus, Epiphanius, Didymus, vterque Gregorius, vterque
Cyrillus, Hilarius, Ambrosius, Augustinus, Gregorius Beti-
cus, Idacius Clarus, Phagadius, Fulgentius, & alij. Ita verò
conueniunt inter se, & quasi conspirant, siue testimonia
Scripturae pro Catholica fide adducant, siue ad hæreticorum
argu-

PRAEFATIO, &c.

argumenta respondeant, ut eadem omnes repetere atque inculcare, & omnes etiam ab vno aliquo accepisse videantur. Neque id illis vitio verti solet, aut potest. Nam quod multi scriberent, causa erat ardor fidei, & zelus religionis, quod in eorum pectoribus Spiritus sanctus accenderat. quod eadem scriberent, inde fiebat, quod antidotum veneni eiusdem ex eodem fonte eodem spiritu hauserant, & ex iisdem praesidiis aduersus hostes eosdem, de possessione eadem, eodem auctore ac duce Deo, pugnabant.

Quod si veteres illi tanto ardore tum ipsi scribebant, tum alios ad scribendum prouocabant, cum vna vel altera haeresi orbis terra laboraret; & inter haereticos non admodum multi scriberent; & nondum ars Typographica excogitata esset, quae ex vno volumine librorum examina penè momento extrudit; quid hoc nostro seculo fieri par esset, quo & innumerabiles haereses Ecclesiam vndique lacerant; & rari sunt apud aduersarios, qui non aliquid scribant; quorum libri non iam, ut cancer serpunt, sed velut agmina locustarum volitant; & denique certum est atque exploratum, non modò multis hominibus haeretica scripta quotidie pestem adferre, sed totis aliquando prouinciis perniciem attulisse? Hac igitur causa fuit, cur has disputationes typis mandari paterer: alioqui enim ab ea re non mediocriter abhorrebam. Sed altera me ratio vehementius incitauit.

Ediderunt hac etate praecleara volumina, omnium ordinum & nationum scriptores, & communis fidei causam aduersus communes hostes conspirantibus animis egregiè propugnarunt. Et quoniam alius aliud argumentum explicandum suscepit, atque in eo quàm accuratissimè pertractando totis viribus laborauit; exstant hodie de singulis ferme controuersiarum capitibus variorum auctorum pluri-

PRÆFATIO

mea eaq̄ doctissima, (& quod necesse erat) longissima disputationes. Sed non multi tanta librorum copia, tantoq̄ ocio abundant, vt ex tam variis & prolixis disputationibus controuersias omnes breui tempore cognoscere, & ea præsidia atque arma facile sibi comparare possint, quibus ad omnes partes fidei pro virili tuendas egent, qui apud Germanos, Gallos, Britannos, Polonos, Bohemos, Pannonos, Illyricos, Heluetios, aliasq̄ nationes heresi laborantes, pastorum ac doctorum munere fungi debet. Quapropter post insignium virorum doctissimos labores, id etiam desiderari videbatur, vt controuersia omnes in vnum quasi corpus redigerentur, certa q̄ ratione & via ita proponerentur & explicarentur, vt paruo tempore, facili sumptu, nec magno labore, ex vno armamentario, qui vellent, arma peterent, quibus vtcunq̄ saltem instructi, sine magno suo periculo aduersus hostes in acie starent. Quod quidem ego non mea sanè sponte, sed Superiorum meorum iussu efficere conatus sum; an perfecerim, aliorum erit iudicium. Ceterum, quia genus ipsum scriptionis vtilissimum videbatur, disputationes hasce in lucem dedimus, vt iis vtantur qui volent, donec aliquid plenius & elaboratius ab alio aliquo, qui magis abundet & ocio & ingenio, in eodem genere prodeat.

Tertia restat caussa, quæ me non incitauit modò, sed planè etiam, vt in initio dicebam, impulit & coëgit, vt hosce labores posteritati mandarem. Cùm beata memoria GREGORIVS XIII. Pontifex Max. Germanica atq̄ Anglica nationis adiuuanda studio, Germanorum Anglorumq̄ adolescentium amplissima duo Collegia in vrbe Roma, id est, in ipsa arce religionis, instituisset: ea mihi prouincia demandata est, vt eorum Collegiorum alumnis controuersias fidei, quàm diligentissimè & planissimè fieri poterat, nostro
in

AD LECTOREM.

in Gymnasio explicarem; & quasi novos Ecclesie milites, in suis ipsorum prouinciis cum inferorum copiis congressuros, pro mea tenuitate armarem. Ea igitur oblata occasione rem aggressus, eam disputandi rationem iniui, vt controuersias fidei omnes complecterer, ac partim eas in sua membra tribuerem, partim cum aliis iungerem & copularem, vt alia aliam sereret, & alia penderet & nasceretur ex alia, & ex omnibus vnum doctrinae corpus integrum & perfectum, suisq; numeris absolutum existeret. Quae nostrae disputationes ab auditoribus primùm in Gymnasio inter docendum exceptae, deinde à multis iterum atque iterum non sine magno vel labore, vel sumptu descriptae, atque ad varia loca delatae, tanta contentione ad praelum coepta sunt postulari, vt etiam aliqui minarentur se typis eas nobis inuitis ac repugnantibus mandaturos. Quare coactus sum, opus adhuc rude & impoliturum (neque enim quotidiano docendi munere impeditus, extremam illi manum imponere potui) ipse emittere, ne magno meo cum dolore disputationes in scholis exceptas, laceras videlicet ac mutilas, & mendis vndique refertas, typis excusas cernerem.

Tu velim, optime Lector, si quid erit in his commentariis, quod ad Dei gloriam, & Ecclesiae Catholicae utilitatem tibi vsui esse possit, eo vtare, & vni bonorum auctori Deo, non mihi, gratias agas: si quid verò inter legendum occurrerit, quod saepe fiet, aut nimis breue, aut parum aquabile, aut minus proprie & eleganter dictum; illud memineris, non eo animo hac inuitò scripta fuisse, vt ederentur, sed vt

memoriam meam inter docendum iuuarent; nec

quomodo quidq; dicatur, sed quid dicatur, attendas.

AD

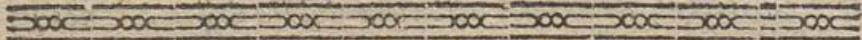

AD EVNDEM, ET TY-

POGRAPHOS, DE RECOGNITIONE

huius operis, Auctoris admonitio.

CVM inter legendum libros Controuersiarum mearum, inciderem in aliqua errata: operæ precium me facturum existimaui, si occasione eiusmodi erratorum Opus meum ipse perlegerem & castigarem, nec solum menda, quæ irreperant, auferrem, sed etiam pro iure, quod vnusquisq; in proprios partus habet, quædam nonnullis in locis adderem, pauca quoque detraherem, vel mutarem. Id ita feci, vt disputationes ipsas, vel locupletiores, vel clariores, adeoq; meliores effectas esse planè confidam. Quare Typographos, qui fortè libros hos meos, (cum legitima tamen facultate) recudent, hortor & oro, id iuxta hanc editionem diligenter fideliterque recudant. Hanc enim vnã à me recognitam & castigatã, vt meam deinceps agnoscam.

Opus hoc R. P. ROBERTI BELLARMINI, Societatis IESV, quoniam omnes Christianæ fidei Controuersias aduersus huius temporis hereticos, ita copiosè, orthodoxè, eruditè ac solidè explicat, vt non immeritò integerrimum, pulcherrimum, absolutissimumq; Controuersiarum omnium Corpus appellari queat, dignum profectò cum primis est, quod ad plurimorum utilitatem multò maximam typis procudatur.

Ita sentio ego ALBERTVS HUNGERS,
S. Theologiæ D. Professor, &
Procancellarius in alma Academia
Ingolstadiensi.

DIPLOMA S. CÆSAREÆ MAIESTATIS.

RVDOLPHVS II. diuina fauente clementia electus Romanorum Imperator, semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatia, Sclauonię, &c. Rex. Archidux Austrię. Dux Burgundiæ, Stiria, Carinthiæ, Carniolæ & Wirtembergę, &c. Comes Tirolis, &c. Recognoscimus ac notū facimus tenore presentium vniuersis. Quod cū nobis humiliter exponi curauit noster & sacri Imperij fidelis dilectus ADAMVS SARTORIUS Typographus Ingolstadiensis, se mortuo iam patre suo, DAVIDE SARTORIO Typographiam eandem omnino continuare statuisse, atque in eo se totum esse, vt non tantū ex iis libris, quos ipsius pater hactenus excudit, aliquos, verū etiam alios antehac nunquam editos, præcipuè verò præstantium Societatis IESV Theologorum GREGORII de VALENTIA, & ROBERTI BELLARMINI lucubrations, quas aut iam ediderint & perfecerint, aut in posterum edituri & perfecturi sint, excudat & in publicum edat. Vereri autem sese ne alij, quod fieri solet, quæstus causa eorundem librorum editioni fraudem faciant, ac proinde nos obnixè rogārit, vt priuilegio ipsum nostro munire, & aduersus eiusmodi fraudem protegere ac defendere dignaremur. Nos benignè considerantes quā præclaram DAVID SARTORIUS ADAMI pater, tum religioni nostræ Catholicæ, tum rei literariæ, diuersis Doctorum virorum libris pulcherrimè diligentissimeque edendis operam nauārit, minimeque dubitantes, quin eius filius ADAMVS vestigia paterna insistendo, industriam omnem & curam adhibiturus sit: prout iam sui specimen edidisse fertur, vt in arte Typographica laudem nō tantū paternam perpetuet, sed etiam, quoad eius fieri possit, augeat, memoratis precibus deesse nolimus: Ideoq; omnibus & singulis Typographis, Bibliopolis ac aliis, quamcunq; librariam negotiationem exercentibus firmiter inhihemus, ne quis prænarratos libros per decennium, à prima editionis die computandum intra sacri Romani Imperij, Regnorumq; & Dominiorum nostrorum hæreditariorum fines, simili aut alio quopiam caractere vel forma, siue in toto siue in parte recudere, aut aliò recudendos dare, vel alibi etiam impressos adducere, vendere, distraherēue clam vel occultè citra voluntatem

tatem & consensum præfati ADAMI SARTORII, suorum-
ue hæredum præsumat. Si quis verò secus faciendo priuile-
gium & Interdictum hoc nostrum Cæsareum spernere, negli-
gere aut transgredi conatus fuerit, eum non solum omnibus
exemplaribus, perperam quippe recufis & adductis (quæ qui-
dem supradictus ADAMVS SARTORIYS, aut hæredes eo-
rum ue mandatarij vbicunque deprehensa vel propria autho-
ritate, vel Magistratus loci illius auxilio sibi vindicare pote-
runt) de facto priuandum, sed & pœna insuper decem mar-
charum auri puri, fisco nostro Cæsareo, fraudis vindici, & sæ-
p̄fati ADAMI SARTORII, suorum ue hæredum vsibus ex
æquo pendenda decernimus irremissibiliter plectendū. Man-
damus ergo vniuersis nostris ac sacri Romani Imperij Re-
gnorumq; & Dominiorum nostrorum hæreditariorum sub-
ditis, cuiuscunque status, gradus, ordinis, conditionis, digni-
tatis aut præminentia existant, tam Ecclesiasticis quam sæ-
cularibus, præsertim verò iis, qui in Magistratu constituti, vel
proprio vel superiorum suorum nomine & loco Iuris ac Iu-
stitiæ administrationem exercent, ne quempiam priuilegium
hoc nostrum Cæsareum temerè & impunè transgredi aut
violare patiantur, quin potius contumaces, si quos compe-
rerint, præscripta pœna plecti, aliisque idoneis modis coër-
ceri curent: quatenus & ipsi eandem multam euitare malu-
erint. Harum testimonio literarum manu nostra subscripta-
rum ac Sigilli nostri Cæsarei impressione munitarum. Da-
tum in arce nostra Regia Pragæ, die decima septima mensis
Augusti. Anno Domini millesimo quingentesimo, nonage-
simo sexto. Regnorum nostrorum, Romani vigesimo primo,
Hungarici vigesimoquarto & Bohemici itidem vigesimo
primo.

Rudolphus.

Io. VV. Freymon.

*Ad Mandatum sacre Cæsareæ
Majest. proprium*

Io. Baruitius.

Disputationum

DE CON-
TROVERSIIS
CHRISTIANÆ FIDEI,
ADVERSUS NOSTRI
temporis Hæreticos,

Tomus primus.

CONTROVERSIÆ
PRIMA, DE VERBO DEI
scripto & non scripto,

QUATVOR LIBRIS
EXPLICATA.

Disputations

DE CON

TRIBUTIONIBUS

CHRISTIANAE FIDELITATIS

ADVERSUS HOS

ERRATA

Tomus primus

COACTIO

PRIMA

PRIMA

QUATUOR LIBRIS

EXPLICATA

PRAEFATIO

ROBERTI BEL-
LARMINI, SOCIETATIS
IESV, IN DISPUTATIONES DE
CONTROVERSIIS CHRISTIANÆ
fidei aduersus huius temporis
Hæreticos.

HABITA IN GYMNASIO

Romano, Anno 1576.

AGGREDIOR de Controuer-
siis fidei aduersus omnes huius
temporis hæreticos disputare;
& quæstiones plurimas, ac di-
uersissimas, in vnum quasi lo-
cum cogere, & tanquam vnius corporis mem-
bra, pro viribus, quas Deus è cælo suppeditare
dignabitur, singula quaque complecti. Ar-
duum sanè opus, & certè, mea quidem sententia,
eiusmodi, vt si non leuiter & perfunctoriè, sed
accuratè, ac vt rei dignitas, & difficultas exigit,
tractandum sit: scientiam propè infinitam, non
modò variarum disciplinarum, & linguarum,

B 2

sed

P R Æ F A T I O.

sed etiam totius antiquitatis, omnium historia-
rum, & temporum requirat. Quæ omnia cum
ipse sentiam in me, quàm sint exigua, & tamen
onus mihi impositum sustinere, ac perferre ne-
cessè: evitar saltem ingenij tarditatem, labo-
re, ac ingenia compensare; atque id efficere, ut
quando cetera omnia doctrina præsidia, atque
adiumenta nobis desint, studium certè & indu-
stria minimè desideretur.

Sed antequam de propositis quæstionibus di-
sputare incipiam, pauca quædam dicenda mihi
esse videntur de utilitate eiusmodi disputatio-
num; deinde exponendum breviter, quæ sint, &
quot huius temporis controuersia.

Ac utilitas quidem propositarum nobis di-
sputationum ex eo intelligi facile potest, quòd
meliolem, ac magis necessariam totius Theologia
partem comprehendunt. Agendum est enim non
de stillicidiis, & fundis, non de rebus leuibus; qua
parum refert, utrum sic an aliter se habeant: non
de Metaphysicis subtilitatibus, quæ sine periculo
ignorari, & interdum etiam cum laude oppu-
gnari possunt: sed de Deo, de Christo, de Ecclesia,
de Sacramentis, de Iustificatione, de auxilio gra-
ria, de arbitrij libertate, deq; aliis permultis gra-
uissimis, & difficillimis quæstionibus, quæ ad ipsa
fidei

P R A E F A T I O.

fidei pertinent fundamēta; quorum si vel unum quis labefactare disputando velit, ut S. Augustinus lib. 1. contra Iulianum, cap. 2. sapienter monuit, totum quod in Christum credimus, is auferat necesse est. Deinde hæreticos homines, ad lumen fidei reuocare, vel saltem impetum eorum, & furorem frangere, ab ouili Dominico feras illas arcere, Ecclesiam Christi protegere, & iam captas ouiculas, de faucibus luporum eruere, & in caulas Domini restituere; quanta, quaeso, utilitas est, quàm vera causa letitiæ, quàm copiosa gloria seges? At nihil horum unquam efficiet, qui non prius in his questionibus diu & multum versatus, cum ipse se armis Ecclesiæ diligenter instruxerit, tum hostium tela repellere, atque in ipsos hostes retorquere didicerit.

Ac ne fortè aliquibus minus nostra probetur oratio, quòd pestem hæreseos esse iudicent leuiorem, quàm reuera sit, cum eam ex communibus vitiis, & peccatis fortè metiantur, quæ quotidie per Sacramentum pœnitentiæ purgari, sanariq; animaduertūt: dicam de grauitate hæreseos non omnia, quæ dici possent, nec etiam plurima, ne immensam orationem suscipiam, sed pauca tantum, quæ cum necessaria esse, tum etiam sufficere hoc loco posse videantur.

P R Æ F A T I O.

Omittam enim, quòd S. Ioannes Chrysostomus hom. ad pop. Antioch. 50. & S. Augustinus cap. 25. lib. 21. de ciu. Dei, hæreticum hominem longè peiorem Ethnicis & Publicanis faciunt: non commemorabo, quòd ut procella ventorum maria commouere, & perturbare solèt; sic hæresis, quam regionem inuaserit, mox in ea tumultus, prælia, seditiones excitat: tacebo, quod maiores nostri, cum in aliis persecutionibus, tranquillo animo hostem exspectarent; tamè bello fidei ingruente, ita animis omnes commouebantur, ut non sibi satisfacerent, nisi vniuersas Ecclesiæ vires colligerent, & tanquam communi classico euocati, oēs unà ad resistendum occurrerent. Alia vitia ut depellerent, nemo de sua statione discedebat: hæresim ut propulsarent, domos ac prouincias suas deserere, & ignotas ac longè positas regiones, cum maximo rerum & vitæ discrimine adire non dubitabant. Alia propè infinita libenter patiar sile-ri, quæ me tamen alioqui non mediocriter iuuarent. Hoc unum dicam, hæreseos peruersitatem tantò esse grauiorem ceteris omnibus sceleribus, atque flagitiis; quantò communibus morbis magis est formidolosa & metuenda pestis.

Duo sunt, quæ pestem præ ceteris morbis meri-
tò horrendam terribilemque efficiunt. Vnum, quod
sum-

P R Æ F A T I O.

Comparat cum peste hæresis
Summa velocitate venenum suum ad cor vsque
diffundit, & hominem paulò antè sanum penè in
momento temporis extinguit. Alterum, quod
cùm vnum interficit, centum alios inficit, & lon-
gè lateq; tam celeriter serpit, vt si hodie domum
vnam inuaserit, breui ciuitatem totam cadaue-
ribus repleat.

Id ipsum omnino est in animis, hæresis; quod
in corporibus, pestis. Primū gratia munus, quod à
Patre cælesti in conuersione ac iustificatione re-
cipimus, primus cordis reuiuiscens motus, pri-
mus vitæ spiritualis sensus, absque vlla contro-
uersia & dubitatione, fides est: inde paulatim po-
stea ad sperandum animus excitatur, ad aman-
dum voluntas acceditur, lingua soluitur ad con-
fessionem, manus expediuntur ad opera. Cùm
igitur hæresis cor ipsum anima continuò petat,
& in eripiendis muneribus gratiæ ad primum
vsque deueniat, & initium illud vitæ diuinæ at-
que cælestis extinguat: quæ lues hæresi pernicio-
sior ac pestilentior cogitari potest?

Primum aedificij spiritualis fundamentum o-
mnium confessione ac sententia, fides est. Inde
enim spei parietes paulatim consurgunt, tectum
caritatis extenditur, ac demum varia multi-
pliciaq; operum bonorum ornamenta accedunt.

B 4 Domus

P R Æ F A T I O.

Domus Dei, inquit S. Augustinus serm. 22. de
 verbis Apostoli, credendo fundatur, sperando eri-
 gitur, diligēdo perficitur. quando igitur in huius
 edificiij concussione & motu, non in tecto, non in
 parietibus sistitur, sed vsq; ad ultima fundamen-
 ta effodienda ac euertenda, quod facit heresis,
 peruenitur: quanta, quaeso, est illa ruina? quanta
 iactura? quid tunc remanet spei, quando nulla
 pars edificiij reliqua est, sed totū simul vno impe-
 tu funditus corrui? Primus lucis diuinae radius,
 quem in cordibus nostris ille accendit, qui nos de
 tenebris vocauit in admirabile lumē suum, quid
 aliud est quā fides? inde enim quasi ab aurora
 incipiens lumen iustorum procedit, & crescit, vt
 sapiens ait, vsque ad perfectam diem.

Cū igitur heresis menti humane subitō diem
 eripiat, & ne illum quidem primum aurora ful-
 gorem accensum relinquat; quid heresi horribi-
 lius, miserius, funestius? Dicam hæc ipsa planius.
 Si Catholicus quispiam labitur in peccatū, si fur-
 tum, si adulterium, si homicidium fortē commit-
 tit; miserè certē cum illo agitur. At nihilominus
 quoniam adhuc aliquis vite sensus, adhuc edificiij
 fundamentum, adhuc lumen aurora, id est, fides
 in ipso est; multa & magna presidia ad salutem
 eternam habet, non ambulat in tenebris, nouit
 medi-

adulterium
 etc.

P R Æ F A T I O .

medicum suum, potest adhuc ex fide, quam habet, ad Deum clamare, super fundamentum edificare, communem liberatorem appellare, clementiam eius, & misericordiam implorare; neq; deest illi maternus Ecclesie sinus, & patent quoque officinae omnes spiritualium pharmacorum. At homo haereticus nihil horum habet, sed extincto in corde ipsius lumine fidei, umbras inanes & phantasmata consecratur; nescit quò vadat, & quò magis currit, eò longius à via recedit, & tenebris densioribus semper involuitur, donec à tenebris interioribus, quas in animo patitur, ad exteriores illas, quæ sunt in gehenna, perveniat. Neq; verò hæc amplificatio est, sed extenuatio potius.

An tibi tenebræ densissimæ, atq; palpabiles, non videntur iis esse offusæ, qui cum sapientissimi omnium hominum videri velint, tamen ea dicunt interdum, ea proferunt in medium, ea pro Evangelio venditant, quæ somnia, ac deliramenta esse, pueri quoque, atque anus etiam decrepita intelligerent? quid magis impium, ac stultum fingi potest quàm Deum, qui fons est bonitatis, & iustitiæ, auctorem omnium scelerum, & flagitiorum facere? *At hoc facit Petrus Martyr*

in commentario libri secundi Regum, nec non Io-

PRÆFATIO.

Caluino,

annes Calvinus in libro Institutionis, 1. capite
18. §. 4.

Seruetus

Quid magis puerile, & ineptum, quàm dicere
Deum in lapide, verè & propriè esse lapidem; in
ferro, ferrum; in trunco, truncum; in stipite, sti-
pitem; in rebus omnibus, res omnes? at hoc docet
Michaël Seruetus in epistola sexta ad Calvinum.

Luthero,

Centuriatores,

Quid magis absurdum, & contra omnem non
solum rationem, sed etiam sensum; quàm palàm
asserere, infantes dum baptizantur, exemplo
sancti Ioannis Baptista diuinas quasdam motio-
nes internis sensibus percipere, promissiones E-
uangelicas audire, & promittenti Deo fidem ha-
bere? At hoc palàm asserit Martinus Lutherus
in commentario tertij capituli epistolæ ad Gala-
tas, & qui eum secuti sunt Centuriatores, Cen-
turia 2. cap. 4. nec saltem reuerentur S. Augusti-
num, qui in epistola ad Dardanum, quæst. 2. scri-
ptum reliquit; Si propter unum Ioannem credi-
bile est infantes omnes ante atatem consilio, &
ratione uti: & propter Asinam Balaam, quæ sa-
pienter aliquando loquuta est, admonendos esse
homines, in deliberationibus suis Asinina exspe-
ctare consilia.

Deinde, quis non obstupescat potuisse homines
reperiri, qui sibi persuaderent, nihil aliud ad iu-
stifica-

P R Æ F A T I O.

stificationem impiorum requiri, quàm ut certò statuunt se esse iustos, sibi remissa esse peccata, ut iam non opinio, à veritate rei; sed è contrario, rei veritas ab opinione dependeat? & tamen hoc ipsum incredibile paradoxū, est articulus quartus illius celeberrimæ Augustanæ Confessionis, quæ pro Euangelio est maxima parti nostri temporis hereticorum.

Quid iam de Ioanne VViclefo dicemus, cuius hic est articulus sextus, in Concilio Constantiensi damnatus sess. 8. Deus debet obedire Diabolo? quid de Ioanne Caluino, qui in libro Institutionis 2. cap. 16. tam seridò, tam ex proposito docet, Dominum nostrum I E S U M C H R I S T U M, quod certè pia aures audire recusant, cruciatus gehennæ cum damnatis ac reprobis spiritibus aliquando pertulisse? unde etiam exstiterunt postea qui dicerent, Christum in cruce desperasse, atque adeò ad inferos esse damnatum. Quàm tetra, putas, caligine tenebatur animus ille, qui tantam impietatem cogitare potuit?

Sed quo in loco ponem⁹ Martini Lutheri verba illa, quæ is in lib. de Conciliis scripta reliquit: Mihi paulò antè negotium fuit cum Nestorianis, qui pertinacissimè contra me disputabant, & diuinitas Christi non possit pati?

En

P R Æ F A T I O.

En tibi, Christiane Lector, quibus non tam erroribus laborant, quàm furoribus agitantur, quibus tenebris inuoluuntur, in quæ præcipitia ruunt, qui semel circa fidem naufragium fecerunt. Nec tamen attingere volui mysteria longè absurdiora Anabaptistarum, & Libertinorum. En quanto miraculo diuisit Deus Israël em ab Ægyptiis. vbi Israël, id est, Catholica Christi Ecclesia est, ibi lux est, vt omnes omnino à maximo vsq; ad minimum viam iustitiæ, & veritatis agnoscant: vbi verò Ægyptij, id est, hæretici sunt, ibi tenebræ sunt horrendæ, atq; palpabiles, vt etiam in ipsos humanos sensus frequenter incurrant.

Atq; vtinam soli sibi noceret hæreticus, & non continuò venenum suum longè, lateq; diffunderet. sed verissimè scriptum ab Apostolo esse, hæreticorum verba, vt cancrum serpere; testis est locupletissimus nostra hæc ætas. Quis enim ignorat pestem Lutheranam in Saxonia paulò antè exortam, mox Germaniam penè totam occupasse: inde ad Aquilonem, & Orientem profectam; Daniæ, Noruegiæ, Suetiæ, Gotthiæ, Pannoniæ, Hungariæ absumpsisse: tum ad Occidentem, & Meridiem pari celeritate delatam, & Galliã, Angliam, Scotiam, florentissima quondam

P R Æ F A T I O.

dam regna, breui tempore populatam: ad extremum alpes transcendisse, & in Italiam usque penetrasse?

Quæ cum ita sint, ut ij, qui peste laborant, ne ceteros inficiant, ab aliorum consortio merito excluduntur, & neq; domos illorum ingredi, neque aliquid, quod ipsorum fuerit, contingere audeamus: sic etiam hereticorum libros, congressus, colloquia, conuiuia, iam inde à primo Ecclesie ortu, sapientissimo consilio, fidelibus omnibus maiorum nostrorum auctoritas interdixit. Nulla (inquit S. Cyprianus, in epist. 3. lib. 1.) cum talibus commercia copulentur, nulla conuiuia, vel colloquia misceantur; simusq; ab eis tam separati, quam sunt illi de Ecclesia profugi. Et S. Leo sermone de passione Domini 18. Viperea, inquit, hereticorum vitate colloquia, nihil nobis commune sit cum eis, qui Catholica aduersantes fidei, solo sunt nomine Christiani. Beatus quoque Athanasius in vita magni Antonij: Sic, inquit, hereticos detestabatur Antonius, ut omnibus diceret, nec iuxta eos quidem esse accedendum. Quid, quod Apostolus Paulus tam sæpe, & tam serio, de hereticis loquens, illud inculcat: Et hos deuita? Et S. Ioannes Apostolus & Euangelista, ut cap. 3. lib. 3. contra Valentinum auctor est Irenæus, cum

bal-

P R Æ F A T I O.

balneum aliquando esset ingressus, mox, ut Cherinthum hæreticum intus esse cognouit, de balneo exiliuit non lotus; nimirum exemplo suo posteros omnes admonere volens, hæresim morbum esse contagiosum, totisq; viribus, & summa animi prouisione cauendum.

Intellexit hoc sanè quondam, Ariana peste grassante, Ecclesia Samosatensis, nam, ut est apud Theodoretum lib. 4. hist. cap. 14. cum esset in ea ciuitate populus Catholicus, & Episcopus hæreticus, cõcionabatur Episcopus in Ecclesia, sed scamnis, & parietibus: omnes enim eum ut peste laborantem fugiebant. ibat Episcopus ad balnea, & alios, qui fortè aderant, ut secum lauarent, comiter inuitabat: at nemo vnquam, ipso præsente, locum introiuit; nemo etiam postea, nisi prius aqua omni eiecta, & noua rursus adducta, lauit: ludebant aliquando pueri in foro, contigit verò, ut lusoria pila pedem contingeret iumentum, quo Episcopus uehebatur, continuò exclamant omnes, & magno in ipso foro accenso igne, in eum pilam coniciunt.

Talis erat veterum Christianorum zelus, talis pro pietate contentio, talis fidei Catholice ardor, quem si Germania, si Boëmia, si Anglia, si Gallia, si populi ceteri imitari voluissent, aliam
pro-

P R Æ F A T I O.

profectò Rempublicam haberemus, si ad haresim arcendam ea saltem diligentia initia adhibita fuisset, quam ad pestem excludendam ubique adhiberi videmus: multa certè Ecclesie membra, quorum iam propè est desperata salus, adhuc integra & incorrupta manerent. Sed quando, peccatis nostris exigentibus, pestis hareseos tam vehementer crevit, & crescit indies, & res nostræ in tam magnum, atq; apertum discrimen adducta sunt, ut non nisi longo tempore, & multis multorum laboribus, & sudoribus, tantis malis remedium adferri possit: hoc unum superest, ut Ecclesie filij, atq; y præsertim, qui ad alios iuudos à Domino vocati sunt, ad resistendum hæreticis diligenter se parent. Quod ita fiet, si in iis cognoscendis, quæ tum illi contra Ecclesiam adferunt, tum pro Ecclesia nostri respondent, satis magnam curam operamq; ponant: quorum studiis hos nostros qualescunq; labores, aliquid etiã prodesse vehemèter optamus, & profuturos Domino adiuuante confidimus. Atque hæc sunt quæ de utilitate nostrarum disputationum ducenda esse putauimus.

Nunc paucis exponam, quæ sint, & quot eæ controuersia, quas explicaturi sumus. Humanè generis hostis etsi totus alioqui peruersus & ordinis

nis

P R Æ F A T I O .

nis perturbator esse soleat, tamen non sine quodam ordine Catholica Ecclesia veritatem oppugnare voluit. Itaq; primis CC. annis ab Ecclesia Christiana exortu, totus fuit in ipso primo articulo Apostolici Symboli labefactando occupatus. Quid enim aliud volebant Simoniani, Menandriani, Basilidiani, Valentinista, Marcionista, Manichæi, & vniuersa schola Gnosticorū, quàm non esse unum Deum, Patrem omnipotentem, creatorem cæli & terræ? Vbi verò id non successit, rursus tempore consequente, post annum Domini CC. noua castra Diabolus instruxit, & articulum secundum, quo Christi Domini nostri diuinitas explicatur, exagitare aggressus est. Inde enim Praxeas, Noëtus ac Sabellius, necnon Paulus Samosatenus.

Post annum verò CCC. Photinus, Arius, & Eunomius exstiterunt: qui vel Christi diuinam personam à Patris persona non distinguebant, atque eam proinde, vt Hilarius loquitur, perimebant; vel diuinam eius naturam diuersam atque alienam à Patris natura faciebant, & ea ratione non verè diuinam, sed creatam esse disputabant. At cum ne tunc quidem aduersus Ecclesiam porta inferi praualesse potuissent, tertio Diabolus nouo delectu habito, articulum tertium, & simul quar-

P R Æ F A T I O.

quartum, quintum, sextum, & septimum, quoniam inter se connexionem quandam, & quasi cognationem habent, maiori conatu & viribus oppugnare instituit.

Itaque Nestorium excitavit ac Theodorum Mopsuestenum, post annum CCCC. Deinde paulo post, Eutychem & Dioscorum: circa verò annum quingentesimum, Petrum Gnapheum, Severum Antiochenum, Iulium Halicarnasenseum: post annum autè DC. & DCC. Iacobum Syrum, Cirum Alexandrinum, Sergium, Pyrrhum, ac Paulum Constantinopolitanos: denique omnem illam innumerabilem Eutychetis in minutissimas sectas variè concisam ac dissectam posteritatem, cuius adhuc hodie germina quadam in Oriente reperiuntur.

Isti siquidem omnes, diuersis quidem, atque inter se contrariis artibus & machinis, sed tamen unum & idem diuina incarnationis mysterium, necnon passionis, resurrectionis atque aduentus ad iudicium, id est, quinque sequentes Symboli Apostolici partes destruere atque euertere studuerunt. Priores enim, duas in Christo personas constituentes, diuinam unam, humanam alteram, & Christum Deum ab homine Christo separantes, solum hominem, non etiam Deum esse volebant

C eum,

P R Æ F A T I O .

eum, qui conceptus de Spiritu sancto, natus de
 M A R I A Virgine, passus, mortuus, & sepultus,
 ac deinde rediuiuus in cœlum ascendisse, & rur-
 sum adiudicandum orbem terrarum reuersurus,
 ab Ecclesia Catholica prædicatur. Posteriores au-
 tem, naturas ipsas, diuinã & humanam in Chri-
 sto permiscentes, & vnã conflantes ex duabus,
 mysteria salutis nostræ, incarnationem, passionẽ,
 resurrectionem, ascensionem, aduentum ad iudi-
 cium, ficta & simulata esse docebant.

Sed posteaquam de his etiam copiis Ecclesia
 Catholica more solito triumphauit, non propte-
 rea deterritus Diabolus est, sed rursus exerci-
 tum reparauit, & articulum sequentem, id est,
octauum, qui est de Spiritu sancto, magno impetu
 labefactare adorsus est. Nam circa annum Do-
 mini DCCC. LX. temporibus Nicolai primi Ro-
 mani Pontificis exortum est (ut ego quidem ar-
 bitror, quamuis alij aliter sentiant) schisma Græ-
 corum, ab Apostolica sede & Ecclesiis Occidentis:
 cuius quidem schismatis fundamentum est error
 ille Græcorum in tot Conciliis confutatus, quo
Spiritum sanctum à Filio non procedere, perti-
 nacissimè contendunt. Tametsi enim multò antè
 Macedonius Spiritum sanctum Deum esse, &
 Theodoretus eundem Spiritum sanctum à Filio
 pro-

P R A E F A T I O.

procedere negavit: adeò tamen eo tempore in ipsa Christi vera Diuinitate atq; humanitate oppugnanda Satanas occupabatur, vt articulum fidei, qui ad Spiritum sanctũ pertinet, ac potissimùm eam partem, quæ de processione est à Patre & Filio, non nisi leuiter tentasse videatur.

Verumenimuerò, cum versutissimus hostis noster animaduerneret, parum se in articulis illis conuellendis proficere, qui ad ipsas diuinas personas pertinerent, totum se ad eos commouendos & destruendos conuertit, qui ad Ecclesiam & Sacramenta pertinent. Hos duos articulos; Credo sanctam Ecclesiam Catholicam, Sanctorum communionem, Remissionem peccatorum, ab anno millesimo vsq; ad hanc diem, sæpius mutatis, auctis, renouatis exercitiis, per Berengarianos, Petrobrusianos, Valdenses, Albigenses, VViclefistas, Hussitas, Lutheranos, Zuuinglianos, Confessionistas, & Anabaptistas, omni arte atq; industria, & omnibus totius inferni viribus euertere conatus est, & adhuc hodie conatur.

Illud autem mirabile & animaduersione dignum mihi videri solet, quòd Berengarius tanquam auctor & parens hæreticorum huius temporis, tribus suis erroribus fundamenta iecerit trium præcipuarum sectarum, ad quas hoc tem-

Calv.
Berengarius
Luth.
Anab.

P R Æ F A T I O.

pore cetera omnes reuocari possunt; Sacramentari-
 rorum videlicet, Confessionistarum, Anabapti-
 starum. Primus enim Berengarij error fuit, non
esse in Eucharistia verum Christi corpus, sed tan-
tum ea significari. Hunc errorem tanquam suum
 & proprium Sacramentarij receperunt. Alter
 eiusdem fuit error, quem post secundam palino-
 diam excogitauit, esse quidem in Eucharistia ve-
 rum Christi corpus, sed vnà cū substantia panis,
 atque hunc suum fecit Confessio Augustana, & in
 eo Confessionista omnes perseuerant. Tertius eius-
 dem Berengarij error fuit, paruulos non esse ba-
ptizandos, nec Matrimonia colenda, cū omnes
 fœminæ omnibus masculis sint cōmunes, vt Guit-
 mundus libro primo contra Berengarium auctor
 est. ista verò ipsissima est Anabaptistarum fides
 & doctrina.

Cū igitur hereses huius tēporis propriè cir-
 ca hos duos articulos Symboli Apostolici nonum
 & decimū ferè omnes versentur, nos etiam con-

trouersias omnes ad eosdem duos articulos refe-
 remus. Initiò igitur de sancta Ecclesia differe-
 mus: in qua disputatione agendum erit primū
 de ipso Christo, qui caput est & princeps Ecclesia
 uniuerse: deinde de ea parte Ecclesia, que laborat
 in terris, necnon de capite eius visibili summo

Ponti-

Sedus ad duos salu-
 art. in los. sig. Ecclia
 et. omni. signa
 p. itaq.
 4. n. 1.
 de. p. sig. in. ter.
 sig. hinc. caput
 visibile. et. sig. unum.
 de. capite. in. ter.
 sig. laboris
 de. d. p. sig. in. calis. hinc. de. i. uo. c. a. o. san. c. t. o. r. u. m. r. a. t. i. q. u. e. i. m. a. g. i. n. e. s.

P R Æ F A T I O.

Pontifice, deq̄ omnibus eius membris, id est, Clericis, Monachis, Laicis: tum de altera parte Ecclesie, quæ in locis purgatoriis expiatur: postremò de illa, quæ iam cum Christo beata in cælis triumphat. Vbi de cultu & inuocatione Sanctorum, de reliquiis, & imaginibus, aliisque similibus rebus disputabitur. Quibus expeditis ad Sanctorum communionem, id est, ad Sacramentorum tractationem accedemus, ubi tot erunt capita controuersiarum, quot sunt Sacramenta. Nam quidquid ferè Theologi de Sacramentis affirmant, id totum heretici huius temporis negant. Sequitur postremò, remissio peccatorum, ad quam illæ quæ

Remissio illa de
qua in hōis
græ amissione
vulneribus ex parte
relictis,
ex parte
libero arbitrio
iustificat
et meritis opum
bonorum

stiones omnes pertinebunt, quæ sunt de gratia primi hominis, de gratia amissione, de vulneribus ex peccato relictis, de gratia reparatione, de libero arbitrio, de iustificatione, de meritis operum bonorum.

Porrò his omnibus questionibus premittenda erit, quasi magnum quoddam proæmium, controuersia de Verbo Dei. Neq̄ enim disputari potest, nisi prius in aliquo communi principio cum aduersariis conueniamus: conuenit autem inter nos & omnes omnino hereticos, verbum Dei esse regulam fidei; ex qua de dogmatibus iudicandum sit: esse commune principium ab omnibus conces-

P R Æ F A T I O.

sum, unde argumenta ducantur: denique esse gladium spiritualem, qui in hoc certamine recusari non possit. Tamen de isto ipso communi principio multe quaestiones sunt. Alij enim verbum Dei solum internum recipiunt; alij externum, sed scriptum; alij partim scriptum, partim voce traditum. Rursum alij hos libros, alij illos pro verbo Dei habent: alij hac editione, alij illa utendum censent: alij Scripturam clarissimam esse per se, alij obscuram, & interprete indigere contendunt: denique alij sensum Scripturarum à Spiritu interno reuelante, alij ab Ecclesia, eiusque summo Pastore petendum docent; quae omnes quaestiones initio exponi debent; ut habeamus aliquid, unde de ceteris statuamus. sed haec omnia index totius operis plenius explicabit.

INDEX

INDEX TO- TIVS OPERIS.

TOMI PRIMI,

CONTROVERSIÆ *generales septem.*

- I. De Verbo Dei scripto & non scripto.
- II. De Christo capite totius Ecclesiæ.
- III. De summo Pontifice capite militantis Ecclesiæ.
- IV. De Ecclesia militante, tum in Conciliis congregata, tum sparsa toto orbe terrarum.
- V. De membris Ecclesiæ militantis, Clericis, Monachis, Laicis.
- VI. De Ecclesia, quæ est in Purgatorio.
- VII. De Ecclesia, quæ triumphat in cœlis.

TOMI SECUNDI,

CONTROVERSIÆ *generales quinque.*

- I. De Sacramentis in genere.
- II. De Baptismo.

C 4

III.

INDEX TOTIVS OPERIS.

III. De Eucharistia.

IV. De Pœnitentia.

V. De Sacramentis ceteris.

TOMI TERTII.

CONTROVERSIÆ
generales tres.

- I. De gratia primi hominis, & statu innocentia.
- II. De gratia amissione, & statu peccati.
- III. De gratia reparatione, & statu iustificatorum per Christum.

INDEX

INDEX

LIBRORVM
PRIMITOMI.

PRIMÆ CONTROVERSIÆ
GENERALIS,

DE VERBO DEI.

- LIBER I. De libris sacris & apocryphis.
II. De editionibus, Hebraica, Chal-
daica, Græca, Latina, vulgari-
bus.
III. De interpretatione & vero sensu
Scripturæ.
IV. De Verbo Dei non scripto.

SECUNDÆ CONTROVERSIÆ
GENERALIS,

*DE CHRISTO CAPITE
totius Ecclesie.*

- LIBER I. De vera Christi Diuinitate.
II. De distinctione personali à Patre
& Spiritu sancto, ac de processio-
ne Spiritus sancti à Filio.

C 5

III. De

INDEX LIBRORVM

- III. De anima Christi, & descensu ad inferos.
- IV. De veritate & maiestate carnis Christi.
- V. De officio & merito Mediatoris.

**TERTIÆ CONTROVERSIÆ
GENERALIS,
DE SUMMO PON-
tificis.**

- LIBER I.** De primatu S. Petri in Ecclesia militante.
- II. De successione Romani Pontificis in eo primatu.
- III. De Antichristo, quòd nihil commune habeat cum Romano Pontifice.
- IV. De potestate Romani Pontificis in causis spiritualibus.
- V. De temporali dominio & potestate eiusdem Pontificis.

**QVARTÆ CONTROVERSIÆ
GENERALIS,
DE CONCILIIS ET
Ecclesia.**

- LIBER I.** De natura & causis Concilij.
- II. De

PRIMI TOMI.

- II. De potestate Conciliorum.
- III. De Ecclesiæ natura & proprietatibus.
- IV. De notis veræ Ecclesiæ.

**QVINTÆ CONTROVERSIÆ
GENERALIS,**

*DE MEMBRIS
Ecclesiæ.*

- LIBER I.** De Clericis & Sacerdotibus.
- II. De Monachis & Religiosis ceteris.
- III. De Laicis, ac potissimum de Magistratu politico.

**SEXTÆ CONTROVERSIÆ
GENERALIS,**

*DE ECCLESIA, QVÆ
purgatur in locis subterraneis.*

- LIBER I.** De Purgatorio; An sit.
- II. De loco, tempore, pœnis, & aliis, quæ ad Purgatorium pertinent.

SEPTI-

INDEX LIBRORVM, &c.
SEPTIMÆ CONTROVERSIÆ
GENERALIS,

DE ECCLESIA, QUAE
triumphat in cælis.

- LIBER I. De Beatitudine & cultu Sanctorum.
II. De eorum Reliquiis, & Imaginibus.
III. De Basilicis, festis diebus, aliisque rebus, quibus Sanctorum memoria à mortalibus colitur.

INDEX

LIBRORVM ET
CAPITVM PRIMÆ
CONTROVERSIÆ.

LIBER PRIMVS,
De Verbo Dei.

- CAP. I. *Sitne Scriptura verbum Dei.*
II. *Libris, qui Canonici nominantur, verbum Dei
contineri.*
III. *Refellitur obiectio ex verbis D. Pauli; Litera
occidit, spiritus vivificat.*
IV. *Qui sint libri sacri.*
V. *De hereticis, qui libros Testamenti veteris pri-
mi ordinis oppugnarunt.*
VI. *De hereticis, qui libros Testamenti novi supra
numeratos oppugnarunt.*
VII. *De libro Esther.*
VIII. *De libro Baruch.*
IX. *De quibusdam capitibus Danielis.*
X. *De libris Tobie, Judith, Sapientia, Ecclesiasti-
ci, & Machabaorum.*
XI. *De libro Tobie.*
XII. *De libro Judith.*
XIII. *De libro Sapientia.*
XIV. *De Ecclesiastico.*

XV.

INDEX LIBRORVM

- XV. *De libris Machabeorum.*
XVI. *De quibusdam partibus librorum Marci,
Luca, Ioannis.*
XVII. *De epistola ad Hebraeos.*
XVIII. *De epistola Iacobi, Iuda, secunda Petri, secun-
da & tertia Ioannis.*
XIX. *De Apocalypsi.*
XX. *De libris Apocryphis.*

LIBER SECVNDVS,
De Verbo Dei.

- CAP. I. *Ostenditur, editionem Hebraicam Mosis &
Prophetarum nunquam periisse.*
II. *Num Hebraica editio sit corrupta.*
III. *De editione Chaldaica.*
IV. *De editione Syriaca.*
V. *De variis Graecis editionibus.*
VI. *De interpretatione LXX. Seniorum.*
VII. *De editione Graeca Testamenti noui.*
VIII. *De Latinis editionibus.*
IX. *De auctore vulgatae editionis.*
X. *De auctoritate Latinae editionis vulgatae.*
XI. *Soluntur obiectiones hereticorum contra vul-
gatam Latinam editionem.*
XII. *Defenduntur loca, quae Kemnitius deprauata
esse dicit in editione vulgata.*
XIII. *Defenduntur loca, quae in Psalmis malè reddi-
ta fuisse à Latino interprete, Calvinus con-
tendit.*

XIV.

ET CAPITVM.

- XIV. *Defenduntur loca, quae haeretici aiunt esse corrupta in editione Latina Testamenti noui.*
- XV. *De editionibus vulgaribus.*
- XVI. *Soluuntur obiectiones haeticorum.*

LIBER TERTIVS,

De Verbo Dei interpretatione.

- CAP. I. *Scripturam non esse tam apertam per se, ut sine explicatione sufficiat ad controuersias fidei terminandas.*
- II. *Soluuntur obiectiones aduersariorum.*
- III. *Proponitur questio de indice controuersiarum; & simul differitur de sensibus Scripturarum.*
- IV. *Adferuntur testimonia ex Testamento veteri, pro sententia Catholicorum.*
- V. *Idem probatur ex Testamento nouo.*
- VI. *Idem probatur ex consuetudine Ecclesiae.*
- VII. *Idem probatur testimoniis Pontificum & Imperatorum.*
- VIII. *Idem probatur testimoniis Patrum.*
- IX. *Idem probatur ex ratione.*
- X. *Soluuntur obiectiones.*

LIBER QVARTVS,

De Verbo Dei non scripto.

- CAP. I. *Qui potissimum defenderint, vel oppugnarint non scriptas traditiones.*
- II. *Quid sit, & quotuplex traditio.*

III.

INDEX LIBRORVM, &c.

- III. *Explicatur status questionis, & mendacia quaedam aduersariorum deteguntur.*
- IV. *Ostenditur necessitas traditionum.*
- V. *Esse aliquas veras traditiones, demonstratur ex Scripturis.*
- VI. *Idem ostenditur testimoniis Pontificum & Conciliorum.*
- VII. *Idem probatur ex Patribus.*
- VIII. *Idem probatur quatuor aliis argumentis.*
- IX. *Explicantur regulæ quinque, quibus in cognitionem verarum traditionum devenimus.*
- X. *Soluntur obiectiones aduersariorum, quæ ex Scripturis petuntur.*
- XI. *Soluntur obiectiones ex Patribus.*
- XII. *Soluntur rationes aduersariorum.*

i

DE VERBO DEI

LIBER PRIMVS.

CAPVT PRIMVM.

Sitne Scriptura Verbum Dei.

INSTITVENTI MIHI DE LIBRIS SACRIS disputare, primò se offert illa Quæstio: Sitne Scriptura Prophetica & Apostolica vt verbum Dei recipienda? An id solùm pro verbo Dei habendum sit, quod Spiritus sanctus priuatim vnicuique in corde loquitur? Quam quæstionem indignam alioqui quæ tractetur apud Theologos Christianos, peperit nobis hoc tempore partim Suenckfeldij & Libertinorum deliratio, partim improbitas & impudentia Lutheranorum. Gaspar Suenckfeldius (vt Fridericus Staphilus, in lib. de concordia discipulorum Lutheri, & Petrus Palladius in libro de hæresibus huius temporis testantur) verbum scriptum tanquam literam occidentem respuit, soloque spiritu interno contentos nos esse iubet. De Libertinis, qui auctoribus Copino & Quintino exorti sunt, in hunc modum scribit Ioannes Calvinus in instructione aduersus Libertinos, capite 9. *Iam, inquit, diximus istos initio aperte ridere solitos, si quis Scripturas allegaret: Nec dissimulasse, quin eas pro fabulis haberent. Interim tamen non desinebant iis & t. si quis esset locus, quem in sensum suum torquere possent. Non quod ei adhiberent fidem, sed tantum & t. perturbarent Idiotas, atque ita concuterent, & tandem eos ad se possent facilius adducere. Si quis locus ipsis obiceretur: respondebant, nos litera minime obnoxios esse: sed spiritum, qui viuificat, sequi oportere. Quin etiam Porcus ille Quintinus, & numquemque Apostolorum aliquo scommate nos auerat, & eluti Picardico*

*Cass. Suenckfeldius
vbi scripta est
litera occidentem
Libertini vident.*

Quintus & Iuanes
pro apostol.

suo sermone Paulum Vocans & as fractum: Ioannem, iuuenem
solidulum: Petrum, abnegatorem Dei: Mattheum, fenerator-
rem. Hæc ille.

Porro Martinus Lutherus, & Ioannes Calvinus, & quot-
quot sectatores, & discipuli eorum sunt, hunc ipsum Suenck-
feldij & Libertinorum errorem, Romano Pontifici, toti que
O Catholicæ Ecclesiæ impudentissimo mendacio adscribere
non verentur. Lutheri verba in lib. de Conciliis & Ecclesia,
propè extremo, sic habent: *Papa, hac ipsa de re, penè totum*
orbem terrarum immani mole commentariorum & librorum
referfit, & in meros laqueos conscientiarum, leges, exactiones,
iura diuina & humana, articulos fidei, nomen peccati, & iu-
stitia conuertit: Et meritis sit denuò tradi ignibus suum de-
cretale, facile enim carere posset Ecclesia tali libro, qui horri-
bile & irreparabile damnum dedit in magna parte generis
humani, SACRAM SCRIPTURAM in cæno & puluere se-
peliit, & doctrinam Christianam pene integram deleuit. Hæc
Lutherus, quorum similia passim leguntur in libro aduersus
Regem Angliæ, & in libro de falso statu Cleri, & alibi. Calu-
ni verba initio libri seu instructionis aduersus Anabaptistas
hæc sunt: *Nec enim Papiſtarum more dicimus, sacrosanctas*
Scripturas missas fieri oportere, Et auctoritati hominum ac-
quiescamus. hoc enim effugium censemus blasphemiam exe-
crabilem esse. Quapropter vt & illorum errorem & horum
mendacium breuiter refellamus, illud in primis statuendum
erit: Propheticos & Apostolicos libros iuxta mentem Eccle-
siæ Catholicæ, & olim in Concilio III. Carthaginensi cap. 47.
& nuper in Concilio Tridentino sess. 4. explicatam, verum
esse verbum Dei, & certam ac stabilem regulam fidei. Id verò
his argumentis comprobamus.

pro prophetis & apostolij
libris scripturis

CAPVT II.

Libris, qui Canonici nominantur, Verbum Dei
contineri.

Confirmatio
ex scripturis aptet
p. b. r.

RINCIPIO Moses, Prophetæ, Christus ipse,
Ioannes, Apostoli, vel diuina dogmata, ex Scri-
pturis ipsi confirmabant, vel certè ad Scripturas
legendas alios hortabantur, nec vllum vnquam
ad

ad interni spiritus iudicium, Scripturis neglectis, remiserunt. Quorum testimonia non eò à nobis adferentur, quod ab aduersariis magnifera existimemus: sed ne Scripturæ, quarum auctoritate aduersus nos, qui eas meritò veneramur, aduersarij interdum abutuntur, pro eorum sententia facere videantur.

Moses igitur Deuter. 17. Si difficile, inquit, & ambiguum apud te iudicium esse perspexeris, &c. Et infra: Facies quodcumque dixerint, qui præsunt loco, quem elegerit Dominus, & docuerint te iuxta legem eius. Vbi satis apertè sanctus Moses controuersias exortas in populo Dei, ex lege Domini diiudicandas docet. Ad eundem modum & Isaias clamat cap. 8. Ad legem magis & ad testimonium. Et Malachias cap. 2. Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore eius: quia Angelus Domini exercituum est. David quoq; in Psal. 118. Beati qui scrutantur testimonia eius.

Christus verò primùm legationem suam Scripturæ testimonio confirmat, illis Prophetæ verbis in medium allatis, Spiritus Domini super me, eo quod vnixerit me, &c. Deinde Marc. 12. Sadducæos ex diuinis literis confutat, cùm ait: Nonne ideo erratis nescientes Scripturas? Et infra: De mortuis autem quòd resurgant, non legistis in libro Moïsis, &c. Porro Matth. 22. Phariseis quo alio argumento silentium imposuit, quàm illo, quod ex Dauide deprompsit? Et rursus eisdem Phariseos non ad spiritum aliquem internum, sed ad Scripturas diuinas reiicit, dicens Ioan. 5. Scrutamini Scripturas.

Iam verò Ioannes Baptista testem legationis suæ, non spiritus interni iudicium, sed Isaiam Prophetam adhibuit. Si quidem interrogatus quis esset: Ego (inquit Ioannis 1.) vox clamantis in deserto, dirigite viam Domini, sicut dixit Isaias Propheta. De Beræensibus illud non sine laude commemoratur, in Actis Apost. cap. 17. quod cùm Paulum Apostolum audiissent, scrutabantur quotidie Scripturas, si hæc ita se haberent. Ipsi verò Apostoli Petrus, Paulus, Ioannes, Iacobus, Iudas, non modò in singulis epistolis frequenter adhibent testimonia legis & Prophetarum, quæ nimis longum esset hoc loco recensere; sed interdum etiam, Scripturarum auctoritatem vniuersè prædicant. Habemus, inquit S. Petrus

» 2. Pet. 1. firmiorem propheticum sermonem, cui benefacitis
 » attendentes, tanquam lucernæ lucenti in caliginoso loco. Et
 » S. Paulus 2. Tim. 3. Ab infantia, inquit, sacras literas nosti, quæ
 » te possunt instruere ad salutem. Omnis Scriptura diuinitus
 » inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripi-
 » endum, ad erudiendum in iustitia, ut perfectus sit homo Dei,
 » ad omne opus bonum instructus. Denique Deus ipse ad Io-
 » sue cap. 1. Non recedat, inquit, volumen legis huius ab ore
 » tuo, sed meditaberis in eo diebus ac noctibus. Cum Mose igitur
 » pugnant, cum Prophetis, cum Apostolis, cum Christo
 » ipso, ac Deo Patre, & Spiritu sancto, qui sacras literas, & ora-
 » cula diuina contemnunt.

Deinde regula Catholicæ fidei certa notaque esse debet;
 nam si nota non sit, regula nobis non erit: si certa non sit, ne
 regula quidem erit. Porro priuata spiritus reuelatio, ut in se
 certa sit, nobis tamen nota esse nullo modo potest: nisi forte
 diuinis testimoniis, id est, veris miraculis confirmetur; quo-
 rum extrema penuria ij præsertim laborant, qui hoc nostro
 seculo non minus quam ceteri spiritum iactant. Nam quis
 mihi fidem faciet, non mentiri Anabaptistam, cum se à spi-
 ritu afflatum dicit? sed fac non mentiri: qua via cognoscam
 spiritum illum, spiritum lucis, & non spiritum tenebrarum
 esse? & cum tam multi hoc tempore ducem ac doctorem Spi-
 ritum sanctum habere se gloriantur, & tamen inter se sic a-
 nimis sententiisque dissident, ut alij aliis sint hæretici: fieri
 certè non potest, ut omnes rectè sentiant. Quod si aut fallun-
 tur omnes, aut quod est omnino necessarium, aliqui: quis af-
 firmare audebit, ex eorum numero se non esse, qui à spiritu
 satanæ deluduntur?

At sacris Scripturis, quæ Prophetis & Apostolicis literis
continentur, nihil est notius, nihil certius: ut stultissimum
 esse necesse sit, qui illis fidem esse habendam neget. Notissi-
 mas enim esse testis est orbis Christianus, & consensus om-
 nium gentium, apud quas multis iam seculis summam sem-
 per auctoritatem obtinuerunt: certissimas autem atque verissi-
mas esse, nec humana inuenta, sed oracula diuina continere,

PRIMO testis est veritas vaticiniorum, de qua sic loquitur
 S. Augustinus lib. 12. ciuitat. cap. 9. *Scriptura fides mirabilem*
auctoritatem non immeritò habet in orbe terrarum, atque in
omni-

omnibus gentibus, quas sibi esse credituras, inter cetera, qua dixit, Vera diuinitate prädixit. Et rursus cap. 10. Quanto minus, inquit, credendum est illis literis, quas plenas fabulosas velut antiquitatibus proferre voluerunt, contra auctoritatem notissimorum diuinorumque librorum, qua totum orbem sibi crediturum esse prädixit, & cui totus orbis, sicut ab ea prädicitum est credidit: qua vera se narrasse präterita, ex his, qua futura pränunciauit, cum tanta veritate complentur, ostendit.

SECUNDO, testis est incredibilis quædam & planè diuina conspiratio, atque concordia tot virorum, qui diuersis locis, temporibus, linguis, occasionibus sacra volumina conscripserunt, vt non tam ipsi scriptores diuersi, quam vnus scriptoris diuersi calami fuisse videantur. Itaque rectè Theodoretus præfatione in Psalmos, & S. Gregorius præfatione in Iob, Linguas & manus scriptorum sacrorum nihil aliud, quam Spiritus sancti calamos appellandos esse censuerunt.

Et S. Augustinus lib. 18. ciuit. cap. 41. de hac admirabili concordia Scripturarum loquens: Auctores nostri, in quibus non frustra sacrarum literarum figitur & terminatur Canon, absit vt inter se aliqua ratione dissentiant. Vnde non immerito cum illa scriberent, eis Deum, vel per eos loquutum, non pauci in scholis atque Gymnasiis, litigiosis disputationibus garruli, sed in agris, atque Urbibus, cum doctis atque indoctis, tot tantique populi crediderunt. Ipsi sanè pauci esse debuerunt, ne multitudine vilesceret, quod clarum religione esse oporteret, nec tamen ita pauci, vt eorum non sit miranda consensio. Neque enim in multitudine Philosophorum, qui labore etiam literario monumenta suorum dogmatum reliquerunt, facile quis inuenerit, inter quos cuncta, qua sensere, conueniant.

TERTIO, testis est Deus ipse, qui aliquando cœlesti animaduersione Scripturam hanc suam ab humana prophana-tione defendit. Miranti siquidem Ptolomæo regi, cur diuinorum librorum nulli, neque Historici, neque Poëtæ veteres meminissent, Demetrius Phalereus respondit, vt ex Aristæo referunt Iosephus lib. 12. antiquitat. cap. 2. & Eusebius lib. 8. præparat. Euangel. cap. 1. Diuinam hanc Scripturam esse, atque a Deo ipso datam, propterea si qui prophanorum homi-

num eam attingere voluerunt, eos à Deo percussos continuò resiliisse. Affirmavitque ~~Theopompum~~ quendam, quod aliquid diuinorum voluminum Græca oratione ornare voluerat, subitò mentis quadam agitatione diuinitùs immissa, vehementer perturbatum ab incepto opere coactum esse desistere: ~~Theodorum verò Tragediarum scriptorem~~, quod nescio quid è diuina Scriptura ad fabulam quandam transferre decreuerat, luminibus captum orbatumque esse: ita repentina calamitate insignem temeritatem, continuò esse repressam.

QVARTO, testis est ipsa Scriptura, cuius si veræ fuerunt prædictiones rerum futurarum, vt euentus postea comprobauit, cur vera non sint rerum præsentium testimonia? Verum igitur est quod ait Dauid lib. 2. Reg. cap. 23. Spiritus Domini locutus est per me, & sermo eius per linguam meam. Verum quod ait Zacharias Lucæ 1. Benedictus Dominus Deus Israël, &c. sicut locutus est per os Sanctorum, qui à seculo sunt Prophetarum eius. Verum quod ait Petrus 2. Pet. cap. 1. Spiritu sancto inspirati loquuti sunt sancti Dei homines. Et Paulus 2. Tim. 3. Omnis Scriptura diuinitùs inspirata. Verum denique id, quod omnes Prophetæ identidem repetunt: Hæc dicit Dominus.

POSTREMO, testis est infinitus propè numerus diuinorum miraculorum, quæ omnibus seculis facta sunt ad ea dogmata comprobanda, quæ in his literis continentur.

Quare cùm sacra Scriptura regula credendi certissima tutissimaque sit, sanus profectò non erit, qui ea neglecta spiritus interni saepe fallacis, & semper incerti iudicio se commiserit. Et probè S. Augustinus in prologo de doctrina Christiana, his verbis Christianos admonuit: Caueamus tales tentationes superbissimas & periculosissimas, magisque cogitemus, & ipsum Apostolum Paulum, licet diuina & cœlesti voce prostratum, ad hominem tamen missum esse, vt Sacramenta perciperet, atque copularetur Ecclesiæ: & Centurionem Cornelium, quamuis exauditas orationes eius, eleemosynasque respectas ei Angelus nuntiauerit, Petro tamen traditum imbuendum, per quem non solùm Sacramenta perciperet, sed etiam quid credendum, quid sperandum, quid diligendum esset, audiret.

Huc

Huc accedit, quod prouidentia Dei ita quodque regit, & moderatur, vt cuiusque natura postulat: natura autem hominum id postulat, vt quoniam animo & corpore præditi sumus, & corporalia facilius quam spiritualia capimus: per ea, quæ sensibus corporis percipiuntur, quasi per quosdam gradus ad spiritualia & cœlestia deducamur. Non igitur omnes vulgò per internum afflatum Deus docet, quid de se credi, quid uè à suis agi velit: sed per corporales literas, quas & cer-neremus & legeremus, erudire nos voluit. De illa ciuitate, unde peregrinamur (inquit Augustinus concione secunda in Psal. 90.) hæ literæ nobis venerunt, ipsæ sunt Scripturæ, quæ nos hortantur, vt bene uiuamus.

Neque verò si Dauid, Moses, Isaias, Petrus, Paulus, Ioannes, & alij quidam pauci in cœtum quodammodo Angelorum admissi, ab ipso fonte veritatis, per se sapientiam hauserunt, continuò ceteri etiam homines, neque diuinis literis, neque vllis doctoribus opus habebunt. Alia siquidem ratio esse debet fundamentorum, alia parietum, alia montium, alia collium. Nunquid omnes Apostoli? nunquid omnes Prophetæ? nunquid omnes fundamenta? nunquid omnes montes? & si omnes montes; vbi colles? si omnes fundamenta; vbi domus? si omnes Apostoli & Prophetæ; vbi synagoga populorum? de qua scriptum est in Psal. 7. & synagoga populorum circumdabit te; Nos igitur superedificamur, (vt Apostolus ait in 2. cap. epist. ad Ephes.) super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, quorum prædicatione & literis erudimur: illi verò, qui ipsi viderunt, & ministri fuerunt sermonis, sustentantur atque nituntur ipso summo angulari lapide Christo Iesu.

Sole ex oriente, montium cacumina illustrantur; inde autem ad colles, & vsque ad imas valles radij luminis deriuantur. Ita iuxta Psalm. 71. suscipiunt montes pacem populo, & colles iustitiam: *Montes, (inquit S. Augustinus tract. 1. in Ioan.) excelsæ anima sunt, & colles, parua anima sunt; sed ideo montes excipiunt pacem, & colles possint excipere iustitiam. Quæ est iustitia quam colles excipiunt? Fides: qui a iustus ex fide viuunt. Non autem acciperent minores anima fidem, nisi maiores anima, qua montes dicta sunt, ab ipsa sapientia illustrarentur, & possent paruulis traicere, quod possent paruuli*

capere. Et infra: Oculos nostros cum leuamus ad Scripturas, quia per homines ministrata sunt Scriptura, leuamus oculos nostros ad montes, & tunc veniat auxilium nobis.

Postremò, si in quavis humana Repub. sublatis legibus, institutisque maiorum, id unicuique liceret, quod naturali sua prudentia, æquum ac iustum censeret: quanta perturbatio rerum omnium, quanta confusio sequeretur? quàm breui tempore tota ea Respub. funditus interiret? & nemo tamen est, qui non aliquid sapiat in rebus humanis, quique omni prorsus iudicio careat. Quid igitur fieret, si in ea Republica, quæ diuina potius, quàm humana est, & in qua multa necessariò supra rationem naturalem credenda, multa supra humanas vires agenda sunt, sacra eloquia diuinitus inspirata tollerentur è medio, & solus internus afflatus expectandus & sequendus esset? quid, quod maxima pars hominum, ex rudibus & imperitis constat, qui nihil sibi diuinitus indicari, ne per somnium quidem vnquam senserunt; quid igitur isti? expectabunt semper? nihil interim credent? in omnem æternitatem peribunt? an assequentur sine fide iustitiam? vel beatitudinem sine iustitia? Sed habent Suenckfeldiani ac Libertini argumenta, quibus sententiam confirmant ac tueantur suam, scilicet, vt non sine ratione insanire videantur. Illa igitur qualia sint, inspiciamus.

CAPVT III.

Refellitur obiectio ex verbis B. Pauli; Litera occidit, spiritus viuificat.

APOSTOLVS Paulus, inquit, disertis verbis literam à spiritu distinguit, & illam ad Testamentum Vetus apertè reicit, quam etiam occidentem vocat; hunc autem noui Testamenti proprium esse confirmat, & viuificantem nominat. Idoneos, inquit 2. Cor. 3. nos fecit ministros noui Testamenti non literæ, sed spiritus: Litera enim occidit, spiritus autem viuificat. Igitur quemadmodum Vetus Testamentum Iudaorum est, & nihil ad homines Christianos pertinet: ita nec Scriptura diuina, quæ nihil aliud, quàm litera sunt, ad Christianos homines pertinebunt.

Ad

Ad hoc argumentum facile respondemus, ac primùm si res ita se habet, & nihil ad nos sacræ literæ pertinent, cur ipse Christus ait Ioan. 5. Scrutamini Scripturas? cur Paulus tot literas scripsit? cur i. Timoth. 4. discipulum monuit, vt lectioni operam daret? Sed nimirum Apostolus Paulus, neq; per literam occidentem, sacræ Scripturam; neque per spiritum viuificantem, internam Spiritus alloquutionem intelligi voluit. Neque aliud sunt Paulo litera & spiritus, quàm Ioanni lex & gratia. Lex, inquit Ioannes cap. 1, per Mosem data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Et S. Augustinus lib. 15. contra Faustum, cap. 8. Eadem, inquit, lex, quæ per Mosem data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est, cùm accessit literæ spiritus, vt inciperet impleri iustitia legis, quæ non impleta reos etiam præuacatione faciebat. Quod autem Paulus per literam legem significet, ex verbis sequentibus potest intelligi. Nam cùm dixisset; Idoneos nos fecit ministros noui Testamenti; non literæ, sed spiritus; Litera enim occidit, spiritus autē viuificat, subiecit continuò; Quòd si ministratio mortis, literis deformata in lapidibus, fuit in gloria, ita vt non possent intēdere filij Israël in faciem Mosi, propter gloriam vultus eius, quæ euacuatur: quomodo nō magis ministratio spiritus erit in gloria? Quibus verbis nullum reliquit dubitandi locum, quin per literam occidentem lex in lapidibus descripta intelligenda sit.

Sed operæpretium erit breuiter explicare, lex illa per Mosem data cur litera, cur occidens, cur Testamenti veteris propria esse dicatur; ne, dum Libertinos & Suenckfeldianos refellimus, aliquid Lutheranis concedere videamur.

Ac prima quidem dubitatio facillima & penè nulla erit, si Moses cum Christo, & lex conferatur cum gratia. Etenim Moses cùm legem datam à Deo deferret ad populum, nihil detulit aliud, quàm literas incisas in lapide; Christus verò, nec literas vllas scripsit, nec ab alio scriptas attulit, sed spiritum dilectionis & gratiæ, qui ne scribi quidem potest, cordibus suorum afflauit. Itaq; meritò Christi lex, spiritus & gratia: lex Mosi litera nominata est.

Cur autem occidere lex dicatur, non eadem omnium sententia est. ORIGENES lib. 6. contra Celsum, propè extremo, literam occidentem significare videtur esse Scripturam

ipsam, cum iuxta propriam verborum significationem exponitur: eandem autem spiritum esse viuificantem, si mysticè & spiritualiter exponatur. *Literam*, inquit, *nominauit, cum iuxta sensum diuinis literis accipimus, spiritum vero cum iuxta intellectum.* Et clarius lib. 7. ante medium: *Dicimus*, inquit, *legem esse duplicem, videlicet, alteram iuxta literam, alteram iuxta sententiam, sicut & maiores nostri docuerunt. Iam illam, quæ sic, sicut scriptum est, accipitur, non tam nos, quam Deus, per quendam Prophetam ius non bonum nominat, & præcepta non bona. Quem imitatus Paulus noster pronunciauit literam occidere, quod perinde est, ac si Verba dixisset occidere. Ceterum Spiritus, inquit, viuificat, quod tantundem valet, ac si nos eorum intellectu vitam consequi scripsisset.* Hæc Origenes; cuius sententia si ita accipiatur, vt nihil omnino in diuinis Scripturis ad literam exponi possit, exploratum errorem continet, & iam dudum à Patribus explorata est. Vide Epiphanium epistola ad Ioan. & in hæresi Origenis. Chrysostomum hom. 13. in Gen. Hieronymum in epistola ad Pammachium, de erroribus Ioan. Hierosolymit. & in cap. 10. Danielis. Augustinum lib. 13. ciuit. Dei, cap. 21. & lib. 8. Gen. cap. 1. Si sic autem, vt quæ figuratè dicta sunt, ea secundum propriam verborum significationem explicari prohibeantur; vera quidem sententia est, sed in hunc Pauli locum minimè quadrat. Nec enim Apostolus, cum literam dicit occidere, de figuris Scripturarum loquitur; sed de notissimis illis præceptis, quæ in duabus tabulis lapideis scripta erant. Sic enim ait: *Litera occidit, spiritus autem viuificat. Quod si ministratio mortis literis deformata in lapidibus fuit in gloria, &c.* Et rursus in epistola ad Rom. vbi aliquoties repetit, *legem occidere*, non aliam legem adfert in medium, quam illam; *Non concupisces.* Et utique (vt verbis utar Augustini, lib. de spiritu & litera, cap. 4.) non figuratè aliquid dicitur, quod accipiendum non sit secundum literæ sonum, cum dicitur; *Non concupisces*: sed apertissimum saluberrimumque præceptum est: quod si quis impleuerit, nullum habebit omnino peccatum.

Iam verò ~~S. IOANNES CHRYSOSTOMVS~~ in 2. ad Corinth. cap. 3. & qui eum sequuti sunt, ~~Theodoretus~~, ~~Theophylactus~~, ~~Oecumenius~~, nec non commentarius, qui ~~S. Ambrosio~~

brofio attribuitur, & alij nonnulli, literam occidentem, legem punientem, spiritum viuificantem, gratiam liberantem a peccatis esse docent. Lex enim non modò adulteros, & latrones, sed etiam eum, qui sabbatho ligna collegerat, imperabat occidi, Num. 15. Gratia verò scelestissimos etiam homines, & omni flagitiorum genere contaminatos, per lauacrum regenerationis, aut per verbum reconciliationis absoluit.

Ceterùm hæc etiam explicatio nõ omnino satisfacit. nam lex diuina sicut improbis pœnas, ita præmia bonis constituit; & sicut scriptum est Deuter. 27. Maledictus qui non permanet in sermonibus legis huius, nec eos opere perficit: ita scriptum etiam est Leuit. 18. Custodite leges meas, atque iudicia; quæ faciens homo viuet in eis; Cur igitur lex occidere dicitur, non etiam vitam afferre? nam si propterea litera occidens, meritò appellari potest, quod transgressores suos occidat: pari ratione litera viuificans dici poterit, quod cultoribus suis vitam propaget.

Verissima igitur, & verbis Apostoli maximè consentanea sancti Augustini sententia est; legem videlicet sine gratia literam occidentem ab Apostolo Paulo duabus de caussis esse appellatam. Primum, quod cùm impleri non possit, eum, cui datur, quodammodo præuaricatorem efficiat. Lex, inquit idem Apostolus Rom. 4. iram operatur; vbi enim non est lex, nec præuaricatio. Deinde, quod ipsa prohibitione concupiscentiam augeat. nã, vt ille rectè ait; Nitimur in vetitum semper, cupimusque negata. Occasione, inquit Apostolus, accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam Rom. 7. & S. Augustinus de spiritu & litera, cap. 4. *Doctrina, inquit, illa quæ precipit non concupisces, bona & laudabilis lex est, sed vbi sanctus non adiuuat Spiritus inspirans pro concupiscentia mala concupiscentiam bonam, hoc est, caritatem diffundens in cordibus nostris: profectò illa lex, quamuis bona, auget prohibendo desiderium malum: sicut aqua impetus, si in eam partem non cesset influere, vehementior fit obice opposito, cuius molem cùm euicerit, maiore cumulo precipitatus violentius per prona prouoluitur. Et hoc est, quod fallit peccatum per mandatum, & per illud occidit, cum accedit etiam præuaricatio, quæ nulla est, vbi lex nõ est.*

Quare

Quare nec per se, nec aliqua propria vitiositate sua, sed ex occasione solum, eaque accepta, non data, lex occidit. Nam peccatum, vt Apostolus ait Rom. 7. occasione accepta per
 » mandatum seduxit me, & per illud occidit. Itaq; lex quidem
 » sancta, & mandatum sanctum, iustum & bonum. quod ergo
 » bonum est, mihi factum est mors? absit. sed peccatum, vt ap-
 » pareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem.

POSTREMA restat quæstio, cur lex siue litera propria Te-
 stamenti veteris esse dicatur? Nam nec in Testamento veteri
 viguit lex sine gratia, siue litera sine spiritu; cum tam multi
 floruerint eo tempore iustissimi viri, incedentes, vt ait Luc.
 » cap. 1. de Zacharia & Elisabeth, in omnibus mandatis & iu-
 » stificationibus Domini sine querela: Nec in Testamento no-
 » uo regnat spiritus sine litera; siue gratia sine lege; cum Chri-
 » stus dixerit Matth. 5. Audistis quia dictum est antiquis, non
 » occides, qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem di-
 » co vobis, quia omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit iudi-
 » cio, & quæ sequuntur. & rursus Ioan. 3. Nisi quis renatus fu-
 » erit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum
 » Dei, & Matth. 28. Euntes, docete omnes gentes, baptizantes
 » eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti; docentes eos
 » seruare omnia, quæcunque mandauì vobis.

Quid est igitur quod Apostolus ait, idoneos nos fecit mi-
 nistros noui Testamenti, non literæ, sed spiritus? qua ratione
 literam, hoc est, legem à Testamento nouo excludit, in quo
 tot leges ab ipso Christo præscribi videmus? Sed faciliè quæ-
 stio ista dissoluitur, si quid per se, & propriè ad vtrumque Te-
 stamentum pertineat, ex proprio vtriusque Testamenti fine
 discernamus. Testamenti veteris finis proprius erat, id effice-
 re, vt genus humanum in ipso primo parente, tanquam in
 radice corruptum, & vitiatum, ægrotationis vulnerumque
 suorum admoneretur, atque inde timore & dolore concepto
 » Medicum quæreretur. Ad hunc finem lex perducit, per legem
 » cognitio peccati, inquit Apostolus Rom 3. & rursus; Pecca-
 » tum non cognoui, nisi per legem, Rom. 7. & D. Augustinus;
 » *Vilitas, inquit, (epistola 200. ad Afellicum) legis est vt homi-
 » nem de sua infirmitate conuincat, & gratia medicinam, quæ
 » in Christo est, implorare compellat.*

Quare

Quare per se, ac propriè Testamentum vetus legibus ac literis continetur, timorem adducit, in seruitutem generat, vt Paulus loquitur Roman. 8. & Galat. 4. Qui verò sub veteri Testamento iusti, liberiq̄e fuisse leguntur, ij non litera Testamenti veteris, sed spiritu Testamenti noui tales fuerunt. *Dispensabant*, inquit S. Augustinus epistola 120. ad Honoratum, *illis sanctis pro congruentia temporis Testamentum vetus, pertinebant verò ad Testamentum nouum.* Et de peccatorum merit. & remiss. lib. 1. cap. 11. *Regnum mortis, sola in quolibet homine gratia destruit saluatoris, qua operata est in antiquis sanctis, quicunque antequam in carne Christus veniret, ad eius tamen adiuantem gratiam, nõ ad legis literam, qua iubere tantum, non adiuuare poterat, pertinebant.* Finis autem Testamenti noui non alius est, quàm mederi, sanare, liberare. Id verò totum præstat gratia. Infelix ego homo, inquit D. Paulus Rom. 7. quis me liberabit de corpore mortis huius? gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum. & S. Augustinus lib. de spiritu & litera, cap. 29. *Per legem, inquit, cognitio peccati, per gratiam sanatio anima à vitio peccati.*

Igitur Testamentum nouum per se ac propriè non legem adfert sed gratiam, nec literam, sed spiritus solius ministerium est, nihilq̄e est aliud, quàm caritas Dei diffusa in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. quod tanto antè Propheta prædixit, cum ait Hierem. 31. Ecce, dies venient, dicit Dominus: & feriam Israël, & domui Iuda fœdus nouum: non secundum pactum, quod pepigi cum patribus vestris, in die qua apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Ægypti: pactum, quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum, dicit Dominus. Sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israël post dies illos, dicit Dominus: Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam. Itaque si de eo agatur, quod per se, ac propriè, ad vtrumq; Testamentum pertinet, verissimè Paulus dixit 2. Corinth. 3. Idoneos nos fecit ministros noui Testamenti, non literæ, sed spiritus. Nec minus verè Ioannes 1. cap. Lex per Mosem data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Sed quanquam Testamentum nouum, per se, ac propriè leges non adferat, leges tamen duplici ratione complectitur.

Pri-

Primum enim eas omnes leges, quæ ad benè, beateq; viuendum referuntur, gratia noui Testamenti nõ destruit, sed confirmat: quippe, quæ humanæ infirmitati, ad eas implendas vires præbet. Legem, inquit Apostolus Rom. 3. destruimus per fidem? absit, sed legem statuimus. & infra cap. 8. quod enim impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis. & S. Augustinus lib. de spiritu & litera, cap. 19. *Lex ergo data est, inquit, et gratia quaeretur; gratia data est, et lex implebitur. Neq; enim suo vitio non implebatur lex, sed vitio prudentia carnis. Quod vitium per legem demonstrandum, per gratiam sanandum fuit.*

Deinde nouas etiam quasdam leges Christus tulit, vt de Baptismo, de Eucharistia, de Sacramentis ceteris, vel exhibendis, vel suscipiendis; quia tamen Christus non ideo ad nos venit, vt tanquam alter Moses nouæ legis pondere nos premeret, sed vt iacentes sub onere legis, auxilio gratiæ subleuaret; tamen ad vetera morum præcepta saluberrimas illas leges adiungendas putauit, quæ dum ad Sacramenta nos ducunt, atque ad gratiam per Sacramenta perducunt: non solum non premunt onere ponderum, verum attollunt etiam vice pennarum, vt loquitur Augustinus lib. de perfect. iust. Sed de prima obiectione satis dictum est.

Obiectiones ceteræ, quia communes sunt Suenckfeldianis & Libertinis, cum Lutheranis & Calvinistis, in ea disputatione commodius dissoluentur, in qua de interprete scripturarum, & iudice controuersiarum, adiuuante Domino, differemus.

CAPVT. IV.

Qui sint libri sacri.

SCRIPTURAM Propheticam & Apostolicam, sacram, diuinamque esse, satis, vt arbitror, demonstratum est disputatione superiore. Sequitur, vt qui sint verè Prophetici aut Apostolici libri, deinceps explicemus. Est autem omnis hæc de numero sacrorum libro-

librorum disputatio diuisa in partes tres. Primum enim de iis libris agendum erit, de quorum auctoritate nulla vnquam fuit inter Catholicos homines disceptatio. Deinde de iis, qui tametsi verè Prophetici, aut Apostolici sunt, non tamen semper æquè certa, & explorata eorum auctoritas fuit. Postremò de iis, qui quamquam à nonnullis clarissimis doctissimisque viris aliquando in numero diuinorum voluminum haberètur; publico tamen totius Ecclesiæ iudicio nunquam approbati sunt.

PRIMI ordinis librorū hæc sunt nomina; Pentateuchus Moïsi, liber Iosue, Iudicum, Ruth, Regum quatuor; Paralipomenon duo; Esdræ, & Nehemiæ duo; Iob, Psalterium C L. Psalmorum, Prouerbia, Ecclesiastes, Cantica, Prophetæ maiores quatuor, Prophetæ minores duodecim, Euangeliorum libri quatuor, Acta Apostolorū, Epistola Pauli numero XIII. ~~omissa videlicet sola Epistola ad Hebræos~~, Epistolæ Canonice duæ, Petri vna, Ioannis altera.

SECUNDVS ordo hos libros continet; Hester, Baruch, Danielis partem, Tobiam, Iudith, Sapientiam, Ecclesiasticum, Machabæorum primum & secundum, Marci, Lucæ, Ioannis partes quasdam, Epistolam ad Hebræos, Epistolam Iacobi, posteriorem Petri, primæ Ioannis particulam, secundam & tertiam Ioannis, Epistolam Iudæ, Apocalypsim.

TERTIVS ordo illa omnia comprehendit, quæ recensentur ab **Innocentio** epist. 3. ad Exuperium; **Gelasio** dist. 15. can. sancta Romana; **Athanasio** in Synopsi, & **Eusebio** lib. 3. hist. cap. 25. ex quibus hæc pauca videntur exstare, oratio Manassæ, III. & IV. liber Esdræ, III. item & IV. Machabæorum, Psalmus C L I. Appendix libri Iob, liber Hermetis, qui inscribitur Pastor.

Ac primi quidem ordinis libros in Ecclesia Catholica diuinam auctoritatem semper habuisse, testes sunt omnes summi Pontifices, omnia Concilia, omnes Patres, qui quacunq; de causa libros enumerare studuerunt. Vide ex Pontificibus **Innocentium I.** in epist. 3. ad Exuperium, cap. vlt. **Gelasium I.** in decreto de libris sacris, quod exstat in secundo Tomo Conciliorum. Ex Conciliis, **Laodicenum can. 59.** **Carthaginense III. can. 47.** **Florentinum** in instruct. Armeniorum, iuxta fidem summæ Conciliorum, **Tridentinum sess. 4.**

Ex

Ex Græcis Patribus **Origenem** apud Eusebium lib. 6. hist. cap. 18. Ipsum verò **Eusebium** lib. 4. hist. cap. 25. **Athanasium** in Synopsi, **Gregorium Nazianzenum** in lib. de genuinis scripturis carmine conscripto, **Epiphanium** in lib. de mensuris & ponderibus. Item eūdem aduersus hæresim Anomæorum, **Cyrillum Hierosolymitanum** Catechesi 4. **Ioannem Damascenum** lib. 4. de fide, cap. 18.

Ex Patribus Latinis, **Hieronimum**, cū in prologo Galeato, tum in epistola ad Paulinum de studio sanctarum Scripturarum, **Ruffinum** in explicatione symboli, **Augustinum** lib. 2. de doctrina Christiana, cap. 8. **Hidorum** lib. 6. Etymologiarum, cap. 1. His adde tres alios scriptores, qui solius Testamenti veteris libros recensent, **Iosephum** lib. 1. aduersus Apionem, **Melitonem Sardanensem**, apud Eusebium lib. 4. hist. cap. 26. & **Hilarium** præfatione in Psalmos.

Porro ceteri Patres Iustinus, Irenæus, Basilius, Tertullianus, Cyprianus, Ambrosius, omnesque alij, cū Græci, tum Latini, quamuis diuinorum librorum seriem non describāt; passim tamen eorum testimoniis sic vtuntur, vt eos omnes in sacris diuinisque libris à se habitos, non obscure testentur.

CAPVT V.

De hæreticis, qui libros Testamenti veteris primi ordinis oppugnârunt.

ET si verò in Ecclesia Catholica, Orthodoxorum omnium consensione, enumeratorum librorum semper viguit auctoritas: non defuere tamē hæretici, qui libris iisdem omnem prorsus auctoritatem detrahere niterentur. Quoniam autem illas eorum hæreses, maiorum nostrorum diligentia iamdudum extinctas ac sepultas, rursus hoc nostro seculo **Sixtus Senensis** in extrema sua bibliotheca stylo prosequutus est: quàm breuissimè potero ab antiquis istis non tam hostibus, quàm vmbri hostium me expediam. Igitur decem & octo hæreses aduersus eos libros, quos in primo ordine recensuimus, diuersis temporibus exstiterunt.

PRIMA

PRIMA eorum est, qui libros Testamenti veteris, quod eos à malo Deo quodam dictatos existimarent, in vniuersum respuebant. Ita sensere primùm Simoniani, Basilidiani, Marionitæ apud Irenæum lib. i. cap. 20. 22. 29. deinde Manichæi apud Epiphanium hæc. 66. Bogomiles apud Euthymium Pannopliæ parte 2. tit. 23. cap. 1. Albigenses apud Antoninum; parte 4. tit. ii. cap. 7. Nostro etiam seculo quindecim Anabaptistarum prædicantes in colloquio Franckental, vetus Testamentum haud aliter in disputationem fidei admittendum censuerunt, quàm quatenus cum nouo Testamento concordat.

Refellunt hanc heresim Epiphanius in hæresi Manichæorum, Augustinus cum in lib. aduersus Faustum Manichæum, tum in aliis duobus contra aduersarium legis & Prophetarum, & Petrus Cluniacensis in epistola contra Petrobrusianos.

Et sanè mirandum videtur, eos hæreticos, qui Testamenti noui libros venerabantur, contemnere potuisse libros Testamenti veteris, cum hi ab illis & plurima & luculentissima suæ auctoritatis habeant testimonia. Neesse est, inquit Dominus, Lucæ ultimo, impleri omnia quæ scripta sunt in lege Mosi, & Prophetis, & Psalmis de me. Et Apostolus Rom. primo: Paulus, inquit Apostolus, segregatus in Euāgelium Dei, quod antè promiserat per Prophetas suos in Scripturis sanctis; & rursus ad Galatas 4. Scriptū est, quia Abraham duos filios habuit, vnum de Ancilla, & vnum de libera, quæ sunt per allegoriam dicta; hæc enim sunt duo Testamenta. Item alibi ad Hebræos primo; Multifariam multisque modis, olim Deus loquens Patribus in Prophetis, nouissimè loquutus est nobis in Filio, &c.

ALTERA hæresis Ptolomæi cuiusdam fuit: qui (vt Epiphanius refert hæc. 33.) legem Mosi tres in partes diuidebat: Atque vnus quidem, mundi opificem auctorem faciebat; alterius, Mosem; tertiæ, seniores synagogæ. Nec verò mundi opifex Ptolomæo Deus verus erat, sed medium quoddam numen inter Deum & diabolum. Itaque non modò legem vniuersam, sed nec vllam eius partem, sacram diuinamque esse censebat.

E

Refel-

Refellit hanc hæresim Zacharias apud Lucam, cap. 1. ubi restatur Dominum Deum Israël loquutum esse per ora Sanctorum, qui à seculo sunt, id est, omnium Prophetarum eius. Refellit eandem Apostolus Paulus, cum omnem Scripturam diuinitus inspiratam esse affirmat, 2. Timoth. 3.

TERTIA est hæresis Theodori Mopsuestiæ Episcopi, qui Prophetas omnes non quidem apertè reiicit, sed dum impudenter affirmat, nihil eos de Christo vnquam prædixisse (vt ex fragmentis commentariorum eius, quæ in quinta Synodo, collat. 4. recitantur, intelligi potest) cum ipsorum Prophetarum vilitatem & auctoritatem nimium extenuat, tum ipsum Christum & Apostolos clarissimorum mendaciorum reos facit. Quid enim aliud, quàm mendacium erit, quod ipsa veritas de se ait, cum perlecto testimonio Isaïæ subiunxit Lucæ 4. Hodie impleta est hæc Scriptura in auribus vestris? quid aliud quàm mendacium erit, quod Actorum 10. Petrus ait; Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent?

Omitto cetera Prophetarum testimonia, quæ passim in Testamento nouo de Christo ab Euangelistis & Apostolis explicantur. Tot enim sunt, vt breui enumerari non possint. Vide Matth. 1. 2. 4. 12. 21. 27. Marc. 12. 15. Luc. 11. Ioan. 2. 12. 19. Actorum 2. 4. 13. Ephes 4. Ad Hebræos 1. 10. &c.

QUARTA hæresis Psalms Davidis, vt humana, vel prophana potius cantica, sine vlllo diuino afflatu conscripta, repudiat. Auctores huius erroris Philastrius in catalogo hæret. cap. 127. Nicolaitas, & Gnosticos facit. Paulum Samosatenum, scriptum reliquit Eusebius lib. 7. hist. cap. 25. Psalmos illos, qui in Christum canebantur, tanquam recens excogitatos, de Ecclesia sustulisse.

Sed fortasse Paulus iste non tam Psalmos Davidis, quàm Hymnos aliquos Ecclesiasticos ab Ecclesia sua remouit. Neque enim credibile est, Davidis Psalmos post tot secula Samosateno recens excogitatos videri potuisse. Sanè deliramentum hoc refellunt apertissimis verbis, cum ipse David, tum etiam Christus & Apostoli. Hæc sunt nouissima verba, inquit auctor libri Regum 2. Reg. 23. quæ locutus est David, filius Isaï: dixit vir, cui constitutum est de Christo Dei Iacob, egregius Psalter Israel; Spiritus Domini locutus est per me, & ser-

& sermo eius per linguam meam; & Dominus Matthæi 22.
 Quomodo ergo Dauid in spiritu vocat eum Dominum di-
 cens: Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis?
 quæ verba in 109. Psalmo scripta leguntur. Et Apostoli o-
 mnes vna voce: Tu Domine, inquit, Actorum 4. qui Spi-
 ritu sancto per os patris nostri Dauid pueri tui dixisti; Qua-
 re fremuerunt gentes, Psalm. 2. Denique Apostolus Paulus
 in epistola ad Hebræos cap. 3. Sicut dicit, inquit, Spiritus
 sanctus: hodie si vocem eius audieritis. quæ sunt verba Psal-
 mi 94.

QVINTA hæresis Hebræorum est, qui in Thalmud ord.
 4. tract. 3. nec librum Iob in diuinis voluminibus habent, nec
ipsum Iob vnquam vixisse inter homines putant. Posteriores
 Rabbin, vt R. Salomon, R. Leui ben Gerson, & alij nonnulli
 librum quidem recipere videntur, quippe quem commenta-
 riis illustrare conati sunt: sed ipsum Iob non semel, nec leui-
ter reprehendunt. Siquidem R. Salomon audacter affirmat,
 sanctum Iob impatientem calamitatis, quæ illi acciderat,
 non verbis, sed corde peccasse. R. autem Leui vltorius pro-
 gressus scribit, hunc beatum virum abnegatæ prouidentia
 diuinæ, resurrectionisque mortuorum iustissimas pœnas de-
 disse.

Martinus quoque Lutherus in conuiuialibus sermoni-
 bus, tit. de Patriarchis & Prophetis, affirmat se non credere
 omnia ita esse gesta, vt in libro Iob narrantur. Et rursus tit.
 de libris veteris & noui Testamenti, ait, librum Iob esse velu-
 ti fabulæ argumentum, ad proponendum patientiæ exem-
 plum.

At profectò, nec historiam Iob esse confictam, & ipsum
 Iob verè sanctum atque perfectum virum fuisse, locupletis-
 simus testis aduersus Hebræos Ezechiel esse potest. Si stete-
 rit, inquit Deus per Ezechielem capite 14. in medio Noë, Da-
 niel & Iob, ipsi in iustitia sua liberabunt animas suas: vt in-
 terim omittamus, quæ de S. Iob Tobias capite 2. & Iacobus
 capite 5. scribunt; nec non quæ ex hoc libro cap. 5. Apostolus,
 vt ex reliqua diuina Scriptura, in medium adducit primæ Co-
 rinth. tertio, horum enim testimonia Thalmutistæ non reci-
 piunt.

SEXTA hæresis eorum est hæreticorum, qui teste Philastro in catal. hæreseon, cap. 132. & Iacobo Christopolitano præfatione commentariorum in Cantica, librum Salomonis repudiant, qui inscribitur Ecclesiastes: quod eum librum Salomon in extrema senectute composuisse videatur, cum deprauatus amore mulierum summum bonum in corporis voluptatibus constituebat, atq; ad Epicuri siue Aristippi Philosophiam aditum parabat.

Martinus Lutherus in conuiuialibus sermonibus tit. de lib. vet. & noui Testamenti, dicit auctorem libri, qui Ecclesiastes inscribitur, sibi videri ocreis & calcaribus destitutum, equitare tantum in foccis, quemadmodum ipse soleret, cum adhuc esset in cœnobio.

Sed tantum abest, vt Salomonis Ecclesiastes de voluptate concionetur, vt omnes potius ad humanarum rerum despicientiam, Dei que metum quasi magister morum seuerus, & vehementer oratione grauisima adhortetur. Quale est illud exordium? Vanitas vanitatum dixit Ecclesiastes, Vanitas vanitatum & omnia vanitas. Ecclesiastæ primo. Qualis illa peroratio? finem loquendi pariter omnes audiamus; Deum time, & mandata eius obserua, hoc est enim omnis homo. Ecclesiast. 12. Nec verò media dissentiunt. Risum, inquit, cap. 1. reputaui errorem, & gaudio dixi, cur frustra deciperis? Et capite tertio; Dixi in corde meo, Iustum & impium iudicabit Deus. Et cap. 4. Custodi pedem tuum ingrediens domum Dei, & appropinqua vt audias. Melior est enim obedientia, quam stultorum victimæ. Et cap. 5. Ne temerè quid loquaris, nec cor tuum sit velox ad proferendum sermonem. Et cap. 7. Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum conuiuij. Et cap. 8. Quia non profertur citò contra malos sententia, absque timore vllò filij hominum perpetrât mala. Et cap. 9. Melior est sapientia, quam arma bellica: & qui in vno peccauerit, multa bona perdet. Et cap. 10. Væ tibi terra, cuius Rex puer est, & cuius Principes manè comedunt; Beata terra, cuius Rex nobilis est, & cuius Principes vescuntur in tempore suo, ad reficiendum, & non ad luxuriam. Denique cap. 11. Scito, quod pro his omnibus adducet te Deus in iudicium. Aufer iram à corde tuo, & amoue malitiam à carne tua; Adolescentia enim & voluptas vana sunt. Num ista sapiunt Aristippum?

pum? An ne vnquam ex Epicuri officina tam seuera præcepta prodierunt?

Quòd si Ecclesiastes interdum edendi & bibendi delectationem non esse aspernandam præcipit, non eò facit, quòd omnia voluptate metiatur, sed vt auaros & sordidos quosdam perstringat, qui malunt necessariis ac licitis vitæ humanæ commodis & delectationibus se ipsos fraudare, quàm de cumulo pecuniarum vel minimum detrahere.

Nec pauca etiam sunt, quæ in hoc libro non ex sententia Salomonis, sed ex vulgi, atq; insipientium, & voluptariorum hominum opinione dicuntur: quod eleganter & copiosè demonstrat S. Gregorius lib. 4. Dialog. cap. 4.

Sed nec illud verè ab hæreticis affirmatur, librum hunc eo tempore esse conscriptum, quo Salomon amore mulierum corruptus erat, id quod quatuor rationibus demonstrari potest. Primum enim in 3. lib. Reg. cap. 4. & 11. & in eo libro qui Ecclesiasticus inscribitur, cap. 47. cum ordine recenseantur acta Salomonis, prius de libris eius, quàm de amoribus narratur.

Deinde in hoc ipso libro, de quo agimus, constanter affirmat Ecclesiastes, sapientiam suam, quam videlicet diuino munere quondam acceperat, ad eam vsq; ætatem secum permansisse. Sapientia quoque, inquit capite secundo, perseuerauit mecum, non est autem verisimile, cœlestis sapientiæ lumen cum ea cordis deprauatione simul habitare potuisse, de qua loquitur Scriptura, cum ait 3. Reg. 11. Et auerterunt mulieres cor eius. Cumque iam esset senex, deprauatum est cor eius per mulieres, vt sequeretur Deos alienos.

Deinde in secundo capite huius libri enumerat Salomon omnes delicias suas, palatia, piscinas, pomaria, seruos, ancillas, cantica, modulationes, aurea vasa atque argentea, & alia id genus permulta: tot verò concupisceniarum atque vxorum, præ quibus omnes alias delicias facilè contemnebat, quæque solæ cor eius emollire atque corrumpere potuerunt, ne meminuit quidem. Amare igitur nondum cœperat, quo tempore librum hunc conficiebat.

Postremò, quis credat ab animo illo tam molli, atque effœminato, qualis erat Salomonis cum is septingentarum coniugum, & trecetarum pellicum amoribus inseruiret, tam

tam graues sententias, quales paulò antè recitauimus, proficisci potuisse?

Non ignoro, sententiam veterum Iudæorum esse, teste sancto Hieronymo in caput primum Ecclesiastæ, librum hunc esse compositum à Salomone post peractam peccatorum pœnitentiam: quam etiam sententiam idem Hieronymus approbare videtur in commentario Ezechielis cap. 43. sed probabiliorem semper existimari sancti Augustini sententiam, qui in *Psalum* 126. & alibi sæpè, Salomonem reprobaturum à Deo fuisse scribit; quod Scriptura diuina sententiam eius grauissimè reprehendat, nec de pœnitentia aliquid vsquam addat. Si quis tamen priorem sententiam sequi malit, nihil impedio, cum vtraque sententia ad id, quod modò agimus, deseruiat. Atque hæcenus de Ecclesiastæ.

SEPTIMA hæresis non dissimilis est superiori; vt enim Philastrius cap. 133. & Iacobus Christopolitanus loco notato scriptum reliquerunt, non desuerunt ex antiquis hæreticis, qui existimârunt, Canticum Cantorum non Spiritu Dei veri, sed Cupidinis afflatu scriptum esse, nihilque aliud eo Cantico comprehendi, quàm sermones amatorios Salomonis Regis, & vxoris eius, filia Pharaonis. Quocirca prophanium esse Canticum, eaque de causa nullum in toto libro Dei nomen inueniri: quod idem *Castalioni* tribuit Beza, præfatione in Iosue.

At si sponsa illa, quæ his carminibus tantoperè celebratur, filia Pharaonis, id est, potentissimi Regis esset, quàm multa ineptissimè à sapientissimo homine dicerentur? An illud Cant. 1. in filiam Regis conuenire potest; Filij matris meæ pugnauerunt contra me, posuerunt me custodem in vineis: Vineam meam non custodiui? Num etiam illud ibidem; Abi post vestigia gregum tuorum, & pasce hædos tuos? Quid illud ex cap. 5. Inuenerunt me custodes, qui circumeunt ciuitatem, percusserunt me, & vulnerauerunt me? Quid item illud ex capite octauo: Quis mihi det te fratrem meum sugetem vbera matris meæ, vt inueniam te foris, & deosculer te? Quis credat filiam Regis Ægypti, vel mulierem rusticanam, vel sororem Salomonis esse, vel à custodibus murorum vulnerari potuisse.

At eadem, quæ alicubi vt rusticana describitur, alibi filia Principis appellatur; Quàm pulchri, inquit capite septimo, sunt gressus tui in calceamentis filia Principis? Et rursus, quæ cap. 5. vulnerata dicitur à murorum custodibus, eadem cap. 6. terribilis introducitur, vt castrorum acies ordinata. Nimirum hæc est prudētia Spiritus sancti; vt explicaret Deus benevolentiam suam in genus humanum, & quàm ardenti caritate per mysterium Incarnationis Ecclesiam, quasi sponsam aliquam, sibi Christus copulauerit, multò antè cani voluit carmen nuptiale.

Vt autem nulla daretur occasio suspicandi, vel filiam Pharaonis, vel aliam certam fœminam, isto carmine laudari, ea de sponsa sua scribi voluit, quæ nulli vni mulieri aptari possent.

Qua etiam ratione factum esse credimus, vt cùm sponsæ forma commendatur, & quasi coloribus suis depingitur, ea dicantur, quæ aptissimè quidem in Ecclesiam conueniunt, fœminam verò aliquam dedecorare potius quàm ornare possint. Quæ namque esset species eius mulieris, cuius caput esset vastum, vt Carmelus; nasus, vt turris; oculi, vt piscinæ; dentes vt greges ouium detonsarum; ipsa verò tota nigra, vt tabernacula Cedar?

Neque verò illud alienum est, quod ex decem nominibus Dei, quæ passim occurrunt in diuinis libris Testamenti veteris, quæque breuiter explicantur in epistola sancti Hieronymi ad Marcellam, quæ est numero 136. nullum in hoc spiritali epithalamio locum habet. Siquidem in reliquis libris Testamenti veteris, Deus, quòd ageret cum synagoga, id est, cum ancilla, identidem se Deum, Dominum, fortem, omnipotentem nominabat: in canticis verò amoris, vbi Dei Filius cum Ecclesia, id est, sponsus cum sponsa colloquitur, meritò ea nomina prætermittit, quæ ad incutiendum terrorem accommodata erant; & solum se sponsum, patrem, amicum, amantem, atque amatum appellat; quæ nomina ad amorem fouendum, vel excitandum pertinent.

OCTAVA hæresis **Porphyrj** est, de quo ita scribit sanctus Hieronymus, præfatione commentariorum in Danielem: Contra Prophetam Danielem duodecimū librum scribit Porphyrus, nolens eum ab ipso, cuius inscriptus est no-

» mine, esse compositum, sed à quodam qui temporibus An-
 » tiochi, qui appellatus est Epiphanes, fuerit in Iudæa: & non
 » tam Danielem ventura dixisse, quàm illum narrasse præteri-
 » ta. Denique quidquid vsque ad Antiochum dixerit, veram hi-
 » storiam continere: si quid autem vltra opinatus sit, quia fu-
 » tura nescierit, esse mentitum.

Ac, vt omittamus de libro Danielis diuinum Christi testi-
 monium ex cap. 24. S. Matthæi, quod à Porphyrio non reci-
 pitur, scribit Ioseph. lib. 11. antiq. cap. 8. Alexandro Magno ve-
 nienti Hierosolymam, oblatum à sacerdotibus fuisse volu-
 men Danielis, atque eum locum cap. 8. demonstratum, vbi a-
 rietem ab hirco, id est, Regem Persarum à Rege Græcorum
 deuictum ac profligatum iri, Daniel idem & prædicebat &
 explanabat. Cùm autem Alexander Antiochum annis am-
 plius centum & quinquaginta præcesserit, qua ratione fieri
potest, vt is liber Antiochi tempore scriptus fuerit, qui tanto
antè Alexandro demonstratus fuit? Quæ verò post Antiochi
 ætatem in Daniele sequuntur vaticinia, ea non mendacia, vt
 vult Porphyrius, sed oracula esse verissima, is demum intelli-
 get, qui eos libros diligenter euoluet, quos S. Hieronymus
 præfatione commentarij in Danielem legendos monet.

CAPVT VI.

De hæreticis, qui libros Testamenti noui suprâ numeratos oppugnârunt.

NON A hæresis Euangeliorum libros in vniuersum
ferè repudiat. Auctores huius erroris bifariam di-
 uiduntur. Nonnulli enim in ea hæresi sunt, vt ne-
 que ab Apostolis, neque ab aliis discipulis Domi-
 ni scripta esse Euangelia arbitrentur, sed à quibusdam impo-
 storibus, qui multa falsa veris admiscuerint, & tamen hæc sua
 commenta pro scriptis Apostolicis venditauerint. Ita sensis-
 se atque scripsisse Faustum Manichæum, auctor est S. Augu-
 stinus lib. 32. contra Faustum, cap. 2. & lib. 33. cap. 3. Nonnulli
 verò Euangelia quidem ab Apostolis scripta esse nō negant,
 sed ea tamen plurimis in locis, vel ipsa secum, vel cum veri-
 tate

tate pugnare contendunt: propterea quod Apostoli partim ut homines interdum errauerint, partim studiosè magistri sui gloriam confictis narrationibus ornare non dubitauerint.

Atq; hæc sententia permultos habuit patronos. Primùm **Ethnicos**, teste Augustino 2. Retract. cap. 16. deinde **Iulianum** apostatam, teste Cyrillo lib. 10. in Iulianum; tum **Mahumetem**, Pseudopphetam, teste Ioanne Damasceno, lib. de centum hæresibus; deniq; etiam nostris temporibus **Othonem Brunfelsium**, teste Ioanne Cochlæo lib. de Scripturæ & Ecclesiæ auctoritate, cap. 3. & 4.

Ac priorem quidem hæresim, quæ est Manichæorum, sanctus Augustinus lib. 32. contra Faustum, cap. 16. & 21. & lib. 33. cap. 7. duplici ratione confutat: Primùm, quòd Manichæi, cum ex Euangeliis errores suos confirmare nitantur, & tamen eadem Euangelia ab impostoribus quibusdam scripta esse contendant; ita sanè agere videantur, ac si quis testem suum prius dicat falsitate esse corruptum, & tunc demum eum producat ad testimonium.

Deinde, quoniam si ex tam clara tot seculorum sibi inuicem succedentium contestatione continua, non satis probatur Apostolorum esse eas literas, quas Apostolorum dicit & tenet Ecclesia, ab ipsis Apostolis propagata, & per omnes gentes longè lateque diffusa, omnium literarum atq; librorum fides pereat necesse sit. Siquidem Hippocratis libros, Platonis, Aristotelis, Ciceronis, Varronis, aliorumque huiusmodi auctorum, vnde constat esse ipsorum? Vnde, si quis hoc neget, nec saltem refellitur, sed ridetur? nisi quia sic eos ab ipso eorum tempore usque ad hoc tempus successionis series commendauit, ut planè sit hac de re dubitare dementis.

Alteram deinde hæresim hisce argumentis idem Augustinus lib. 1. de consen. Euangel. cap. 7. & 8. non minus breuiter, quam acutè refellit: Primùm, si de Pythagora atque Socrate, qui nihil ipsi scriptum scripserunt, discipulis eorum scribentibus credimus; quæ causa est, cur Apostolis de magistro suo scribentibus non sit fides habenda? An illi fortassis quoniam sapientes erant, discipulos facere veraces potuerunt, non potuit veraces facere discipulos Christus, qui, ipsis etiam consentientibus, sapientia omnibus præstitit?

Deinde cum illi ipsi, qui falsa scripsisse Apostolos clamant, Christum sapientissimum hominem fuisse censeant, neque id aliunde, quam ex Apostolorum literis discere potuerint: An non satis perspicue conuincuntur, Apostolorum libris modò credere, modò non credere, non rationis iudicio, sed arbitrio voluntatis? Præterea si magistri gloriam discipuli nimis cupidè scriptis suis amplificare studuissent, debebant certè crucis ignominiam aut silentio regere, aut attingere quàm breuissimè; In reditu verò ab inferis, atque ascensione in cælum explicanda, orationem longissimam ponere. Quo igitur consilio Euangelistæ omnes, resurrectionem atque ascensionem vix commemorant: in exponendis vinculis, flagellis, cruce, contumeliis, dedecore, cruciatibus, quàm diutissimè immorantur? Nimirum non magistri laudes falsa narratione prosequi, sed Christi sermones, resque ab eo gestas simpliciter ac verè literis commendare propositum habuerunt.

DECIMA hæresis tres Euangelistas recipit, Matthæum, Marcum, Lucam, Ioannè, vt illis contrarium repudiat. Hanc hæresim sine nomine auctoris, Philastrius refert cap. 60. Sed Alogianorum, siue Alogorum dici posse, censet Epiphanius hæc. 51. quem sequitur S. Augustinus hæc. 30.

VNDECIMA hæresis solum Matthæum ex Euangelistis probat, auctorem huius hæresis Ebionem fuisse scribit Irenæus lib. 1. cap. 26. Vide etiam de hac re Epiphanium hæc. 30. & Eusebium lib. 3. hist. Eccles. cap. 21.

DVODECIMA hæresis, quæ est Cherinthi, eodem teste Irenæo lib. 3. cap. 11. solius Marci Euangelio vtitur.

DECIMATERTIA hæresis Marcionis est, vt Irenæus ibidem, & Tertullianus libro de præscript. aduersus hæreticos scriptum reliquerunt, & solum Lucam in pretio habet; quam nec integrum, sed mutilum & corruptum, vt ex Tertulliano lib. 4. contra Marcionem, & Epiphanio hæc. 42. planum est.

DECIMA QVARTA hæresis, Euangelistam nullum agnoscit, præter vnum Ioannem; cuius hæresis auctorem Valentinum ibidem Irenæus facit. Atque hanc hæresim vigere ac florere, vehementer optasse videtur Martinus Lutherus, tamen quoniam rem esse hoc tempore nimis difficilem intellexit,

tellexit, non nimium operæ ac laboris in eo ponendum esse putavit. Certè præfatione in nouum Testamentum, vt etiam Ioannes Cochlæus animaduertit in lib. de Scripturæ & Ecclesiæ auctoritate, cap. 3. & in Septicipite, cap. 5. abolendam esse dicit illam falsam opinionem, quòd sint tantum quatuor Euangelia. Itè Ioannis Euangelium esse vnicum, pulchrum, verum, ac principale Euangelium, aliisq; tribus longè ac latè præferendum, adeò vt etiam Pauli ac Petri epistolæ, longè præcedant tria illa Euangelia Matthæi, Marci, ac Lucæ.

Has quinque postremas hæreses veteres Patres vt refutarent, multis rationibus demonstrare conari sunt, non modò quatuor tantum esse libros Euangeliorum, verum etiam nec plures, nec pauciores confici debuisse. Vide Irenæum lib. 3. cap. 11. Tertullianum lib. 4. in Marcionem; Ambrosium præfat. commentar. in Lucam, & lib. 10. cap. 101. Eucherium lib. 1. in Gen. cap. 14. Hieronymum præfat. commentar. in Matth. Augustinum lib. 1. de consensu Euang. cap. 6. Gregorium homil. 4. in Ezech. Et sanè, vt rationes alias interim omittamus, quid significare credenda sunt quatuor illa animantia, quæ Ezechieli & Ioanni diuinitus ostensa sunt, Homo, Leo, Vitulus, Aquila, nisi quatuor Euangelistas, Matthæum, Marcum, Lucam & Ioannem? Id enim non solùm literis & vocibus populi vbique testantur, sed ipsi etiam parietes signis & imaginibus clamant.

QVINTA DECIMA hæresis librum Actorum Apostolorum è numero diuinorum voluminum detrahit. Auctores huius hæresis multos habemus, Cherinthum apud Philastrium cap. 36. Gerdonem apud Tertullianum de præscript. Tatianum apud Eusebium lib. 4. histor. cap. 29. Manichæum apud Augustinum lib. de vtilitate credendi, cap. 3.

SEXTA DECIMA hæresis Ebionitarum est, qui scripta omnia Pauli Apostoli reiiciunt, & ipsum Paulum Græcum atque apostatam vocant. testes sunt Irenæus lib. 1. cap. 26. & Epiphanius hæres. 30. eundem errorem Helcheseitis postmodum placuisse, scribit Eusebius in 6. lib. hist. Eccles. cap. 27.

SEPTIMA DECIMA hæresis, quæ est Marcionis, testibus Epiphanio, hæres. 42. ac Hieronymo, præfat. comment. epistolæ ad Titum, epistolæ ad Timotheum & Titum integras respuit: è ceteris, quod sibi videtur, spongia sua delet. Refellit

has

has tres hæreses accuratè Petrus Cluniacensis Abbas in epistola priore aduersus Henricianos & Petrobrusianos. Nec est operæpretium in re tam perspicua tempus terere.

POSTREMA eorum hæresis est, qui in ipsis B. Pauli epistolis, aliisque sacris ac diuinis libris, non omnia scripta esse volunt, dictante Spiritu sancto, sed aliqua interdum, sola prudentia & ratione humana duce. Quocirca totam epistolam ad Philemonem, vt more humano scriptam contempserunt. Laborabant olim hoc errore tum Anomœi apud Epiphanium hæresi 76. tum etiam alij quidam apud Hieronymum in cap. 5. Micheæ, & præfat. comment. epistolæ ad Philemonem, & apud Augustinum lib. 2. contra aduersarium legis & Prophetarum, cap. 2.

Nostro seculo Erasmus eandem hæresim renouauit: siquidem in annotationibus suis ad secundum & vicesimum septimum caput Matthæi, non obscure scripsit, non esse metendum, ne totius Scripturæ corruat auctoritas, si leuis aliquis error in ea deprehendatur, præsertim cum Euangelistas interdum memoria lapsos Augustinus concedat, lib. 3. de consensu Euang. cap. 7. & negari nullo modo posse videatur.

Refellunt hanc hæresim Epiphanius, Hieronymus & Augustinus locis paulò antè notatis. Quia verò S. Augustini testimonio Erasmus abutitur, operæpretium erit, vt huius vniuersi doctoris verba in medium adferamus. Sic igitur loquitur S. Augustinus lib. 2. de consensu Euang. cap. 12. *Omniem autem falsitatem abesse ab Euangelistis decet, non solum eam, qua mentiendo promitur, sed etiam eam, qua obliuiscendo.* Non igitur, vt vult Erasmus, errorem ex memoriæ lapsu, Euangelistæ tribuit Augustinus.

Rursum in epist. 8. ad S. Hieronymum: *Admisso, inquit, in tantum auctoritatis fastigium aliquo mendacio, nulla particula horum librorum manebit, qua non possit in dubium reuocari.* Quæ ratio Augustini firmissima est; si enim erratum aliquod in Scripturis, siue imperitia, siue obliuione, siue alia quacunque humana imbecillitate ab auctore committi potuit, quicumque locus proferatur, de eo quæstio esse poterit, an in eo scribendo auctor non dormitauerit.

Quid igitur, inquires, sibi voluit Augustinus, cum in 3. lib. de consensu Euangel. cap. 7. quòd apud Matth. legatur Hieremias

ias

mias pro Zacharia, nominis errorem tribuit lapsui memoria? Respondeo, non legisse me apud Augustinum errorem, vel lapsum, vt Erasmus dicit, sed à Spiritu sancto mirabiliter gubernatam mentem Euangelistæ, sine errore & sine lapsu. Id vnum Augustinus dicit, scribenti Euangelistæ, diuina prouidentia vnus Prophetæ nomen pro alio occurrisse; in quo si lapsus aut error fuit, certè Spiritus sancti fuit. Spiritum sanctum verò labi, aut errare posse, nemo sanæ mentis vnquam dixit. Sed verba ipsa S. Augustini audiamus.

Quid, inquit, intelligendum est, nisi hoc actum esse secretiori consilio prouidentia Dei, qua mentes Euangelistarum sunt gubernata? Potuit enim fieri, vt animo Matthæi Euangelium conscribentis, pro Zacharia Hieremias occurreret, vt fieri solet: quod tamen sine ulla dubitatione emendaret, saltem ab aliis admonitus, qui ipso adhuc in carne viuente hoc legere potuerant, nisi cogitaret recordationi suæ, quæ sancto Spiritu regebatur, non frustra occurrisse aliud pro alio nomen Prophetæ, nisi quia ita Dominus hoc scribi constituit. Cur autem ita constituerit Dominus, prima illa causa vtilissima debet facillimè cogitari, etiam sic esse insinuatam, ita omnes sanctos Prophetas vno Spiritu locutos, mirabili inter se consensione consistare, vt hoc multò amplius sit, quàm si omnia Prophetarum vno vnius ore dicerentur. Et ideo indubitanter accipi debere, quacunque per eos Spiritus sanctus dixit, Et singula esse omnium, Et omnia singulorum. Cum igitur Et quæ dicta sunt per Hieremiam, tam sint Zachariæ quàm Hieremiæ, Et quæ dicta sunt per Zachariam, tam sint Hieremiæ quàm Zachariæ: quid opus erat vt emendaret Matthæus, cum aliud pro alio sibi nomen occurrens, à se scriptum relegisset, ac non potius sequens auctoritatem Spiritus sancti, à quo mentem suam regi plus nobis ille vtrique sentiebat, ita hoc scriptum relinqueret, sicut eum admonendo constituerat ei Dominus? ad informandos nos, tantam verborum suorum inter Prophetas esse concordiam, vt non absurde, immò congruentissimè etiam Hieremiæ deputarem, quod per Zachariam dictum reperiremus.

Argumenta quæ Melchior Canus lib. 2. de locis Theolog. cap. 16. 17. 18. pro hac hæresi adducit & diluit, prætermittenda mihi esse putauit, tum quod ea apud nullum hæreticorum legerim, tum etiam quod ab ipso Cano facillè peti possint.

CAPVT VII.

De libro Esther.

HACTENVS de primo ordine sacrorum librōrum disputatum est: nunc de libris singulis secundi ordinis, de quibus maior difficultas est, seorsim differemus. Ac primus se offert liber Esther, quem librum tres grauiissimi scriptores extra Canonem posuerunt. **Melito Asianus** apud Eusebium lib.4. hist. cap. 26. **Athanasius** in Synopsi, & **Gregorius Nazianzenus** in eo carmine, quod scripsit de genuinis Scripturis. Non defuerunt etiam, qui librum quidem Esther inter sacros libros numerandum censuerint, septem verò postrema capita, quòd in Hebraicis textibus non habeantur, eius libri vera membra esse negauerint, & tanquam adulterina atque aliena, à reliquo corpore rescanda putauerint. In qua sententia fuisse B. Hieronymum, ex eius præfatione colligitur. Sequuti S. Hieronymum sunt, non modò ante Concilium Tridentinū **Nicolaus Lyranus**, **Dionysius Carthusianus**, **Hugo & Thomas** de Vio Cardinales, in commentariis huius libri, verum etiam post Concilium **Sixtus Senensis** in lib. 1. & 8. Bibliothecæ sanctæ.

At librum hunc sacrum & diuinum esse, satis certè probant omnia illa Pontificum & Conciliorum decreta; necnon tam multa Patrum Hebræorum, Græcorum & Latinorum testimonia, quæ suprà in quarto huius libri capite annotauimus. Nam si Melitonem, Athanasium & Gregorium detahas, reliqui omnes de libri huius diuina auctoritate consentiunt. Quod verò attinet ad ea capita, quæ in Hebraicis codicibus non habentur, ea quoque ad sacrum canonem pertinere, his rationibus confirmamus.

Primùm enim negari non potest, quin vetera Concilia **Laodicænum** cap. 59. & **Carthaginense III.** can. 47. veteresq; Patres Græci, **Origenes** in 1. Psal. **Eusebius** lib. 4. hist. cap. 25. **Cyrillus** catech. 4. & **Damasceus** lib. 4. cap. 18. necnon Patres Latini, **Hilarius** in 1. Psal. **Innocentius** epist. 3. **Ruffinus** in symbolo, & **Augustinus** lib. 2. doct. Christ. cap. 8. cùm inter sacros libros volumen Esther numerant, de eo volumine esse locutos, qui tum ipsi, tum Ecclesia vniuersa eo tempore vtebatur. Vtebatur autem eo tempore vniuersa Ecclesia libris sacris,

iuxta

iuxta eam editionem, quam S. Hieronymus præfatione in librum Esther, & sæpe alibi, vulgatam appellare solet, quæ, ut ipse ait, Græcorum lingua & literis continetur; in qua editione septem illa capita libri Esther, de quibus nunc agimus, non defuisse, testes sunt in primis ipsi Græci textus, qui nomine septuaginta duorum interpretum circumferuntur: testis quoque est S. Athanasius in Synopsi, ubi summam, & primas sententias singulorum librorum adscribit: testis denique est S. Hieronymus, qui in sua translatione aliquot locis admonet, septem ista capita in Hebræis textibus non haberi, sed ex vulgata editione à se esse deprompta. Quare si Concilia, & Patres librum Esther, qualem ipsi legere consueverant, in sacrum Canonem retulerunt: certè librum integrum, atque his septem adiunctis capitibus, retulerunt.

Quid, quod Patres non modò librum ipsum inter sacros numerant, sed etiam ex postremis septem capitibus non raro testimonia petunt? Vide Chrysostomum hom. 3. ad populum Antiochenum, & Augustinum epistol. 199. ad Ediciam. Quid, quod Origenes in epistol. ad Iulium Africanum, hanc ipsam partem libri Esther, quæ in Hebræorum voluminibus non habetur, sacram & canonicam esse demonstrat? *In libro, inquit, Esther, neque Mardochai, neque Esther preces, quæ legentes possunt adificare, habentur apud Hebræos, sed neq; epistola, neq; qua ab Aman scripta est de euerfione gentis Iudeorum, neque Mardochai ex nomine Regis Artaxerxis gentem à morte liberans. Apud septuaginta autem & Theodotionem ea sunt. Et infra: Vide ergo, ne imprudentes, & inscientes abrogemus exemplaria, quæ habentur passim in Ecclesiis, & legem statuamus fraternitati, ut deponant quidem sacros, qui apud eos feruntur libros, assententur autè Hebræis, & persuadeant, ut nos puris impertiant, & qui nihil habeant figmenti. An non prouidentia in sanctis Scripturis dedit omnibus Christi Ecclesiis adificationem? non curam gessit eorum, qui empti sunt pretio, pro quibus Christus est mortuus?*

Accedit postremò decretū Tridentini Concilij, sess. 4. quo libri omnes in ipso decreto paulò antè numerati, cum omnibus suis partibus approbantur, prout in Ecclesia legi consueuerunt, & in Latina vulgata editione habentur. cuius Concilij auctoritas, quamuis apud hereticos nulla sit, apud Sixtum

tamen

tamen ceterosque Catholicos maxima atque antiquissima est.

Sed Concilium, inquit Sixtus lib. i. de veris librorum partibus loquitur, non de additamētis, qualia sunt postrema capita libri Esther. Atqui si ista Sixti responsio vera esset, multæ aliæ partes sacrorum librorum, Danielis, Marci, Lucæ, Iohannis, apud Catholicos in discrimen vocarentur. Quid enim haberet Sixtus quod diceret, si ei ad eas partes diuinorum voluminum conseruandas, Concilij decretum, quasi murum quendam obiicienti, respōderetur ab aduersariis, Concilium de veris partibus esse loquutum, ea verò additamenta esse, non partes?

Deinde quis ambigere poterat, certis libris à Concilio approbatis, omnes etiam veras partes eorum librorum esse approbatas? Quorsum igitur addit Concilium illa verba (cum omnibus suis partibus) nisi vt omnes intelligant, eas etiam partes, de quibus aliquando controuersia fuerat, ad sacrorum librorum Canonem pertinere?

Denique Tridentinum Concilium sententiam suam sequentibus verbis ita luculenter explicuit, vt nullus omnino tergiuersationi locus sit relictus. Cùm enim dixisset; Si qui autem libros ipsos integros cum omnibus suis partibus; adiunxit continuò, prout in Ecclesia Catholica legi consueverunt. Quis autem nescit, feria quarta post Dominicam secundam quadragesimæ, publicè in Ecclesia, inter ipsa sacrorum solemnia, lectionem decantari ex 13. cap. Esther? Et rursum ex eodem capite lectionem pronuncitari in ea Missa, que legi solet aduersus Paganos? Ac demum orationem Esther recitari ex cap. 14. eiusdem libri in Dominica 22. post Pentecosten, Euangelio ac symbolo decantato? Sed operæpretium erit iam aduersariorum argumenta diluere.

Aiunt primò, cùm liber Esther Hebraico sermone scriptus sit, septem ista capita, quæ apud Hebræos non habentur, sine dubio censerì debere supposititia. Respondemus cum Origene loco notato, probabile esse, aliquando ista etiam capita in textu Hebraico fuisse, deinde casu aliquo excidisse. Certè Iosephus lib. 11. antiquit. cap. 6. dum historiam Esther enarrat, duas epistolas Assueri, & orationem Mardochei non prætermittit: cùm tamen nihil horum nunc in Hebræorum codicibus

bus habeatur: neque credibile est, à Iosepho hæc esse conficta, cum ipse idem lib. 10. cap. 12. de se ista loquatur: *In ipso, inquit, historia mea principio propter eos, qui questionem faciunt, aut in aliquo culpam nituntur, astruxi dicens, translaturum me libros Hebraicos in eloquium Græcum: Et hos volentibus aperire, neque aducere me aliquid seorsum, neque subtrahere me promittens.*

Potest etiam responderi, primum libri huius auctorem, qui Hebraicè historiam Esther scribendam suscepit, summam tantum historię conscripsisse: deinde alio tempore scriptam fuisse historiam eandem ab aliquo alio copiosius, & translata in linguam Græcam à Lisimacho, regnante in Ægypto Ptolomæo Epiphane & Cleopatra, ut indicatur in hoc ipso libro ca. 11. Porro prioris auctoris librum ipsum Hebraicum, posterioris autem non ipsum librum, sed solum translationem ad nos peruenisse.

SECUNDO obiciunt, non cohærere postrema ista capita cum superioribus. Nam cap. 2. narrantur insidiæ duorum Eunuchorum, & detectio earundem industria Mardochei. Deinde rursus eadem narrantur cap. 11. & 12. sed priori loco dicuntur insidiæ factæ fuisse anno septimo Assueri; & cap. 6. additur, nihil omnino mercedis accepisse Mardocheum, qui eas patefecerat: in loco autem posteriore dicuntur factæ anno secundo Assueri, & additur, datis pro delatione muneribus.

Respondeo, septem illa capita libri Esther, quæ sunt postrema in editione Latina vulgata, non esse reuera postrema, sed quædam eorum pertinere ad initium libri, ut cap. 11. & 12. Quædam ad medium, ut cap. 13. 14. 15. 16. Quædam ad finem, ut cap. 10. quod perspicuum est, tum ex Græcis codicibus, ubi omnia suo ordine collocata sunt; tum ex annotatione S. Hieronymi inserta cap. 10. & 11. & seq. huius libri in Bibliis Latinis. Patitur autem Ecclesia ea capita simul ad finem libri permanere, ubi ea S. Hieronymus collocauit, ut intelligamus, quid huius libri sit, & quid etiam non sit in codicibus Hebræorum.

Narratio igitur insidiarum, quæ habetur cap. 12. in Latinis Bibliis, ad initium libri pertinet, atque ibi narrantur insidiæ per anticipationem; quæ rursus narrantur postea suo

F loco

loco cap. 2. Factę sunt autem anno septimo, vt habetur cap. 2. non autem anno secundo, vt videtur colligi ex cap. 11. siquidem illa verba cap. 11. anno secundo regnante Artaxerxe, &c. non debent extendi vsque ad narrationem insidiarum, sed solum ad ea, quę dicuntur in ipso cap. 11. id est, ad somnium, quod Mardocheus vidit antequam Esther Assuero coniungeretur.

Quod verò obiiciebatur de mercede delationis, non habet difficultatem. Nam etsi non habuerat Mardocheus mercedem pro delatione, quando Rex iussit regei sibi annales, vt dicitur cap. 6. tamen habuit postea amplissimam mercedem, quę describitur in eodem 6. cap. & ea significatur cap. 12. per illa verba, Datis pro delatione muneribus.

Dices fortasse, si ista narrantur per anticipationem, cur in Gręcis textibus sequitur; Et factum est post hæc in diebus Artaxerxis, &c. narratur enim conuiuium Regis Assueri factum anno tertio regni eius, & indicat Scriptura, id factum esse post detectionem insidiarum, quas supra diximus anno septimo factas esse. Respondemus, illud (post hæc) non referri ad ea, quę narrata sunt per anticipationem, sed ad somnium Mardochei, quod suo loco narratum fuerat.

Obiiciunt TERTIO, pugnare ista capita postrema cum aliis partibus huius libri, totumque librum suspectum reddere. Siquidem in epistola Assueri, quę habetur cap. 16. dicitur Aman gente atque animo Macedo fuisse, Persarumque imperium ad Macedones transferre voluisse. Ex quibus verbis colligitur, historiam Esther incidisse in vltima temporum Regum Persarum. Nec enim timere potuit Assuerus, ne regnum Persarum ad Macedones transferretur; nisi esset iam illud regnum alicuius nominis. Fuit autem regnum Macedonum obscurissimum vsque ad tempora Philippi patris Alexandri Magni, vt Iustinus testatur ad finem libri sexti, nec initio regni Philippi, sed anno vicesimo primùm coeperunt vires eius regni suspectę esse Persis, vt Diodorus refert lib. 16. Incidit autem annus Philippi vicesimus in annum 23. Regis Artaxerxis Ochi, vt ex Chronico Eusebij cognosci potest. At qui nullo modo fieri potest, vt post annum vicesimum tertium Ochi, contingerit historia Esther. quæro enim, quis fuit Rex ille Persarum, qui habuit Esther vxorem? Ochusne? At hæc

hæc historia non post annum XXIII. sed anno XII. regni Assueri completa est, vt habetur in libro Esther, cap. 3. Num Arses Ochi successor? At ille solis quatuor annis regnavit; quæ ratione nec Darius Arsis successor, & postremus Persarum Rex, maritus Esther esse potuit; quippe qui sex tantum annis regno potitus est.

Adde, quod si ad finem regni Persarum pertineret historia Esther, superuixisset Mardocheus ferè ad trecentos annos. Fuit enim Mardocheus translatus cum Iechonia ex Hierusalem in Babylonem à Nabuchodonosor Rege Chaldæorum, Esther 2. & 11. & certè habuit tunc aliquot annos: deinde mansit in captiuitate annis LXX. Superuixisset postea ab initio regni Cyri, vsque ad finem Ochi; qui sunt anni ducenti & viginti. Coniunge annos LXX. cum annis CC. XX. & adde adhuc aliquot alios, quos egit ante captiuitatem, & inuenies ferè CCC. annos. & augetur difficultas etiam propter Esther: nam cum ipsa fuerit neptis Mardochei, iuxta Hieronymi versionem; aut patruelis, iuxta Hebraicos & Græcos codices, vel fuit æqualis Mardocheo, vel non multò iunior; & quando etiam fuisset centum annis posterior, habuisset saltem vitæ annos ducentos, cum ad nuptias Assueri peruenit. Quis autem credat anum ducentorum annorum esse illam formosissimam virginem, quam Rex Persarum præ omnibus mulieribus adamauit?

Respondemus, multas esse de tempore, quo vixit Esther, scriptorum sententias; & quamquam non sunt omnes æquè probabiles, tamen nulla est tam improbabilis, vt si eam sequamur, propositam obiectionem diluere non possimus.

ALIQVI igitur historiam Esther ante solutionem captiuitatis Babylonicæ constituunt, voluntque Assuerum Darij Medi patrem, cuius fit mentio Danielis nono, eum esse qui Esther duxit vxorem. Quæ opinio placuisse videtur Melchiori Cano libro II. de locis, cap. 6. & Gerardo Mercatori in Chronologia; qui auctores ad illam obiectionem de Aman, qui transferre voluit imperium Persarum ad Macedones, responderent: non ideo hoc voluisse Aman, quod iam tum regnum Macedonum ita floreret, vt cum Persis de imperio orbis terræ contenderet; sed contra potius, quia cum ipse gente Macedo esset, voluit gentem suam, per ea tempora obscu-

ram, illustrissimam reddere, translato ad se & suos nobilissimo imperio.

Est tamen improbabilis hæc sententia; Primò, quia maritus Esther passim dicitur Artaxerxes, quod nomen Medis non conuenit, cum sit proprium Regum Persarum.

Secundò, quia maritus Esther regnabat ab India vsque ad Æthiopiam, Esther 1. Nunquam autem Medi tam amplum imperium possederunt. Loquimur autem de temporibus regni Medorum ante Cyri Monarchiam. tamen enim eo tempore maius esset Medorum, quam Persarum regnum, vt sanctus Hieronymus testatur in caput quintum Danielis: Non tamen erat regnum illud Medorum tam amplum, quam postea fuit Monarchia Persarum, siue regnum Assueri mariti Esther.

Tertiò, quia maritus Esther se, & Persam, & Persarum Regem disertè vocat, Esther vlt. At Assuerus, de quo agitur Daniel. 9. de femine Medorum erat.

Quartò, quia maritus Esther regnum suum à Deo Hebræorum recognoscit, Esther vlt. Nusquam autem legimus Medos coluisse Deum Iudæorum: de Cyro verò & posteris eius id legimus. Nam 2. Paralipom. vlt. & in 1. Esdr. 1. Cyrus dicitur Omnia regna mundi dedit mihi Deus cœli, & ipse iussit, vt ædificarem domum in Hierusalem: & 1. Esdr. 6. & 7. leguntur epistolæ Darij & Artaxerxis, Regum Persarum, quibus Deum Iudæorum hi Reges agnoscunt, & sacrificari pro se ac regno suo iubent.

Quintò, quia maritus Esther Susis regiam suam habebat, Esther 1. At Susa non erat Medorum regia, sed Persarum, vt scribunt Solinus cap. 58. Diodorus lib. 11. & Plutarchus in Artaxerxe; Neq; his repugnant Iustinus li. 1. & Q. Curtius lib. 4. qui regiam Persarum scribunt fuisse Persopolim. Nam vt refert Strabo lib. 15. & Persopolis & Susa, regiarum vrbes Persarum erant. Sed Persopolis ideo regia dicebatur, quod apud eam gazæ & sepulcra Regum essent; Susa verò quod in ea Reges ipsi morarentur. Susis autem sedem suam Cyrus constituit, quòd cum ea ciuitas sita esset in finibus Assyriæ, Persis & Mediæ, commodissimè poterat inde vniuersum imperium defendi & regi. Non igitur Assuerus maritus Esther Medus aliquis fuit, sed Persa.

ALIORVM opinio est, maritum Esther non alium esse posse, quàm Cambysem, qui etiam Assuerus dicitur, primo Esdr. 4. Quæ sententia Iudæorum est in ea Chronologia, quæ סדר עולם. id est, ordo seculi inscribitur. & eandem sequitur Gilbertus Genebrardus in sua Chronologia.

Porro Iudæi, tres tantum numerant Reges Persarum, Cyrum, Assuerum & Darium, qui à Magno Alexandro victus fuit. quocirca nulla eis quæstio remanet de ætate Mardochei & Esther, vel de Aman & regno Macedonia. Tres autem tantum fuisse Reges Persarum, duobus testimoniis Scripturarum probant. Vnum est Danielis II. vbi Daniel posteaquam dixerat tres Reges futuros fuisse in Perside post Darium Medum, continuo subiungit de Alexandro; Surget verò Rex fortis, & dominabitur, &c. Alterum est in 2. lib. Esdr. cap. 12. vbi enumerat Nehemias magnos sacerdotes à Iosue filio Iosedech vsque ad Iaddum, quem constat temporibus Alexandri Magni sacerdotio functum. Ex quo sequi videtur, vt pauci admodum fuerint Reges Persarum, cum Nehemias, qui tempore Cyri primi Regis vir maturus erat, tempora Alexandri Magni attigerit, qui Persarum Monarchiam destruxit.

Sed hæc Iudæorum opinio nullo modo nobis probari potest. Nam Assuerus maritus Esther supra duodecim annos regnavit, Esther 3. Cambyfes autem non vixit in regno nisi annos septem, & menses quinque, iuxta Herodotum lib. 3. vel annos tantum sex, si Iosepho Hebræo credimus, lib. II. antiquitat. cap. 2. quibus omnes alij scriptores assentiuntur. Nec possunt Iudæi dicere, multos præterea annos Cambysem regnasse cum patre suo Cyro, cum ipsum Cyrum tribus tantum annis regnasse iidem Iudæi velint.

Deinde Cambyfes toto tempore imperij sui Iudæos odio prosequutus est, nec vnquam permisit templum ædificari Hierosolymæ; vt aperte colligitur ex lib. I. Esdræ cap. 4. Quis igitur credat Cambysem illum Assuerum esse, qui post mortem Aman Iudæorum amantissimus fuit? Quid, quod Assuerus noster in libro Esther cap. vlt. indicat, se longo interuallo distare à temporibus Cyri, cum dicit, beneficio Dei cæli datum fuisse regnum maioribus suis, atque vsq; ad sua tempora conseruatum. quæ certè in Cambysem non conueniunt, qui Cyro proximus fuit.

Neque fundamentum Hebræorum de tribus Persarum Regibus solidum est, cum non solum omnes omnino historici Græci & Latini contradicant, & ipse etiam Iosephus natione ac religione Hebræus; sed etiam Daniel atque Esdras. Nam Danielis cap. II. post illa verba; Ecce adhuc tres Reges stabunt in Perside; sequitur: Et quartus ditabitur opibus nimis super omnes; & cum inualuerit diuitiis suis, concitabit omnes aduersus regnum Græcorum. Quibus verbis aperte describitur Xerxes, qui cum innumerabili exercitu venit in Græciam.

In lib. autem I. Esdræ cap. 4. fit mentio Cyri, qui templum extrui iussit; Assueri, seu Artaxerxis, qui id ipsum prohibuit; & Darij, qui iterum imperauit, ut templum ædificaretur. deinde ca. 6. post Darium ponitur alius Artaxerxes, qui etiam nominatur in lib. 2. Esdræ cap. 2. Cur autem Daniel post Xerxem continuè transeat ad Alexandrum Magnum, ratio est, ut scribit in eum locum S. Hieronymus, quia Daniel non proposuerat historiam Regum texere, sed predicere regnorum mutationes. Numerauit igitur Reges Persarum vsq; ad Xerxem, qui bellum gessit aduersus Græcos, ut indicaret, inde postea natam esse occasionem, ut Græci armarentur in Persas, eosq; tandem Alexandro duce, imperio spoliarent.

Alterum illud argumentum de numero Pontificum, diluit Beda lib. 3. in Esdr. cap. 32. vbi docet Nehemiam enumerasse genealogiam Iosue Pontificis vsque ad Iaddum, quia Iaddi infantiam attingit. Nam, ut habemus in 2. lib. Esdræ cap. vlt. tempore Nehemiæ summus Pontifex erat Eliasib nepos Iosue, & proauus Iaddi, qui tempore Alexandri iam senex pontificatum gerebat: inter finem Artaxerxis Longimani, cuius pincerna erat Nehemias, & initium Alexandri, sunt anni nonaginta quinque. Fieri igitur optimè potuit, ut Iaddus, qui tempore Alexandri senex erat, tempore Nehemiæ infans esset.

ALIA sententia aliorum est, maritum Esther esse Darium Hytaspis, qui Cambyfi successit. Quæ sententia Ioannis Carionis est in Chronico, & Ioannis Benedicti in annotationibus marginalibus ad librum Esther; & quamquam superioribus duabus probabilior est; mihi tamen ob illa ipsa argumenta, quæ ipsi pro se adferunt, reicienda videtur.

Dicunt,

Dicunt, existimare se Darium Hyftaspis esse Assuerum nostrum, tum quia duas vxores habuit, Atossam & Artystonam; tum etiam quia morabatur in vrbe Susa: quæ duo referuntur de Assuero nostro in libro Esther. At Herodotus lib. 3. docet, tam Atossam quàm Artystonam vxores Darij, filias Cyri fuisse; quod certè nostræ Esther non conuenit. incoluisse autem Susam non est proprium Darij, sed commune Regibus Persarum, vt supra docuimus ex Strabone.

ALIA sententia, & quidem valde celebris, **Artaxerxem Mnemonem** maritum Esther facit; ita Eusebius docet in Chronico, quem Beda in lib. de sex ætatibus, & permulti alij scriptores sequuntur.

Sed aduersus hanc sententiam duo sunt non leuia argumenta. Primum, scribit Iosephus in i. lib. contra Appionem, non haberi apud Hebræos in canone sacrorum librorum, eos libros, qui post tempora Artaxerxis Longimani scripti sunt. Siquidem librorum sacrorum canonem Esdras composuit, cuius vita non extenditur vltra tempora Longimani: at liber Esther semper in canone Hebræorum fuit, vt ex eodem Iosepho in lib. ii. antiquit. cap. 6. & in eodem lib. i. contra Appionem colligitur: non igitur historia huius libri ad tempora Mnemonis referenda est.

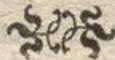
Deinde Artaxerxis Mnemonis vitam diligenter scripsit Plutarchus, qui tamen ne innuit quidem aliquid eorum, quæ habentur in lib. Esther, quin potius contrarium inde colligitur. Narrat enim Plutarchus, Artaxerxem Mnemonem duas coniuges habuisse, Statiram & Atossam. neutra autem esse potest Vasthi aut Esther, quæ vxores Assucri nostri fuerunt. Nam Vasthi repudiata fuit, Esther i. Statira autem veneficio interfecta, dum adhuc Regina esset, & cum ingenti Regis dolore. Atossa verò repudiata nunquam fuit, sed vixit cum Artaxerxe vsque ad eius mortem. Iam verò Esther Hebræa erat genere, & in matrimonium accepta ab Artaxerxe anno septimo regni eius, Esther 2. Atossa autem non Hebræa, sed Persica, & ipsius Artaxerxis filia erat: Statira verò non anno septimo regni assumpta, sed antequam regnare inciperet Artaxerxes, ab eo ducta fuerat.

EST IGITUR postrema sententia, eaque meo quidem iudicio maximè probabilis, Iosephi lib. ii. cap. 6. necnon Sul-

pitij lib. 2. sacrae historiae, & Nicephori Constantinopolitani in Chronico, multorum aliorum, quos sine nomine refert Eusebius in Chronico, qui docent, Astuerum maritum Esther non alium esse posse, quam Artaxerxem, qui dictus est Longimanus. quam sententiam nos etiam sequimur, tum quod argumenta, quibus alias sententias refutauimus, aduersus hanc sententiam nihil efficiant, tum etiam quia si cui fides habenda est in hac historia, maximè Iosepho, qui & Hebraeus, & sacerdos, & peritissimus rerum Hebraicarum erat. Verisimile etiam est Nehemiam Hebraeum idcirco pincernam tanti Regis esse potuisse, quia & Regina Esther Hebraea, & praefectus palatij Mardocheus Hebraeus erat.

At, inquiunt, si Mardocheus cum Rege Ioachim translatus fuit ex Hierusalem in Babylonem: quomodo fieri potest, ut vsque ad tempus Artaxerxis Longimani superuixerit? Respondeo, non esse id omnino incredibile; sunt enim ab initio captiuitatis Babylonicæ vsque ad Longimanum anni circiter C. LXV. Non est autem incredibile eo tempore Mardocheum superasse annum C. LXV. quando diu postea S Paulus Eremita annum attigit C. XV. sancto Hieronymo teste, & nos ipsi viderimus senem annorum C. V. ita robustum & vegetum, ut multos adhuc annos superuicturus esse videretur.

Deinde, quod Scriptura dicit, Mardocheum translatum fuisse in Babylonem cum Rege Ioachim: rectè intelligi potest, etiam si nondum natus fuisset Mardocheus. Siquidem transferri potuit, non in se, sed in parentibus, aut maioribus suis, quemadmodum Zorobabel & Iosue dicuntur rediisse in Hierusalem ex captiuitate, quam transtulerat Nabuchodonosor, 2. Esdr. 7. & tamen Zorobabel natus est in ipsa captiuitate, Matth. 1. & idem verisimile est, de Iosue filio Iosedech. Et Gen. 1. 46. ac Deuteron. 10. legimus, intrasse in Ægyptum cum Iacob septuaginta animas, in quo numero comprehenduntur duo filij Ioseph, qui nati erant in Ægypto, nec alia ratione dici possunt in Ægyptum esse ingressi, nisi quia Ioseph, in cuius lumbis ipsi erant, in Ægyptum intrauerat.

CAPVT. VIII.

De libro Baruch.

DE LIBRO Baruch controuersia fuit, & est, tum quia non inuenitur in Hebræis codicibus, tum etiam quia nec Concilia antiqua, neque Pontifices, neque Patres, quos supra citauimus, qui catalogum librorum sacrorum texunt, huius Prophetæ, disertis verbis meminerunt. Itaque propterea ex Catholicis Ioannes **Driedo** hunc librum negat esse canonicum. lib. 1. de Scripturis & dogmatibus Ecclesiasticis, cap. vlt. ad argumentum vltimum, ex hæreticis Ioannes Caluinus lib. 3. instit. cap. 20. §. 8. & **Kemnitius** in examine quartæ sessionis Cōcilij Tridentini.

Ceterum nobis contrarium persuadet Ecclesiæ Catholice auctoritas, quæ in Concil. Trident. sess. 4. Prophetam Baruch inter sacros libros numerat: & in profesto Pentecostes palam lectionem ex libro Baruch, cum lectionibus aliorum sacrorum librorum legi iubet.

Nec desunt etiam veterum Patrum testimonia, quæ aduersariis opponamus. **CYPRIANVS** lib. 2. contra Iudæos, cap. 5. *Item apud Baruch, inquit, Hic est Deus noster, &c. & serm. de orat. Dominica citat epistolam Hieremiæ, quæ est vltimum caput Baruch: Per Hieremiam, inquit, Spiritus sanctus suggerit, & docet dicens, in sensu autem tibi debet adorari Deus.* **S. HILARIVS** præfat. comment. in Psalm. nominatim ponit in canone epistolam Hieremiæ. **B. CYRILLVS** lib. 10. in Iulianum, nominatim citat Baruch. **CLEMENS ALEXANDRINVS** lib. 2. pædagog. cap. 3. *Pulchrè, inquit, dicit alicubi diuina Scriptura, &c. citans caput tertium Baruch.* **B. AMBROSIVS** lib. 1. de fide, cap. 2. citans illa verba Baruch tertio; *Hic est Deus noster, & non æstimabitur alius ad eum: Vnum Deum, inquit, dicit Scriptura, &c. Et infra: Quid discutimus eum, de quo tantus Prophetæ dicit, Spiritus sanctus dicit, quod ad eum non possit alius æstimari?* **THEODORVS** totum hunc librum exponit, & in cap. 2. scribens, apertè vocat diuinam Scripturam. **EVSSEBIVS** lib. 6. demonstrat. Euang. cap. 19. citat cap. 3. Baruch. & postea, *Nihil oportet, inquit, addere diuinis Vocibus.*

Denique veteres passim allegant hunc librum sub nomine Hieremiæ, propterea quod Baruch notarius, & discipulus fuerit Hieremiæ, vt patet ex lib. Hieremiæ cap. 36. quæ causa fuit cur Concilia antiqua, & Patres non posuerint Baruch nominatim in canone, quia nimirum hunc librum partem esse iudicabant Hieremiæ vaticiniorum. Clemens Alexandrinus lib. 1. pedagogi, cap. 10. citat nomine Hieremiæ illud Baruch 3. *Audi Israël mandata Vita.* & illud Baruch 4. *Beati sumus Israël, quia qua Deo placent manifesta sunt nobis.* B. Ambrosius lib. 1. de pœnitentia, cap. 8. recitat nomine Hieremiæ quædam ex cap. 3. & quædam ex cap. 5. huius libri: & lib. 3. hexam. cap. 14. ponit alia ex cap. 4. S. Basilius lib. 4. in Eunomium, non procul à fine, & S. Ioannes Chrysostomus in oratione, quod Christus sit Deus, contra gentes, adducunt locum illum Baruch 3. hic est Deus noster, nomine Hieremiæ. S. Augustinus lib. 18. de ciuit. Dei, cap. 33. eundem locum dicit ab aliquibus citari nomine Baruch, sed à pluribus nomine Hieremiæ. Denique eundem locum nomine Hieremiæ citant Sixtus Papa I. in epist. ad omnes fideles. Felix IV. in epist. ad Petrum Antiochenum, & Pelagius I. in epist. ad Vigilium.

Quæ cum ita sint, non poterit certè Baruch repudiari, nisi Hieremias etiam repudietur. Vt enim nulla fuit vnquam apud veteres controuersia de libro Hieremiæ, ita quoq; censendum est de libro Baruch, nullam apud eos controuersiam extitisse.

CAPVT IX.

De quibusdam capitibus Danielis.

VD AET teste B. Hieronymo præfatione in Daniellem, nihili faciunt hymnum trium puerorum, qui habetur cap. 3. Danielis, nec non Susannæ historiam, quæ habetur cap. 13. & historiam draconis quem Daniel interfecit, quæ habetur cap. 14. Pari ratione Porphyrius lib. 12. ex iis quindecim quos scripsit aduersus Christianos, eodem Hieronymo teste præfatione comment. in Daniele; nec non hæretici huius temporis, vt Kemnitius in examine 4. sess. Concil. Triden. & præipue Anabaptistæ in eodem versantur errore.

Nec

Nec solùm Hæretici, Pagani, & Iudæi, sed etiam ex Christianis Catholicis, olim Iulius Africanus historiam Susannæ tanquam adulterinam & neotericam repudiavit, teste Eusebio lib. 6. hist. cap. 23. Ex recentioribus, Ioan. Driedo lib. 1. de Scripturis & dogmatibus Ecclesiasticis, cap. vlt. Ex semichristianis, Erasmus in scholiis super præfationem B. Hieronymi in Danielelem, idem senserunt.

At nihilominus certum est, has omnes partes Danielis verè esse canonicas. quod probatur primò ex Concilio Tridentino, & vsu Ecclesiæ; quod argumentum apud Driedonem ceterosq; Catholicos magnam vim habere debet. Concilium sess. 4. iubet recipi libros sacros cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia Catholica legi consueuerunt: Hymnus autem trium puerorum legitur cum in Missa in Sabbato quatuor temporum, tum omnibus diebus festis in precibus officij matutini: Historia Susannæ legitur tota in Missa in Sabbato ante Dominicam quartam quadragesimæ; denique historia draconis interfecti legitur in Missa feriæ tertiæ post Dominicam quintam quadragesimæ. Neq; solùm hoc tempore, sed etiam ante annos M. CC. legebantur in Ecclesia istæ omnes partes Danielis, vt Ruffinus testatur lib. 2. aduersus Hieronymum.

Probatum secundò testimoniis veterum. B. IGNATIUS in epist. ad Magnesianos citat historiam Susannæ ex cap. 13. Danielis. eandem citat TERTULLIANVS lib. de corona militis. B. CYPRIANVS in serm. de oratione Dominica, producit Hymnum trium puerorum, ac dicit Scripturam esse diuinã, in qua ille hymnus continetur. Idem in serm. de lapsis: *Loquitur*, inquit, *Scriptura diuina, &c.* citat verba eorundem puerorum in igne. Lib. 1. epist. 8. adducit historiam Susannæ; lib. 4. epist. 6. historiam draconis, & eandem lib. 3. epist. 1. lib. 1. epist. 4. Item serm. de oratione Dominica, & serm. de elemosyna citat historiam prandij Habacuch allati ad Danielelem. B. BASILIUS lib. de Spiritu sancto, cap. 30. EPIPHANIVS in ancorato, & B. IOANNES CHRYSOSTOMVS hom. 4. ad populum, citant hymnum, vel historiam trium puerorum; & serm. de tribus pueris, ac serm. de Susanna, qui habentur in fine primi tomi, easdem historias explicat, & diuinas vocat. THEODORETUS in commen. Danielis, etiam hymnũ trium pue-

puerorum cum ceteris partibus Prophetæ, eiusdem exponit. B. AMBROSIVS lib. 3. de Spiritu sancto, cap. 7. tractans historiam Susannæ, apertè docet eam Scripturâ esse diuinam, vt sunt aliæ partes eiusdem Prophetæ.

B. AVGVSTINVS lib. de natura boni, cap. 16. probat contra Manichæos res corporeas esse bonas, ex hymno trium puerorum, vbi lux & tenebræ, &c. laudant Deum. Et epist. 122. ad Victorianum citat orationem Azariæ, quam fudit in fornace ignis ardentis. Et Tract. 36. in Ioannem adducit historiam Susannæ. ORIGENES studiosè defendit has partes Danielis, & præcipuè Susannæ historiam, canonicam Scripturam esse contendit, tum homil. 1. in Leuiticum, tum in epistola ad Iulium Africanum. B. ATHANASIVS in synopsi vbi ad Danielelem peruenit, & argumentum totius libri breuiter explicat, disertis verbis meminit Susannæ, hymni trium puerorû, & draconis interfecti: & apertè indicat hæc omnia ad corpus diuinæ Scripturæ pertinere.

Denique credibile est Concilia vetera, vt Laodicenum, & Carthaginense III. & priscos Patres qui Græca editione vtebantur, cùm Danielelem in numerum sanctarum Scripturarû retulerunt, de eo libro Danielis esse loquutos, qui in Græcis vulgatis codicibus habebatur. In Græcis autem vulgatis codicibus istæ omnes partes sine dubio habebantur, vt ex synopsi Athanasij, & commentario Theodoretî apertè colligitur, necnon ex præfatione Hieronymi in Danielelem, vbi testatur Ecclesiam Christi Danielelem legere ex editione Theodotianis, in qua editione hæc omnia habebantur.

Sed obiiciunt aduersarij, PRIMO, B. Hieronymi sententiam, qui cùm in præfatione Danielis, à se in Latinum conuersi, tum in præfat. comment. in Danielelem satis indicat, ista capita non esse alicuius auctoritatis. Respondet ipse Hieronymus in Apologia secunda contra Ruffinum, circa finem, se non quid sentiret explicuisse in prologis illis, sed quid Iudæi dicerent indicasse.

At Hieronymus etiam ibi vocat fabulas, historiam Susannæ & draconis. Respondeo, eum, cùm dicit fabulas, velle dicere historias, quas Iudæi fabulas vocant; addo etiam, interdum veteres nomine fabularum non res fictas, sed veras narrationes appellare. Quomodo Luc. vlt. *Et factum est dum fabula-*

bularentur, & secum quærent, &c. & Minutius felix initio dialogi, quem Octauium inscripsit, fabulam vocat veram quandam narrationem, nescio cuius navigationis. Clemens quoque Alexandrinus apud Eusebium lib. 3. hist. cap. 23. narraturus verissimam historiam S. Ioannis; Audi, inquit, fabulam non fabulam, &c. quasi dicat, audi fabulam, non tamen fictam & falsam, sed certam & veram.

SECVNDO obiiciunt, quod in historia Susannæ Daniel introducitur tāquam puer: *Suscit aut,* inquit, *Dominus Spiritum sanctum pueri iunioris.* at hoc non potest esse verum. nam suprà cap. 6. dicitur Daniel fuisse vnus ex primis satrapis regni Darij Medi, quo tempore certè non erat puer; quomodo ergo postea cap. 13. dicitur esse puer?

Si dicas, Scripturam non ordine narrare omnia, sed prius quæ postea facta sunt; & propterea in codicibus Græcorum, vbi ordo seruatur, ab historia Susannæ totum librū incipere. Contrà, nam in isto cap. 13. satis apertè indicatur, historiam Susannæ contigisse initio regni Cyri Persarum Regis. Sic enim concluditur caput: *Et Rex Astyages appositus est ad Patres suos, & suscepit Cyrus Perses regnum eius.* Itaque ex isto capite habemus Danielelem fuisse puerum tempore Cyri hoc autem est falsum. Nam Daniel puer translatus est cum Rege Iechonia à Nabuchodonosor ex Hierusalem in Babylonem, vt dicitur Danielis primo. Porrò ab eo tempore vsque ad Cyrum, fluxerunt anni septuaginta, vt patet lib. 1. Esd. cap. 1. Initio igitur regni Cyri Daniel agebat circiter annum LXXX. vel XC. qualis ergo puer erat nonaginta annorum.

Adde, quod etiam tempore Nabuchodonosor non videtur Daniel fuisse puer, sed iam olim defunctus; cum Ezechiel, qui prophetauit tempore Nabuchodonosor, anno quinto transmigrationis, vt dicitur Ezech. 1. meminerit Danielis, tanquam olim defuncti. Sic enim ait cap. 14. *Si fuerint tres Viri isti, Noë, Daniel & Iob in medio eius, & iuo ego, dicit Dominus; quia filium & filiam non liberabunt.* Daniel igitur eo tempore iam habuerat filios, & mortuus erat sicut Noë & Iob.

Respōdeo, historiam Susannæ contigisse longè antè tempora Cyri, cum Daniel reuera esset puer, & idcirco meritò apud Græcos poni in principio libri: nec tamen malè apud Latinos

tinus reiectum esse ad extremum librum, vt intelligeremus eam non haberi apud Hebræos. Quod autem dicitur in fine cap. 13. post historiam Susannæ: *Et Astyages appositus est ad Patres suos, & suscepit Cyrus Perses regnum eius;* non refertur ad historiam Susannæ proximè narratam, sed est initium alterius historię quæ contigit sub Cyro. Itaque in Græcis codicibus historia Susannæ est i. cap. totius libri. Illa autem verba: *Et Rex Astyages appositus est ad Patres suos;* ponuntur in principio vlt. capituli, vbi narratur historia Belis destructi, & draconis interfecti.

Ad illud autem de Ezechiele, respondet B. Hieron. lib. i. in Iouinian. ab Ezechiele mentionem fieri Danielis non olim defuncti, sed adhuc viuentis in ætate puerili: annumerari autem viris illis grauissimis Noë & Iob, quia notus erat populo ob liberationem Susannæ, & interpretationes somniorum: vel, vt idem Hier. dicit in cap. 14. Ezech. quia sicut Noë vidit felicitatem mundi ante diluuium, postea calamitatem tempore diluuij, & rursus felicitatem post diluuium: & Iob vidit felicitatem suam ante tentationem, postea suam miseriam in tentatione, & rursus felicitatem post tentationem: ita Daniel vidit se felicem in regia Iudæorum ante captiuitatem postea captiuum & miserum, tandem rursus felicem, cum à Dario inter summos Principes est constitutus. Neque necesse est, tunc Danielem habuisse filios & filias, quia per hypothesein loquitur Ezechiel, ac si diceret, etiamsi isti tres hic essent, & haberent filios & filias, non possent eos ab imminenti malo liberare.

Obiiciunt TERTIO, quæ dicuntur cap. 14. de Daniele missum in lacum leonum, pugnare cum iis, quæ dicuntur cap. 6. Nam cap. 6. dicitur fuisse tantum vna nocte in lacu leonum: cap. 14. sex diebus.

Respondeo, bis Danielem missum esse in lacum leonum, semel à Dario Medo, quoniam precatus erat Deum contra præceptum Regis, & tunc fuisse tantum vna nocte; & hoc narrari cap. 6. iterum autem missum esse à Cyro propter interfectum draconem, & tunc fuisse sex diebus, vt dicitur cap. 14. Adde, quod non est improbable, non eundem esse Danielem istum, qui Susannam liberauit, Bel destruxit, ac draconem interfecit, & in lacu leonum sex diebus fuit, cum eo, de quo agitur

agitur in superioribus capitibus. Id enim multos olim sensisse testatur Hieron. præfat. in comment. Dan. & apertè Græca editio LXX. habet, hunc posteriorem fuisse de tribu Leui, vt ibidem Hieron. notat, cùm certum sit priorem fuisse de tribu Iuda. Quæ si ita se habeant, duo argumenta iam facta nullam habent difficultatem.

Obiiciunt **Q**UARTO, historiam Susannæ videri omnino confictam ab aliquo Græco. Nam vbi nos habemus: *Dic sub qua arbore videris eos colloquentes sibi; qui ait, sub Schino. Dixit autem Daniel, rectè mentitus es in caput tuum, ecce enim Angelus Domini scindet te medium.* In Græco allusio quædam est elegatissima ab arbore Schino ad actionem scindendi; nam $\alpha\iota\nu\theta$ est arbor, $\alpha\iota\zeta\epsilon\upsilon$ est scindere; & cùm aliter dixerit se vidisse eos sub prino, allusit Daniel ab arbore prino ad actionem secandi; nam $\omega\epsilon\iota\nu\theta$ est arbor, $\omega\epsilon\iota\zeta\epsilon\upsilon$ est secare. quomodo si quis diceret, vbi vidisti eos: sub ilice, illico ergo interficieris. At in Hebræis nulla talis allusio fieri potuit; nam quod Græci dicunt $\omega\epsilon\iota\nu\theta$, nos ilicem, Hebræi dicerent תְּרִיחַ : At secare, scindere, diuidere dicunt פָּרַק פְּלֶח $\text{בָּרַע שֶׁסָּע מִלֶּח}$.

Respondet Origenes in epist. ad Iulium Africanum, Daniele non dixisse ilicem, neque lentiscum, sed aliquid aliud nobis ignotum, cui tamen secundum proprietatem linguæ Hebraicæ, vel Chaldaicæ, qua ipse utebatur, aliquod verbum secandi responderet. Plurimas enim voces Hebræi habent, quæ significant scindere, vel secare. porrò interpretem Græcum non vertisse ad verbum, sed ad sensum, & vt seruaret allusionem, accepisse alias arbores similes, quibus in Græco responderet allusio ad verbum scindendi.

CAPVT X.

De libris Tobie, Iudith, Sapientia, Ecclesiastici & Machabæorum.

HILIBRI simul omnes reiiciuntur ab Hebræis, vt B. Hieronymus testatur in prologo Galeato. Deinde Hebræorum sententiam sequuntur hæretici huius

Non te Menigæ Sandenit. Euseb. l. 4. c. 25. Non... huius... Laodiceana Synodus an. Dni 368 aut 374.

huius temporis ferè omnes. **Magdeburgenses** lib. 2. centuria
 I. cap. 4. col. 51 solos eos libros recipiunt, quos Iudæi recipie-
 bāt. Idem facit **Martinus Kemnitius** in examine sess. 4. Con-
 cil. Trid. Item **Ioannes Brentius** in confessione Wirtember-
 genfi, cap. de Scriptura sacra, eos tantum libros, de quibus
 nunquam est dubitatum, recipi vult, qui sunt ij soli, qui à lu-
 dæis recipiuntur. **Calvinus** lib. 1. instit. cap. 11. §. 8. arguit men-
 dacij librum Sapientiæ, tantum abest vt eum recipiat. Lib. 2.
 cap. 5. §. 18. librum Ecclesiastici non vult esse solidæ auctoritatis.
 Lib. 3. cap. 5. §. 8. idem iudicat de libris Machabæorum. In
 antidoto autem Concilij Trident. sess. 4. Tobiam quoque &
 Iudith repudiare videtur. Calvinum sequuntur ministri illi,
 qui apud Pissiacum confessionem fidei ediderunt. Denique
Lutherus & Zuinglius in præfationibus Bibliorum à se con-
 uerforū, quinque istos libros à sacro canone auellunt, & præ-
 cipue libros Machabæorum non esse alicuius auctoritatis
 contēdit Lutherus in assert. articuli 37. qui est de purgatorio.

Ecclesia verò Catholica libros istos vt ceteros pro sacris
 & canonicis habet. Sed antequam id probetur, notādum est
 hæreticos, & præsertim Kemnitium, non negare hos libros
 esse bonos, & sanctos, & dignos qui legantur, sed tamen non
 esse tales, vt ex iis firma argumenta duci possint. hoc modo
 eludere conantur ea testimonia veterum, in quibus hi libri
 vocantur sacri, vel Ecclesiastici. Quocirca probandum nobis
 est, hos libros ita esse sacros, vt sint infallibilis veritatis. id
 quod probatur, primùm de omnibus generatim, deinde se-
 orsim de singulis.

PRIMUM igitur hos libros vnà cum ceteris in canone po-
 nunt Concilia, Carthag. III. can. 47. Trid. sess. 4. Pontifices,
 Innocentius I. in epist. ad Exuperium. Gelasius I. in decreto
 de libris sacris & Ecclesiasticis, cum LXX. Episcopis. Denique
 Patres, **AVGVSTINVS** lib. 2. doct. Christ. cap. 8. **ISIDORVS**
 lib. 6. etymol. cap. 1. **CASSIODORVS** lib. 1. diuinarum lectio-
 num, & **RABANVS** lib. 2. de institutione clericorum. Ponit
 autem in his locis vt libros infallibilis veritatis, inde colligi-
 tur, quod numerantur & ponuntur in eodem ordine cum a-
 liis, qui sunt infallibilis veritatis.

Præterea quòd Concilium Carthaginense, ex quo cetera
 Concilia istum canonem desumpserunt, vocat hos libros nõ
 solum

Concilium Carthaginense celebratum in 358. hinc 399. solum

solùm canonicos, sed etiam diuinos. Librum autem esse diuinum, quid aliud est, quàm diuinam auctoritatem habere? Item quod in locis prædictis dicantur libri canonici, & ad canonem pertinere. Porro librum esse canonicum, est esse infallibilis veritatis.

Et certè vanissima est distinctio Kemnitij, qui libros quosdam canonicos dicit esse infallibilis veritatis, & quosdam nõ esse. nam vt ipsemet rectè deducit ex B. Augustino lib. II. contra Faustum, cap. 5. & lib. 2. contra Cresconium, cap. 32. dicuntur libri canonici quia sunt quasi norma, & regula, qua imperitiæ nostræ regatur infirmitas, & ex qua de omnibus aliis libris iudicetur. Quomodo ergo erunt norma, & regula libri illi, qui non sunt infallibilis veritatis?

At contra primò obiicit hoc modo Kemnitius. *B. Augustinus lib. 2. doct. Christ. cap. 8. dicit, in libris canonicis illud obseruandum, & qui recipiuntur ab omnibus Ecclesiis, præponantur illis qui non recipiuntur ab omnibus, & maioris auctoritatis habeantur. At si essent omnes infallibilis veritatis, non deberet vnus alteri præponi, sed essent omnes eiusdem auctoritatis.* Adde, quod B. Hieronymus in prologo Galeato dicit, libros canonicos diuidi in legem, Prophetas, & hagiographa: & ipse idem præfatione in Tobiam, & præfatione in Iudith dicit, hos libros inter hagiographa etiam à Iudeis numerari, & tamen non esse idoneos ad fidei dogmata confirmanda.

Respondeo, B. Augustinum fuisse certissimum omnes libros canonicos esse infallibilis veritatis: sed non fuisse æquè certum de omnibus libris quos enumerauerat, an essent canonici. Nam etsi ipse ita sentiebat, tamen sciebat rem non fuisse adhuc à generali Concilio definitam, vt propterea potuisset sine labe hæreseos quosdam libros ab aliis non recipi. Id igitur est, quod dicit obseruandum esse in libris, qui dicuntur canonici, vt ij, qui ab omnibus recipiuntur præponantur iis, qui non ab omnibus recipiuntur. Quia videlicet de prioribus maior tunc erat certitudo, quàm de posterioribus, quòd essent canonici: nunc autem quia generalia Concilia rem totam definierunt, æquè certi sumus de auctoritate omnium librorum, nec vnus alteri præponere debemus.

G

Quod

Quod autem B. Augustinus reuera senserit, omnes eos libros, quos ibi vocat canonicos, esse infallibilis veritatis, patet tum ex Concilio Carthaginensi III. cui ipse subscripsit: tum etiam quia non potest proferri vnus locus ex Augustino, vbi librum aliquem vocet canonicum, & tamen de eius veritate dubitari posse dicat: contra verò possunt infinita loca proferri, vbi dicit omnes libros, qui canonici vocantur, esse infallibilis veritatis. Epist. 19. ad Hieronymum: *Ego solis ex Scripturarum libris, qui iam canonici appellantur, hunc timorem, & honorem didici deferre, & nullum eorum auctorem scribendo aliquid errasse firmissimè credam.* Eodem modo loquitur epist. 8. 9. 48. 112. Lib. 2. de baptis. cap. 3. in Psalm. 67. Lib. 2. contra Cresconium, c. 31. & 32. Lib. 11. contra Faustum, cap. 5. & alibi passim.

Ad locum Hieronymi dico duo genera hagiographorum Iudæos habuisse, quædam intra arcam, & quædam extra arcam, vt docet Epiphanius lib. de mēsuris & ponderibus. Quæ erant intra arcam hagiographa dicebantur, ad distinctionem historicorum, & prophetorum voluminum, & hæc canonica habebantur, & de his loquitur Hieronymus in prologo Galeato: quæ autem erant extra arcam, dicebantur hagiographa ad distinctionem canonicorum & sacrorum, & de his loquitur Hieronymus in præfatione Tobie & Iudith; ex qua patet, nunquam canonicos dici à Hieronymo eos libros, de quibus dubitari possit.

SECUNDO obiiciunt iidem Kemnitius, & ceteri aduersarij hanc rationem; Ecclesia quæ fuit eo tempore quo libri illi editi sunt, dubia fuit de eorum auctoritate: necessariò igitur etiam Ecclesia posterior de eisdem libris dubia esse debet. Nam duplex est via cognoscendi an aliquis liber sit verè diuinus, vna ex testimonio alicuius, quem constat Prophetam, vel Apostolum esse, cui Deus mysteria reuelare soleat: altera, vt Augustinus docet lib. 33. contra Faustum, cap. 6. per testimonia certa eorum, qui viuebant dum liber ederetur, qui testentur libros illos à Prophetis, vel Apostolis editos, & quorum testimonia per successionem hominum iis libris vtentium ad nos vsque deuenierint. Sic enim nõ solùm de sacris, sed etiam de prophanis libris iudicamus.

Non

Non habet locum hoc tempore prima via; non enim nūc Prophetæ, vel Apostoli in terris viuunt: ergo secunda via progrediendum est, & ex testimoniis primæ Ecclesiæ debemus nos de libris canonicis statuere: ergo si prima Ecclesia dubia fuit, multò magis nos dubitandi caussam habemus. Dubitasse autem de his libris synagogam Iudæorum, patet ex Iosepho lib. 1. contra Appionem: in simili dubitatione versatam primam Ecclesiam Christianorum, patet ex Origene, Athanasio, Nazianzeno, Epiphanio, Hieronymo, & ceteris Patribus suprâ citatis, qui hos libros in canone non ponunt, & apertè dicunt semper de his libris quæstionem inter doctos homines fuisse.

Respõdeo, Ecclesiam veterem dubitasse de his libris, duobus modis intelligi posse: Vno modo, quod ita fuerit dubia, vt nulli homines eius temporis essent, qui testari possent eos libros à Prophetis vel Apostolis editos: & hoc modo argumentum suas habet vires. ideo enim librum Henoch non recepit Ecclesia, quia nulla habuit testimonia eius temporis, quo liber scriptus erat, nec etiam temporum proximorum, vt B. Augustinus docet lib. 18. de ciuit. Dei, cap. 38. Sed negamus hoc modo dubiam fuisse priscam Ecclesiam, constat enim semper fuisse aliquos fide dignos, qui hos libros canonicos putarent.

Altero modo potest intelligi, Ecclesiam dubitasse, quia aliqui dubitabant, nec tamen ipsa Ecclesia tunc rem istam definire voluit. & hoc verissimum est, vt rectè probant testimonia adducta, sed non potest inde colligi posteriorem Ecclesiam dubiam esse debere; idque hoc modo probamus. De libro Iudithi fuit initio dubitatum, & tamen Nicæna Synodus eum librum in canonem recepit, teste Hieronymo præfatione in Iudith; quam Synodum vnà cum tribus aliis hæretici recipiunt, & magnificiunt; non igitur cogimur semper dubitare, etiam si aliquando dubitatum est.

Præterea si libri isti Testamenti veteris non possunt nunc certò pro canonicis recipi, quia de eis dubitauit prima Ecclesia: eadem ratione non poterunt certò pro canonicis accipi epistola Iacobi, & Iudæ, & Apocalypsis, secunda Petri, secunda & tertia Ioannis, & epistola ad Hebræos, quia de his etiam dubitatum est in prima Ecclesia. At Calvinista

recipiunt pro verè canonicis hos omnes libros, vt patet ex Caluini libris, in quibus passim hi libri citantur, & ex confessione ministrorum Calvinistarum art. 3. quam Pissiaci obtulerunt anno 1561. Lutherani autem, etiam si variè sentiant de his libris, tamen Magdeburgenses recipiunt Apocalypsim vt verè canonicam, cent. 1. lib. 2. cap. 4. col. 56.

Ad illud autem quod obiiciebāt, de duabus viis indagandi librorum auctoritatem; admitto illas duas esse vias, & nūc non esse Prophetas, vel Apostolos, & oportere progredi secundam viam, &c. sed affirmo ad hoc vt sequens Ecclesia possit decernere librum aliquem esse canonicum, satis esse si habeat aliqua testimonia hominum fide dignorum illius temporis, vel certè proximi.

Itaq; non dicimus, vt Kemnitiuſ impudentissimè calumniatur, Ecclesiam, id est, Papam posse pro suo arbitratu sine vllis veterum testimoniis, facere librum canonicum de non canonico, & de canonico non canonicum; & quòd si Papa vellent, Scriptura diuina non plus haberet auctoritatis, quam fabulæ Æsopi; ista enim non sunt nostra asserta, sed ipsorum mendacia. Fatemur enim Ecclesiam nullo modo posse facere librum canonicum de non canonico, nec contrà; sed tantum declarare quis sit habendus canonicus, & hoc non temerè, nec pro arbitratu, sed ex veterum testimoniis & similitudine librorum, de quibus ambigitur, cum illis de quibus non ambigitur, ac demum ex communi sensu, & quasi gustu populi Christiani; quomodo B. Hieronymus lib. de viris illustribus in Iacobo dicit, epistolam Iacobi paulatim, tempore procedente, meruisse auctoritatem.

Iam hæc tria in his libris declarandis canonicis Ecclesia obseruauit. Primum enim habuit de singulis veterum testimonia. Etsi enim non habeantur testimonia à synagoga Iudæorum, tamen habentur ab Ecclesia Apostolica, & hoc sufficit. Apostoli enim poterant sine aliis testimoniis declarare libros illos esse canonicos, quod & fecerunt; alioqui nunquā Cyprianus & Clemens, & alij, quos citabimus, tam constanter dixissent eos esse diuinos. Deinde viderunt esse conformes aliis. Denique obseruarunt istos libros paulatim ab omnibus Christianis pro canonicis receptos: quod argumentum habere non poterant, qui in prima Ecclesia fuerunt.

POSTRE-

POSTREMA obiectio huiusmodi est; Ecclesia eos libros recipit, quos B. Hieronymus recipit, eos reprobat, quos ille reprobat, vt patet dist. 15. canon. Sancta Romana. B. autem Hieronymus in prologo Galeato, & in prologo Prouerbiorum asserit hos quinque libros non esse canonicos. ita Caicitanus, Catholicus alioqui, & pius doctor argumentatur, ad finem commentariorum Hester.

Respondent aliqui, B. Hieronymum solum dicere non esse canonicos apud Iudæos, at certè in prologo Galeato simul cum istis libris veteris Testamenti, numerat etiam librum Pastoris qui est noui Testamenti, & omnes simul dicit non esse in canone: non igitur de canone Iudæorum tantum loquitur. Præterea in prologo Prouerbiorum: *Sicut igitur, inquit, Tobiam, Iudith, & Machabeorum libros legit quidem Ecclesia, sed eos inter canonicas Scripturas non recipit; ita & hac duo volumina Sapientiam, & Ecclesiasticum, legat ad edificationem plebis, non ad auctoritatem Ecclesiasticorum dogmatum confirmandam.*

Admitto igitur Hieronymum in ea fuisse opinione, quia nondum generale Concilium de his libris aliquid statuerat, excepto libro Iudith, quem etiam Hieronymus postea recipit. Quod autem Gelasius dicit in illa dist. 15. can. Sancta Romana, intelligitur de libris doctorum, vt Origenis, Ruffini, & similibus, non de libris sacris, vt ex ipso canone manifestè deducitur.

CAPVT XI.

De libro Tobia.

NUNC de singulis libris seorsum agemus, eosque & propriis argumentis communiemus, & peculiare obiectiones, quæ aduersus eos fiunt, breuiter diluemus. Iam igitur liber Tobia præter communia testimonia Conciliorum & Patrum paulò antè adducta, testimonium insigne habet à S. CYPRIANO, qui in serm. de eleemosyna, *Loquitur, inquit, in Scripturis Spiritus sanctus, & dicit, eleemosynis & fide purgantur delicta.* CALIXTVS Papa primus in epist. 2. Tobiam allegans: *Bene, inquit, sacra ait Scriptura;* & S. AMBROSIVS in lib. de Tobia, cap. 1. li-

brum hunc prophetica[m] Scripturam esse dicit. Item S. BASTILIVS in oratione de auaritia, sententiã ex Tobia descriptam, diuinum præceptum appellat. Sanctus quoque AVGVSTINVS in speculo præfatur ex canonicis libris se sententias collecturum, nec tamen omittit Tobiam.

Contra verò obiici solet, quod hic liber secum ipse alicubi pugnare videatur. Nam in cap. 3. dicitur Sara, quam in vxorem habiturus erat Tobias iunior, habitasse in Rages ciuitate Medorum: vbi etiam fuisse Gabelum habemus, Tobia 4. postea tamen cap. 9. cum Tobias peruenisset ad locum vbi erat Sara, inde misit Angelum ad Gabelum in Rages: falsum est igitur domum Saræ fuisse in Rages.

Michaël Medina lib. 6. de recta in Deum fide, cap. 14. vitio scriptorum cap. 3. legi arbitratur, in Rages, cum in Græco sit ἐν ἐκβατινοῖς. Sed vix credibile est talem errorem contingere potuisse, cum nulla sit inter Rages & Ecbatana similitudo. Alij, vt Lyranus, dicunt, vel duas fuisse Rages in Media, vel certè in cap. 3. vocari Rages non ipsam ciuitatem, sed locum aliquem vicinum: dicitur enim habitare Romæ, qui Tusculi, vel alibi in agro Romano habitat. Hæc sententia communior est, & verior.

CAPVT. XII.

De libro Iudith.

LIBRUM IVDITH egregium testimonium habere a Synodo Nicæna prima, omnium Synodorum generalium prima & celeberrima, testatur S. Hieronymus præfatione in Iudith. Ac ne fortè Kemnitius dicat, librum Iudith sanctum esse, sed non plenæ auctoritatis ad fidei dogmata confirmanda, notanda sunt verba S. Hieronymi: Afferit enim sanctissimus doctor, apud Hebræos librum Iudith numerari in sanctis libris, qui tamen non sint idonei ad dogmata fidei comprobanda: deinde huic Hebræorum sententiæ opponit Nicænæ Synodi auctoritatem; igitur teste Hieronymo, Nicæna Synodus librum Iudith ita retulit in numerum sacrorum librorum, vt eum idoneum esse censuerit ad fidei dogmata confirmanda. Ad hæc IUNI-

LIVS AFRICANVS lib. I. de partibus diuinæ legis, & ISIDORVS lib. 6. etymologiarum, cap. I. Ecclesiam Christi hunc librum inter diuinos libros honorare & prædicare testantur.

Est autem aduersus hunc librum difficillima quædam obiectio. Nam videtur historia ista omnino conficta, cum cap. 5. dicatur, contigisse post reuersionem populi à Babylonica captiuitate: & tamen dicatur cap. I. eo tempore Nabuchodonosor Rex Assyriorum pugnâsse cōtra Arphaxat Regem Medorum, qui ædificauerat Ecbanata: quæ nullo modo cohærent, num quo tempore populus rediit à captiuitate, euerfa erat monarchia Assyriorum; & non Nabuchodonosor, sed Cyrus, vel Darius Assyrii & Persis ac Medis imperabat.

HÆC SYMMA difficultas miro modo exercuit ingenia hominum eruditorum. Duæ sunt autem sententiæ principales. VNA eorum, qui volunt historiam Iudith contigisse post captiuitatem Babylonicam; quorum aliqui referunt eam ad tempora Cambyfis, quem esse volunt Nabuchodonosor, vt **Eusebius** in Chron. **Augustinus** lib. 18. ciuit. Dei, cap. 26. **Beda** in lib. de sex ætatibus. **Lyranus** in primum caput lib. Iudith. **Ioannes Driedo** de Ecclesiasticis Scripturis & dogmatibus lib. I. c. 2. parte 2. & lib. 3. cap. 5. parte 3. Aliqui referunt ad tempora **Darij Hyftaspis**, vt **Gerardus Mercator** in sua Chronologia, & alij nonnulli. **Seuerus Sulpitius** lib. 2. sacrae historiae ad regnum **Artaxerxis Ochi** eam pertinere existimauit.

ALTE RA sententia est aliorum, qui docent historiam Iudith contigisse ante captiuitatem Babylonicam. Sed horum aliqui eam referunt ad tempora Regis Sedecia, vt **Gilbertus Genebrardus** in secundo lib. Chronologiae: aliqui ad tempora Regis Iosia, vt **Ioanes Benedictus** in annotationibus marginalibus ad quartum caput libri Iudith.

Sed nulla harum sententiarum videtur esse satis probabilis. & quidem tres priores manifestis argumentis refelluntur. PRIMO, Arphaxat cum quo pugnauit Nabuchodonosor, ædificauit Ecbatana, Iudith I. At qui ædificauit Ecbatana, teste Herodoto lib. 1. & Euseb. in Chronico, fuit Diocles V. Rex Medorum, qui longissimo interuallo temporis distat à Cambyse, & Dario Hyftaspis & Ocho. Neque mouere debet, quod **Plinius** lib. 6. cap. 14. scribit, Ecbatana à Seleuco ædificata, diu post tempora Dioclis; vel quod scribit **Diodor.** lib. 2.

cap. 7. tempore Arbacis, à quo quintus fuit Diocles, iam Ec-
batana exstitisse. Nam potest facile fieri, vt ciuitas illa anti-
quissima, aliquoties euerfa, atque iterum condita, nunc à
Diocle, nunc à Seleuco, nunc etiam fortasse ab aliquo alio
fuerit.

SECUNDO, nusquam legimus Reges Persarum appellatos
Nabuchodonosor, nec in sacra, nec in prophana historia, sed
solùm Reges Babylonios. non igitur Cambyfes, aut Darius
est ille Nabuchodonosor, de quo agitur in historia Iudith.

TERTIO, Nabuchodonosor, de quo in libro Iudith, regna-
bat in Niniue, Iudith 1. At tempore Cambyfis, & Darij, & O-
chi, Niniue non exstabat; euerterat enim eam urbem Nabu-
chodonosor Rex Chaldaeorum, primo anno regni sui, vt Ge-
nebrardus annotauit in Chronico suo, vel certè Ciaxares
Rex Medorum, vt volunt Herodotus lib. 1. & Eusebius in
Chronico. Certè Nahum, qui tempore Ezechiaë vaticinatus
est, apertè prædicit euerfionem Niniue breui futuram fuisse.
Vide commentarium S. Hieronymi. Accedit, quod Reges
Persarum non in Niniue regnabant, sed in Susis, aut Baby-
lone, vt ex libro Danielis, & lib. Esther, nec non ex prophanis
omnibus historicis cognosci potest.

QUARTO, Nabuchodonosor, de quo in libro Iudith, oc-
cupare conatus est Ciliciam, Damascum & Palæstinam, Iu-
dith 1. At Cambyfes, & Darius, non erat cur id conarentur,
cùm eas regiones pacificè possiderent, vt perspicuum est ex
lib. 1. Esdræ, cap. 4. & 5.

QUINTO, filij Israël parauerunt se ad pugnam contra
Nabuchodonosor, Iudith 4. At tempore Cambyfis & Darij,
nec poterant, nec valebant filij Israël resistere vllis Regibus,
& maximè Regibus Persarum, quibus subiecti erant ad eò, vt
ad nutum eorum vel inciperent, vel desisterent templum æ-
dificare, vt videre est in libro primo & secundo Esdræ.

SEXTO, temporibus Iudith summus sacerdos erat Elia-
chim, qui & Ioachim dicebatur, Iudith 4. & 12. At tempore
Cambyfis & Darij Hystaspis erat Iesus Iosedech, vt patet ex
lib. 1. Esdræ, cap. 2. & ex Zachariaë 3. Tempore autem Ochi
summus sacerdos erat Iaddus, qui occurrit Alexandro Ma-
gno, aut certè pater eius Ionathan, vt colligitur ex libro 2.
Esdræ, cap. 12.

SEPTIMO,

S E P T I M O, metuebant filij Israël, ne Nabuchodonosor euerteret Hierusalem, & templum Domini, Judith 4. At tempore Cambysis, nec Hierusalem, nec templum exstabat, quippe quæ iam euersa, & incensa fuerant à Chaldæis: tempore autem Darij Hystaspis, templum quidem reædificatum est, sed non ciuitas Hierusalem. Præterea cum Dario isto iubente templum reædificatum sit 1. Esdræ 6. quomodo credibile est, timuisse Iudæos, ne ab eodem iterum euerteretur?

O C T A V O, Holofernes interrogauit, Judith 5. quis esset populus, qui habitabat in Iudæa, quæ potentia eius, quis Rex, quæ multitudo? At certè Rex Persarum, & Principes eius nihil horum ignorare poterant: cum paulò antè Iudæos à se dimississent.

N O N O, filij Israël cum se pararent ad bellum contra Holofernem, muris circumdederunt vicos suos per omnem Samariam vsque Hiericho, Judith 4. At tempore Cambysis & Darij, non habitabant Iudæi in Samaria, sed gentiles, ut habetur 1. Esdræ 4. nec poterant Iudæi muris circumdare ipsam Hierusalem, quantò minus omnes vicos per circuitum.

D E C I M O, scribitur in fine libri Judith, pacem fuisse in Israël toto tempore quo superuixit Judith, & multis annis postea: vixit autem Judith annis C. V. ut ibidem habetur. At post annum decimum tertium Ochi, quo vult Sulpitius gestum esse bellum Holofernæ, vsque ad Ptolomæum Lagi, qui iterum debellauit Iudæos, non sunt nisi triginta anni: debuisset ergo tunc Judith esse annorum LXXX. vel XC.

V N D E C I M O, Nabuchodonosor anno decimo tertio regni sui bellum gessit contra filios Israël, Judith 2. At Cambyses non regnauit nisi octo annos, teste Herodoto lib. 3. non igitur ipse est ille Nabuchodonosor.

D V O D E C I M O, accedat probabilis coniectura ex numero Maiorum ipsius Judith. Nam in libro Judith, cap. 8. numerantur Patres, & aui, aliique maiores Judith, vsque ad Simeonem filium Ruben, vel ut correctius videntur habere Græci codices filium Israël, & inueniuntur solum quindecim: In libro autem 1. Esdræ, cap. 7. numerantur maiores ipsius Esdræ, qui floruit tempore Cambysis, & Darij vsque ad Aaron, & inueniuntur septemdecim, quibus si addas alios vsque ad Leui fratrem Simeonis erunt viginti. Cum igitur à Iacob Patriar-

cha vsq; ad Iudith sint multò pauciores generationes, quàm ab eodem Iacob vsque ad Esdram, rectè coniiicimus, Iudith multò antiquiorem fuisse quàm Esdram, qui tamen, vt diximus, temporibus Cambyfis & Darij maximè floruit.

Iam verò posteriores illæ sententiæ, quæ historiam Iudith ad tempora Sedeciæ, vel Iosifæ referunt, duabus rationibus refelluntur. Prima ratio talis est; In libro Iudith, cap. vlt. legimus, nullum fuisse qui vexaret Israël toto spatio vitæ Iudith, & multis annis postea. Vixit autem Iudith, vt ibidem legimus, vsque ad annum centesimum quintum, nec erat vetula, sed puella, quādo interfecit Holofernem, vt colligitur ex eo, quod puella vocatur, Iudith 12. Igitur pax fuit in terra Israël annis octoginta vel nonaginta. At ab initio regni Iosifæ, vsq; ad bellum, quod intulit Rex Ægypti Ioachaz Regi Iuda, non fuerunt nisi anni triginta, 4. Reg. 23. ab initio autem regni Sedeciæ, vsque ad bellum quod intulit Nabuchodonosor, non sunt nisi anni nouem, 4. Reg. 24. Itaq; nisi fuerit Iudith, quando Holofernem occidit, annorum circiter LXXX. aut centum, non potest esse verum quod Scriptura dicit, in omni spatio vitæ eius & multis annis postea, non fuisse qui perturbaret Israël.

Altera ratio est, quia tempore Iudith sacerdos magnus erat Eliachim, qui & Ioachim dicebatur, vt patet Iudith 4. & 15. At tempore Iosifæ sacerdos magnus erat Helcias, 4. Reg. 23. tempore autem Sedechiæ erat Saraia, 4. Reg. 25.

NOBIS IGITUR dicendum videtur, historiam Iudith incidisse in tempora Manassæ Regis Iuda. Siquidem eo tempore regnabat apud Medos Diocles, qui Ecbatana ædificauit, teste Eusebio in Chronico, atque hunc Scriptura nostra Arphaxat appellat. Item eo tempore regnabant Assyriorum Reges in Niniue, vt constat ex 4. Reg. 19. & ex Tob. cap. 1. Credibile autem est eum, qui in lib. Iudith dicitur Nabuchodonosor, alio nomine dictum esse Merodach Baladan, qui fuit etiam Rex Babylonis Nam post Sennacherib regnauit sub finē regni Ezechiæ patris Manassæ, Assar Addon, 4. Reg. 19. post Assar Addon regnauit Merodach Baladan, cuius fit mentio 4. Reg. 20. & Hier. 50. necnon Isa. 39. qui quidē Rex Babylonis erat, sed transtulit ad se etiam regnū Assyriorum, & propterea nulla deinceps in Scripturis mentio fit Regum Assyriorū, sed solum Babylonis.

Cœpit

Cœpit autem regnare tertio anno Manassæ, vt probabiliter, & ex coniecturis colligimus (nam certum initium regni eius ex nullo auctore probato haberi potest) quocirca annus eius decimus tertius in quo bellum mouit contra Iudeos duce Holoferne, incidit in annum XVI. Manassæ, quem Manassæ paulò antè captiuum duxerat in Babylonem.

Exstabant etiam tunc Hierosolyma, & templum Domini, quorum fit mentio in historia Iudith cap. 4. viuebat quoq; eo tempore sacerdos magnus Eliachim, vt patet ex Chronologia Nicephori Patriarchæ Constantinopolitani, qui enumerans Pontifices Iudæorum, inter Sobnam, qui fuit Pontifex tempore Ezechia, & Helciam, qui fuit tempore Iosia, ponit Eliachim. constat autem inter Ezechiam & Iosiam intercessisse Manassæ; conuenit etiam id cum lib. 4. Reg. cap. 18. vbi Eliachim nominatur inter præcipuos sacerdotes; & magis etiam quadrat cum prophetia Isaia cap. 22. vbi prædicitur depositio Sobnæ impuri Pontificis, & exaltatio Eliachim in locum eius.

Præterea facile est hac ratione inuenire tempus illud longissimæ pacis, quod fuit toto tempore vitæ Iudith, & deinceps multis annis. Nam Manassæ initiò regni sceleratissimus fuit, ac propterea Deo permittente victus fuit à Rege Babylonis, qui terram Iuda deuastauit, & ipsum Regem victum in Babylonem abduxit: deinde tamen peccatum suum agnouit, & in patriam remissus, tranquilissimè vixit, vt habetur lib. 2. Paralip. cap. 33.

Ab hac Manassæ captiuitate vsque ad regnum Ioachaz filij Iosia summa pax fuit in terra Iuda. quantum hoc tempus fuerit Scriptura non indicat, sed facilè colliguntur anni LXXII. Nam Manassæ regnavit annos LV. è quibus accipio XXXIX. post captiuitatem eius. Constat enim initiò regni eam captiuitatem accidisse, vt etiam Iosephus annotauit lib. 10. antiq. cap. 5. & vt diximus paulò antè, annus decimus tertius Regis Assyriorum & Babyloniorum incidit in annum Manassæ decimum sextum. Annis triginta nouem addendi sunt duo anni, quibus post Manassæ regnavit Ammon filius eius 4. Regum 21. ita erunt XLI. his addantur anni XXXI. quibus post Ammon regnavit Iosias 4. Regum 22. & efficiuntur LXXII.

Iam

Iam hoc idem tempus ostendemus fuisse post mortem Holofernus vsque ad finem vitæ Iudith. Iudith vixit vsque ad annum centesimum quintum (sic enim intelligi debet quod habetur de numero annorum Iudith in fine libri, vt clarius colligitur ex Græco textu) ex quibus annis detrahendi sunt illi, quos vixit ante occisionem Holofernus, quos pono fuisse quadraginta. Nam etsi tempus certum definire non possumus, cum nullus auctor hoc tradat, potuit tamen ita esse. Ea enim ætate adhuc potuit esse pulcherrima, & iudicari ab Assyriis puella propter incredibilem pulchritudinē, præsertim quia, vt habetur Iudith 10. Dominus ei contulerat, non sine nouo miraculo, quendam eximium splendorem, vt incomparabili pulchritudine omnium oculis appareret. Quanquam etiam naturaliter aliquæ fœminæ ita conseruant formam corporis, vt quamuis grandæque sint, tamen iuuenulæ iudicentur. Certe Sara annorum LXV. vel etiam XC. tam iuuenis, & formosa videbatur, vt quocumque iret, à Regibus adamaretur & raperetur. Vide Gen. 12. & 20. Iam igitur si annis CV. detrahantur XL. supererunt LXV. anni continuæ pacis vsque ad mortem Iudith; quibus addo alios septem, vt illud etiam verum sit, quod additur in libro Iudith, post mortem eius multis annis non fuisse qui perturbaret Israël. habemus igitur annos LXXII. quos quærebamus.

Dices fortasse; Si tempore Regis Manassæ contigit hæc historia, quare in præparatione illa ad bellum, quæ narratur in hoc libro, nulla sit mentio Regis? cur negotium hoc totum tribuitur magno sacerdoti?

Respondeo, fortasse hoc bellum incidisse in ipsam captiuitatem Manassæ, & idcirco Rege absente per Pontificem negotia regni procurata fuisse. fortasse etiam Regis mentio facta non est, quia non accessit bellum ad ipsam urbem Hierusalem, vbi Rex erat.

Quod autem habetur Iudith 4. sacerdotem Eliachim scripsisse ad omnes Hebræos, & deinde circumiuisse omnem Israël, vt eos ad constantiam hortaretur, non est mirandum. Nam etiam tempore Ezechix idem Eliachim, quamuis nondum esset summus sacerdos, nomine Regis multa faciebat, vt patet ex lib. 4. Reg. ca. 18. & Isaias prædixerat cap. 22. fore vt Eliachim esset quasi pater omnium habitantium Hierusa-

rufalem. Ac tum præcipuè credibile est summa negotia & periculosa tractata esse per summum sacerdotem, quando Rex de captiuitate reuersus, & ad Deum seriò conuersus erat. Nam etsi nõ est improbabile, adhuc Rege captiuo bellum hoc gestum: probabilius tamen videtur, eo iam reuerso gestum esse.

Sed rursus obiicies, colligi ex 5. cap. libri Iudith, bellum hoc Holofernus contra Iudæos gestum esse paulò post reditum ex captiuitate Babylonica. sic enim legimus: *Nam Et ante hos annos cum recessissent à via, quam dederat illis Deus, Et ambularent in ea, exterminati sunt praeliis à multis nationibus, Et plurimi eorum captiui abducti sunt in terram non suam. Nuper autem reuersi ad Dominum Deum suum ex dispersione qua dispersi fuerant, adunati sunt, Et ascenderunt montana hæc omnia, Et iterum possident Hierusalem, ubi sunt sancta Sanctorum.*

Respondeo, non esse intelligendum hunc locum de captiuitate Babylonica, sed de variis afflictionibus præcedentibus. Nam si sermo esset de Babylonica captiuitate, non dicerentur Iudæi exterminati à multis nationibus, sed ab vna, id est, Chaldæorum: nec dicerentur plurimi abducti captiui, sed omnes (fuit enim generalis captiuitas Babylonica) paucissimi enim remanserunt relictæ à Nabuchodonosor, & illi ipsi paulò post fugerunt in Ægyptum 4. Reg. 25. Ita dispersio ac desolatio plenissima fuit.

Igitur loquitur Scriptura de variis afflictionibus populi Iudæorum, quas variis temporibus à variis nationibus passus est, sed præcipuè de illa vltima, quæ acciderat cum caperetur Manasses; tunc enim tota regio deuastata fuit, & Rex ipse cum aliis multis captus, & ductus in Babylonem; & multi etiam dispersi, fugatique in varia loca. Quod autem additur; *Nuper autem reuersi ex dispersione, &c.* vel intelligitur de reuersione Regis Manassæ cum suis ex Babylone, vel (si absente Rege gestum est hoc bellum) intelligi poterit de reuersione ex iis locis ad quæ fugiendo peruenerant, cum Rex Assyriæ vastaret regionem ipsorum.

Nec verò mouere quenquam debet, quod in textu Græco additur, etiam templum fuisse solo equatum, quando dispersi sunt Iudæi. Nam illa verba supposititia videntur, quandoquidem S. Hieronymus, qui fidelissimè transtulit hunc librum

brum ex Chaldæo sermone in Latinum, nihil de euerfione templi in sua editione posuit. Et fortasse ista additio Græci textus in caussa fuit, cur tot grauissimi auctores, Eusebius, Augustinus, Sulpitius, Beda in hac historia suo tempore collocanda, decepti fuerint.

CAPVT XIII.

De libro Sapientia.

LIBER Sapientiæ testimonium habet ab antiquis Conciliis & Patribus. Concilium Sardicense in epist. ad omnes Episcopos, cuius meminit Theodoretus lib. 2. hist. cap. 8. ex cap. 7. huius libri probat, filium Dei esse rerum omnium effectorem, & verum Deum: Concilium item Toletanum II. cap. 1. librum Sapientiæ Scripturam sacram nominat.

Denique Patres idem docent. Nam **DIONYSIVS** cap. 4. diuinorum nom. vt librum sacrae Scripturae citat. **MELITIO** Asianus in epist. ad Onesimum in Catalogo sanctarum Scripturarum Sapientiam ponit. **CYPRIANVS** in lib. de habitu virginum: *Cum dicat, inquit, Scriptura diuina; quid nobis profuit superbia, etc.* Similiter **CYRILLVS** lib. 2. in Iulianum ultra medium, vocat Scripturam diuinam. **B. AYGVSTINVS** ex professo docet & probat, ex hoc libro posse confirmari dogmata, & librum esse Canonicum, lib. 1. de prædest. cap. 14.

Et quoniam Kemnitiuſ incredibilem impudentiam hunc locum Augustini truncatè citat, & asserit apertè ex hoc loco colligi, hunc librum non fuisse Augustino diuinum & infallibilis veritatis: totum locum audiamus: *Quod, inquit, à me quoq; positum, nimirum testimonium de libro Sapientia, fratres istos ita respuisse dixistis, tanquam non de libro Canonico adhibitum. Quasi & excepta huius libri attestazione, res ipsa non clara sit, quam volumus hinc doceri.* Hac citat Kemnitiuſ.

Sed audiamus quæ in eodem capite infra ponuntur: *Non debuit repudiari sententia libri Sapientia, qui meruit in Ecclesia Christi de gradu Lectorum Ecclesie Christi tam longa annositate recitari, & ab omnibus Christianis Episcopis & fidei ad extremos laicos, fideles, pœnitentes, Catechumenos cum*

Generatione diuina auctoritatis audiri. Et infra: Oportet & librum istum Sapientia omnibus tractatoribus antepo-
 nant, quoniam sibi eum anteposuerunt etiam temporibus proximi-
 apostolorum egregij tractatores, qui eum testem adhibentes,
 nihil se adhibere, nisi diuinum testimonium crediderunt. Ad-
 de, quod omnes veteres hunc librum Salomonis esse asse-
 runt; ex quo manifestè sequitur esse canonicum. **Eusebius**
 lib. 4. histor. cap. 22. dicit, **Egesippum** & **Irenæum**, & omnem
 antiquorum chorum hunc librum Salomonis esse existimas-
 se. Pari ratione **Tertullianus** de præscript. **Cyprianus** serm. de
 mortalitate. **Hilarius** in Psal. 127. **Ambrosius** serm. 8. in Psal.
 118. **Basiliius** lib. 5. contra Eunomium, **Epiphanius** heres. Ano-
 mæorum, nomine Salomonis hunc librum citant. Quod ve-
 rò **D. Hieronymus** præfatione in librum Salomonis, hunc
 librum dicit à multis putari **Philonis Iudæi**, & **D. Augustinus**
 lib. 2. doct. Christ. ca. 8. dicit esse **Iesu filij Syrach**, non est con-
 trarium communi sententiæ doctorum. Nam sententiæ qui-
 dem sunt **Salomonis**, non **Philonis**, vt veteres dicunt, & cla-
 rissimum est ex cap. 9. vbi auctor libri dicit: *Tu elegisti me re-
 gem populo tuo, & dixisti me adificare templum in monte
 sancto tuo, &c.* tamen collectæ sunt hæ sententiæ ab aliquo
 alio, qui à multis putatur **Philo**, non ille, qui fuit post **Chri-
 stum**, sed alius antiquior, qui quidem verbis **Græcis** **Salomo-
 nis** sententias complexus est, **Spiritu sancto** dictante, sicut
Prouerb. 25. dicuntur parabolæ illæ **Salomonis** translata in
 librum à **viris Ezechie Regis Iuda**, cum antea fortè in schedu-
 lis haberentur. **D. Augustinus** autem sententiam retractauit
 lib. 2. retract. cap. 4.

Ioannes Calvinus lib. 1. Instit. cap. 11. §. 8. librum Sapientia
 mendacij coarguit: *Idolorum*, inquit, origine publico ferè con-
 sensu receptum est, quod in libro Sapientia habetur: primos
 scilicet existisse eorum auctores, qui hunc honorem detule-
 runt mortuis, vt ipsorum memoriam superstitiosè colerent; &
 sanè fateor peruersum hunc morem fuisse vetustissimum, nec
 facem fuisse nego, qua accensus hominum ad idololatriam fu-
 vor magis exarsit: non tamè concedo hunc fuisse primum mali
 fontem. **Idola** enim iam fuisse prius in vsu, quam ista in conse-
 crandis imaginibus mortuorum ambitio inualuisset, cuius
 apud **prophanos scriptores** crebra sit mentio, constat ex **Mose**,
 cxxx

cum Rachelem narrat furatam esse patri suo idola, non secus ac de communi vitio loquitur. Hæc ille, qui satis aperte falsum esse contendit quod habetur Sapient. 14. de origine idolorum. At Calvinus assumit falsum, & inde colligit aliud falsum. Assumit enim ante Rachelis tempora non fuisse idola quæ hominum figuram referrent: & cum constet tunc aliqua idola fuisse; deducit prima idola non fuisse imagines hominum, vt liber Sapientiæ docet. At falsum assumit: nam in primis ista ipsa idola, quæ furata est Rachel, erant imagines hominum; vel potius imago hominis. Vna enim tantum est imago, sed nomine multitudinis vtitur Scriptura, quia illi nomen in Hebræo non habet numerum singularem. Vnde Hebræa est תַּרְפִּים quæ quidem idolum significat, hominum figuram representans, & quod arte diaboli loquebatur, & sponsa dabat. Quod hominis figura sit תַּרְפִּים patet ex I. Regum 19. vbi Michol cum vellent eruere Dauidem de manibus Saul emisit illum per fenestram, & in lecto loco eius posuit simulacrum quod hominem referret, in Hebræo est תַּרְפִּים pro eo, quod nos habemus statuam, vel simulacrum. Quod autem ista idola loquerentur, patet ex Ezech. 21. vbi enim legitur: *Interrogauit idola*; in Hebræo est תַּרְפִּים, & similiter Zachar. 10. vbi legitur; *Simulacra locuta sunt vana*. Inde certum est Belum primum Regem Assyriorum, qui ante Rachelem, immo & ante Abraham, fuisse pro Deo habitum post mortem, vt Eusebius testatur initio Chronicorum statuam illi à Nino filio positam, fuisse primum idolum publicè propositum ad adorandum, docet Ambrosius in I. ad Rom. siue quicumque fuit eorum commentariorum auctor & B. Cyrillus lib. 3. in Iulianum non procul à fine. Denique initium idolorum, fuisse fabricationem imaginum humanarum in memoriam defunctorum, vt liber Sapientiæ docet testatur Cyprianus initio libri de idolorum vanitate. Chrysostomus hom. 87. in Matth. Egesippus apud Hieronymum lib. de viris illustribus, & alij passim.

Sed obiicies; Si statua erecta Belo à Nino filio fuit primum idolum: quomodo verum est, quod liber Sapientiæ dicit, primum idolum factum esse à patre in memoriam filij? Respondet deo, statuam Beli fuisse primum idolum publicè ad adorandum

dum propositum: at primum idolum absolutè fuisse imaginem filij mortui à parente factam, & priuatim honoratam. Inde enim inualecente praua consuetudine (vt in eodem cap. 14. Sap. dicitur) cœpta sunt tyrannorum imperio publicè coligmenta.

CAPVT XIV.

De Ecclesiastico.

LIBRVM Ecclesiastici, quod ex eo multa dogmata fidei luculenter probentur, vehementer Calvinus odit: *Vnde, inquit in antidoto, melius facem haurirent? nec tamen habet aliquid, quod ei obiiciat.*

Nos autem contrà, multis veterum testimoniis auctoritatem eius libri confirmare possumus. CLEMENS ALEXANDRINVS lib. 7. Stromatum propè extremo, citans cap. 4. Eccles. sic ait: *Sequentes autem Scripturas, confirmemus quod dictum est.* S. CYPRIANVS lib. 3. epist. 9. citans cap. 7. *Sed & Salomon, inquit, in Spiritu sancto constitutus, testatur & dicit.* EPIPHANIUS in hæres. Anomœorum numerat inter sacros ac diuinos libros Sapientiam Salomonis & filij Sirach, id est, Ecclesiasticum. Ex quo intelligimus eundem Epiphanium cum in lib. de mens. & ponder. dicit, hos libros non esse receptos; de sententia Iudeorum esse loquutum. D. AMBROSIVS lib. 4. de fide, cap. 4. verba Ecclesiastici, ex cap. 24. diuina oracula nominauit. B. AVGVSTINVS in lib. ad Orosium contra Priscillianistas: *Clamat, inquit, Scriptura diuina; Altiora te ne quæsieris, qua sententia Ecclesiastici nostri est.* Denique Clemens & Cyprianus locis citatis, Sixtus II. in epist. ad Gratum, Damasus in epist. ad Episcopos Italiæ, Basilius lib. 4. in Eunomium, Ambrosius in cap. 7. prioris ad Corinth. Hieronymus in cap. 10. Ecclesiastæ, & Gregorius lib. 10. moralium; cap. 14. hunc librum non solùm citant, sed etiam Salomoni attribuunt: nunquam autem dubium fuit quin Salomonis libri canonici, ac diuini habendi essent. At Epiphanius in hæresi Anomœorum, & alij nonnulli auctorem libri huius Iesum Sirach esse volunt. Respondeo, facilè potuisse fieri, vt Iesus Sirach sententias Salomonis à se diligenter collectas in vnum volumen redegerit. ita vterque auctor dici poterit.

Vide Epiphanium de mens. et pond. pag. 412. B.

CAPVT

CAPVT XV.

De libris Machabeorum.

LIBRI Machabeorum præter communia testimonia, testimonium habent, & honorificè producuntur, à *S. Cypriano* in lib. de exhort. martyrij, cap. II. à *S. Gregorio Nazianzeno* in orat. de Machabæis, à *S. Ambrosio* lib. 2. de Iacob, cap. 10. 11. 12. & ab alijs passim. Eisdem libros Scripturam diuinam disertis verbis appellant, *S. Cyprianus* lib. 1. epist. 3. ad Cornelium; & *Hidorus* lib. 6. etymol. cap. 1. Sanctus autem *Augustinus* (cui multum auctoritatis sæpe Calvinus tribuit) lib. 18. de ciuit. Dei, cap. 36. *Libros, inquit, Machabeorum non Iudæi, sed Ecclesia pro canonicis habet.* Et lib. 2. contra epistolas Gaudentij, cap. 23. eorundem librorum auctoritatem studiosè defendit, Scripturam sanctam eos appellans. Sed aduersariorum argumenta videamus.

PRIMUM obiicit Calvinus lib. 3. Institut. cap. 5. §. 8. quod auctor horum librorum laudat, præposterum zelum, & superstitiosum factum Iudæ Machabæi, qui pro mortuis sacrificium offerri iussit, 2. Machab. 12. Nam præterquam quod superstitiosum est pro quibuscunque mortuis orare, accedit etiam quod isti, pro quibus Iudas orari iussit, decesserant letali crimine obligati, pro qualibus non esse orandum etiam Catholici docent. sic autem eos decessisse patet. Nam vt ibidem dicitur; Inuenta sunt sub vestibibus mortuorum omnium quædam de donariis idolorum contra prohibitionem Domini, quæ habetur Deut. 7.

RESPONDEO, orare pro mortuis, quos non est certum esse in cælo, vel in gehenna, pium & religiosum esse, vt ostendemus suo loco; nunc satis sit opponere Caluino Augustinum, qui ex hoc ipso loco probat pium esse orare pro mortuis, in epist. 61. ad Dulcitium, lib. 1. de morib. Ecclesiæ, cap. 23. & lib. de cura pro mortuis, cap. 1. Itaque tantum interest inter spiritum Augustini & Caluini, vt Augustinus, quia libros Machabeorum credit esse canonicos, inde colligat bonum esse orare pro mortuis. Calvinus quod existimet, malû esse orare pro mortuis, inde deducat libros Machabeorum non esse canonicos. Ad illud autem quod obiicitur, respondeo, Iudam
piè

piè existimasse, eos in articulo mortis dolorem de peccato suo coram Deo concepisse, & misericordiam apud Dominum inuenisse, quod significat illa verba: *Quia considerabat, quod hi qui cum pietate dormitionem acceperant, optimam haberent repositam gratiam.*

SECUNDO obiicit Calvinus in antidoto Concilij, non posse huius libri auctorem haberi canonicum, cum lib. 2. cap. ult. veniam petat erratorum. Adde quod cap. 2. ait: *Er nobis quidem ipsis, qui hoc opus breuiandi causa suscepimus, non facilem laborem, immò verò negotium plenum vigiliarum, & sudoris assumpsimus.* Quibus verbis indicat se humano more hunc librum composuisse. Auctores enim verè sacri non ingenio, & labore suo, sed Spiritu sancto reuelante, scripserunt, vt patet Hierem. 36. de Hieremia, qui tanta facilitate dictabat notario suo Baruch, ea quæ Deus ei reuelabat, vt ex libro aliquo legere videretur.

RESPONDEO, Deum quidem esse auctorem omnium diuinarum Scripturarum, sed aliter tamen adesse solitum Prophetis, aliter aliis, præsertim historicis. Nam Prophetis reuelabat futura, & simul assistebat, ne aliquid falsi admiscerent in scribendo, & ideo Prophetæ non alium habuerunt laborem, quàm scribendi, vel dictandi: aliis autem scriptoribus Deus non semper reuelabat ea, quæ scripturi erant, sed excitabat, vt scriberent ea, quæ viderant, vel audierant, quorum recordabantur, & simul assistebat, ne falsi aliquid scriberent: quæ assistentia non faciebat, ne laborarent in cogitando, & quærendo quid & quomodo scripturi essent. Quare S. Lucas præfatione in Euangelium à se scriptum, testatur se assequutum omnia diligenter, quæ ad Euangelij scriptionem pertinebant, idque ab iis, qui ipsi audierant, & viderant, & ministri fuerant sermonis. Quod autem ad veniam attinet, non petit veniam iste auctor erratorum, qui quippe qui nulla esse sciebat; sed orationis minus politæ; quemadmodum etiam B. Paulus se imperitum sermone confitetur 2. Cor. II.

Obiectio TERTIA aliorum, 2. Machab. I. dicitur: *Cùm in Persidem captiui ducerentur Patres nostri:* at certum est non in Persidem, sed in Babylonem abductos fuisse Iudæos; non igitur veram historiam narrat auctor huius libri. Nonnulli valde laborant, vt ostendant quando in Persidem ducti fue-

rint Iudæi, sed existimo rem esse facillimam. Nam auctor huius libri Persidem vocat non solum eam regionem, quæ propriè dicitur Persis, sed etiam alias finitimas; id patet ex lib. I. Machab. cap. 6. vbi nuncius, qui venit in Babylonem ad Antiochum, dicitur venisse ad eum in Persidem. Neque iste loquendi modus ab aliis scriptoribus alienus est, cum Chrysostomus hom. 6. in Matth. dicat Iudæos ex captiuitate Persica liberatos.

Obiectio **Q**UARTA, 2. Machab. 2. dicitur Hieremias, cum spoliaretur & incenderetur Hierusalem, & templum à Chaldæis, abscondisse tabernaculum, & arcam fœderis in spelunca quadam montis Nebo; & dixisse, locum illum fore occultum, donec Deus iterum congregaret populum suum. At hæc duo mendacia continentur. Vnum quod Hieremias illud fecerit; nam antequam vrbs à Chaldæis caperetur, Hieremias semper fuit in carcere, & erat inuisus penè omnibus in Hierusalem, vt habetur Hierem. 37. & 38. quocirca nec per se, nec per alios potuit id efficere: postquam autem capta est vrbs, Chaldæi omnia diripuerunt, vt habetur 4. Reg. vlt. proinde non remansit aliquid, quod Hieremias posset abscondere. Alterum mendacium est, quod iterum reuertentes à captiuitate essent arcam & tabernaculum habituri; non enim vquam eam postea habuerunt.

RESPONDEO, potuisse illud optimè fieri, & ante spoliationem vrbs, & templi (vt Epiphanius sentit in vita Hieremiæ) & etiam postea, vt alij volunt. Ante quidem; non tempore Sedechiæ, sed Ioachim. Ter enim Nabuchodonosor venit in Iudæam, & abduxit inde captiuum regem & populum: Primum, tempore Ioachim, vt habetur 2. Paral. vlt. Secundò, tempore Ioachim, vt habetur 4. Reg. 24. Tertiò, tempore Sedechiæ 4. Reg. 25. Tametsi autè tempore Sedechiæ Hieremias fuerit ferè semper in carcere, & omnibus inuisus: tamen tempore Ioachim liber erat, & magnè auctoritatis, ita vt credibile sit, ad eius persuasionem Ioachim spontè se tradidisse Regi Babylonis. Constat enim Hieremiam hoc suasisse, Hierem. 27. & simul constat Ioachim id fecisse, Hier. 29. potuit igitur Rege consentiente arcam, & tabernaculum asportare. potuit etiam posteaquam ciuitas capta est: nam Hieremias à Nabuchodonosor maximi fiebat, vt patet Hierem. 39. Non fuisse autem

autem à militibus diripientibus urbem Hierosolymam, ablatam arcam aut tabernaculum, satis patet ex Hierem. 52. ubi enumerantur omnia, quæ ex templo Domini Chaldæi abstulerunt, usque ad phialas & mortariola; & arcæ ac tabernaculi nulla mentio fit. Neque verò alterum est mendacium, quod rursus arca inuenienda esset, quando iterum congregaretur populus. Nam non loquebatur Hieremias de illa congregatione, quæ fuit tempore Cyri; sed vel de tempore nouissimo, quod proximè diem iudicij præcedet, vt vult Epiphanius in vita Hieremiæ; vel mysticè intelligendum est, arcam apparituram, id est, Christum in carne venturum in noua populi congregatione, vt exponit Rupertus lib. 10. de victoria verbi, cap. 21.

Obiectio QUINTA. Lib. I. Machab. cap. I. Alexander Magnus primus regnasse dicitur in Græcia, & hoc falsum videtur, cum non fuerit Alexander primus, sed ante illum multi fuerint Reges Lacedæmoniorum, Macedonum, Corinthiorum, Atheniensium, &c. vt ex Chronico Eusebij patet. PRAETEREA ibidem dicitur Antiochus illustris regnasse anno CXXXVII. regni Græcorum: cum tamen constet ex eodem Eusebio Antiochum regnasse anno CLVI. tot enim sunt anni à primo anno Monarchiæ Græcorum vsq; ad Antiochum. DENIQUE lib. I. cap. 8. dicuntur Romani singulis annis committere vni homini magistratum suum, & omnes vni obedire: at hoc est falsum, nam duo consules eo tempore creabantur.

RESPONDEO, Scripturam, cum dicit Alexandrum primum regnasse in Græcia, non de regno quocunque, sed de Monarchia Græcorum loqui; & cum dicit Antiochum illustrem regnasse anno CXXXVII. regni Græcorum, non numerare annos ab Alexandro, sed à Seleuco, qui post Alexandrum primus regnavit in Syria, vt monet Eusebius in Chronico. quia enim Iudæa pars est Syriæ, à primo Rege Syriæ annos numerabant Iudæi, à Seleuco autem ad Antiochum sunt anni CXXXVII. quibus si addas annos XIX. qui sunt ab Alexandro ad Seleucum, erunt anni CLVI. Ad illud autem de Romanis respondeo, vnus tantum consulis mentionem fieri, quia in more apud Romanos positum erat, vt alternis diebus consules imperarent. Cuius rei testis esse potest infelix

exitus pugnae Cannensis, cuius causa temeritas fuit alterius consulis, penes quem eo die imperium erat. Itaque licet duo consules essent, vni tamen commissa esse Respublica videbatur. Idque institutum est ab ipso primo exortu consularis dignitatis, ne videlicet (vt ait Liuius lib. 2.) si duo simul consules imperarent, Regibus exactis, non remotus sed duplicatus terror videretur.

Obiectio SEXTA. Lib. 1. Machab. cap. 4. Iudas legitur purgasse templum anno CXLVIII. id est, vno anno ante obitum Antiochi, qui obiit anno CXLIX. vt dicitur 1. Machab. 6. At id repugnat lib. 2. cap. 10. vbi habetur Iudam purgasse templum biennio post mortem Antiochi. Præterea lib. 1. cap. 6. dicitur, Antiochus illustris mortuus in Babylonia in lecto suo, præ dolore animi, quia non successerant ei negotia sicut optauerat: at lib. 2. cap. 1. dicitur membratim cæsus cum multis ex suis in templo Nanneæ; & rursus lib. 2. cap. 9. dicitur mortuus tum dolore interno viscerum, tum quia de curru in itinere ceciderat. Denique lib. 1. cap. 9. dicitur Iudas mortuus anno CLIII. at lib. 2. cap. 1. dicitur scripsisse epistolam anno CLXXXVIII. quod si esset verum, anno XXXVI. post mortem suam eam scripsisset. Hæc omnia cum tam malè inter se cohæreant, manifesta indicia falsitatis præbent.

Ad PRIMAM argumenti huius partem Sixtus Senensis vt respondeat, scribit in lib. 8. Bibliothecæ sanctæ, bis factam esse templi repurgationem: sed neque id verum esse videtur, neque ad argumenti solutionem necessarium. Et quidem verum non esse satis indicat Scriptura, cum omnia quæ de hac repurgatione vno in loco refert, referat etiam in alio. Non esse autem necessarium, inde probatur, quia posita vna tantum repurgatione in vtroque loco, adhuc nulla est in hoc libro repugnantia. Tametsi enim repurgatio templi in lib. 1. cap. 4. narratur ante mortem Antiochi, & lib. 2. cap. 10. narratur post mortem Antiochi: tamen hoc posteriore loco narratur quidem post mortem Antiochi: sed non asseritur facta post mortem Antiochi. Voluit enim auctor absoluere quæ de Antiocho dicturus erat, & tum demum redire ad Iudam & templi repurgationem; quod autem dicitur facta post biennium, non significatur, post biennium à morte Antiochi: sed post biennium à prophanatione. Nam prophanatū fuit templum

plumanno CXLV. vt dicitur lib. 1. cap. 1. & post biennium exactum anno CXLVIII. repurgatum fuit, vt habetur lib. 1. cap. 4. Quare rectè Eusebius in Chronico, & Iosephus lib. 12. antiquit. cap. 10. scribunt templum repurgatum tertio anno à prophanatione, id est, post biennium iam exactum.

Quod attinet ad ALTERAM partem argumenti, conueniunt ferè omnes, eundem esse Antiochum, Epiphanem videlicet, cuius mors describitur lib. 1. cap. 6. & lib. 2. cap. 9. nam potuit in itinere corripitur doloribus viscerum, & cadere ex curru, vt dicitur lib. 2. cap. 9. & postea sic eger peruenire in Babylonem, & ibi addito dolore animi ex nuncio ad se allato rei malè gestè in Iudæa à suis, tandem mori. At de Antiocho, cuius mors describitur lib. 2. cap. 1. maxima quæstio est. Aliqui volunt esse Antiochum magnum, vt Lyranus in hunc locum, & quidam alij. sed hoc esse non potest. Nam Antiochus magnus obiit antequam Iudas, qui hanc epistolam scripsit, dux Iudæorum esset, nec fuit vllum bellum Iudæis cum Antiocho magno. Alij volunt esse Antiochum Demetrij filium, qui etiam Tryphon, seu Griphus dicitur ab Eusebio. Ita Rupertus lib. 10. de victoria verbi, cap. 6. sed neq; hoc potest esse verum. Nam tempore istius Antiochi non Iudas, sed Ioannes Hircanus dux Iudæorum erat: & tamen Iudas epistolam scribit. Præterea epistola scribitur Aristobulo magistro Ptolomæi Philometoris, quem constat ex Eusebio in Chronico fuisse tempore Iudæ, id est, diu ante tempora Antiochi Griphi.

Dicendum igitur est, hunc Antiochum esse Antiochum Epiphanem illum ipsum, de quo agitur in lib. 1. cap. 6. & lib. 2. cap. 9. nam tunc viuebat Iudas, qui epistolam scripsit: & etiam Aristobulus ad quem scripta est. Præterea iste fuit primus & summus ex Regibus Syriæ inimicus Iudæorum, vt meritò de eius morte tanta lætitia esset in Iudæa.

Deniq; quod dicitur lib. 2. ca. 9. de Antiocho Illustri, quod templum in Perside spoliare voluit, & turpiter fugatus est; omnino conuenit cum eo, quod hîc dicitur de isto Antiocho, quod in templo Nanneæ ceciderit, & percussus fuerit, & quod multi eius milites membratim cæsi fuerint. Neque verò necesse est affirmare, illic eum interiisse, vbi dicitur, cecidisse: cecidisse enim dici potest, quoniam exercitus eius fusus fugatusque est. Quemadmodum Genes. 14. Regem Sodo-

morum in prælio cecidisse narrat Scriptura diuina, & tamen paulò post eum viuentem, & Abrahæ occurrentem, introducit. Itaque Antiochus in eo sensu dicitur cecidisse, quoniam exercitus eius cæsus percussusque fuerat, & ipse turpi fuga elapsus, fortè etiam vulneratus, in ipso itinere de curru cecidit, & paulò post mortuus est.

Ad TERTIAM probationem aliqui respondent, non esse Iudam Machabæum, sed aliquem alium, qui eam epistolam scripsit. Ita Rupertus lib. 10. de victoria verbi, cap. 15. sed non videtur id esse verum. Nam anno CLXXXVIII. non Iudas, sed Ioannes Hircanus dux Iudæorum erat: nec vllus fuit ex ducibus Iudæorum, qui vocaretur Iudas, præter vnum Machabæum: nec est verisimile, cum senatu, & populo in titulo literarum alium nominari, quàm principem. Alij volunt hunc Iudam esse quidem Machabæum; sed annos, qui initio literarum ponuntur, supputari non more Græcorum à Seleuco, sed more Hebræorum ab anno duodecimo Assueri, quo liberati fuerunt omnes Iudæi à nece opera Esther reginæ. Ita Lyranus & Hugo Cardinalis in hunc locum, quos ferè recentiores omnes sequuntur. Sed primum non videtur credibile, in his libris semper annos supputari more Græcorum, præterquam in hoc vno loco; deinde etiam numerando ab anno duodecimo Assueri, non potest incidere annus 188. in tempora Iudæ Machabæi. Lyranus enim, quæ ceteri sequuntur, ita computat; ab anno XII. Assueri vsque ad finem regni eius sunt anni XXIX. his addantur sex anni, quibus regnavit Darius filius Assueri, & sunt XXXV. quibus si rursus addantur CXLVIII. qui sunt ab initio regni Græcorum vsque ad Iudam, erunt CLXXXVIII. anni.

Sed in ista supputatione tres sunt grauissimi errores. Primus, quod ex 29. & 6. & 148. non fiunt 188. sed 183. vt patet. Secundus, quod omittunt hi auctores annos nouemdecim, qui sunt à principio Monarchiæ Alexandri vsque ad regnum Seleuci: illi enim CXLVIII. anni Græcorum, qui numerantur lib. 1. Machab. cap. 4. vsque ad victoriam Iudæ, numerantur à Seleuco, non ab Alexandro, vt supra diximus. Si ergo addas annos nouemdecim qui sunt ab Alexandro ad Seleucum, erunt omnes anni CCII. ab anno duodecimo Assueri non CLXXXVIII. vt ipsi volunt. Tertius error est, quod in ista suppu-

supputatione faciunt Assuerum penultimum Regem Persarum, sequuti somnia Iudæorum aduersus sententiam Latinorum & Græcorum omnium. Eusebius in Chronico post Assuerum adhuc tres Reges Persarum ponit: Iosephus, quem ego supra sequutus sum, septem Reges post Assuerum numerat: ex quo sequitur, ab anno duodecimo Assueri vsque ad Iudam non CLXXXVIII. annos, sed longè amplius quàm ducentos effluxisse.

Igitur cum Melchiore Cano, & aliis nonnullis existimo, sic esse quæstionem dissoluendam, vt dicamus illa verba, Anno CLXXXVIII. non esse principium epistolæ sequentis, quam Iudas scripsit, sed finem præcedentis, quæ scripta est à toto populo Iudæorum duce Ioanne Hircano. Id apertè indicant Græci codices, qui post illa verba, anno CLXXXVIII. distinctionem constituunt. & ratio certè id exigit, vt cum sint illa verba inter initium vnus epistolæ, & finem alterius, & numerus annorum in fine potius, quàm in principio poni soleat, ea nos ad epistolam præcedentem non ad sequentem referamus.

Obiectio SEPTIMA sumitur ex eo, quod liber prior Machabæorum cum Euangelio pugnare videatur. Nam lib. 1. cap. 1. affirmat auctor eius libri vaticinium Danielis de abominatione desolationis stante in loco sancto, impletum esse quando Antiochus Epiphanes idolum in templo Domini collocauit. At Christus Matth. 24. vaticinium illud asserit implendum in nouissimis diebus. RESPONDEO, in libris Machabæorum nullam fieri mentionem vaticinij Danielis, sed solum idolum Antiochi vocari abominandum idolum desolationis, vt reuera erat.

Obiectionem POSTREMAM, quam afferunt nonnulli, ex eo quod in his libris videntur ij commendari, qui semet occiderunt, qualis fuit **Eleazarus** lib. 1. cap. 6. & **Razias** lib. 2. c. 14. diluit iam dudum S. Augustinus in epist. 61. ad Dulcitium, & lib. 2. contra epist. Gaudentij, cap. 23. & summa responsionis est, mortes horum hominum narrari in Scriptura, non laudari, vel certè non ita laudari quasi piè & sanctè fecerint, quod fecerunt, quamuis audacter, & viriliter, & hominum iudicio fortiter eos fecisse negari non possit.

H 5

CAPVT

*Vide. Aug. de
ciuit. l. 1. c. 20.*

CAPVT XVI.

De quibusdam partibus librorum Marci,
Luca, Ioannis.

ULTIMUM caput Marci tempore B. Hieronymi non fuisse ab omnibus receptum vt canonicum, patet ex epist. ad Hedibiam q. 3. Causa dubitationis erat propter quædam verba apocrypha, quæ in isto vlt. cap. inserta erant, vt patet ex Hieron. lib. 2. contra Pelagianos ante medium. Hæc enim inserta erant verba, quæ satis apertè Manichæismum redolent. (*Et illi satisfaciebant, dicentes, seculum istud iniquitatis, & incredulitatis substantia est: qua non sinit per immundos spiritus veram Dei apprehendi virtutem, idcirco iam nunc reuela iustitiam tuam.*) Nunc nobis dubitare non licet: nam Concil. Trid. sess. 4. iubet libros integros recipi cum omnibus suis partibus, vt in Ecclesia Catholica legi consueuerunt: legitur autem caput hoc in diebus celeberrimis Resurrectionis & Ascensionis, & idem exponitur à Beda, & à B. Gregorio homil. 21. & 29 in Euangelia. Athanasius etiam in synopsi; in summa Euangelij secundum Marcum hoc caput vt verè Marci agnoscit, & similiter Augustinus lib. 3. de consensu Euang. cap. 24. Denique incredibile est Marci Euangelium ita mutilum, & truncum esse, vt nihil de resurrectione contineat. Adde, quod etiam Caluinus cap. 17. §. 47. instit. hoc vltimum caput Marci admittit, vt partem Euangelij: vt non sit opus in hac re probanda diutius laborare.

EX CAPITULO 22. Luca, quidam in dubium reuocant historiam illam de sudore Christi sanguineo, & angelica apparitione, & consolatione; vt Hilarius testatur lib. 10. de Trinit. & Hieronymus lib. 2. cōtra Pelagianos. Causa, quæ hos permouit ea fuit; ne Christo infirmitatem, & animi dolorem tribuere viderentur. Qua etiam de causâ quosdam Catholicos præpostero zelo è suis codicibus ex illis verbis Luc. 19. *Videns ciuitatem fleuit super illam, abrasisse verbum fleuit*, testatur Epiph. in ancorato. At certè isti timuerunt vbi nõ erat timor. Si enim Christus vt homo, potuit imminente passione paure & tædere, vt etiam Matth. cap. 26. & Marc. cap. 14. testantur: cur non potuit eadem ratione sudare, & angelicam consolatione-

solationem admittere? & si corpus habuit passibile, & animā sentientem, cur non potuit dolere & flere? Itaque ATHANASIVS lib. 6. ad Theophilum, qui est de beatitudine filij Dei, anathema dicit iis, qui Christum sanguinem sudasse negant. Epiphanius quoque in ancorato, & Augustinus lib. 3. de consensu Euangel. cap. 4. hunc locum Lucae, vt Euangelicum agnoscunt: neque Hilarius, & Hieronymus locis citatis contrarium docent, sed tantum monent, non in omnibus codicibus suo tempore fuisse, & propterea non ita certæ fidei habitum.

INITIVM CAPITIS 8. Ioannis, quo adulteræ historia continetur, non fuisse olim certæ fidei, Erasmus docet in annotatione huius loci, ex Eusebio lib. 3. hist. cap. 39. vbi sic dicit de Papiam loquens: *Historiam quandam subiungit de muliere adultera, qua accusata est à Iudæis apud Dominum, habetur autem in Euangelio quod dicitur secundum Hebraeos scripta ista parabola.* Quibus verbis aperte indicat, se non vidisse eam historiam in Euangelio Ioannis: & sibi non tam historiam, quam parabolam videri. Nihilominus tamen dubium esse non debet, quin ea & historia sit, & Euangelica, cum legatur in Ecclesia in sabbato post Dominicam III. quadragesimæ, & eam agnoscant grauissimi Patres Græci & Latini: **Ammenius Alexandrinus** in suo monotesaro Euangelico, **Athanasius** in synopsis in compendio Euangelij Ioannis, **Chrysostomus** hom. 60. in Ioanem, **Ambrosius** in epist. 58. lib. 7. ad Studium, **Hieronymus** lib. 2. contra Pelagianos, & **Augustinus** tract. 33. in Ioannem. Idem quoque August. lib. 2. de adulterinis coniugiis, cap. 7. eam historiam ab inimicis veræ fidei erasam fuisse de nonnullis codicibus dicit.

Neque causæ nostræ officit, sed prodest potius quod Eusebius scribit Papiam Ioannis discipulum huius historiæ meminisse: id enim signum est rem esse veram. Quod autem eam Eusebius in suo codice Euangelij non habuerit, parum refert, fortè enim ab aliquo erasa erat. Adde quod probabile est, Eusebium non loqui de hac historia adulteræ, sed de alia verè apocrypha; nam in textu Græco Eusebij non habetur nomen adulteræ, sed *περὶ γυναικὸς ἐπὶ πολλαῖς ἀμαρτίαις διαβληθείσης.*

De

De verbis illis, quæ habentur cap. vlt. epist. i. Ioannis: *TRES sunt qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres vnum sunt*; dubium aliquando extitit, se, & nunc etiam esse debere, longa oratione contendit Erasmus in annotatione huius loci. At certè in Ecclesia publicè leguntur hæc verba in Dominica in Albis. Eundem locum agnoscit *Cyprianus* lib. de simplicitate prælatorum, *Athanasius* lib. i. ad Theophilum, qui est de vnita Deitate, *Ioannes II. Papa* in epist. ad Valerium, *Hieronymus* in prologo epistolarum canonicarum, *Idacius* in lib. aduersus Varimadum, & *Eugenius Carthaginensis* apud Victorem lib. 2. de persecutione Wandalica, quare verba illa veram esse partem Scripturæ diuinæ, non dubium est.

CAPVT XVII.

De epistola ad Hebræos.

DUPLIX dubitatio de hac epistola fuit, vna de auctore, altera de auctoritate eius; quæ tamen ita connexæ sunt, vt pauci sint, qui de vno dubitarint, & non de altero. Primum igitur ex antiquis hæreticis *Marcion*, teste *Hieron.* præfat. in epist. ad Titum, & *Arius*, teste *Theodoreto*, præfatione in epist. ad Hebræos, epistolam ad Hebræos neque Pauli esse, neque sacram docebant. Ex nouis hæreticis *Lutherus* in prologo epist. ad Hebræos, hanc epistolam nec esse Pauli, nec vllius Apostoli contendit, quod quædam contineat contra Euangelicam & Apostolicam doctrinam. *Luthero* subscribit *Brentius* in confessione Wirtenberg. cap. de sacra Scriptura, & *Kemnitius* in exam. 4. sess. Concil. Trident. *Magdeburgenses* quoq; cent. 1. lib. 2. cap. 4. colum. 55. & alij huius temporis hæretici, exceptis *Caluinistis*; *Calvinus* enim in instit. impressa anno 1554. c. 8. §. 216. contendit hanc epistolam esse verè Apostolicam, & errare in hac parte *Lutheranos*, tamen an Pauli sit, an alterius Apostoli, vt *Barnabæ*, aut *Lucæ*, dubitat *Calvinus*, vt patet ex eadem instit. cap. 10. §. 83. & cap. 16. §. 25. quocirca *Ministri Calvinistæ* in ea confessione quam obtulerunt *Pissiaci*, artic. 3. ponunt hanc epistolam in numerum diuinarum Scripturarum, sed tanquam auctoris incerti.

Præter

Præter hos manifestos hæreticos, Catholicos etiam quosdam & præsertim Latinos de auctore huius epistolæ dubitasse, & propterea eam minoris fecisse, testis est Eusebius lib. 3. hist. cap. 3. necnon B. Hieronymus in lib. de viris illustribus in Paulo, vbi dicit; Hanc epistolam à quibusdam Latinorum negari esse Pauli, sed vel Barnabæ, vel Lucæ, vel Clementis Rom. Pontificis. Addit Sixtus Senensis lib. 7. Bibliothecæ sanctæ, à quibusdam etiam attribui Tertulliano. Nostris temporibus Erasmus ad finem annotationum in hanc epistolam & Caietanus ad initium commentariorum in eandem epistolam quæstionem iam olim sopitam, iterum reuocârunt in lucem.

Verùm epistolam & canonicam esse, & Pauli Apostoli facile probari potest. PRIMVM, quoniam nomine Apostoli Pauli legitur in Ecclesia, in die Natalis Domini, & aliàs frequenter. SECUNDO, quia producta in testimonium ac recepta est vt Pauli, à multis antiquissimis Pontificibus, vt Clemente I. in epist. ad Corinthios, apud Eusebium lib. 3. cap. 38. Innocentio I. in epist. 3. ad Exuperium, Gelasio I. in Concilio Episcoporum LXX. TERTIO, quia ponitur in canone sacrarum Scripturarum nomine Pauli, à Concilio Laodicensi canone 59. Carthag. III. can. 47. & Trid. sess. 4. & agnoscitur etiam vt Pauli à Nicanno I. teste B. Thoma in hanc epistolam: & ab Ephesino I. & Chalcedonensi approbantibus duodecim capitula Cyrilli, quorum decimum tale est: *Pontificem & Apostolum confessionis nostræ factum esse Christum diuina Scriptura commemorat, &c.* etiam ab Arausicano II. can. vltimo, vbi & Apostoli & diuina Scriptura esse dicitur.

QUARTO, quoniam recepta fuit semper ab omnibus Græcis Patribus, vt patet, tum quia omnes eam vt Apostoli citât, tum quia B. Hieron. in epist. ad Dardanum id affirmat, tum etiam quia omnes qui canonem exponunt, hanc epistolam cum ceteris Paulinis numerant, vt Origenes apud Eusebium lib. 6. cap. 18. hist. & ipse Euseb. lib. 3. c. 3. Greg. Nazian. in carmine de canone Scripturæ, Athanasius in synopsi, Epiphanius hæres. 76. Damascenus lib. 4. cap. 18.

QUINTO, recepta fuit etiam ab omnibus Latinis post Lactantium. Soli enim Tertullianus, Cyprianus, Lactantius, Arnobius hæc epistolam non videntur agnoscere, nec enim eam vnquam

vnquam citant, quod sciam. at **Hilar.** lib. 12. de Trinit. **Ambrosius** lib. 2. de Cain, cap. 2. **Hieron.** in epist. ad Dardanum de terra promissionis, **Augustin.** lib. 2. doct. Christian. cap. 8. & **Ruffin.** in symbolum, & alij deinceps omnes, eam vt Paulinam agnoscunt, & frequentissimè citant. **PHILASTRIVS** verò in Catalogo hæresum, inter hæreticos numerare non dubitauit, qui eam epistolam vel reiciunt, vel Pauli esse negant. Non autem debet duorum aut trium Latinorum dubitatio anteponi certissimæ confessioni omnium aliorum.

Sexto, videtur **B. Petrus** huius epistolæ mentionem facere; **Petrus** enim priorem epistolam scripsit ad Hebræos inter gentes dispersos, vt patet ex titulo, vtq; **OEcumenius** docet, & ipse etiam **Erasmus** ad initium annotationum in hanc epistolam contendit: posteriorem ad eosdem scripsit, vt colligitur ex illis verbis, cap. 3. *Hanc vobis carissimi secundâ scribo epistolam.* In eodem autem capite postea subiungit; *Sicut & carissimus frater noster Paulus scripsit vobis.* Scripsit igitur **Paulus**, **Petro** teste, epistolam aliquam ad Hebræos.

Postremo, epistola hæc Catholicorum omnium consensu vel est **Pauli**, vel **Lucæ**, vel **Barnabæ**, vel **Clementis Romani**, vel certè **Tertulliani**: sed **Tertulliani** esse non potest, cum **Clemens Alexandrinus**, qui aliquanto antiquior **Tertulliano** fuit, affirmet, hanc epistolam esse **Pauli**, apud **Eusebium** lib. 6. hist. cap. 11. Quid, quod ipse **Tertullianus** hanc epistolam **Barnabæ** esse putauit, vt **Hieronymus** docet lib. de viris illust. in **Paulo**? Neque etiam esse potest **Clementis Romani**, cum ipse **Clemens** eam citauerit tanquã **Apostoli Pauli** in quadam sua epistola ad **Corinthios**, vt **Eusebius** refert lib. 3. hist. cap. 38. Ac demum cum in fine huius epistolæ auctor dicat: *Amplius autem deprecor vos hoc facere, quo celerius restituar vobis.* Ista enim verba nullo modo **Clementi** conuenire possunt, qui cum esset **Episcopus Romanus** non in **Iudæa**, sed **Romæ** habitaturus erat. Ex quibus apparet, quã ineptè **Erasmus** ad finem annotationum in hanc epistolam, eius auctorem **Clementem** facere conetur. Denique nec **Lucæ**, nec **Barnabæ** epistolam esse, nec alterius omnino quàm **Pauli** satis probant argumenta suprã allata: sed quãdo etiam aut **Lucæ**, aut **Barnabæ** esset, **Apostolici viri** esset, nec **Apostolica** auctoritate carere deberet.

At contra hanc epistolam quinque argumenta proferunt Magdeburgenses, quibus argumēta Lutheri & Erasmi simul complectuntur. PRIMVM est, quia prudens vetustas de hac epistola dubitauit. RESPONDEO, ineptè dici vetustatem de hac epistola dubitasse, cum vnum solum Caium ex Græcis, & duos vel tres ex Latinis proferre possint, & nos contra, tot Pontifices, tot Concilia, omnes Græcos, vno excepto, & omnes Latinos, tribus vel quatuor exceptis, pro nobis habeamus. Et si de antiquitate non de multitudine agatur, antiquior est Clemens Romanus Caio, & Clemens Alexandrinus Tertulliano, & Dionysius Areopagita vtroque, qui tamen hanc epistolam Pauli nomine citat in epistola ad Titum.

SECUNDVM argumentum est, quia non habet adiectum initio nomen Pauli, vt habent omnes aliæ epistolæ; quanquã hoc argumentum fatentur ipsi ibidem non esse vsque ad eò graue. RESPONDEO cum Hieron. præfat. in epist. B. Pauli; Si ideo non est Pauli, quia non habet præfixum nomen Pauli; nullius esse, quia nullius habet nomen. Quid, quod epist. prima Ioannis non habet eius nomen præfixum, & tamen Ioannis esse minimè dubitatur? Et contra, Euangelia quædam Thomæ, Bartholomæi, Iacobi, Nicodemi nomen præferunt, & ab omnibus tamen nec immeritò reiiciuntur.

Addo præterea, iustis de causis nomen suum huic epistolæ Paulum non addidisse. Vel enim id fecit, vt ibidem Hieronymus docet, quia sciebat nomen suum inuisum Hebræis esse, quamuis ad fidem iam conuersis, propterea quod ipse præ ceteris legem veterem esse abrogatam acerrimè disputabat: cuius legis illi adhuc æmulatores erant, Act. 21. Vel, vt idem Hieronymus docet in cap. 1. ad Galatas, quia in hac epist. ad Hebr. cap. 3. dicturus erat, Christum esse Apostolum confessionis nostræ, noluit initio se more solito Paulum Apostolum nominare, ne videretur se cum Christo aliqua ex parte conferre. Vel denique (vt Theodoretus præfat. comment. in hanc epistolam docet) quia Paulus non erat Apostolus Hebræorum, sed gentium, vt ipse fatetur Gal. 2. noluit more solito incipere Paulus Apostolus, sed nudam doctrinam exponere, non quasi Apostolus & magister, sed vt amicus & socius. Quocirca in fine epistolæ ponit: *Rogo autem vos fratres, vt sufferatis Verbum solatij, etenim per paucis scripsi vobis,*

Vobis, &c. quasi dicere velit, non ægrè feratis, si ego, qui proprius Apostolus vester non sum, per literas vos monere, & cohortari volui. Id enim feci, ut vos consolarer, non ut imperarem. Has omnes rationes attigit Clemens Alexandr. apud Euseb. lib. 6. hist. cap. 11.

TERTIVM argumentum sumunt à diuersitate styli, siquidem oratio huius epistolæ longè grauior, copiosior, ornatio est, quàm ceterarum. Neque satisfaceret, qui responderet, hanc epistolam esse scriptam Hebraicè, & Apostolum propria lingua melius loqui potuisse, quàm aliena, id est, Græcè. Nam epistolam hanc non Hebraicè scriptam esse, sed Græcè, patet tum ex eo, quòd citantur in hac epistola testimonia secundum versionem LXX. tum etiam quia auctor epistolæ cap. 7. interpretatur nomen Hebraicum Melchisedech, id est, Rex iustitiæ; & Rex Salem, id est, Rex pacis, quod non fieret si Hebraicè loqueretur.

RESPONDENT aliqui, hanc epistolam non Hebraicè, sed Græcè primùm esse scriptam, & quidem sententias Pauli esse, verba autem Lucæ, aut Clementis, quo tanquam interprete & scriba Paulus usus sit. Et ideo epistolam hanc esse magis ornata, quàm ceteræ sint, quia sermo huius epistolæ, non Paulo, ut ceterarum, sed ab alio magis diserto compositus sit. Ita Origenes apud Eusebium lib. 6. cap. 18. Alij existimant epistolam hanc Hebraicè primùm esse scriptam, ac deinde translata in Græcum sermonem à Luca, vel à Clemente. Ita respondet Eusebius libro 3. hist. capite 38. & Clemens Alexandrinus apud Eusebium libro 6. capite 11. Neque repugnans huic responsioni interpretatio. Non enim Apostolus interpretatur Melchisedech nomen Hebræum Græcè, sed Hebraicè, ut ex etymologia, & vi nominis aliquid probet. Quemadmodum si Latinè quis dicat homicidium, est hominis cædes; & Græcè *δωρῆς* est *δωρῆς* Θεῶν, ita Hebraicè *מַלְכֵי צְדָקָה* est *מַלְכֵי צְדָקָה* quanquam si interpretes addideret interpretationem, non esset absurdum; ut Exod. 12. *est enim phase, id est, transitus Domini*, quæ interpretatio non habetur in Hebræo; & Matthæi 27. *Eli, eli, &c. id est, Deus meus, Deus meus, &c.* Neque illud obstat de Scripturis citatis secundum versionem LXX. Apostolus enim si Hebraicum scripsit

Vide in antea
p. 77. et
p. 78.

scripsit, ex Hebræo fonte testimonia protulit: tamen interpres Græcus ea verba à Paulo citata, ita vertere voluit, vt antea verterant illa eadem LXX. ne aliquid noui Græcorum auribus inferret. Neque id est nouum; quàm multa enim testimonia Hebræo sermone protulit, idem Apostolus in concione, quam habuit in synagoga Antiochena, & Lucas tamẽ ea omnia retulit, Act. 13. secundum versionem LXX. Ex his duabus solutionibus, tametsi vtraque probabilis est, tamen prior cùm simplicior, tum etiam expeditior esse videtur.

QVARTVM argumentum, quo maximè nituntur Magdeburgenses: eiusmodi est; Auctor huius epistolæ cap. 2. ponit, se in numero eorum, qui ab Apostolis ad fidem conuersi sunt, dicit enim: *Quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem; quæ cùm initio cœpisset enarrari per Dominum, ab eis, qui audierunt confirmata est in nos, contestante Deo signis & virtutibus, &c.* At Paulus Galat. i. grauitè affirmat, se non ab homine, nec per hominem, sed à Christo per reuelationem didicisse Euangelium; non igitur Paulus huius epistolæ auctor est.

RESPONDEO primum, B. Paulum hæc dicere, non de se, sed de hominibus sui temporis, quemadmodum Isaias c. 64. in persona populi dicit: *Facti sumus vt immundi omnes nos, & quasi pannus menstruata vniuersa iustitia nostra; non est qui inuocet nomẽ tuum, qui consurgat, & teneat te, &c.* quo loco non loqui Isaiam de seipso, patet, quia ibidem longa oratione Deum inuocat. Adde præterea, non esse absurdum, si Paulus ponat se in numero eorum, qui ab Apostolis confirmati sunt. Non enim hîc agit de confirmatione per doctrinam, sed per miracula. ait enim salutem, id est, salutis prædicationem confirmatam esse per Apostolos, contestante Deo signis & prodigiis. Quis autem negare potest, Paulum quando conuersus est, etsi Euangelium plenissimè didicerit per reuelationem, tamen confirmatum esse in fide, auditis miraculis Petri & aliorum Apostolorum, & præcipuè eo miraculo, quo ipse per manus Ananiæ lumen oculorum recepit?

QVINTVM argumentum, auctor huius epistolæ pugnat cum doctrina Domini. Dominus enim dicit Matth. 11. *Venite ad me omnes: hic autem excludit eos, qui semel peccauerunt. sic enim loquitur cap. 6. Impossibile est eos, qui semel sunt*

I

illumi-

illuminati, iterum renouari ad pœnitentiam. Et cap. 10. affirmat, non relinqui hostiam pro peccato, iis qui voluntariè peccant post acceptam notitiam veritatis. Et cap. 12. Esau non inuenisse locum pœnitentiæ.

RESPONDEO, non magis hæc loca pugnare cum illo: *Venite ad me omnes*, quàm pugnent verba Domini, Matthæi ubi dicit, Blasphemiam in Spiritum sanctum non remittit, neque in hoc seculo, neque in futuro. Apostolus enim non de quocunq; peccatore loquitur, sed de eo qui peccat in Spiritum sanctum, id est, qui voluntariè oppugnat cognitam & exploratam veritatem.

Porro dicuntur talia peccata irremissibilia tribus de causis. PRIMO, quia vt plurimum eiusmodi homines non conuertuntur, nec eiusmodi peccata remittuntur; etsi absolute contrarium potest accidere, & aliquando re ipsa accidit; sicut in morbis corporalibus, eos vocamus incurabiles, qui vt plurimum non curantur, etsi quandoque curentur, & eos vocamus curabiles, qui vt plurimum curantur, etsi quandoq; non curètur. SECUNDO, quoniam qui in Spiritum sanctum peccant, directè resistunt gratiæ, qua sola curari possent: quemadmodum qui non potest sanari, nisi sectione venæ, & nullo modo admittit hoc remedium, rectè medicus de eo pronuntiat, fieri non posse vt sanetur, nec tamen propterea negatur, quin possit aliquis sapientissimus medicus ægroto persuadere, vt admittat venæ sectionem. TERTIO, qui ex malitia peccat, nihil habet in se vnde remissionem mereatur, & propterea dicitur eius peccatum irremissibile, quamuis absolute remitti possit. Qui autem peccat ex ignorantia vel infirmitate, aliquid habet vnde misericordiam Dei prouocet, iuxta illud Apostoli, 1. Timoth. 1. *Misericordiam cōsecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate.*

Atq; hæc quidem responsio satis esse videtur ad eam tollendam difficultatem, quæ ex prioribus locis oriebatur. Potest etiam alia adhiberi. Nam priorem locum, qui habetur Hebr. 6. exponunt multi ac fermè omnes, vt Chrysostomus, Theodoretus, OEcumenius, Theophylactus, Anselmus, Sedulius, & alij in hunc locum, necnon Augustinus in fine exposuit inchoatæ, in epist. ad Romanos, de renouatione ad pœnitentiam, quæ fit in Baptismo, non ad eam, quæ fit in reconcili-

conciliatione post Baptismum. Nam quod de Baptismo loquatur hîc B. Paulus, satis indicant verba illa; *Non rursus iacentes fundamentum Pœnitentiæ, Fidei, Baptistum, &c.* & illa; *Eos, qui semel sunt illuminati.* Nam apud Dionysium, capite secundo Ecclesiasticæ hierarchiæ, & alios veteres, Baptismus dicitur illuminatio, quia est Sacramentum fidei. Et illa; *Rursus renouari:* nam (vt Augustinus loco citato docet) per Baptismum propriè renouamur, per reconciliationem curamur. Denique illa: *Iterum crucifigentes Filium Dei:* nam in Baptismo repræsentamus Christi mortem & sepulturam, vt dicitur Roman. 6. & sicut semel tantum Christus mortuus est; ita & nos semel tantum baptizari possumus. Beatus Paulus igitur aduersus fidei desertores disputat, ac docet, neminem sperare debere, se post Baptismum in Ecclesia susceptum, alibi posse iacere aliud fundamentum, & inuenire aliud Baptisma: nam id impossibile est, cum vnum sit tantum verum Baptisma, & illud repeti non possit. Eundem sensum habet secundus locus. Verè enim *Voluntariè peccantibus*, id est, recedentibus à iam cognita, & suscepta fidei veritate, *non relinquitur hostia pro peccato:* non quia non est locus pœnitentiæ, sed quia nulla est verè efficax hostia, nisi mors Christi, quam illi apostasia sua contempnunt. Nec enim alius Christus inueniri potest, nec alius Baptismus, in quo mors eius repræsentetur.

Ad illud ex capite 12. dico, Esau duobus modis non inuenisse locum pœnitentiæ: vno modo apud patrem suum, quia res perditæ erat irrecuperabilis: altero modo apud Deum, quia non rectè pœnitentiam egit, vt Chrysostomus hunc locum exponit. Apostolus igitur deterrere volens homines à lapsu, proponit incertum exitum pœnitentiæ. Vt enim Esau non potuit recuperare hæreditatem, quia erat irrecuperabilis; ita peccator non potest recuperare innocentiam, virginitatem, & similia: & quemadmodum Esau non rectè pœnitentiam egit, quamuis fleuerit, & ideo Deum non placavit, ita sæpe peccatores pœnitentiam agere videntur, & tamen Deum non placant, quia non agunt pœnitentiam vt oportet.

Argumentum SEXTVM est Caietani in commentario huius epistolæ. Auctor huius epistolæ probat cap. 1. Christum esse Filium Dei, ex illis verbis lib. 2. Reg. cap. 7. *Ego ero illè*

in partem: & hæc verba intelliguntur ad literam de Salomone, & solum ex literali sensu sumuntur argumenta firma: igitur vel iste auctor non est Paulus, vel Paulus non solidè argumentatur.

RESPONDEO, similiter argumentari Apostolum Roman. 10. & 1. Corinth. 9. nec tamen posse dici, aut non esse Pauli eas epistolas, aut Paulum non solidè argumentari; argumentum igitur Apostoli ideo fortissimum est, quoniam illi, ad quos scribit, admittebant, Salomonem typum Christi gessisse, nec poterant hoc negare, ut B. Augustinus probat lib. de unit. Ecclesie, cap. 8. Nam & 2. Reg. 7. & Psalm. 71. dicuntur multa de Salomone, quæ ei non conueniunt, nisi ut figura erat Christi. Ut illud: *Stabiliam regnum tuum & sive in aeternum.* Et illud: *Dominabitur à mari & sive ad mare; & adorabunt eum omnes Reges terra, omnes gentes seruient ei, &c.*

Argumentum SEPTIMUM eiusdem Caietani est. Ad Heb. 9. dicit auctor, fuisse in arca urnam habentem manna, & virgam Aaron, quæ fronderat, & tabulas legis; sed lib. 3. Reg. cap. 8. solæ tabulæ referuntur fuisse in arca; igitur aut mentitur Paulus, aut huius epistolæ auctor non est Paulus.

RESPONDEO, tempore Salomonis non fuisse in arca aliud, quàm tabulas legis, ut dicitur 3. Reg. 8. tamen postea à Iudæis positas intra arcam etiam urnam & virgam. Id quod Paulus ex traditione scire potuit. Ita soluit Theophylactus, qui etiã monet, Hebræos sui temporis id sensisse. Adde quod auctor libri Regum, cum dicit, In arca autem nihil erat aliud, nisi duæ tabulæ, videtur innuere suo tempore fuisse aliquid aliud, quod non erat tempore Salomonis; videtur enim dicere voluisse, etsi nunc alia quædam sint in arca præter tabulas legis, tamen quo tempore arca in templum à Salomone adducta est, nihil in ea erat, præter duas tabulas. Quid si etiam, ut quidam volunt, urna & virga in parte aliqua exteriori arca, non intra ipsam arcam fuerint?

Argumentum POSTREMUM Erasmi & Caietani est. Auctor huius epistolæ cap. 9. loquens de testamento proprio dicto, quod morte testatoris confirmatur, allegat verba Exod. 24. Hic sanguis testamenti, quod mandauit ad vos Deus; atqui in Exodo secundum Hebraicam veritatem nulla fit mentio testamenti, sed pacti; illa enim verba Exod. 24.

הַזֶּה דָם-הַבְּרִית אֲשֶׁר בְּרַת יְהוָה עִמָּכֶם עַל כָּל-
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, non habent alium sensum, quàm istum, Ec-
ce sanguis fœderis quod pepigit Dominus vobiscum super
omnibus verbis istis; igitur aut Paulus non tenebat Hebrai-
cam linguam, aut huius epistolæ auctor non est Paulus.

RESPONDEO, vel est quæstio de re, vel de nomine: si de
nomine, iniuste Erasmus hunc auctorem accusat, nam non
solum iste auctor, sed etiam LXX. interpretes vocem בְּרִית
perpetuò verterunt διαθήκη, id est, testamentum, ut patet ex
Psalmis, quos ex versione LXX. habemus, & ex Hieronymo
in caput secundum Malachiæ, ubi affirmat LXX. semper fe-
rè vertisse testamentum. Et Apostolus Paulus Rom. 9. Gal. 3.
& 4. & alibi loquens de lege vetere, semper testamentum vo-
cat id quod Hebræi dicunt בְּרִית, immò adeò trita est in Ec-
clesia hæc vox testamentum, pro Hebraica בְּרִית ut nihil fre-
quentius dicamus, vel audiamus, quàm testamentum vetus
& testamentum nouum.

Si autem non de nomine, sed de re quæstio est, quasi au-
ctor huius epistolæ ad testamen- tum propriè dictum detorse-
rit hunc locum Exodi, in quo agitur de fœdere: responden-
dum est, promissionem vitæ æternæ, de qua per figuras in te-
stamento veteri, & apertè in nouo agitur, esse simul testamē-
tum & pactum; testamentum, quia continet dispositionem
de hæreditate æterna danda filiis Dei, quæ non fuit rata ante
mortem testatoris. Testamentum enim est dispositio de hæ-
reditate, quæ non prius rata est, quàm testator moriatur: est
autem simul pactum illa Dei promissio, quia habet annexam
conditionem: non enim vult testator Deus dare hæreditatem
æternam, nisi iis, qui leges suas obseruauerint; & hac ratione
dicitur fœdus & pactum. Iam ergo de eadem re loquitur Mo-
ses Exod. 24. & Paulus Hebr. 9. & Moses quidem vocat pactū,
sed intelligit non quodcunque pactum, sed pactum de dan-
da hæreditate post mortem testatoris, & propterea sangui-
nem aspersit in populum, qui figura est sanguinis Christi pro
nobis effundendi; Paulus autem vocat testamentum,
sed intelligit de testamento non qualicumque,
sed conditionato, id est, quod si-
mul sit pactum.

*Eusebius de suo tempore loquens Epistolas Iacobi et Iudae publicè in
ntis Ecclesijs legi dicit. Sed in antiquioribus te epoco adhibet, qd in
reteribus non habet. 86. Cap. XVIII. De Verbo Dei. Lib. I.
non curam faciat. l. 2. c. 23.*

CAPVT XVIII.
*De epistola Iacobi, Iudae, secunda Petri,
secunda & tertia Ioannis.*

DE HIS epistolis quosdam olim dubitasse, an
uera Apostolicæ essent, testis est Eusebius lib.
hist. cap. 25. & B. Hieronymus libro de viris ille
stribus, in Iacobo, Iudæ, Petro, & Ioanne. Ex
centioribus, **Lutherus** in prologis harum epistolarum, **Bra
tius**, **Kemnitius**, & **Centuriatores** locis notatis capite supe
riore, epistolam Iacobi & Iudæ penitus contemnunt, de re
quis dubij hærent. quanquam **Lutherus** in prologo epistolæ
ad Hebræos, posteriorem Petri epistolam inter canonicas
ponit. Erasmus in annotationibus ad has epistolas, epistolam
Iacobi affirmat, non redolere Apostolicam grauitatem; de
secunda Petri dubitat; de secunda & tertia Ioannis asserit, esse
non esse Ioannis Apostoli, sed cuiusdam alterius, de epistola
Iudæ nihil dicit. Caietanus de auctoribus epistolæ Iacobi, Iu
dæ, & secunda ac tertia Ioannis dubitat, & propterea etiam
eas minoris auctoritatis vult esse, quàm ceteras. Porro Cal
nus omnes recipit, & Calvinistæ in illa confessione Pissiacen
si, art. 3.

Nobis iam non licet aliud sentire, quàm esse has epistolas
Apostolicas & diuinas. Probatur primò de omnibus simul
quoniam ponuntur in Catalogo nomine Apostolorum Pe
tri, Iacobi, Ioannis, & Iudæ, à **Concilio Laodicensi**, **Carthe
ginensi III. Florentino**, & **Tridentino** supra citatis; item à
Innocentio I. ad Exuperium, epist. 3. & **Gelasio** in Concilio
LXX. Episcoporum. Præterea ab **Origene** homil. 7. in Iosepho
Epiphanio hæres. 76. **Athanasio** in Synopsi, **Hieronymo** in
epist. ad Paulinum, de studio Scripturarum, **Augustino** lib.
de doctrin. Christ. cap. 8. **Ruffino** in exposit. Symboli, **Isidorus**
lib. 6. etymolog. cap. 1. **Damasceno** lib. 4. cap. 18. Deinde de sin
gulis seorsim. Nam epistolam Iacobi adfert ad probandum
dogma Ecclesiasticum. Concilium Mileuitanum can. 7. ean
dem citat **Dionysius** de diuin. nom. cap. 4. **Cyprianus** in lib.
ad Nouatianum, **Augustinus** in epist. 29. ad Hieron. & al
passim. Legitur quoque frequenter in Ecclesia nomine Iaco
bi Apostoli.

TV970

E 17

EPISTOLA secunda Petri citatur nomine Petri ab **Higi-**
no, epist. 2. à **S. Gregorio** homil. 18. in Ezechielem, & ab aliis
passim. Legitur in Ecclesia in festo transfigurationis. Præte-
rea, vel oportet confiteri hanc epistolam esse Petri, vel conti-
nere intolerabilem errorem, quod nullus hactenus dicere
ausus est. Nam cap. 2. auctor dicit: *Hæc Vocem nos audiimus,*
cùm essemus cum illo in monte sancto, &c. At certè in monte
sancto cùm Dominus transfiguratus est, soli cum Domino
fuerunt, Petrus, Iacobus, & Ioannes, vt Euangelium loqui-
tur, Matth. 17. Igitur epistolæ huius auctor, aut insignis ali-
quis impostor fuit, aut est vnus è tribus Apostolis Christi pri-
mariis. Et quamuis parum referat, cuius sit è tribus, quantum
attinet ad auctoritatem, tamen satis constat, non esse Iacobi,
aut Ioannis, tum quia nemo hoc vnquam dixit, tum etiam,
quoniam auctor apertè initio epistolæ vocat se Simonè Pe-
trum Apostolum Iesu Christi. Quo argumento persuasus **Be-**
da in commentario ad hanc epistolam, miratur, qua ratione
dubitari potuerit de auctore huius epistolæ.

EPISTOLA Iudæ citatur vt Iudæ Apostoli à **Dionysio** di-
uin. nom. cap. 4. à **Ferrulliano** lib. de habitu muliebri, à **Cy-**
priano in lib. ad Nouatianum, & à posterioribus frequentis-
simè. Eadem quoque testimonium habet ab **Origene** lib. 5.
in cap. 5. ad Rom. ab **Epiphano** hæresi 76. & à **Hieronymo** in
cap. 1. ad Tirum, & in Catalogo script.

EPISTOLA secunda Ioannis citatur à **Cypriano** in lib. 2.
sententiarum Concilij Carthaginensis circa finem. **EPIS-**
TOLA tertia eiusdem citatur à **Dionysio** cœlest. hierarch.
cap. 3.

At contrà non desunt argumenta. Ac **PRIMUM** quidem
Erasmi est contra epistolam Iacobi. Hæc epistola si est vllius
Iacobi, illius certè erit, qui fuit primus Episcopus Hierosoly-
morum, & de quo tam multa dicuntur in Actis Apostolorum,
& in epist. ad Gal. Sed hunc non verè esse Apostolum ex duo-
decim, constat ex **Hieronymo** in comment. cap. 1. ad Galat.
vbi dicit, grauiter errare eos, qui dicunt, Iacobum istum esse
vnum ex duodecim.

RESPONDEO, argumentum hoc **Erasmi** manifesto men-
dacio inniti. **Hieronymus** enim non dicit errare eos, qui sen-
tiunt hunc Iacobum esse vnum ex duodecim, sed eos, qui di-
cunt

cunt hunc Iacobum esse fratrem Ioannis, & quem Herodes capite plecti iussit. Esse autem hunc nostrum Iacobum vnum ex duodecim, idem Hieronymus docet, & probat in libro aduersus Heluidium, his verbis: *Nulli dubium est, duos fuisse Apostolos Iacobi vocabulo nuncupatos, Iacobum Zebedæi, & Iacobum Alphæi, istum nescio, quem minorem Iacobum, quem Maria filium, nec tamen matris Domini, Scriptura commemorat, Apostolum vis esse, an non? Si Apostolus est, Alphæi filius erit: si non Apostolus, sed tertius nescio quis Iacobus: quomodo est frater Domini putandus? Et quomodo tertius ad distinctionem maioris, appellabitur minor? cum maior & minor non inter tres, sed inter duos soleant præbere distantiam; & frater Domini Apostolus sit, Paulo dicente, alium Apostolum vidi neminem, nisi Iacobum fratrem Domini.* Præterea hoc idem multis rationibus probari posset: sed quia nec est necessarium hoc loco, & ego breuitati studeo, hoc solum dicam, non est Iacobus hic noster vnus ex numero duodecim Apostolorum, vnus Apostoli ex duodecim nullam fieri memoriam in Ecclesia: constat enim ex Euangelio Matth. 10. duos fuisse Iacobus inter duodecim, Iacobum Zebedæi & Iacobum Alphæi; In Ecclesia autem non fit memoria, nisi Iacobi fratris Ioannis, die XXV. Iulij, & huius Iacobi qui scripsit hanc epistolam, & fuit Episcopus primus Hierosolymæ, die 1. Martij ergo iste non est ille Iacobus Alphæi, sequitur, illius nullam prorsus fieri memoriam, quod est certè absurdissimum.

Argumentum SECVNDVM. Auctor huius epistolæ non utitur solita Apostolorum salutatione, sed prophanam tantum dicit, *Iacobus Dei & Domini nostri Iesu Christi vnus duodecim tribubus, quæ sunt in dispersione, salutem.* Ergo non est verisimile, eam esse Iacobi. RESPONDEO ad hoc argumentum, quod est Caietani in hunc locum, Si ista prophana salutio censenda est, illam esse habendam magis prophanam, quæ habetur Act. 13. Apostoli & seniores fratres hiis qui sunt Antiochiæ, Syriæ & Ciliciæ fratribus ex gentibus salutem. Atqui nullus Catholicus hinc salutationem, vt prophanam reprehendere auderet: igitur neque illam Iacobi vnus, vt prophanam, reprehendere debet.

Argumentum TERTIVM contra eandem epistolam est Magdeburgensium, cent. 1. lib. 2. cap. 4. col. 54. quemadmodum

dum & cetera quæ sequuntur. Eusebius affirmat li. 2. hist. cap. 23. hanc epistolam, & illam Iudæ esse adulterinas, igitur non sunt firmę auctoritatis. **RESPONDEO**, mendacium esse hoc, non argumentum; hæc enim sunt Eusebij verba loco citato ab aduersariis: *Sciendum, inquit, est, quod à nonnullis non recipiantur. & addit: Nos tamen scimus etiam istas cum ceteris ab omnibus penè Ecclesiis recipi.*

Argumentum **QUARTUM**. Hæc epistola multum aberrat ab analogia doctrine Apostolicæ. Nam cap. 2. iustificationem non fidei soli, sed operibus adscribit, cum Paulus Rom. 3. dicat, hominem iustificari ex fide sine operibus. **RESPONDEO**, hoc argumento confiteri Lutheranos, se esse filios veterum illorum hæreticorum, contra quos epistola ista scripta fuit. Audi enim, quid Augustinus scribat lib. de fide & operibus, cap. 14. *Quare, inquit, iam illud videamus, quod excutiendum est à cordibus religiosis, ne mala securitate salutem suam perdant, si ad eam obtinendam sufficere solam fidem putauerint, bene autem vivere, & bonis operibus viam Dei tenere neglexerint. Nam etiam temporibus Apostolorum non intellectis quibusdam subobscuris sententiis Apostoli Pauli, hoc eum quidem arbitrati sunt dicere, &c. Et infra: Quoniam ergo hæc opinio tunc fuerat exorta, alia Apostolica epistola Petri, Ioannis, Iacobi, Iudæ, contra eam maxime dirigunt intentionem, & vehementer astruant, fidem sine operibus nihil prodesse: sicut etiam ipse Paulus non qualem libet fidem, qua in Deum creditur, sed eam salubrem, planèq; Euangelicam definiuit, cuius opera ex dilectione procedunt.*

Ad argumentum autem respondemus cum Augustino præfatione in Psal. 31. Apostolos non pugnare inter se, nam Paulus loquitur de prima iustificatione, qua homo fit iustus ex iniusto, & nomine operum intelligit opera, quæ fiunt sine fide & gratia, solis viribus liberi arbitrij: Iacobus autem loquitur de secunda iustificatione, qua quis ex iusto fit iustior: iuxta illud Apoc. vlt. *Qui iustus est iustificetur adhuc*, & nomine operum intelligit opera, quæ fiunt cum fide, & auxilio gratiæ Dei. Quemadmodum enim non potest homo seipsum procreare, vel à mortuis excitare, tamen posteaquam natus est, potest seipsum opere suo alere & augere: ita non potest peccator seipsum iustum facere: tamen potest, cum iustus est, ope-

ribus suis augere iustitiam. Sed de hac questione suo loco plenius disputabitur.

Argumentum QVINTVM. Hæc epistola muta est de opere Christi, & doctrina fidei, & solum de operibus concionatur: solent verò Apostoli semper aliquid interferere de fidei doctrina: non igitur Apostolica hæc epistola est. RESPONDEO, Apostolum Iacobum de industria totum esse in operibus commendandis, ut ex Augustino supra demonstrauius, propterea quod fidei doctrinam satis explicuerant Euangelistæ, & Paulus, & ij aduersus quos ipse scribit, doctrinam fidei nimis extollebant, & bona opera negligebant. Adde præterea, si ideo hæc epistola adulterina iudicanda est, quia totum ferè consumitur in operibus bonis commendandis. Prouerbia quoque, & Ecclesiastem Salomonis adulterinos libros existimari debere, cum nihil in iis, præter conciones de moribus legatur; vel si Prouerbia, & Ecclesiastes inter sacros libros habendi sunt, aduersariis etiam consentientibus, nulla certè causa est, cur Iacobi epistolam libris illis perfunilem reiiciamus.

Argumentum SEXTVM. Iste auctor cap. 1. & 2. vocat legem libertatis legem Testamenti veteris, at eam vocat legem seruitutis Apostolus Paulus Galat. 4. non igitur vtraque epistola Apostolica esse potest: constat autem epistolam ad Galatas Apostolicam esse, igitur quæ fertur nomine Iacobi, non Apostolica, sed Apostolicæ contraria est. RESPONDEO, Iacobum non loqui de lege veteri, sed de noua, cum eam legem libertatis appellat. Sed ideo illis visus est Iacobus loqui de lege veteri, quia mentionem facit Decalogi præceptorum, & ipsi somniant, legem nouam non continere vlla præcepta, sed solas promissiones gratiæ fideique prædicationem. At sine vlla dubitatione falluntur. Siquidem præcepta Decalogi non minus ad Christianos, quam ad Hebræos pertinent, ut ex 5. cap. Matth. aliisque locis colligitur; sed hoc interest inter nouum & vetus Testamentum, quod vetus leges adferebat, non autem vires ad eas leges implendas suppeditabat: proinde lex timoris ac seruitutis, & dicebatur, & erat. Testamentum verò nouum vnà cum legibus gratiam præbet, qua homines adiuti, facilerè, & liberè, ac libenter implent ipsa præcepta, & propterea dicuntur Christiani non esse sub lege, & iustis

his dicitur lex non esse posita, non quod eam seruare non debeant, sed quia lex eos non premit aut grauat, cum eam libentissimè liberrimeque seruent.

Sed Augustinum hæc ipsa docentem audiamus, lib. de nat. & gratia, ca. 57. *Si Spiritu ducimini, inquit, non estis sub lege, Vtique lege qua timorem incutit, non tribuit caritatem, qua caritas Dei diffusa est in cordibus nostris, non per legis litteram, sed per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Hac est lex libertatis, non seruitutis, quia caritatis Vtique, non timoris; de qua & Iacobus Apostolus ait; Qui autem perspexerit in lege perfecta libertatis, etc. Et in cap. 6. ad Gal. Eadem, inquit, Scriptura & idem mandatum, cum bonis terrenis inhiantes premit seruos, Testamentum Vetus; cum in bona aeterna flagrant erigit liberos, Testamentum nouum vocatur. Et libro de continentia, cap. 3. Non sumus sub lege bonum iubente, non dante; sed sumus sub gratia, qua id quod lex iubet, faciens nos amare, potest liberis imperare.*

Argumentum SEPTIMUM. Auctor huius epistolæ testimonia profert ex epistolis Petri & Pauli, non igitur ipse Apostolus, sed aliquis ex Apostolorum discipulis fuit. RESPONDEO, non citari in hac epistola vlla loca Petri vel Pauli, sed inde aduersarios esse deceptos, quod viderint ad marginem libri è regione verborum Iacobi, loca quædam Petri vel Pauli annotari. At etiam in marginibus epistolarum Pauli notari videmus loca quædam ex epistolis Petri, & aliorum Apostolorum; & ad marginem prioris epistolæ Petri, & primæ Ioannis annotantur plurima loca Pauli; nec tamen epistolæ istæ Petri, Pauli, Ioannis in dubium reuocantur. Nec enim eiusmodi annotationes significant vnum Apostolum ab alio citari, sed similes sententias in Apostolis inueniri, quod Spiritus sanctus ideo fecit, vt ostenderet se vnum, atque eundem eorum omnium auctorem esse. Quod idem videmus etiam in Prophetis: Isaias enim & Michæas vno atque eodem vixerunt tempore, cum vterque in initio sui libri se scripsisse commemoret in diebus Ioatham, & Achaz, & Ezechia Regum Iuda; & tamen inuenimus Isaiæ 2. & Michææ 4. insignem prophetiam de Christo, non modò sententiis, sed etiam verbis iisdem descriptam.

Argu-

Argumentum OCTAVVM. Epistolæ huius auctor non vocat Apostolum Christi, vt Paulus facit, non igitur credibile est, eum Apostolum esse, sed discipulum aliquem inferiori notæ. RESPONDEO, si eiusmodi ratiunculis fides habenda esset, non solum epistolam Iacobi, sed etiam aliquot alia Pauli & Ioannis reiiciendas fore. Siquidem Paulus in epistola ad Philipenses, in vtraque ad Thessalonicenses, & ad Philemonem, non vocat se Christi Apostolum, sed aut seruum, vt facit Iacobus, aut nihil addit; Ioannes quoque nec in epistolis, nec in Apocalypsi Apostolum se nominat.

CONTRA epistolam Iudæ proferunt iidem Magdeburgenses argumenta quatuor. PRIMVM, quia non se vocat Apostolum, sed hoc iam est solutum. SECVNDVM, quia Iudas asserit, se post Apostolos vixisse, cum ait: *Memores estote Verborum, quæ prædicta sunt ab Apostolis Domini nostri Iesu Christi, qui dicebant vobis, quoniam in nouissimis temporibus venient illusores, &c.* citans apertè quædam ex secunda epistola Petri. RESPONDEO, Iudam simul cum Apostolis vixisse, sed tamen posterius epistolam scripsisse, quam Petrum & Paulum, & ideo meritò potuisse eorum epistolas citare: quemadmodum etiam Petrus in secunda epistola mentionem facit epistolarum Pauli, cum tamen & simul vixerint, & eadem die sint coronati.

Argumentum TERTIVM, Iudas non in Græcia, sed in Perside prædicauit, igitur si quid scripsisset, non Græcè, sed Persicè scripsisset. RESPONDEO, Iudam, etsi in Perside prædicauerit, tamen non ad Persas, sed ad Iudæos per orbem terræ dispersos epistolam suam scripsisse, ad quos etiam Petrus & Iacobus scripserant. Meritò proinde scribere voluisse lingua Græca, quæ tunc communissima erat. Præterea quis non videt, quàm ineptum argumentum sit, Iudas in Perside prædicauit, igitur lingua Persica scribere debuit: Si quid enim valeret eiusmodi argumentum, pari ratione colligeremus, Petrum, qui Romæ docuit, & ex eadem vrbe duas epistolas scripsit; Latinè, non Græcè scribere debuisse, & Matthæum, qui prædicauit in Æthiopia, oportuisse Æthiopica lingua scribere Euangelium: Paulum quoque, qui in Italia prædicabat, cum scriberet ad Timothæum, ad Philemonem & ad Hebræos, debuisse Latinè scribere, non Græcè vel Hebraicè.

Argu-

Argumentum **Q**UARTUM. Iudas refert, historiam alterationis inter Michaëlem Archangelum & Diabolū de Mofi corpore, & vaticinium quoddam Henoch. At nihil horum legitur in probatis Scripturis. Igitur epistola hæc inter apocryphas numeranda est. **R**ESPONDEO, quamuis Tertullianus libro de habitu muliebri contendat, librum Henoch esse canonicum, & Beda in hanc epistolam dicat, tempore Iudæ librum Henoch verum & canonicum in manibus hominum fuisse, etsi modò non exstet: tamen probabilius videri librum esse apocryphum. Ceterum, vt Hieronymus in cap. 1. ad Tit. & Augustinus lib. 15. de ciuitat. Dei, cap. 23. & lib. 18. cap. 38. dicunt, etiam in apocryphis esse aliquid veri, & hoc Iudam protulisse, nec tamen propterea totum librum approbasse; sicut etiam Paulus Act. 17. 1. Cor. 15. & ad Tit. 1. profert testimonia ex ethnicis Poëtis, Arato, Menandro & Epimenide: nec tamen idcirco Poëtas illos consecrauit.

AT IUDAS, inquit Caietanus, librum Henoch non vt apocryphum, sed vt propheticum citat. **R**ESPONDEO cum Augustino lib. 15. de ciuit. Dei, cap. 23. sine dubio credendum esse, Henoch aliquid prophetici & diuini scripsisse, & eius vaticinium insertum fuisse in eo libro, quæ Iudas citat; sed eum librum propterea apocryphum esse, quòd multa incerta & fabulosa contineat, simul cum hoc vero vaticinio, quod Iudas citat.

CONTRA secundam Petri solùm obiicitur diuersitas styli à prima, quam constat certò esse Petri; quæ obiectio Erasmi est, à quo non parum dissentiunt Mageburgenses, quippe qui scribunt sibi videri valdè similem stylum huius epistolæ stylo epistolæ prioris. **R**ESPONDENT B. Hieronymus q. 11. ad Hedibiam, styli diuersitatem, si quæ sit, natam ex interpretis diuersitate. Nec enim Petrum semper vno atq; eodem interprete vsum esse.

CONTRA secundam & tertiam Ioannis solùm obiiciunt auctoritatem Papiæ apud Eusebium, lib. 3. hist. cap. 39. & Hieronymum de viris illustribus in Ioanne. Tradidit enim Papias duos fuisse Ioannes, vnum Apostolum, & alterum qui senior dicebatur: & quoniam auctor harum epistolarum non Apostolum, sed seniore se nominat: verisimile esse videtur duas has breuissimas epistolas à Ioanne seniore, non ab Apostolo

stolo Ioanne scriptas esse. At hæc leuior coniectura est, quam vt opponi debeat, ne dicam præponi tot Conciliorum, Pontificum & Patrum auctoritati, qui has epistolas Ioanni Apostolo tribuunt; præsertim cum nec Papias dixerit, has epistolas non esse Ioannis Apostoli (solum enim ille duos Ioannes nominat, vter autem epistolas scripserit, tacet) & Ioannes Apostolus merito senior dici potuerit, quod post omnes Apostolos vixerit, & ad extremam vsque peruenerit senectutem. Porro S. Hieronymus de his epistolis ad eum non dubitauit, eas citaturus in epist. 85. ad Euagrium, ita cœperit: *Clangit tuba Evangelica, filius tonitruus, quem Iesus amauit plurimum, qui e pectore Saluatoris doctrinarum fluent a potant.*

CAPVT XIX.

De Apocalypsi.

AP O C A L Y P S I M Ioannis ex antiquis hereticis Marcionistæ respuebant, teste Tertulliano lib. 4. contra Marcionem, necnon Alogiani & Theodotiani, teste Epiphanio hæres. 51. & 54. Ex nouis LUTHERVS in prologo dicit, se aliquid in ea desiderare cum Apocalypsis asserat fore beatos, qui seruât ea quæ in ipsa scripta sunt, cum tamen nemo intelligat quæ illa sint. In præfatione verò antiquiore Testamenti noui ait, se Apocalypsim neque pro Prophetico, neque pro Apostolico libro recipere, sed similem iudicare lib. 4. Esdræ. BRENTIUS & Kemnitius locis notatis Luthero subscribunt: Magdeburgenses autem cent. 1. lib. 2. cap. 4. col. 56. à Luthero deficiunt ad Calvinum & cum eo acriter pugnant pro Apocalypsi aduersus alios Lutheranos. Erasmus in fine annotationum in Apocalypsim varias coniecturas anxie quarit, vnde probet hunc librum non esse Ioannis Apostoli.

Nec defuerunt olim Catholici, qui de huius libri auctoritate vel auctore dubitarent. Nam Caius quidam verustus auctor librum hunc Cherinthi hæretici esse affirmabat, teste Eusebio lib. 3. hist. cap. 28. DIONYSIVS verò Alexandrinus apud Eusebium lib. 7. cap. 23. hanc opinionem Caij refellens librum diuinum & canonicum esse asserit: tamen subdubitans, sit ne Ioannis Apostoli, an alterius Ioannis. Denique

B.H.14

B. HIERONYMVS in epist. ad Dardanum testatur, ita Græcos de Apocalypsi dubitasse contra communem consensum Latinorum, quemadmodum Latini de epistola ad Hebræos, contra communem Græcorum sententiam dubitabant.

Veruntamen Apocalypsim tum Ioannis Apostoli verum esse factum, tum librum admirabilem ac diuinissimum esse, facile probare possumus. PRIMVM ex Conciliis; nam in Ancyrano Concilio ante MCC. annos, can. vlt. citatur nomine Ioannis; in Carthaginensi III. can. 47. & in Concilio Romano sub Gelasio I. inter sacros & canonicos libros annumeratur: item in Concilio Toletano IV. can. 16. multorum Conciliorum & Pontificum sanctionib⁹ confirmatur, Apocalypsim esse Ioannis Apostoli, & verè canonicam & diuinam.

DEINDE ex Patribus Græcis & Latinis id ipsum comprobari potest. Nam DIONYSIVS cap. 3. Eccles. hierarch. vocat Apocalypsim arcanam & mysticam visionem dilecti discipuli. IVSTRINVS in Dialogo cum Triphone, ultra medium, Apocalypsim dicit esse Ioannis Apostoli, & eandem commentariis illustrauit, vt B. Hieronymus testatur lib. de viris illustribus in Ioanne. IRENAEVS li. 5. circa finem asserit, Apocalypsim esse Ioannis Apostoli, & scriptam pene suo seculo, ad finem imperij Domitiani; in eandem quoque commentaria edidit, auctore Hieronymo de viris illustrib. in Ioanne. THEOPHILVS Antiochenus, MELITO Sardenfis, & DIONYSIVS Alexandrinus Episcopi Græci antiquissimi & doctissimi, Apocalypsim vt diuinitus scriptam receperunt, teste Eusebio li. 4. cap. 24. & 26. & lib. 7. cap. 23. CLEMENS Alexandrinus lib. 2. pædagog. cap. 12. Apoc. citat. ORIGENES hom. 7. in Iosue, & in Psal. 1. Apocalypsim Ioanni Apostolo tribuit; quod etiam facit Eusebius in Chronico anni Domini XCVI. ATHANASIVS in Synopsi, EPIPHANIVS hæresi 51. & 76. CHRYSOSTOMVS hom. 3. in Psal. 91. & DAMASCENVS lib. 4. cap. 18. Apocal. vt sacram, & Ioannis agnoscunt. Quocirca Græcos, qui, Hieronymo teste, Apocalypsim non recipiebant, & paucos & obscuros fuisse necesse est.

PROBATVR vltimo ex communi Latinorum consensu; nam TERTVLLIANVS lib. 4. contra Marcionem, Apocalypsim Ioannis Apostoli esse affirmat; CYPRIANVS de exhortatione martyrij, cap. 3. 8. 10. 11. & 12. Apocalypsim vt reli-

quas

quas diuinas Scripturas passim citat; quod etiam facit HIERONIMVS præfat. in Psal. AMBROSIVS in Psal. 40. Apocalypsim Ioannis Euangelistæ esse dicit. B. AVGVSTINVS tract. 36. in Ioan. dicit Apocalypsim eiusdem esse Ioannis, cuius est Euangelium; & lib. 2. doct. Christ. cap. 8. inter sacros & diuinos libros eam refert; quod etiam facit INNOCENTIVS in epist. 3. ad Exuperium; RVFFINVS in expositione Symboli; ISIDORVS lib. 6. Etymolog. cap. 1. S. HIERONYMVS non solum in epist. ad Paulinum, de studio Scripturarum, Apocalypsim Ioannis esse docet, sed eandem sententiam esse omnium Latinorum affirmat in epist. ad Dardanum, de terra promissionis. Deniq; SVLPITIUS lib. 2. sacræ historiæ ait, Apocalypsim à nonnullis aut stultè, aut impiè non recipi.

Ad ARGVMENTVM autem Lutheri, qui inde probat, Apocalypsim non esse paræ auctoritatis cum ceteris libris sacris, quia cap. 1. & vlt. huius libri dicitur: *Beatus, qui seruat verba prophetiæ huius*: cum tamen nemo sciat, quid sibi velit hæc prophetia. RESPONDEO, etsi permulta sint obscurissima vaticinia in hoc libro, tamen permulta etiam esse præcepta vitæ clarissima: vt de constantia in persecutionibus, & hæreticis odio habendis, de Pseudoprophetis fugiendis, & argumentum & scopus totius libri non aliud est, quam nos horretur ad perseuerantiam, & patientiam tempore persecutionum. Quæ quidem res clarissima & apertissima est.

Sed videamus, quid etiam adferat Erasmus. Is obiicit PRIMMO quosdam auctores, qui huius libri non meminerunt, Dorotheum & Anastasium, & quosdam qui dubitarunt, an esset Ioannis Apostoli, vt Dionysium & Eusebium. SECUNDO, quod passim nomen suum inculcat, dicens: Ego Ioannes. Ego Ioannes: *Periret, inquit, quasi syngrapham scriberet nomen suum nusquam exprimat in Euangelio.* POSTREMO, quod in Græcis codicibus, titulus non sit Ioannis Apostoli, sed Ioannis Theologi.

Sed hæc leuissima sunt. Nam pro duobus qui huius libri non meminerunt, & duobus qui de auctore subdubitarunt nos citauimus quatuor Concilia & plurimos Patres, qui constanter hunc librum Ioanni Apostolo tribuunt. Quamquam Eusebius, quem Erasmus inter dubitantes numerat, apertè in Chroni-

Chronico declarat, se nihil omnino de huius libri auctore, vel auctoritate dubitasse. In SECUNDA obiectione modestiam Erasmi meritò desideramus, qui arrogantiae accusare audeat auctorem huius libri, quem tota Ecclesia vt sacrosantum semper venerata est. Nec est verum illud: Ego Ioannes, in hoc libro tam sæpe repeti, cum ad summum in toto libro inueniatur. Neque verò est nouum in Prophetis, vt sæpè nomen suum repetant: certè Daniel vt minimum octies ait, Ego Daniel. DENIQUE nihil officit nostræ sententiæ, quòd auctor Apocalypsis Ioannes Theologus appelletur. Nullus enim est alius Ioannes, qui cognomen Theologi habuerit, præter Apostolum & Euangelistam Ioannem, & meritò. Nam, vt Augustinus notat tractat. 36. in Ioan. ideo Ioannes volanti aquilæ comparatur, alij verò Euangelistæ animalibus in terra gradientibus, quod ceteri de humanitate Christi, ipse de diuinitate præcipuè scripserit. Quare Dionysius Areopagita in epistola ad Ioannem Apostolum, eum Theologum & Apostolum salutatur; & Athanasius in synopsi, alijque veteres Theologum illum vocant.

CAPVT XX.

De libris Apocryphis.

SACRORVM librorum canone explicato, ac profinituti operis breuitate ab aduersariorum argumentis defenso. restat, vt de libris istis pauca dicamus, qui tametsi nonnullis canonici visi sunt, tamen iure ac meritò non canonici, sed apocryphi nominantur.

Igitur vox, Apocryphus, Græca est, & rem occultam ac reconditam significat, siquidem *ἄποκρυφον* celare est, *ἄποκρυφόν* latibulum. Porro Ecclesiastici scriptores non semper eodem modo hanc vocem vsurpant. Interdum enim vocant Scripturas apocryphas eas, quas non est certum an sint canonicæ & diuinæ, etiam si satis constet, nullos in eis errores inueniri. Sic Hieronymus in prologo Galeato vult eos omnes libros, qui non sunt in canone, esse inter apocryphos numerandos. Interdum autem vocant apocryphos libros eos, qui errores admixtos habent. Sic vtitur hac voce Origenes hom. i. in Cant.

K

Hiero-

Hieronymus in epist. ad Lætam, de institutione filiarum, & Augustinus lib. 35. de ciuit. Dei, cap. 23. Quam significationem sequutus Gelasius in decreto de libris Ecclesiasticis, eos libros vocat apocryphos, qui sunt editi ab auctoribus hæreticis, vel certè suspectis.

Quod autem glossa in canone sancta Romana, dist. 15. dicit, apocryphos vocari eos libros, quorum auctor ignoratur, non est probabile: nam tunc multi libri sacri essent apocryphi, vt liber Iudicum, Ruth, Iob, primus Machabæorum, & permulti alij, quorum auctores ignorantur, quod tamen abhorret ab vsu loquendi Ecclesiæ. Quis enim vnquam audiret librum canonicum esse apocryphum?

Enumerantur libri apocryphi plurimi à Gelasio, vt habetur dist. 15. canone sancta Romana, ab Innocentio I. epist. 3. Athanasio in synopsi, & ab Eusebio lib. 3. hist. cap. 25. sed magna ex parte non exstant. Qui exstant, hi sunt, Oratio Regi Manassæ, quæ solet annecti libris Paralipomenon, quam deo apocrypham, aut non certò canonicam dicere possederemur, quia non est pars alicuius libri sacri, nec ponitur nominatim in canone ab aliquo Concilio, vel Pontifice, vel Patre supra citatis; nec habetur in Hebræa aut Græca, sed solum in Latina editione. Apocryphus quoque est Psal. 151. David cuius meminit Athanasius in synopsi, & inuenitur in Græca Psalteriis. Quem Psalmum apocryphum dico, quia Concilium Laodicenum can. 59. Concilium Romanum sub Gelasio, & Tridentinum sess. 4. nominatim ponunt in canone Psalms.

ITEM apocrypha est appendix libri Iob, quæ tantum habetur in Græcis codicibus. Concilium enim Tridentinum sess. 4. eos tantum libros canonicos haberi voluit, qui in Latina vulgata editione habentur. Præterea B. Hieronymus in questionibus in Genesim ostendit, falsum esse, quod in illa appendice habetur, Iob fuisse de stirpe Esau, cum fuerit de stirpe Hus, qui fuit filius Nachor fratris Abrahæ, vt dicitur Genes. 22. Adde quod illa appendix nititur potissimum auctoritate cap. 36. libri Geneleos, vbi numeratur Iobab inter posteros Esau: at longè aliud nomen est אִיֹב. quod est proprium ipsius Iob, quàm יֹבָב quod habetur in Genesi, cap. 36. Apocrypha quoque esse videtur præfatiuncula, quæ præfigitur Threnis.

Threnis Hieremiæ; nam nec est in Hebræis codicibus, nec in omnibus Latinis, & ab expositoribus non attingitur.

Nec minus apocryphus censendus est liber Hermetis, qui inscribitur Pastor. Tamen si enim diuinitus inspiratum esse putauerit Origenes lib. 10. in epist. ad Rom. & ex eodem testimonia proferant. Tertullianus lib. de oratione, Irenæus lib. 4. cap. 37. Clemens Alexandrinus lib. 6. Stromat. Athanasius in libro de decretis Nicænæ Synodi, Cassianus collat. 13. cap. 12. & eundem librum vtilem iudicauerit Eusebius lib. 3. hist. cap. 3. Ruffinus in symbolum, & Hieronymus in libro de scriptoribus Ecclesiasticis in Hermete: nihilominus tamen nec ab vlla Synodo relatus est in canonem; & disertis verbis eum à canone reiicit Gelasius in decreto de libris Ecclesiasticis, & Athanasius in synopsi. Idem etiam Athanasius in lib. de decretis Nicænæ Synodi, & Theodoretus lib. 1. histor. cap. 18. Arianos, qui ex hoc libro testimonia petebant, dicunt ex libro non canonico testimonia periisse,

Postremò apocryphi sunt, liber tertius & quartus Machabæorum, necnò tertius & quartus Esdræ. Et quidem de quarto Machabæorum res perspicua est, cum solùm nominetur ab Athanasio in synopsi, & ab eodẽ extra canonem ponatur. Quartus autem Esdræ citatur quidem ab Ambrosio libro de bono mortis, & lib. 2. in Lucã, ac in epist. 21. ad Horatianum: tamen sine dubio non est canonicus, cum à nullo Concilio referatur in canonem, & non inueniatur neque Hebraicè, neque Græcè; ac demum contineat cap. 6. quædam fabulosa de pisce Henoeh & Leuiatham, quos maria capere non poterant, quæ Rabbiorum Thalmudistarum somnia sunt. Itaque mirandum est, quid Genebrardo venerit in mentem, vt hunc etiam librum ad canonem pertinere vellet in Chronologia sua, pag. 90.

At de tertio Machabæorum maior difficultas est, quoniam Clemens in canonibus Apostolorum, can. 84. refert in canonem tres libros Machabæorum. Nec minor est difficultas de lib. 3. Esdræ; nam in Græcis codicibus ipse est, qui dicitur primus Esdræ, & qui apud nos dicuntur primus & secundus, in Græco dicuntur secundus Esdræ. Quocirca verisimile est antiqua Concilia, & Patres, cum ponunt in canone duos libros Esdræ, intelligere nomine duorum librorum omnes tres. Se-

quebantur enim versionem septuaginta interpretum, apud quos tres nostri, duo libri Esdræ nominantur. Accedit etiam quod citatur hic tertius Esdræ ab Athanasio orat. 3. contra Arianos, ab Augustino lib. 18. de ciuit. Dei, cap. 36. à Clemente Alexandrino lib. Stromatum 1. ab Auctore operis imperfecti hom. 1. in Matth. & à S. Cypriano in epist. ad Pompeium.

QVOD AD priorem difficultatem attinet, probabile videtur, canonem illum non esse Clementis. Nam Zepherinus Papa XV. à Petro, in epist. 1. tradit, solum LXX. fuisse canones Apostolorum: vel, vt alij codices habent, LX. Humbertus autem in lib. contra Nicetam non agnoscit, nisi quinquaginta, at iste est LXXXIV. Et certè melius nouerat Zepherinus, quod essent Apostolorum canones, quàm vlli posteriorum. Quocirca non sine causa Gelasius dist. 15. can. sancta Romana, posuit inter apocrypha canones Apostolorum, quod propter aliquos vel corruptos, vel additos ab hæreticis, fecisse videtur. Neque obstat, quod in canonibus, qui dicuntur sextæ Synodi, canones approbentur LXXXV. canones Apostolorum: nam illi canones non sunt vetè sextæ Synodi, sed cuiusdam alterius Concilij postea celebrati, quod summus Pontifex Sergius, qui tunc sedebat, non solum non approbavit, sed etiam reprobatum, vt patet ex Beda in lib. de sex ætatibus, in Iustiniano.

Deinde in isto canone LXXXIV. numerantur libri canonici, & omittuntur quidam, qui certissimè sunt canonici, vt libri Esdræ, Tobia, Iudith, Sapientia, Ecclesiasticus, Apocalypsis, quæ res non minimi momenti esse videtur. Nam Ecclesia, quæ post Apostolos fuit, non aliunde didicit, qui libri sint canonici & qui non sint, quàm ex traditione Apostolorum. Porro Clementem exactissimè tenuisse Apostolicas traditiones, quippe qui cum Apostolis Petro & Paulo diu vixit, testantur Irenæus lib. 3. cap. 3. & Eusebius lib. 5. hist. cap. 1. ergo qui libri à Clemente non ponuntur in canone, absolute canonici non videntur. Proinde vel libri Esdræ, Tobia, Iudith, Apocalypsis, non sunt canonici, vel decretum illud non est Clementis. Quod autem quidam dicunt, Apocalypsim omissem à Clemente, quia nondum scripta erat eius tempore, probare non possum. Nam Apocalypsim Ioannes scripsit ad finem imperij Domitiani, vt docet Irenæus lib. 5. extremo. Clemens autem obiit anno III. Traiani, vt docet Hieronymus

mus in lib. de viuis illustribus. Potuit igitur Clemens Apocalypsim videre.

Deinde, nonne in hoc ipso can. LXXXIV. ponitur Ioannis Euangelium? At Apocalypsim ante Euangelium scriptam fuisse, plurimi grauissimiq; auctores testantur. Eusebius lib. 3. hist. cap. 24. *Ioannem, inquit, tradunt & sive ad ultimum penultima sua tempus, absque ullius Scripturae indicis Euangelium predicasse.* Athanasius in synopsi: *Euangelium, inquit, secundum Ioannem, & predicatum est à Ioanne Apostolo & dilecto, cum esset exul in Pathmo insula, & postea ab eodem editum Ephesi.* Epiphanius hæresi 51. quæ est Alogorum, disertis verbis scribit, editum esse Euangelium à Ioanne post nonaginta annos vitæ eius, & post reuersionem ipsius à Pathmo.

Theophylactus, Euthymius, Beda, & Rupertus præfatione commentariorum in Ioannem communi consensu docent, aut in Pathmo, aut post reditum à Pathmo, Ioannis Euangelium scriptum editumque esse. Neque his repugnat quod scribit Dionysius Areopagita in epistola ad Ioannem in exilio agentem: vocat enim Dionysius Ioannem Euangelij Solem, & cœlestem eius Theologam, non ob scriptionem aliquam, quæ tunc extaret nomine Ioannis, sed ob diuinam & admirabilem eius prædicationem.

Præterea in isto eodem can. LXXXIV. numerantur inter sacros libros non solum tertius Machabæorum, sed etiam epistolæ duæ Clementis, & constitutiones Apostolicæ eiusdem Clementis, quos tamen libros Ecclesia nunquam pro sacris agnouit. At si ille canon verè esset Clementis, non posset Ecclesia sine magna temeritate hos libros non recipere: siquidem Clemens summus Pontifex erat, & canones Apostolorum vel ipse condidit, vel quod verius est, ab Apostolis conditos literis commendauit; non autem licet Ecclesiæ Apostolicas leges vel etiam Pontificias recusare, nisi tantum eas, quas, quod tempori potius, quàm veritati dogmatum inferuirent, iam abrogatas certò constat, qualis est illa, de sanguine & suffocato non comedendo.

AD ALTERAM difficultatem respondeo; Etsi in Græcis codicibus duo libri Esdræ sint nostri tres, tamen non propterea Concilia antiqua & veteres Patres, qui in canone ponunt duos libros Esdræ, intelligere nomine duorum nostros tres.

Nam multi veterum, vt Melito, Epiphanius, Hilarius, Hieronymus, Ruffinus in canone exponendo Testamenti veteris, aperte sequuti sunt Hebræos, non Græcos, Hebræi autem tertium Esdræ non habent. Deinde nihil ex hoc tertio libro in Ecclesiastico officio vnquam legitur: quod argumentum est, à longo iam tempore non fuisse eum librum habitum in numero sacrorum. Præterea Gelasius in Concilio Romano LXX. Episcoporum, vnum tantum Esdræ librum ponit in canone; quo vno sine dubio nostros duos intelligit, quos Hieronymus testatur præfatione in Esdram, vno volumine continentur. Itaque disertis verbis Gelasius priorem illum, qui est apud Græcos, reiecit.

Denique B. Hieronymus præfatione in Esdram aperte significat, tertium & quartum Esdræ non solum apud Hebræos non haberi, sed ne apud septuaginta quidem. Quare, licet quidam codices Græci haberent tria volumina Esdræ in duobus libris, correctiores tamen non habebant. Porro veteres

Patres vtuntur interdum testimoniis ex hoc libro petitis, quem & nos non inutilem esse fatemur, sed & raro id faciunt, & nusquam sacrum & diuinum appellat.

DE VERBO DEI, LIBER SECVNDVS.

CAPVT PRIMVM.

Ostenditur editionem Hebraicam Mosis & Prophetarum nunquam periisse.

DISSERVIMVS LIBRO SUPERIORE DE libris ipsis sacris, vt eorum numerum & auctoritatem ab hereticorum calumniis vindicaremus. Sequitur, vt de librorum eorundem variis editionibus, id est, Hebraica, Chaldaica, Græca, Latina, Germanica, Gallica, & similibus, quæ vulgares dicuntur, breuiter differamus. Parum enim prodesset, librorum diuinorum numerum non signorare, si cui editioni ex tam variis, quæ nunc exstant, auctoritas tribuenda sit, ignoraremus.

Vt igitur ab editione Hebraica ordiamur, 'duo sunt' quæ veniunt in quæstionem. Vnum; An Scriptura illa ipsa, quæ à Mose & Prophetis condita est, ad nos vsque peruenerit. Alterum; An ea Scriptura, quæ Hebraicis codicibus continetur, peruerso studio Iudæorum ita corrupta, ac deprauata sit, vt auctoritatem nullam in Ecclesia mereatur.

De priore quæstione duplex sententia est. Vna eorum, qui docent, Scripturam sacram vniuersam periisse tempore captiuitatis Babylonicæ, quando ciuitas euersa, & templum incensum fuit, ac deinde ab Esdra fuisse rursus reparatam, Spiritu sancto ei suggerente, & dictante omnia, sicut antea fuerant. Ita sentire videtur Basilus in epistola ad Chilonem: *Hic campus*, inquit, in quo secessu facto, Esdras omnes diuinos libros ex mandato Dei eructauit. Hæc ille. Addunt quidam in eandem

eandem sententiam *Irenæum*, *Tertullianum*, & *Clementem Alexandrinum*, sed illi non apertè hoc docent.

Hæc opinio improbabilis nobis videtur. Non enim aliud fundamêto nititur, quàm testimonio libri apocryphi, id est lib. 4. *Esdra*, cap. 14. vbi disertis verbis scribitur, *Esdram* totum quadraginta diebus diuino spiritu afflatum dictasse quinque viris, qui summa celeritate, quæ ab eo dicebantur, excipiebant, atque eo modo vniuersam Scripturam, quæ planè perierat, esse reparatam. Sed hic liber non modò apocryphus est, & ab Ecclesia Catholica nunquam receptus, sed etiam multis in locis redolet fabulas Iudaicas, & in hoc ipso cap. non aliter loquitur de quibusdam libris occultis & peritioribus, quàm omnes *Thalmudistæ* faciunt de sua *Cabala*. Quare potius testimonium libri huius detrahit huic sententiæ fidem, quam afferat. ex libris autem canonicis nihil tale colligitur.

Quod autem quidam dicunt, id colligi ex li. 2. *Esdre*, cap. 5. tantum abest, vt sit verum, vt potius contrarium inde colligatur. Sic enim habemus: *Dixerunt Esdra scriba, & adferre librum legis Mosi: Attulit ergo Esdras, &c.* non dixerunt iterum componeret librum legis, sed vt adferret, quia sciebant adhuc inueniri. Præterea etsi Scriptura, quæ publicè seruabatur, in templo fuerit incensa, & perierit; tamen incredibile est, non fuisse etiam aliqua exempla, vel certè partes eorum apud priuatos homines, & præcipuè apud *Ezechielem*, *Danielè*, *Hieremiam*, *Aggaum*, *Zachariam*, *Mardocheum*, & ipsum *Esdram*, qui tunc viuebant, & quibus sine dubio eorum fuit lex Domini.

Est ergo altera sententia, fuisse quidem *Esdram* librorum sanctorum instauratorem, non omnia iterum dictando, sed colligendo, & ordinando *Scripturas in vnum corpus*, quarum partes variis in locis inuenerat, & etiam emendando, quæ deprauata erant negligentia scribarum, cum toto tempore captiuitatis negligenter lex seruata sit, cum non haberent Iudæi templum & tabernaculum.

Ita sensisse videntur grauissimi auctores. Nam *CHRYSOSTOMVS* hom. 8. in epistolam ad Hebræos docet, *Esdram* et reliquiis Scripturæ iterum eam composuisse. *HILARIUS* præfatione in *Psalms* ait, *Esdram omnes Psalmos collegisse*.

se, & ex eis vnum librum confecisse. THEODORETUS præfat. in Psalmos, ait, Scripturam veterem deprauatam tempore captiuitatis, ab Esdra fuisse restitutam. Quod idem mihi significasse videntur Irenæus lib. 3. cap. 25. Tertullianus libro de habitu mulierum, & Clemens lib. 1. Stromatum. Dicunt enim Esdras recensuisse & instaurasse libros omnes Testamenti veteris: sed non addunt, memoriter, nec meminerunt historiæ illius, quæ habetur in libro quarto Esdræ.

B. HIERONYMUS in prologo Galeato dicit, Esdras inuenisse nouas literas Hebraicas, & antiquas quidem reliquisse Samaritanis, nouas autem tradidisse Iudæis, quibus etiam nunc vtimur. Nam vt idem Hieronymus in cap. 9. Ezechielis testatur, litera postrema alphabeti Hebraici antiqui similis erat T Græcorum, & figuram crucis referebat, quoniam finis legis Christus crucifixus est: nunc postrema litera alphabeti nullam videtur habere crucis similitudinem, proinde sine dubio nouas literas habemus. De noua autem librorum sanctorum editione per Esdras facta, nihil Hieronymus dicit, cum tamen ibi maximè esset locus dicendi.

Denique si Esdras libros sanctos iterum dictasset, verisimile est, eum id facturum fuisse non lingua Hebraica, sed Chaldaea, vel mixta, ex Hebraica & Chaldaea, quæ tunc erat in vsu, & qua videmus scriptos esse libros Esdræ, & Danielis; at certum est, sanctos libros præter istos Esdræ & Danielis, lingua Hebraica esse scriptos, & illa ipsa, qua Adam & Eua, & Patriarchæ omnes locuti sunt. Quod manifestè colligitur ex nominum priorum etymologia, quæ sæpe non inuenitur in vlla alia lingua.

Ac vt pauca exempla de multis proferamus. Dixit Adam de vxore sua recens creata: *Hæc vocabitur Sirago*, Hebraicè שרה quia sumpta est de viro, qui in Hebræo dicitur אדם . Genesis 2. At in nulla alia lingua vir & mulier habent hanc nominis similitudinem. Nam Chaldaica lingua, quæ Hebraica est affinis, vir dicitur אדם mulier אמה quæ ne vnam quidem literam communem habent. Pari ratione Græca vocabula ἀνὴρ & γυνή , & Latina, vir & mulier, nullam inter se habent similitudinem literarum. Aut igitur non dixit Adam ea verba, quæ supra posuimus, & Prophetarum eximius men-

tietur; aut fateamur necesse est, ea lingua diuinos libros scriptos esse, qua primi homines utebantur. Similia sunt quae in Scripturis dicuntur de ratione nominis Euae, Cain, Abel, Seth, Noë, Phaleg, Abraam, Isaac, Iacob, & omnium eius filiorum; nec non montium, fluminum, urbium, aliarumque multarum rerum: siquidem in Hebraica lingua, semper allusiones illae similibus vocum reperiuntur, in ceteris linguis aut nunquam aut raro.

Denique linguam Hebraicam, qua sacros libros scriptos esse videmus; antiquissimam, atque aded primam omnium linguarum esse testatur tum ipsius breuitas & simplicitas, tum auctoritas doctissimorum hominum. Vide **Eusebium** lib. 10. præparat. Euang. cap. 2. **Ambrosium** in caput tertium ad Philippenses; **Hieronymum** in epistola ad Damasum de visione Isaia; **Augustinum** lib. 16. de ciuitate Dei, cap. 11. Neque hic repugnat, quod Augustinus lib. 16. de ciuitate Dei, capite ultimo, dicit, linguam Hebraeam inuentam post tempora Noë. Non enim Augustinus indicare voluit, eam linguam antea non fuisse, sed solum tunc primum coepisse vocari linguam Hebraeam. Vt enim rectè explicat **Eucherius** in cap. 11. Genesios, ante diuisionem linguarum, lingua Hebraea communis erat omnibus hominibus, & ideo non habebat certum nomen: At tempore Heber, cum multae linguae esse coepissent, illa communis ad distinctionem aliarum dicta est Hebraea, quia mansit in domo Heber, vnde Hebraei dicti sunt.

Cum igitur planum sit, libros Esdrae plenos esse vocibus Chaldaicis, libros autem legis & Prophetarum puro Hebraico idiomate scriptos esse: planum quoque videri debet, legis & Prophetarum libros non ab Esdra, sed à Mose & antiquis Prophetis conscriptos nos habere.

CAPVT. II.

Num Hebraica editio sit corrupta.

SEQVITVR nunc altera quaestio, integra ne, an corrupta, & vitiata sit Hebraica editio. Ac primum haeretici huius temporis odio editionis vulgatae nimium tribuunt editioni Hebraicae. Calvinus enim

in antidoto Concilij Tridentini, necnon Kemnitius in examine eiusdem Concilij; & Georgius Maior præfatione in Psalmos, omnia examinari & emendari volunt ad Hebræum textum, quem purissimum fontem non semel appellant.

Quæ sententia apertissimè falsa est. Nam Calvinus institutionum, cap. 6. §. 11. contendit, esse legendum Isaia 9. & vocabitur admirabilis, &c. at Hebræus textus modò non habet vocabitur, id est, אֲדִירִים sed vocabit אֲדִירִים neque ignoravit Calvinus, meliorem hoc loco vulgatam editionem esse, quàm Hebraicam. Sic enim ait: *Neque est quod oblatrent Iudaei, & sic lectionem inuertant: hoc est, nomē quod vocabit eum Deus, fortis, pater futuri seculi, ac demum hoc & nomen filio reliquum faciant, & sit princeps pacis: quorsum enim tot epitheta in Deum hoc loco congesta forent?* Igitur confessione Caluini turbidus alicubi fuit ille fons, quem ipse idem ubiq; purum videri volebat. Pari ratione Hierem. 23. vult ibidē Calvinus esse legendum, & hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus iustitia nostra. At fons Hebraicus constanter habet אֲדִירִים vocabit eum non אֲדִירִים vocabunt eum.

Præterea Psal. 21. nemo Christianorum est qui non legat: *Foderunt manus meas & pedes meos*, textus verò Hebraici legunt, sicut leo בָּאֲרִי non foderunt, quod dicitur פָּרַר. Item Psalm. 18. Hebraici codices legunt: *In omnem terram exiuit* אֲדִירִים, id id, linea, siue perpendiculum eorum: cùm tamen septuaginta verterint εἰς ὅλας τὰς ἀκρῶνας: & eorum versionem approbauerit B. Paulus Roman. 10. vbi hunc Psalmum citat. Quid, quod Hieronymus ad literam reddidit ex Hebræo, *exiuit sonus eorum?* vt omnino necesse sit aut Paulum, & Hieronymum reprehendere, aut certè fateri fontem hoc loco non esse purum. verisimile autem est legi debere אֲדִירִים. vna enim litera tantùm addita, ex אֲדִירִים, fit אֲדִירִים. Adde quod interdum defunt integræ sententiæ in Hebræo, cùm non defint nec in versione LXX. nec in Hieronymi translatione. Exemplum habemus Exod. 2. vbi deest totum illud: *Alsum quoque genuit, & vocavit nomen eius Eliezer, dicens, Deus patris mei auxiliatus est mihi, & liberavit me de manu Pharaonis.*

Ps. 38. Sicut Leo, sic conuenit omnia ipsa mensa

quidam accipiunt pro Edificio. Adificia. His
 dicitur 2. Reg. sup fundamentum. Christum. Manu

His igitur omiſſis, qui Hebraico fonti nimiam puritatem falſò attribuunt: aliis quoque occurrendum videtur, qui zelo quidem bono, ſed neſcio an ſecundum ſcientiam, omnino contendunt Iudæos in odium Chriſtianæ fidei ſtudioſè deprauaſſe & corrupiſſe multa loca Scripturarum. Ita docet Iacobus Epicoſopus Chriſtopolitanus præfatione in Pſalmos & Canus lib. 2. cap. 13. de locis Theologicis.

Pugnant autem aduerſus hanc ſententiam grauiſſima argumenta. PRIMVM eſt Origenis in octauo libro in Iſaiam vt Hieronymus refert in cap. 6. Iſaiæ, & Hieronymi ibidem qui hunc in modum ratiocinantur. Si Scripturas, Hebræi alioquando corruerunt, vel id fecerunt ante Chriſti aduentum, vel poſtea. Si antea, quare Chriſtus & Apoſtoli nunquam eade tam inſigni crimine repræhenderunt, præſertim cum leuiora non tacuerint? Quare Dominus ait Ioan. 5. *Scrutamini Scripturas;* & Matth. 23. *Super cathedram Moſi ſederunt Scribæ & Pharifæi; quacunque ergo dixerint vobis, ſeruate & facite.* cui credibile erit, Chriſtum ad corruptas Scripturas legendas ſine vlla præmonitione homines inuitaſſe: vel ad corruptores audiendos, & ſequendos amandâſſe? Sin autem poſt Chriſti aduentum id factum eſt; quo pacto teſtimonia quæ Chriſto, & Apoſtolis citantur, omnia ferè inueniuntur nunc in Moſe & Prophetis, vt ab illis citata ſunt? Nunquid forte ſic ea protulerunt, vt per ſpiritum cognoſcebant deprauanda poſtmodum à Iudæis fuiſſe: igitur ſi nec ante, nec poſt Saluatoris aduentum ſacræ literæ ab Hebræis vitiatæ ſunt, illud certè ſequitur, vt nunquam vitiatæ ſint. Atque hoc Hieronymi & Origenis argumentum eſt.

ALTERVM argumentum eſt S. Auguſtini in lib. 15. ciuitatis Dei, cap. 13. qui inde hoc probat, quod non videatur vllomodo credibile Iudæos voluiſſe ſuis codicibus eripere veritatē, vñ noſtris detraherent auctoritatē; & etiam ſi voluiſſent, non ſit veriſimile potuiſſe. Sed verba ipſius audiamus: *Si quæram;* inquit, *quid ſit credibilius, Iudæorum gentem tam longè, lateq; diffuſam in hoc conſcribendum mendacium & no conſilio conſpirare potuiſſe: & dum aliis inuideant auctoritatē, ſibi abſtulſſe veritatē: an ſeptuaginta homines, qui etiam ipſi Iudæi erant, in & no loco poſitos ipſam veritatē gentibus alienigenis inuidiſſe, & communicato ſtud tunc feciſſe conſi-*

lio, quis non videat, quid proclivius, faciliusq̄, credatur? Sed absit, et prudens aliquis vel Iudæos cuiuslibet perversitatis, atq̄ malitia tantum potuisse credat in codicibus tam multis, Et tam longè lateq̄, dispersis, vel LXX. illos memorabiles viros hoc de invidenda gentibus veritate unum communicasse consilium. Hæc Augustinus. *Salmero me facit.*

DICET aliquis, generalem istam depravationem Hebræorum codicum, post Augustini & Hieronymi tempora accidisse: proinde eorum testimonia parum ad rem præsentem facere. At Augustini rationes omni tempore locum habent. Deinde si post illorum Patrum tempora depravatio illa contigisset; quæ causa reddi posset, cur Psalmorum interpretatio Hieronymiana ita cum textu Hebræico, qui nunc exstat in omnibus conueniret? & tamen de Psalmorum depravatione præcipua querimonia est. num ita Hieronymus vertit, sicut Iudæi falsaturi erant? neque his repugnat locus Psalm. 22. vbi Hieronymus vertit foderunt. In Massoreth enim quæ post Hieronymi tempora scripserunt, monent Rabbinus in Psalm. 22. scribi debere פָּאָרָה non פָּאָרָה ex quo euidenter colligitur, errore scribarum nunc legi פָּאָרָה.

*Ecce Josephus
meminit de
apostionem Ben
Anan Montanus
dicit.*

Argumentum TERTIVM sumi potest ab incredibili religione Iudæorum erga sacros libros. Scribit Philo in libro de egressu filiorum Israël ab Ægypto, & citatur etiam ab Eusebio lib. 8. cap. 2. præparat. Euang. vsq; ad sua tempora per spatium amplius quam duorum millium annorum, ne verbum quidem fuisse vnquam in lege Hebræorum immutatum, & quemlibet Iudæum centies potius moriturum, quam ut pateretur legem in aliquo mutari: De superstitione autem recentiorum Iudæorum, qui legem ferè vt Numen adorant, & si aliquando in terram ceciderit, ieiunium publicum inducunt, vide Ioannem Isaac in responsione ad libros Lindani de optimo genere interpretandi Scripturas.

Argumentum QVARTVM, si Iudæi falsare voluissent diuinas Scripturas in odium Christianorum, sine dubio præcipua vaticinia sustulissent. Id autem minimè fecerunt; siquidem ea, in quibus discrepant Hebræa à Græcis, & Latinis, sæpe nullius momenti sunt, quantum attinet ad fidem & religionem, & sæpe codices Hebræi magis Iudæos vexant quam Græci,

Græci, aut Latini. Certè in 2. Psalm. Latini & Græci habent, *Apprehendite disciplinam, ne irascatur Dominus.* Ex quo nihil apertè contra Iudæos deduci potest: at in Hebræo est, *ושקרו ברך*. Osculamini filium, ne irascatur, id est, reuerentiam exhibete filio Dei, ne ipse irascatur, &c. qui locus est inuidiosissimus contra Iudæos. Anne igitur credibile erit, Iudæos mutasse Scripturam, vt luculentius Dei filio testimonium perhiberent? Item Isaia 53. vbi nos habemus; *Et nos putauimus eum, quasi leprosum, & percussum à Deo, & humiliatum.* in Hebræo legi potest, percussum Deum, & humiliatum *כיכה אלהים ומענה*, quod certè magnum negotium Iudæis faceffit, qui Christum futurum esse Deum non credunt.

QVINTVM & vltimum argumentum à prouidentia dicitur, qua Deus Ecclesiæ suæ semper prospicit. Non enim verisimile est, Deum id passurum fuisse, vt verba tot illustrium Prophetarum generaliter falsarentur, præsertim cum ad hunc finem Iudæos disperserit per totum orbem terrarum, & circumferre eos voluerit libros legis, & Prophetarum, vt inimicis nostri Christianæ veritati testimonium præberent. Obseruauit id S. Iustinus in oratione exhortatoria, & S. Augustinus lib. 18. de ciuit. Dei, cap. 46. & ex Psalm. 58. manifestè deducitur: *Ne occidas eos, ne quando obliuiscantur populi mei, disperse eos in virtute tua, &c.* ideo enim dispersi sunt Iudæi libros sacros circumferentes, vt cum pagani non credunt ea, quæ dicimus de Christo esse prædicta, sed à nobis eiusmodi vaticinia conficta, mittamus eos ad inimicos nostros Iudæos, quæ vaticinia secum ferunt.

At contra obiiciunt. PRIMO Patrum testimonia, vt Iustinus in Dialogo cum Triphone, Eusebij lib. 4. hist. cap. 18. Origenis homil. 12. in Hieremiam. Chrysof. homil. 5. in Matth. & Hieronymi in epist. 89. ad Augustinum; in cap. 5. Micheæ, & in cap. 3. ad Galatas, qui suspicantur Iudæos quædam erasisse ex Hebraicis codicibus, quædam in odium Christianorum corrupisse. RESPONDEO, Iustinum & Eusebium nusquam scripsisse ab Hebræis textum Hebraicum esse corruptum, sed textum Græcum LXX. interpretum. Verba Iustini hæc sunt in Dialogo cum Triphone: *Ac, inquit, quod illi multos, & integros locos illarum ex translatione eorum, qui cum Prote-*

mao fuere seniorum sustulerint, in quibus clarè hunc ipsum crucifixum Deum, & hominem esse, eumq; in cruce pendere, & mori pronuntiatum esse ostenditur, scire vos volo. Hæc Iustinus. Neque vsquam alibi scribit quidquam de corruptione textus Hebraici. Eusebius autem nihil dicit aliud, quàm conuictum à Iustino Triphonem fuisse, maiores suos è Scripturis quædam capitula abstulisse. Quod non aliter intelligendum est, quàm vt ipse Iustinus verbis suis exposuit.

ORIGENES quoque apertè loquitur de corruptione versionis LXX. dicit enim sublatam à Iudæis in versione septuaginta vocem, Iuda, in illo Hieremiæ 17. *Peccatum Iuda scriptum est stylo ferreo; & positum; Peccatum eorum scriptum est stylo ferreo:* Sic enim Origenes loquitur: *Deinde alia sequitur prophetia, quam nescio quare apud LXX. non inuenientes, in ceteris editionibus, quæcum Hebræo sermone consentiunt, reperimus.* Et infra: *Iudæi qui exemplaria nonnulla falsarunt, etiam in hoc loco pro peccato Iuda, peccatum eorum posuerunt.* Cuius etiam corruptionis meminit Hieronymus in hunc locum Hieremiæ.

Porrò CHRYSOSTOMVS loquitur de interpretibus Iudæis, id est, Aquila, Symmacho & Theodorione, qui in suis interpretationibus de Hebræo in Græcum multa perperam posuerunt in odium Christianæ fidei, & in reprehensionem LXX. interpretum. De quibus etiam loquitur B. Hieron. in epist. ad Augustinum, quæ est II. inter epistolas Augustini, vbi dicit, se voluisse ex Hebræo vertere diuinos libros, vt restitueret, quæ Iudæi vel omiserant, vel corruerant. Idem autem HIERONYMVS in commentariis citatis dubitat, non asserit. At in commentariis Isaïæ, quæ posterius scripsit, vt patet ex præfatione comment. in Isaïam, & ex libro de viris illustribus extremo, apertè ridet eos, qui putant Hebræos codices esse falsatos.

SECUNDO obiiciunt confessionē Iudæorum, qui passim affirmant, multa à quibusdam suis sapientibus mutata esse in sacris libris; & eas mutationes vocant correctionem scribarū תיקון סופרים. RESPONDEO dupliciter; Primum fortè non esse verum, vllam emendationem Bibliorum factam à scribis. Origo enim huius sententiæ est Talmud, qui liber est

est fabulosissimus. Quare nec Epiphanius, nec Hieronymus qui sunt antiquiores libro Talmud, vnquam meminerunt huius Tikun Sophrim.

Addo deinde, si Tikun Sophrim non est fabula, non est corruptionem, sed veram emendationem, non factam à quibuscunque scribis, sed ab Esdra, & aliis sanctis Prophetis, qui post reditum à captiuitate libros sacros reparauerunt, qui Iudæi perhibent, Concilium celebrauerunt, quod ipsi vocant magnam synagogam, quia magni viri interfuerunt, & in olibros sacros, qui tempore captiuitatis dispersi & deprauati fuerant, suæ integritati restituerunt. Certè in editione nostra vulgata ista loca ita habentur, vt scribæ dieuntur correxisse & B. Hieronymus in commentariis suis in Prophetas eodem modo ista loca se legisse significat.

Aiunt Genes. 18. vbi nunc habemus, *Abraam adhuc stabat coram Domino*: olim fuisse, Dominus adhuc stabat coram abraam; sed à scribis locum fuisse mutatum. At vulgata editio priorem lectionem retinet. Item Numeri 11. vbi nunc habemus, *Inueniam gratiam in oculis tuis, & nõ videam* וְנֹכַח עֵינַי hoc est, *malum meum*: dicunt esse correctionem scribarum & antea fuisse בְּרַעְיוֹן malum tuum. Cæterum priore modo legit editio vulgata.

Aiunt præterea Osee 9. olim fuisse בְּשָׂרִי מֵהֵם id est, *in carne mea ex eis*: Scribas autem correxisse בְּשָׂרֵי מֵהֵם cum recessero ab eis. At vulgata editio habet, *Cum recessero ab eis* & sic etiam legit B. Hieron. I T E M aiunt Abacuc 1. antea fuisse *Nunquid non tu à principio Domine Deus meus sancte meus* לֹא מָוֹת לֹא מָוֹת non morieris? Scribas autem correxisse לֹא מָוֹת non moriemur. At hoc vlt. modo habet editio vulgata, & sic etiam legit B. Hieronymus. Aiunt quoque Malachia 1. fuisse *ex sufflastis* אֵתִי מֵ me: Scribas verò correxisse, *Et ex sufflastis* אֵתִי illud. At certè vulgata Latina editio cum Hieronymo & septuaginta senioribus non habet me, sed illud, aut illud. Idem dico de aliis correctionibus scribarum, quas collegit Prochetus in 1. lib. de victoria contra Iudæos, & Figueras Valentinus cap. 3. partis primæ libri sui contra Iudæos.

Ex quo apparet imprudenter quosdam, dum se Hebræos oppugnare credunt, Ecclesiam ipsam oppugnare. Si enim illæ correctiones scribarum sunt Hebraici textus corruptiones, sequitur apertè vulgatam quoque editionem esse corruptissimam: quam tamen nobis Ecclesia pro versione autentica tradidit.

TERTIO obiiciunt, in Psalm. 13. deesse octo versiculos in omnibus impressis Hebræis codicibus. nimirum illos;

Sepulchrum patens est guttur eorum.

Linguis suis dolosè agebant.

Venenum aspidum sub labiis eorum.

Quorum os maledictione & amaritudine plenum est.

Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem.

Contritio & infelicitas in viis eorum.

Et viam pacis non cognouerunt.

Non est timor Dei ante oculos eorum.

Qui tamen citantur ab Apostolo Rom. 3. & habentur apud septuaginta. Hoc autem non videtur potuisse accidere ex negligentia scriptorum, sed ex pura malitia Iudæorum, qui hos versus detraxerunt ex Hebræo, vt ostenderent Apostolum nostrum non fideliter protulisse testimonium Psalmi.

RESPONDIT B. Hieronymus ad hanc obiectionem, quæ ipsi etiam olim facta fuerat, in præfat. lib. 16. in Esaiam, hos versus non pertinere propriè ad Psalm. 13. sed ab Apostolo allegari ex variis Scripturæ locis: deinde ab aliquo alio ex Apostolo in Psalterium esse translatos. Inueniuntur enim primus & secundus eorum versus, Psalmo 5. Tertius, Psalmo 139. Quartus, Psalmo 9. Quintus, sextus & septimus habentur Isaia 59. Vltimus, Psalmo 35. Atque ibidem addit Hieronymus hos versus non esse in interpretatione LXX. nec vllum Græcum auctorem in suis commentariis hos versus exponere voluisse. ORIGENES quoque in commentariis cap. 3. epist. ad Rom. dicit Apostolum hos versus sumpsisse ex variis Scripturæ locis. Quibus verbis manifestè significat, eos versus nec in Hebræo textu, nec in LXX. seniorum interpretatione reperiri.

Sed instant & probant aliquando hos versus fuisse in Hebræo, quia nunc reperiuntur in quodam codice vetustissimo Anglicano. RESPONDEO, illos versus codicis Anglicani manifestè

L

nifestè

nifestè esse additios. Nam nec verba sunt omnia Hebraica
vt illud וְלִי פֶסֶס fors: nec etiam phrasis, præsertim in illo ver-
בִּישָׁר בְּיָהִס אֶלְחָרֹץ רַחֲמָלָא quorum os dolus & amaritu-
do impleuit. Non enim Hebræi verbum ad finem collocant
solent. Vide plura de hac re in libro notationum ad varias
editiones vulgatæ editionis, Francisci Lucae Burgen.

Dices, si ita est, cur Ecclesia in editione vulgata hos ve-
siculos esse patitur? Nimirum ea de causa, quoniam sunt
etiam ipsi sacrae Scripturæ partes quædam; & quoniam sine
turbatione & scandalo populi non possent auferri, cum legi-
go iam tempore ibi fuerint: quomodo etiam patitur non
los errores typographorum.

ULTIMO obiicit Canus, euidēs esse ab Hebræis corruptos
esse diuinos codices, quia Gene. 8. in Hebræo legitur; *Cor-
egrediebatur & reuertebatur*, cum vulgata editio, & LXX.
omnes Patres legant, *non reuertebatur*. RESPONDEO,
Hebræo non haberi, & reuertebatur, sed אֲרָצָא וְשָׁרָב
hoc est, & exiit exeundo & redeundo donec siccarētur aquæ,
quod non significat coruum rediisse intra arcam, sed voluisse
se circa arcam cundo & redeundo, vt aues solent, & fortasse
etiam redeundo ad tectum arcæ, & inde abeundo, id quæ
pius, donec siccarentur aquæ; cum quo bene coheret quæ
egrediebatur & non reuertebatur, nimirum intra arcam. Ad-
de quod etiam non desunt Latini codices, qui habeant, *egre-
diebatur & reuertebatur*: vt ex variis lectionibus ad Biblia
Louaniensia annotatis cognosci potest.

His igitur duabus sententiis refutatis, restat tertia, quam
ego verissimam puto, quæ est Driedonis lib. 2. de Ecclesiæ
dogmat. & Scripturis, cap. 1. & aliorum, qui docent Scrip-
tas Hebraicas non esse in vniuersum deprauatas opera, ve-
malitia Iudæorum: nec tamen esse omnino integras & puras
sed habere suos quosdam errores, qui partim irrepsierint ne-
gligentia, vel ignorantia librariorum, præsertim cum in He-
bræo facillè sit errare ob literas quasdam simillimas, quales
ב & ב: ד & ד: ח, ח, & ח: ו & ו. partim ignorantia Rabbino-
rum, qui addiderunt puncta. Cum enim possint dictiones
Hebraicæ variis modis legi, si punctis careant; non est miru-
si aliquando ipsi quoque in annotatione punctorum à vero
ab-

aberrauerint. Potest etiam fieri, vt ex prauo affectu, & odio in Christum ea lectio interdum ipsis magis probata sit, quæ minus Christianis fauebat.

Ceterum non tanti momenti sunt eiusmodi errores, vt in iis, quæ ad fidem & bonos mores pertinent, Scripturæ sacræ integritas desideretur. Plerumque enim tota discrepantia variarum lectionum in dictionibus quibusdam posita est, quæ sensum aut parum, aut nihil mutant. Errores autem, qui ex additione punctorum acciderunt, nihil omnino veritati officiant: puncta enim extrinsecus addita sunt, nec textum mutant. Iaque possumus si volumus puncta detrahere & aliter legere.

CAPVT III.

De editione Chaldaica.

CHALDAICA lingua editi sunt libri Tobia & Iudith, & ex parte libri Esdrae, & Danielis: Præterea tota Scriptura vetus translata est paraphrasticè ex Hebræo in Chaldaeum, quam paraphrasim ipsi Targum vocant. Et quidem Pentateuchum transtulisse fertur R. Aquila, qui Chaldaicè Onkelus dicitur. Prophetas priores & posteriores, id est, Iosue, Iudices, & Regum libros; Item Isaiam, Hieremiam, & ceteros Prophetas, R. Ionatham Vzielis filius: Psalmos, Iob, Ruth, Esther, & Salomonis opera, R. Ioseph cæcus.

Quæ paraphrasticæ translationes apud Hebræos magnæ sunt auctoritatis, & idcirco nobis etiam vtilis, vt ex iis conuincamus Hebræos. Alioqui ab Ecclesia no vsque adeo magni sunt, neque ex iis argumentum firmum duci potest. Si quidem (vt rectè ait Franciscus Ximenius Cardinalis præfatione Complutensium Bibliorum) Chaldaicæ paraphrases, illa excepta quæ est in Pentateuchum, Iudaicis fabulis, & Thalmudistarum nugis conspersæ sunt. Idq; verissimum esse experimento suo comprobabit, quicumq; Paraphrasim in Threnos, in Cantica, in Iob, in Psalmos, & in Prophetas omnes legere voluerit.

Certè caput 53. Isaiæ, vbi de Christi passione apertissimè Propheta concionatur, totum paraphrasis detorquet ad ca-

lamitates populi Iudæorum. In ea verò paraphrasi quæ est
Cantica & Threnos passim leguntur, libri Thalmudi, te-
tium templum; duo Messia; liberatio à captiuitate Tiri
Vespasiani, minæ aduersus Christianos & Mahumetanos
quos per Esau & Ismaël more suo significant. Denique fab-
læ permultæ de lamétatione Dei, de ascensione Moſis in ca-
elum, de tabulis legis ex sapphiro throni diuini excissis; de
aliis rebus generis eiusdem. Sed neque paraphrasis Aquila
Pentateuchum omnino integra & incorrupta censeri debet.
Habet enim etiam illa suos errores, tametsi pauciores &
uiiores, quàm ceteræ Ionathæ & Iosephi paraphrases habent.

Ac vt ex libris singulis aliquid exempli gratia propo-
mus. In Genesi cap. 4. ver. 23. vbi textus Hebræus habet
וְיָאֵשׁ חָרָבָהּ & concordat Græcus ὅτι ἀνδρα ἀπέκτε-
& Latinus, *Quoniam occidi virum*: Chaldæa paraphrasis ad-
dit negationem לֹא גָבַר קְטִינָהּ non occidi virum, & con-
trarium sensum reddit, Item cap. 22. num. 18. & c. 26. num.
& cap. 28. n. 14. textus Hebræus habet, *Benedicentur*
in semine tuo omnes gentes terra: & concordat Græcus
ἐν τῷ σπέρματί σου, & Latinus, *in semine tuo*. & Apostolus
Paulus ad Gal. 3. obseruari iubet promissiones Abræ fac-
& semini eius, nec esse dictum, & seminibus quasi in multis
sed quasi in vno, *Et semini tuo, qui est Christus*. Paraphra-
verò Chaldaica in his omnibus locis reddidit numerum
titudinis, benedicentur בְּרִיל בְּנֵיךָ propter filios tuos omnes
populi terræ.

In Exodo cap. 12. num. 44. vbi legimus, in textu Hebræo
בְּ-בִן בְּ-בִן *Omnis filius alienigena non comedet ex eo*
concordat Græcus, πᾶς ἀλλογενὴς. & Latinus, *Omnis alieni-
gena*: Chaldæa paraphrasis in odium neophytorum potius
בְּ-בִן יִשְׂרָאֵל דְּאִשְׁתַּמְרָר *Omnis filius Israël destruetur*.
Sic enim passim Iudæi eos appellant, qui ad fidem Christi-
nam relicto Iudaismo, conuertuntur.

In Leuit. cap. 10. n. 6. & c. 21. n. 10. vbi textus Hebræus habet
אֵע תִּפְרְעוּ רִאשֵׁיכֶם אֵע תִּפְרְעוּ *Capita vestra non radetis seu nudate*
eis, & concordat Græcus & Latinus: Chaldæa paraphra-

contrarium reddidit **לֹא תִרְבּוּן בְּרִיעַ** non multiplicabitis comam.

In Numerorum lib. cap. 21. num. 19. ponitur fabula de puero quem fingunt Hebræi descēdisse cum filiis Israël ad torrentes, & de torrentibus ascendisse cum eis ad colles; & de collibus rursus descendisse ad valles: & cap. 28. num. 9. vbi textus Hebræus habet, *Populus solus habitabit*, hoc est, cum aliis gentibus non miscebitur; paraphrasis Chaldæa more Iudaico reddidit, *Ecce populus solus possidebit seculum*; id enim illi expectant vt soli dominantur in orbe terrarum.

Denique in Deuter. cap. 4. num. 28. & cap. 28. num. 64. vbi Scriptura Hebraica, Græca & Latina prædicit fore, vt Hebræi seruiant Diis alienis; quod etiam impletum nouimus non semel fuisse: Chaldaica paraphrasis deriuat hoc scelus idololatriæ ab Hebrais ad gentes. Vertit enim; Seruietis populis seruientibus idolis. Nunc pauca quædam de Syriaca editione addenda sunt.

CAPVT IV.

De editione Syriaca.

DE editione Syriaca dicenda sunt tria. **PRIMUM**, quid intersit inter linguam Syriacam & Chaldaicam. **DEINDE**, qui libri sacri Syriaca lingua scripti habeantur. **POSTREMO**, quanta sit huius editionis auctoritas.

Quod igitur ad **PRIMUM** attinet, Syriaca lingua quasi proles quædam est Hebraicæ & Chaldaicæ linguæ. Hebræi siquidem, qui vsque ad captiuitatem Babylonicam Hebraicè solum, id est, lingua sua loqui consueuerant, cùm abducti essent in Babylonem, cœperunt obliuisci linguam propriam & addiscere alienam, id est, Chaldaicam; quia tamē non perfectè eam pronuntiare poterant, & semper aliquid ex Hebraica retinebant; factum est, vt lingua quædam tertia nasceretur, mixta ex Hebraica, & Chaldaica; atque ea est, quam pro vulgari, ac materna deinceps Hebræi habuerunt. Quæ quidem Syriaca dicta est à regione, vbi maximè eius vsus viget; siue Hierosolymirana, à ciuitate præcipua Hebræorum:

quemadmodum lingua Chaldaica, quæ hoc nomen habet regione Chaldæa, vocata est etiam Babylonica, à ciuitate Chaldæa nobilissima. Porrò distinguuntur hæ duæ lingue characteribus, verborum coniugationibus, affixis, punctatione, sono vocalium, idiotismis, ac tota ferè lingua structura, & multis etiam propriis dictionibus.

Quod autem pertinet ad SECUNDVM, Primo certum est nullum librum veteris Testamenti scriptum esse à primo auctore in hac lingua, nisi fortassis liber primus Machabæorum & Ecclesiasticus, quorum priorem Hebraicum se videtur scribit Hieronymus in prologo Galeato; de posteriori idem scribit in prologo Prouerbiorum. Credibile enim est linguam vulgari Hebræorum, id est, Syriaca scriptos fuisse hos libros, qui tamen non exstant hoc tempore, nisi Græcè. De ceteris libris constat, aut Hebraicè, aut Chaldaicè, aut Græcè à primis auctoribus scriptos esse.

De Testamento nouo maior est dubitatio. & quidem videtur probabile est Euangelium S. Matthæi, & epistolam S. Pauli ad Hebræos, Syriaca lingua scriptos esse: id enim efficacissimis argumentis probat Albertus Widmestadius Ferdinandi Imperatoris Cancellarius, qui primus in Europa Testamentum nouum Syriacum imprimi curauit; & Guido Fabricius cuius est Latina interpretatio noui Testamenti Syriaci in Regiis Bibliis.

Neque his repugnant veteres scriptores, Irenæus, Origenes, Eusebius, Athanasius, Epiphanius, Hieronymus, qui in his libris, ac præsertim Euangelium S. Matthæi, Hebraicè scriptos fuisse dicunt: loquuntur enim de lingua Hebraica, quæ Apostolorum tempore vulgaris erat, quemadmodum in ipso Euangelio passim legimus, dictum aliquid esse Hebraicè, quod tamen constat vulgari lingua, id est, Syriaca dictum esse. quæ est illud Ioan. 19. Exiit in eum, qui dicitur Caluaria locum, Hebraicè autem Golgortha. De quibus vocibus videtur S. Hieronymum in libris de nominibus Hebraicis, ubi diligenter notauit omnes voces, quæ Syriacæ sunt, cum tamen Hebraicæ esse dicantur ab Euangelistis. Præter hos duos libros, totum nouum Testamentum translatum est ex Græco idiomate in Syriacum, auctore (vt ipsi Syri arbitrantur) S. Marco Euangelista.

Quod

Quod si verum esset, nulla esset caussa, cur de huius editionis auctoritate (vt iam ad postremum caput veniamus) dubitaretur. Sed non facilè adduci possum, vt credā à S. Marco traditam Ecclesiis Syriae, & Ægypti editionem Syriacam Testamenti noui vniuersi, & eius editionis nullam prorsus mentionem extare apud Clementem Alexandrinum, Origenem, Eusebium, Athanasium, Theophilum, Epiphanium, Hieronymum, Cyrillum, Theodoretum, Ioan. Damascenū, aliosque Patres, qui vel in Syria, vel in Ægypto aut Episcopi, aut Presbyteri fuerunt, & vel de variis Scripturarum editionibus accuratè disputarunt, vel certè multa de Scripturis sanctis posteritati scripta reliquerunt.

Quod si editio Syriaca ætate horum Patrum posterior est, vt ego quidem mihi certò persuadeo, non potest eius auctoritas tanta esse, vt cū editione Græca, aut Latina meritò comparari possit. vt interim illud omittā, quod non desunt etiam quædam in ea editione, quæ viris doctis, & piis non admodum placeant. Vnum tamen est, præter alia, eius editionis commodum insigne, quod cū in titulis, ac sectionibus capitum, mentio fiat ieiuniorum, venerationis crucis, precum pro defunctis, vigiliarum, memoriæ Sanctorum, aliarumque eiusmodi rerum, quas Lutherani tanquam Romani Pontificis traditiones detestantur, apertissimi mendacij hæc ipsa editio Lutheranos conuincit. Sed de editione Chaldaica & Syriaca satis multa pro instituti operis breuitate dicta sunt: nunc ad Græcam veniamus.

CAPVT V.

De variis Græcis editionibus.

EDITIONES Græcæ Testamenti veteris nouem omnino numerantur, præter eam, cuius meminit Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromatū, quæ antequam rerum potiretur Alexander Magnus, incertum quo auctore prodiit, & ex qua Plato ceterique Philosophi non pauca hauserunt: sed quoniam ea, succedente postea translatione illa celeberrima septuaginta seniorum,

primum negligi, deinde etiam amitti cœpit, ita vt longo iam tempore vix memoria eius conseruata sit.

PRIMA omnium à scriptoribus numerari solet illa, quam Ptolomæi Philadelphi iussu septuaginta seniores ediderunt, de qua in sequenti capite plura dicemus. Vide Eusebium lib. 6. hist. cap. 13. Athanasium in synopsi, & Epiphanium in libro de mensuris & ponderibus, qui translationes ordine recensent.

SECUNDA translatio Testamenti veteris ex Hebraica lingua in Græcam facta est ab Aquila Pontico, anno duodecimo Adriani Imperatoris, vt Epiphanius loco notato aucter est. Fuit autem Aquila, primum gentilis, deinde Christianus, tum ab Ecclesia pulsus, quod Astrologiæ iudiciariæ studiosus esset, ad Iudæos se contulit, & quoniam hoc extremo tempore Scripturas interpretatus est, non satis bona fide in eo opere versatus creditur.

TERTIA translatio Commodi imperante à Theodotione facta est; qui auctor etsi ex hæretico Marcionista profelytus Iudæorum factus sit, maiori tamen fide Epiphanius teste in interpretatione vsus est, quàm ceteri eius similes. Quocirca semper Ecclesia Danielem ex interpretatione Theodotionis legit, vt Hieronymus testatur præfatione in Danielem.

QUARTA est Symmachi editio, qui Seueri Augusti temporibus sacros libros ex Hebræo in Græcum sermonem transtulit. Nescio autem quo errore factum sit, vt cum Athanasius, & Epiphanius disertis verbis scribant, Symmachum sub Seuero, Theodotionem sub Commodio Marci filio Scripturas interpretatos esse, neque dubium vllum esse posse, quin Commodus Seuerum præcesserit; tamen iidem auctores Symmachum priorem, posteriorem Theodotionem faciant.

Quod verò ad Symmachum attinet, fuit is primùm Ebionita, si Eusebio credimus; vel Samaritanus, si Athanasium & Epiphanium sequimur: & cum apud suos principatum obtinere non posset, se Iudæis adiunxit, ac secundò circumciscus est. Vbi obiter admonet Epiphanius non esse mirandum, quod Symmachus bis potuerit circumcidi; siquidem arte medica, & certis instrumentis Iudæi solebant resectum

præ-

præputium iterum superinducere, siue attrahere; & hoc esse quod Apostolus ait, I. Corinth. 7. Qui circumcisus vocatus est, non adducat præputium: vel, vt clarius sonant verba Græca $\mu\eta\ \sigma\mu\alpha\sigma\acute{\alpha}\delta\omega$, hoc est, non attrahatur.

QVINTA editio Græca sine vlllo nomine auctoris reperta est in doliis quibusdam apud urbem Hierico anno VII. Antonini Caracallæ, qui Seuero patri in Imperium successerat, vt Epiphanius loco notato auctor est.

SEXTA quoque sine nomine auctoris, eodem Epiphanio teste, in doliis inclusa apud Nicopolim inuenta est, Alexandro Mammææ filio imperante.

Ex quibus omnibus editionibus composuit Origenes, vt Eusebius lib. 6. histor. cap. 13. & Epiphanius hæresi 63. & lib. de mensuris & ponderibus, narrant, illa quæ dicebantur hexapla, siue tetrapla, siue etiam octopla. Nam diuisit primùm Origenes singulas paginas in sex columnas, ac in prima quidem descripsit Hebraicum textum literis Hebraicis; in secunda eundem textum Hebraicum Græcis literis; in tertia interpretationem Aquile; in quarta interpretationem Symmachi; in quinta interpretationem LXX. seniorum; in sexta interpretationem Theodotionis. Atque hæc volumina propter quatuor interpretationes tetrapla, propter sex columnas hexapla dicebantur. Addidit deinde quintam & sextam versionem in duabus columnis aliis, & ea volumina octapla nominavit.

*Tetrapla
Hexapla
Octopla*

SEPTIMA Origenis editio est, qui Scripturas quidem ex Hebræo non transtulit, sed interpretationem septuaginta seniorum ita emendauit, multis ex Theodotione admixtis, & notatis signo stellæ radiantis, multis etiam obelo, id est, veru iugulatis, vt nouam editionem fecisse videatur. Ita verò probata est eo tempore hæc editio, vt breui bibliothecas omnes repleuerit, vt scribit S. Hieronymus in epist. 89. ad Augustinum, quæ est II. inter epistolas Augustini. Eandem quoque editionem $\kappa\omicron\iota\upsilon\lambda\omega$, hoc est, communem appellari solitam scribit idem Hieronymus præfatione lib. 16. in Isaiam.

κωινω

OCTAVA editio S. Luciani Presbyteri & Martyris est, qui cum in editionibus iam numeratis multa vitia obrepisse cognosceret, rursus magno labore nouam editionem molitus est. Quam editionem scribit Athanasius sub Constantino

Imperatore repertam esse Nicomedię, ipsius Martyris manibus descriptam; & in pariete quodam asseruatam. Passus est autem S. Lucianus in persecutione Diocletiani, & Maximiani, Maximino in Oriente tyrannidem exercente, sicut idem Athanasius breuiter indicat in synopsi, & fusius narrat Eusebius lib. 9. hist. cap. 6.

NONA ac postrema editio Hesychij est, qui interpretationem LXX. seniorum iterum emendauit, atque Ægypti Ecclesiis tradidit. De quibus editionibus in hunc modum loquitur S. Hieronymus, præfatione in librum Paralipomenon. *Alexandria & Ægyptus in septuaginta suis Hesychium laudat auctorem. Constantinopolis & que Antiochiam Lucianus Martyris exemplaria probat. Media inter has prouincias Palestinianos codices legunt, quos ab Origene elaboratos Eusebius & Pamphilus vulgauerunt.*

CAPVT VI.

De interpretatione LXX. Seniorum.

IN interpretatione septuaginta seniorum, quæ inter omnes Græcas editiones meritò primum locum semper obtinuit, quæstiones quinque existunt. Prima, quo tempore facta sit. Secunda, quorum librorum sit. Tertia, quomodo facta. Quarta, quantæ sit auctoritatis. Quinta, num hoc tempore Germanam interpretationem LXX. seniorum habeamus.

PRIMA quæstio facilis est. Nam etsi Irenæus lib. 3. cap. 2. & Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromat. scribant Ptolomæo Lagi filio regnante id factum esse; Aristæus autem in historia de hac ipsa re; Iosephus lib. 12. antiquitat. cap. 2. Philo lib. 2. de vita Mosis; Tertullianus in Apologetico cap. 18. Athanasius in synopsi; Epiphanius de mensuris & ponderibus, aliique scriptores omnes Ptolomæum Philadelphum nominant: tamen interuallum non est usque; adeo magnum, cum hic Ptolomæus superiori proximè successerit.

Est autem hæc sententia posterior multò probabilior prior, tum quod plures, tum quod antiquiores testes habeat. Porro Epiphanius non solum tempus regis, sed etiam annum regni annotare curauit. Scribit enim anno XVII. Ptolomæi Philadelphii

Iadelpi eam translationem esse factam, atque ab eo tempore, vsq; ad Christi natalem diem fluxisse annos CCXCI. Tot igitur annis ante Christi aduentum ea translatio facta est, nec sine diuino consilio. Nam vt Eusebius scribit lib. 8. de præparat. Euangel. cap. 1. si post Christi aduentum id fieri debuisset, aut Scripturam Iudæi ex inuidia occullassent; aut corruptiorem nobis dedissent, aut certè in suspensionem translators facile vocarentur.

SECUNDA quæstio paulò difficilior est. Nam B. Hieronymus in quæstionibus Hebraicis, & in cap. 5. Ezech. & in 2. cap. Michææ, propendere videtur in eam sententiam, vt solum Pentateuchum verterint, quod probat ex Aristæo in libro de septuaginta duobus interpretibus, & ex Iosepho præfatione in libros antiquit. & lib. 12. antiquit. cap. 2. quibus adde Philonem lib. 2. de vita Mosis, qui solius legis mentionem faciunt. At eos vertisse omnia scribit Iustinus in Dialogo cum Triphone, Irenæus lib. 3. cap. 25. Clemens Alexandrinus li. 1. Stromatum, Epiphanius de mensuris & ponderibus, Eusebius lib. 8. cap. 1. præpar. id quod longè probabilius est. Nam Apostoli vsi sunt Græca versione in testimoniis Prophetarum citandis: tempore autem Apostolorum nulla erat alia versio Græca, quàm septuaginta interpretum.

Deinde, non est verisimile regem illum, qui ex toto orbe terrarum libros adducebat in suam Bibliothecam, noluisse etiam Prophetarum oracula, & alios libros antiquissimos Iudæorum. Præterea, quomodo mirabile fuisset, spatio septuaginta duorum dierum potuisse absolui illam editionem, si Pentateuchus tantum vertendus erat, qui breuiore tempore sine villo miraculo verti posset? Neq; Hieronymus contrarium docet asserendo, sed dubitando: nam alioqui passim in commentariis Prophetarum mentionem facit versionis LXX. & eam explicat. Neq; Aristæus nomine legis solùm Pentateuchum intelligebat, vt Iudæi sensisse videtur, sed omnes libros sacros. Nam a lege, quæ erat præcipuus liber, omnes libri denominabantur. Hinc Ioan. 10. & 15. Dominus dicit in lege Iudæorum scriptum esse id, quod in Psalmis scriptum est, & B. Paulus 1. Cor. 14. in lege scriptum esse dicit, quod habetur in Isaia.

Iam in TERTIA quæstione illud certum esse videtur, quod omnium consensu celebratur: septuaginta duos viros Hebræos

Hebræos senes, videlicet ex qualibet tribu filiorum Israël triusque linguę peritissimos, spatio dierum septuaginta duorum mirabili consensione diuinas literas apud Pharam Ægypti ex Hebraico sermone in Græcum idioma transtulisse. Vtrum autem singuli separatim, an bini & bini, aut potius omnes simul inter se conferentes interpretationem illam fecerint, in quæstionem vertitur, & adhuc sub Iudice lis est. At EPIPHANIVS quidem in libro de mensuris & ponderibus scribit hos interpretes binos & binos in cellulis inclusos fuisse, & diuino miraculo singula paria ipsorum iisdem verbis totam Scripturam transtulisse; ita vt simul confecerint sex & triginta exempla eiusdem prorsus versionis.

IUSTINVS autem in orat. exhortatoria ad Gentes, dicit singulos in singulis cellulis inclusos, & maiori adhuc miraculo à singulis seorsim totam Scripturam iisdem verbis reditam: & se apud Alexandriam vestigia cellularum vidisse. Iustinum sequuti sunt multi ex posterioribus, vt Irenæus lib. cap. 25. Cyrillus catechesi 4. Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromat. & Augustinus lib. 18. de ciuit. Dei, cap. 42. quamuis Augustinus lib. 2. doct. Christ. cap. 15. non audeat rem affirmare. Illi addunt recentiores quidam patroni harum cellularum Philonem lib. 2. de vita Mosis, Tertullianum in Apologet. cap. 19. & Chrysostomum homil. 5. in Matth. Sed isti tres cellularum non meminerunt; tantum dicunt mirabiliter hos interpretes eandem sententiam & in eadem verba conuenisse.

At B. HIERONYMVS præfatione in Pentateuchum aperte ridet hanc historiam: *Nescio, inquit, quis primus auctor septuaginta cellulas Alexandria mendacio suo exstruxerit.* Itaque existimat B. Hieronymus septuaginta duos interpretes in eadem basilica sedentes, & inter se conferentes Scripturam transtulisse. Id quod probat primùm testimonio Aristi qui negotio interfuit, & aperte dicit eos simul conferendo singulis diebus vsque ad horam nonam, hanc versionem tandem septuaginta duobus diebus absoluisse. Idem probat testimonio Iosephi, qui cum esset cupidissimus glorię suę generis, tamen lib. 12. antiquit. cap. 2. narrans hanc historiam, cellularum ne meminit quidem.

Addere possumus nos etiam Eusebium, qui lib. 8. de præparat. Euangel. cap. 1. similiter rem totam narrat sine vlla mentione.

ione cellularum, referens ad verbum, quæ habentur in libro Aristæi. Addamus etiam Philonem, Tertullianum, & Chryso- stomum supra citatos, qui cum miracula narrent, quæ in hac versione contigerunt, nunquam de cellulis siluissent, quod erat omnium præcipuum, si eas verè fuisse credidissent.

Quod autè ipsi dicunt de summa illa consensione in ean- dem sententiam, non necessariò conuincit eos loqui de cel- lulis. Nam reuera miraculum fuit, quod tot homines simul conferendo, tam breui tempore potuerint conuenire in sin- gulis sententiis transferendis. Vbi enim est multitudo, diuer- sitas iudiciorum euitari non potest, & vel nunquam conue- niunt, vel non nisi post longas disceptationes. Quocirca bea- tus Augustinus lib. 2. doct. Christ. cap. 15. illud ab omnibus de- cantatum de istis interpretibus, quod quasi vno ore Scriptu- ras verterint, rectissimè intelligi posse significat, tam secun- dum eos, qui cellulas tuentur, quàm secundum eos, qui illas oppugnant.

Hæc sententia mihi probabilior videtur. Ac etiam visa est probabilior, Titelmãno in prologo Apologetico pro editio- ne vulgata, & Andræ Masio præfatione suarum annotatio- num in Iosue. Nam quod Iustino Iudæi fabulam à se confi- ctam persuaserint, & quasdam ruinas ostendentes cellulas es- se dixerint septuaginta interpretum, facile fieri potuit; nec minus facile vt Iustino viro sancto fidem habuerint aliqui posteriores. At Aristæum, qui interfuit, falsum scripsisse cre- dibile non est. Quod enim Ludouicus Viues in cap. 42. lib. 18. ciu. Dei, & Leo à Castro præfat. in commentaria Isaia, cap. 35. dicunt hunc librum non esse veri Aristæi, sed confictum ab Hebræis, nihil me mouet; nam omnia quæ Iosephus, Tertul- lianus, Eusebius, & Hieronymus ex Aristæo proferunt, in hoc nostro, qui nunc exstat, ad verbum inuenimus.

At, inquit, Epiphanius Aristæum legit & citat, & tamen meminit cellularum, quod non faceret, si in ipso vero Aristæi lib. excluderentur cellule. Nescio quid Leo à Castro velit con- ficere ex hoc testimonio Epiphaniij: vel enim vult conclude- re, tempore Epiphaniij librum Aristæi integrum fuisse, & po- stea esse corruptum; & tunc manifestè refellitur ex Iosepho & Eusebio, qui ante Epiphanium scripserunt, & tamen in Ari- stæo cellulas non inuenerunt: vel vult ante Epiphaniij tem-
pora

pora nondum fuisse inuentum librum verum Aristæi, sed tunc primum esse repertum: & hoc etiam dici non potest, nam Hieronymus, qui simul cum Epiphanio, & etiam post Epiphanium vixit, disertè affirmat, ex Aristæo non probari, sed refutari cellula.

Præterea EPIPHANIVS contra omnium sententiam ponit solùm triginta sex cellulas, cùm alij vel septuaginta duas vel nullas ponant: nec sanè æquum est vnum Epiphanium omnibus aliis antepone. Itaq; credibilius est Epiphanium, vel non legisse Aristæum, sed aliis referentibus credidisse, vel certè cùm hæc scripsit, non habuisse eum in manibus, & memoria lapsum esse. Omnino enim verisimile est, historiam de cellulis Epiphanium à Iustino & Irenæo accepisse, & tamen videmus eum ex obliuione aliter rem narrasse, quàm illi fecerint.

Sequitur QVARTA quæstio de auctoritate horum interpretum: & quamuis B. Hieronymus præfatione in Pentateuchum, asserat septuaginta interpretes non vates, sed interpretes fuisse: Et in quæstionib. Hebraicis in lib. de optimo genere interpretandi, in epist. ad Suniam & Fretellam, & in commentariis Prophetarum passim reprehendat versionem septuaginta, nihilominus tamen certissimum esse debet LXX. interpretes optimè transtulisse, & peculiari modo Spiritum sanctum assistentem habuisse, ne qua in re errarent, vt non tam interpretes, quam Prophetæ fuisse videantur.

Id imprimis probatur ex communi sententia. Constantè enim hoc asserunt omnes citati auctores, Aristæus, Philo, Iosephus, Iustinus, Irenæus, Eusebius, Clemens, Alexandrinus, Epiphanius, Chrysostomus, Cyrillus, & ex Latinis Tertullianus & Augustinus, item Hilarius præfat. in Psalmos, & alij omnes. Neq; ab hoc numero debet excludi B. Hieronymus, quippe qui præfat. 1. in Paral. scribit; Si versio LXX. integra haberetur, vt ab eis edita fuit, frustra se laboraturum in Bibliis transferendis: Et præfat. 2. dicit, LXX. interpretes Spiritu sancto plenos, quæ vera sunt transtulisse. In Apologia quoque contra Ruffinum lib. 2. affirmat, se nunquam LXX. interpretibus detrahere voluisse.

Ex quo intelligimus, eum cùm reprehendit versionem LXX. non reprehendere ipsam versionem, sed vitia, quæ in
cam

eam postea irrepererunt negligentia, vel malitia, aut etiam ignorantia aliorum. Quod autem ait, interpretes eos, non vates, non pugnat cum eo, quod alij passim dicunt, Prophetas eos fuisse potius, quam interpretes: nam nec alij volunt dicere proprie eos fuisse Prophetas, sed tantum Spiritu sancto peculiariter illustratos: neque id Hieronymus negat, ut ex verbis ipsius ostendimus.

Accedit, quod Apostoli hac versione frequenter utuntur, ut ex eorum citationibus patet, & aperte id asserit Irenæus lib. 3. cap. 25. immò etiam ipse Hieronymus præfat. Euangeliorum ad Damas. Et postmodum Catholica Ecclesia multis seculis eandem interpretationem secuta est, ut idem Hieronymus præfat. 1. in Paral. scribit. Accedit denique, quod non sine miraculo fieri potuit, ut tanta celeritate, tantaque consensione tantum opus conficeretur. quo factum est, ut Philo scribit de vita Moïsis, ut singulis annis festus dies in loco, ubi facta est hæc interpretatio, in memoriam tantæ rei, multis temporibus ageretur.

De POSTREMA questione licet non ignorem nonnullos in ea sententia esse, ut existiment interpretationem LXX. seniorum penitus interiisse: multò probabilius censeo, illam adhuc superesse, sed aded corruptam & vitiatam, ut omnino alia esse videatur. Quod enim adhuc supersit, fidem faciunt plurima testimonia, quæ à veterib. citantur ex versione LXX. & eadem nunc in nostris Græcis codicibus inveniuntur. Deinde cum hæc fuerit semper celeberrima, & communissima translatio; quis credere poterit, hac abolita, vel neglecta, aliam aliquam esse conseruatam? nõ esse autem incorruptam, sed valde vitiatam in pluribus locis, ut iam tutum non sit Hebraicos vel Latinos textus ex Græcis codicibus emendare, probari potest multis argumentis.

PRIMUM, testimonio B. Hieronymi, qui præfatione in Paralipomenon, & in Esdram, & alibi frequenter, monet versionem LXX. esse vitiatam multis & variis modis.

SECUNDO, quoniam LXX. interpretes, dicuntur omnia transtulisse ad verbum, ita proprie, ut quicumque sciret vtramque linguam, statim iudicaret fidelissimam esse translationem. Sic enim scribit Philo lib. 2. de vita Moïsis: *Reddita, inquit, sunt propria propriis nominibus, Græcis ad Chaldaica exactè*

*Contradicti Sal-
mro Gregor. 5.*

exaltè respondentibus. Id experimentis quotidianis creditur
sive Chaldaus Græcam linguam, sive Græcus Chaldaus dicitur
cerit, in utraque Scriptura, tum Chaldaica, tum eius inter-
pretatione miratur germanitatem, immò rerum & verborum
consonantiam adorat, &c. Nec verò moueat quemquam
quod linguam Hebraicam vocat Chaldaicam; id enim idcirco
facit, quod linguæ sint affines, & notior tunc esset Chaldaica
propter imperium Assyriorum, quàm Hebræa. Alios
Hebraicam & Chaldaicam non esse eandem demonstrat
B. Hieronymus in cap. I. Daniel. ex eo quod Daniel Hebræus
iussus est à Rege Nabuchodonosor discere linguam Chaldaicam.

Neque solus Philo, sed etiam ante Philonem Aristæus, præ-
staturus est admirabilem fuisse rerum & verborum consonan-
tiam, inter codices illos Græcos & Hebræos. Et ad finem
libri sui adiecit eam interpretationem à plurimis discipulis
consideratam, examinatam, antequam in Regis bibliotheca
poneretur, & ab omnibus acclamatum, sanctè & fideliter
singula esse translata, ut nihil addi, nihil demi posset.

At ista Græca versio quam nunc habemus in pluribus
codicibus dissentit ab Hebræo, multa non habet, quæ sunt in Hebræo;
multa habet, quæ non sunt in Hebræo, ut omnes narrant
runt, qui in ea versati sunt. Et qui de hac re ob linguarum
imperitiam iudicare non possunt, legant Hieronymi præfationem
in Pentateuchum, epistolam ad Suniam & Frethellianam
quæstiones Hebraicas, comment. in Prophetas, & libro de
primo genere interpretandi.

Neque viderur satis aptè hoc argumentum solui ab iis, qui
respondent textum Hebræum esse corruptum, vbi cum Græco
Græco discrepat. Nam neq; hæretici hoc admittunt, qui
reponunt Hebræum textum Græco, neque Catholici admittere
debent, ne fateri cogantur vulgatam editionem Latinam
qua Ecclesia Catholica tot iam seculis vritur, & quam
Constantinense Concilium authenticam esse indicauit, totam
que esse corruptam. Nam excepto Psalterio, Latina editio
Hebræis codicibus magis conuenit, quàm cum Græcis.

Scio quidem Epiphanium lib. de mensuris & ponderibus
Hieronymum in præfat. in Pentateuchum, & lib. de opt. ge-
neris interpret. & Augustinum lib. 18. de ciu. Dei, cap. 42. & 44. lo-
qui

ptum reliquisse, septuaginta seniores de industria quædam omis-
 sisse, quædam addidisse, & quædam aliter vertisse, quia
 sic eis dictabat Spiritus sanctus. Sed isti Patres piè quærebant
rationes excusandi, & defendendi eam versionem, qua tunc
Ecclesia utebatur. Ceterum si ita esset, quomodo Philo dice-
 ret, summam fuisse consonantiam rerum & verborum? Quo-
 modo etiam assereret Aristæus omnes, qui eam initio vide-
 runt, acclamasse singula esse bene & fideliter versa? quomo-
 do non admirati fuissent, tam multa detracta, tam multa ad-
 dita, tam multa contrario sensu reddita?

TERTIO probatur ex multis sententiis, quæ in hac ver-
 sione inveniuntur, quæ nullo modo cum veritate cohærent.
 Quale est illud de supputatione annorum Mathusalem Ge-
 nes. 5. Nam secundum Græcam editionem inuenitur Mathu-
 salem vixisse XIV. annos post diluuium, cum tamen in arca
 non fuerit. Solum enim octo animæ per arcam saluæ factæ
 sunt, id est, Noë, Sem, Cham & Iaphet, & vxores eorum, vt
 habemus Gen. 8. & 1. Pet. 3. 20.

*1. 10. Bibl. Cantabrigie
 ubi perstantia dicitur
 ut, dicitur & vixit in
 male hominum*

Quem nodum non aliter soluere potuerunt B. Hierony-
 mus in quæst. Hebraicis, B. Augustinus lib. 15. de ciuitat. Dei,
 cap. 13. Eucherius, & alij in cap. 5. Genes. nisi admittendo esse
 errorem in codicibus Græcis. quem errorem licet non adscri-
 bant Patres illis senioribus LXX. sed iis, qui primi descripse-
 runt libros ex Bibliotheca Regis Ptolomæi: interim tamen
 codices, quos nunc habemus, vitiatos esse negare non potue-
 runt. Tale est etiam illud Gen. 26. vbi LXX. habent, dixisse ser-
 uos Isaac de puteo: *Non inuenimus aquam*, cum Hebræi &
 Latini codices habeant; *Inuenimus aquam*, quæ simul vera
 esse non possunt. Et certum est nostram lectionem esse verio-
 rem, cum proximè sequatur, propterea Isaac vocasse nomen
 loci illius, abundantiam. Tale quoque est illud Ionæ 3. vbi
 LXX. habent: *Adhuc tres dies; & Ninive subuertetur*, cum
 Hebraici, & nostri codices habeant; *Adhuc quadraginta dies*.
 Quem locum exponens B. Hieronymus ostendit, non posse
 vilo modo defendi lectionem LXX. & B. Augustinus lib. 18.
 de ciuit. Dei, cap. 44. fatetur Ioniam scripsisse dies quadragin-
 ta, non dies tres. Multa sunt alia eiusdem generis, sed hæc tria
 loco exempli adferri placuit.

M

Pro-

Probatur VLTIMO, quia satis constat editionem LXX interpretum à Iudæis multis in locis fuisse corruptam, ut Iustinus affirmat in Dialogo cum Triphone. Constat item eandem editionem sæpe sæpius emendatam ab Origene, Luciano, Hesychio, Hieronymo: nihil autem emendatur, nisi quod antè vitiatum est. Neque credibile est, eam editionem, quæ primis trecentis annis tot maculas contraxerat, reliquis annis mille ducentis inuiolatam atque integram seruatam.

Denique constat tempore B. Hieronymi, ut ipse scribit in epist. 89. ad Augustinum, quæ est II. inter epistolas Augustini, omnes ferè Græcos codices, ex versione septuaginta habuisse admixta multa ex Theodotione, asteriscis præfixis, deinde paulatim asteriscos excidisse; interiisse etiam editionem Theodotionis. inde autem necessariò orta est confusio, cui iam nemo iudicare possit, quid in iis libris sit LXX. quid verò Theodotionis. Hæc de septuaginta.

CAPVT VII.

De editione Græca Testamenti noui.

DVAE Quæstiones de Græca editione Testamenti noui disputari solent. Prior est de auctoribus editionis. Posterior de auctoritate, & integritate eiusdem editionis.

Ac prior quidem quæstio, nec admodum necessaria, nec valde difficilis est. Nam constat Testamentum nouum Græcè scriptum esse ab iis Apostolis vel Euangelistis, quorum nomina in titulis singulorum librorum, vel epistolarum præguntur, exceptis duntaxat Euangelio Matthæi & Marci, & epist. ad Hebræos. siquidem Matthæum Hebraico sermone scripsisse Euangelium suum, testatur Irenæus lib. 3. cap. 1. Athanasius in synopsi, Hieronymus præfat. commentar. in Matthæum; & in cap. II. Oseæ, & in lib. de scriptoribus Ecclesiæ in Matthæo, & alij omnes.

Porro Athanasius loco citato existimat, ab Apostolo Iacobo Matthæi Euangelium in Græcam linguam esse translatum, alij verò Ioanni Apostolo, & alij ipsi Matthæo eam translationem tribuunt. Sed cuiuscunque sit, ita recepta est

ab Ecclesia illa translatio, ac si ea lingua scriptum fuisset Euangelium Matthæi. Quocirca non multum egemus Euangelio Hebraico, quod Munsterus edidit; nec illo etiam, quod nuper edi curauit Ioannes Tilius, in quo multa defunt, multa superuacanea sunt, non pauca etiam immutata cernuntur; & Deus nouit, vtrum id factum non sit ad detrahendam fidem Græcæ & Latinæ editioni, astutia videlicet Iudæorum, ex quorum promptuariis Euangelium illud prodiit.

MARCI verò librum Latinè ab ipso Marco Romæ scriptum esse, ac deinde ab eodem Aquileiæ in Græcam linguam conuersum, docet Adrianus Finus lib. 6. flagelli Iudæorum, cap. 80. & lib. 8. cap. 62. & qui Finum sequutus est, Petrus Antonius Beuther annotat. 8. & 9. ad sacram Scripturam. In vita quoque S. Petri, quæ in pontificali Damasi primum locum tenet, satis apertè indicatur, Marci Euangelium initiò Latinè ab ipso scriptum fuisse. De epistola ad HEBRÆOS iam antea differuimus, atque ostendimus eam epistolam vel ab ipso Paulo Græcè scriptam esse, vel certè ab Apostolico aliquo viro ex Hebraico sermone in Græcum esse translata. Itaque Græca editio Testamenti noui vniuersa, Apostolos & Euangelistas auctores habet.

IAM VERO quod attinet ad auctoritatem, dubium esse non potest, quin editio Apostolica summæ sit auctoritatis, nisi fortè constet eam esse corruptam. De qua re ita sentiendum censo, vt suprà de Hebraicis diximus, videlicet non esse Græcos codices corruptos generaliter, nec tamen esse fontes purissimos, vt necessariò quidquid ab eis dissentit corrigendum sit, vt falsò existimant Calvinus, Maior, Kemnitius, ceterique huius temporis hæretici.

Et verò, non esse Græcos codices in vniuersum atque omnino corruptos facilè demonstrari potest: nam etsi multa deprauare conati sint hæretici, tamen nunquam defuerunt Catholici, qui eorum corruptelas detexerint, & non permiserint libros sacros corrumpi. Plurima ex toto nouo Testamento abstulit, mutauitque Marcion, vt testatur Tertullianus lib. 5. contra Marcionem: sed illa omnia ferè notauit Epiphanius hæres. 42. & in nostris codicibus Græcis habentur rectè. Ariani quoq; abstulerunt ex Euangelio Ioan. 4.

Spiritus est Deus, sed indicauit & notauit **B. Ambrosius** lib. 4. de Spiritu sancto, cap. 11. & nostri codices Græci omnes hoc testimonium habent.

Quod autem non sint vbiq; incorrupti, sed aliqui interdum errores irreperint, saltem negligentia librariorum, & non sit tutum semper Latina ad Græca corrigere: aliquot exemplis planum fiet. Certè 1. Cor. 15. legendum est: *Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cælo cælestis*, vt non solùm nostra Latina versio habet, sed etiam Calvinus probat cap. 7. Instit. §. 12. At Græci constanter legunt, secundus homo Dominus de cælo, ὁ δεύτερος ἀνθρώπος κείος ἐξ οὐρανό. Quam deprauationem mansisse vitio scriptorum ex corruptionibus Marcionis, patet ex **Tertulliano** lib. 5. in Marcionibus.

Præterea 1. Cor. 7. vbi nos habemus: *Qui cum uxore est, licitus est qua sunt mundi, quomodo placeat uxori, & diuisus est. mulier inuupta & virgo cogitat qua Domini sunt*, &c. Græci codices longè aliter habent, nam illud diuisus est, coniungunt cum sequentibus, sic, μιμίεσαι ἢ ζωὴ κ' ἢ παρθένοι. diuisa est vxor & virgo. Quam lectionem **B. Hieronymus** in lib. 1. contra Iouinianum affirmat non esse Apostolica veritatis. Rom. 12. vbi nos legimus; *Domino seruientes*. Græci non habent κείω sed κειρω δουλῶντες, id est, tempori seruientes. Et tamen nostram lectionem esse verissimam, patet tum ex Hieronymo in epist. ad Marcellam, quæ incipit, Post priorē epistolam; vbi dicit, in emendatis Græcis codicibus haberi non κειρω sed κείω, tum ex **Origene**, **Chryostomo**, **Theophylacto**, & aliis Græcis Patribus, qui sic legerunt, & explicauerunt in suis commentariis.

Deniq; constat in plurimis Græcis codicibus, deesse multas veræ Scripturæ partes, vt historiam adulteræ, Ioan. 8. Vltimum caput Marci; testimonium pulcherrimum Trinitatis 1. Ioan. & alia de quibus suprâ disseruimus. Cōstat etiam quædam in omnibus Græcis codicibus inueniri, quæ non sunt partes diuinæ Scripturæ, vt **Matth. 6.** oratione Dominicæ additur: *Quia tuum est regnum, & potentia, & gloria, in seculum*. quæ verba non esse de textu, sed addita à Græcis, ex duobus intelligi potest. Primò ex eo quod **Tertullianus**, **Cyprianus**, **Ambrosius**, **Hieronymus**, **Augustinus** orationem Dominicam

cam exponunt, & tamen nullam horum verborum mentionem faciunt, cum omnes isti Græcè benè nouerint. Secundò ex eo quod Græci in sua liturgia recitant quidem hæc verba, sed non continuant cum oratione Dominica.

CAPVT VIII.

De Latinis editionibus.

DE LATINIS editionibus tria nobis explicanda sumpsimus. Primum, quot, & quæ fuerint olim Latinæ editiones. Secundò, quis sit auctor eius, quæ nunc vulgata dicitur. Tertio, quantæ sit auctoritatis hæc ipsa vulgata editio.

Ac ut incipiamus à PRIMO, editiones Latinas Testamenti veteris ex Græca versione LXX. & Testamenti noui ex Græco fonte propè innumerabiles fuisse ante tempora Hieronymi, testatur B. Augustinus lib. 2. doct. Christ. cap. 11. his verbis: *Qui, inquit, ex Hebræa lingua Scripturas in Græcam vertunt linguam, numerari possunt: Latini autem nullo modo. Ut enim cuiq; primis fidei temporibus in manus venit codex Græcus, & alsquantulum facultatis sibi met & trisusque lingua habere videbatur, ausus est interpretari.* Idem docet B. Hieronymus præfat. in Iosue: *Apud Latinos, inquit, tot sunt exemplaria, quot codices, cum vnusquisque pro arbitrio suo vel addiderit, vel subtraxerit quod ei visum est.*

Nihilominus tamen vna erat communior, quæ vetus & vulgata editio dicebatur, ut patet ex B. Gregorio præfat. in libros moral. cap. 5. & ex B. Hieronymo in cap. 14. & 49. Isaïæ, & alibi. Et hæc videretur esse illa Itala interpretatio, quam B. Augustinus lib. 2. doct. Christ. cap. 15. omnibus aliis Latinis anteponebat, cum ait: *In ipsis interpretationibus Itala ceteris præfertur: nam est verborum tenacior cum perspicacitate sententiæ.*

At S. Hieronymus bis Testamentum vetus in Latinum conuertit; Primum ex Græco, id est, ex versione LXX. ut intelligi potest ex lib. 2. contra Ruffinum, & ex epist. 10. Augustini, & seq. 11. quæ est Hieronymi ad Augustinum, necnon ex præfatione in Iob. Et rursus ex Hebræo, ut ipse idem testatur in lib. de viris illustrib. extremo, & in præfationibus singulorum librorum, quos Latinos fecit.

Nouum autem Testamentum non conuertit de Græco in Latinum, sed solùm emendauit à multis erroribus, qui vitio librorum irrepserant. De quo suo labore sic ipse loquitur lib. de viris illustr. in fine: *Nouum Testamentum, inquit, Græca fidei reddidi.* Et præfat. Euangeliorum ad Damasum: *Ita, inquit, calamo temperauimus, ut is tantum, quæ sensum mutare videbantur, correctis, reliqua manere pateremur et fuerant.* Quod si quis putet conuersum esse ab illo nouum Testamentum, quoniam B. Augustinus epist. 10. ad Hieronymum scribit: *Proinde non paruas Deo gratias agimus de opere tuo quod Euangelium ex Græco interpretatus es, etc.* Audiatur Hieronymum dubium hoc soluentem in epistol. 89. ad Augustinum quæ est 11. inter epist. Augustini: *Si me, inquit, in noui Testamenti emendatione suscipis, &c.*

Porro B. Hieronymi versio ex Hebræo in Latinum mota cepit à quibusdam Ecclesiis recipi, & publicè legi, ut patet epist. 10. Augustini ad Hieronymum, ita tamen ut etiam alia editio antiqua non contemneretur. Quod apertius intelligitur ex B. Gregorio in epist. ante præfat. in lib. moral. cap. 5. ubi dicit suo tempore Romanam Ecclesiam vtraque editione vti consueuisse, id est, antiqua versa ex Græco, & noua Hieronymi versa ex Hebræo. Post tempora autem B. Gregorij videntur omnes Latinæ editiones euasisse præter vnã istam quam nunc veterem, & vulgatam vocamus; de cuius auctore mox dicemus. Hoc autem nostro seculo iterum ad illam ætatem rediisse videmur, in qua omnes, qui aliquid poterant, continuò sacros libros transferebant. Siquidem recentiorum, ac præsertim hæreticorum, Latine interpretationes numerari vix possunt. Sed de his hæcenus.

CAPVT IX.

De Auctore vulgatæ editionis.

NON parua quæstio est de hac nostra vulgata Latina editione; Sitne illa antiqua, quæ erat ante Hieronymum, an verò ipsius Hieronymi, an mixta ex vtraque. Non esse B. Hieronymi arbitrantur, vel certè suspicantur, Sanctes Pagninus præfat. suæ interpretationis Bibliorum ad Clementem VII. Pontificem Max. Paulus

Paulus Foro Sempronij Episcopus lib. 2. cap. 1 de die passionis Domini. CONTRA. Esse B. Hieronymi contendunt Augustinus Eugubinus. & Ioannes Picus Mirandulanus in libris de hac re editis, aliique nonnulli At mixtam esse ex vetere, & noua docent Ioannes Driedo lib. 2. cap. 1. de Eccles dogmat. & Scripturis, & Sixtus Senensis lib. 8. Bibliothecæ sanctæ extremo.

Nos igitur gratia breuitatis & claritatis sententiam nostram, quatuor propositionibus, complectemur. PRIMA propositio. *Testamentum nouum Latinum editionis Vulgatae ex antiqua versione habemus, quam tamē B. Hieronymus emendauit.* Id verò eo potissimum argumento probamus, quod multa loca, quæ B. Hieronymus reprehendit in antiqua versione, nos in nostra inuenimus ita correctæ, vt ipse affirmat esse corrigenda. Ac vt aliqua loca conferamus: In comment. cap. 2. Matth. dicit illud: *In Berhlehem Iudææ*, debere esse, *In Berhlehem Iudææ*. Lib. 1. in Iouinian. reprehendit illud 1. Corinth. 7. *Diuisa est mulier & Virgo*, & vult legendum, *Mulier innupta, & Virgo, &c.* In epist. ad Marcellam, ad finem 2. Tomi, reprehendit illud Roman. 12. *Tempori seruientes*, & legi vult, *Domino seruientes*. Ibidem reprehendit illud: 1. Tim. 1. *Humanus sermo*, & docet legendum, *Fidelis sermo*. In commentar. cap. 2. ad Galat. reprehendit illud: *Quibus ad horam cessimus*, & restituit, *Quibus neque ad horam cessimus*. Et in commentar. cap. 5. reprehendit illud: *Persuasio vestra ex Deo est*, & vult legi, *Non est ex Deo, qui vocat vos*. In commentar. cap. 1. ad Ephes. reprehendit illud: *Qui est pignus hereditatis in redemptionem adoptionis*, & vult legi, *In redemptionem acquisitionis*. Hæc autem omnia, & alia id genus permulta ita nunc habemus in editione vulgata, vt ipse monet legi debuisse.

Præterea constat, Hieronymum emendasse nouum Testamentum iussu Pontificis Damasi: constat etiam eius emendationem fuisse receptam, & valde placuisse hominibus eius temporis, vt intelligi potest ex epist. 10. Augustini ad Hieronymum. Non est igitur verisimile postea fuisse reiectam, sed potius retentam & conseruatam.

Neque mouere debet, quod quædam loca non sunt emendata, vt Hieronymus monuit emendanda, quale est illud

Rom. 12. *Sapere ad sobrietatem*, quod Hieronymus lib. 1. Iouinianum vult legi, *Sapere ad pudicitiam*. Et illud 1. Cor. 13. *Si tradidero corpus meum ita ut arileam*, quod Hieronymus in cap. 5. ad Gal. vult legi, *Ita ut glorier.* & quædam alia quæ ipse corrigit in comment. epist. ad Galat. ad Ephes. & Tit. Nam ipse idem præfat. Euangel. ad Damasum fatetur non omnia correxisse, quæ corrigenda esse putabat, ne nimis multa immutasse videretur.

Præterea potest fieri, ut dum ista commentaria scribere existimaret illa esse mutanda, quæ tamen postea cum Testamentum nouum suscepit emendandum, re melius considerata iudicauit non esse mutanda. Nam prius eum scripsisset commentaria, quam Testamentum nouum emendatum colligitur ex libro de viris illustribus extremo: & sanè noua versio in his duobus locis melior est, quam illa quam B. Hieronymus substitui tunc volebat.

SECUNDA propositio. *Psalterium Vulgate editionis Latina non est illud, quod B. Hieronymus transtulit ex Hebræo, neque illud, quod transtulit ex versione Græca LXX. interpretum, sed illud quod ipse emendauit, translatum ab antiquo interprete ex editione S. Luciani Martyris. siquidem B. Hieronymus circa Psalterium, quater laborauit. Transtulit enim illud ex Hebræo in Latinum, ut patet ex epistola eiusdem Sophronium; Item conuertit ex Græco in Latinum, ex præfatione editionis septuaginta, ut habebatur in hexaplis Origenis, ut ipse testatur in epist. ad Suniam & Fretellam. Denique bis emendauit antiquam Latinam editionem, quæ translata erat ex Græca communi & Vulgata: ut patet ex præfatione Psal. ad Damasum & Eustochium. Sed singula breuiter demonstremus.*

Dicimus igitur Psalterium nostrum non esse illud, quod B. Hieronymus transtulit ex Hebræo, idque certum est: nam illud exstat in operibus B. Hieronymi, & ferè vbique differt à nostro, saltem quoad verba.

Addimus, neque esse illud, quod ipse vertit ex Origenis hexaplis, sed illud commune, quod bis emendauit; idque probatur ex epist. ad Suniam & Fretellam: nam ibi dicit, quod habetur Psal. 5. *Dirige in conspectu tuo viam meam*, aliter haberi apud LXX. & omnes alias interpretationes, excepta communi & vulgata: At nostra editio ita habet, igitur nostra editio

gio est illa communis & vulgata & à pura interpretatione LXX. seniorum distincta. Præterea ibidem Hieronymus dicit quod habetur Psalm. 73. *Quiescere faciamus omnes dies festos Dei à terra*, haberi apud LXX. in hexaplis, & apud omnes alios interpretes: *Incendamus, vel comburamus omnes dies festos*, & solum in vulgata haberi, *Quiescere faciamus*. At nos habemus quiescere faciamus. Item quod habemus Psalm. 103. *Petra refugium herinacis*, dicit LXX. vertisse, *Refugium leporibus*: igitur nostra non est illa ipsa versio LXX.

Denique in tota illa epistola sæpissimè ponit verba Latini Psalterij, vt tunc erat in communi vsu, & in Ecclesijs cantabatur: at illa omnia in nostro inuenimus. igitur nostrum est Psalterium illud commune, & peruulgatum. Porro commune à Hieronymo vocari illud, quod Origenes, & postea Lucianus emendauit perspicuum est ex illa ipsa epist. ad Suniam & Fretellam. Sic enim initio epistolæ S. Hieronymus loquitur: *Sciatis aliam esse editionem, quam Origenes, & Casariensis Eusebius, omnesq; Græci tractatores, κοινὴν, id est, communem appellant, atque vulgatam, & à plerisque nunc λυκιανὸς dicitur, aliam septuaginta interpretum qua in ἑξαπλοῖς codicibus reperitur.*

TERTIA propositio. *Probabile nobis est, librum Sapientia, & Ecclesiastici, & Machabaorum, nos non habere ex versione Hieronymi, sed ex antiqua translatione, cuius auctor ignoratur.* Ad hoc mouemur. Primò, quia B. Hieronymus nusquam affirmat se transtulisse hos libros, neque vllæ extant præfationes eius in hos libros, cum tamen in epist. 89. ad Augustinum, quæ est II. inter epist. Augustini, dicat se singulis libris præfatiunculas præfixisse. Secundò, quia B. Hieronymus hos libros arbitrabatur apocryphos, vt patet ex prologo Galeato, & ex præfatione Prouerbiorum; proinde verisimile est, eum neglexisse horum librorum interpretationem. Tertiò, quia multa citantur ex his libris à B. Cypriano, præsertim in lib. de exhortatione martyrij, & aliis Patribus B. Hieronymo antiquioribus, eo modo profus, vt nos in nostra vulgata editione habemus.

QUARTA propositio. *Reliqua omnia ex Hieronymi versione ex Hebræo habemus in editione vulgata.* Id probatur.

M 5

PRIMO,

PRIMO, quoniam constat B. Hieronymum primum solum ex antiquis transtulisse ex Hebræo in Latinum, Testamentum vetus: & rursus constat, nostram editionem translationem esse ex Hebræo in Latinum, exceptis Psalmis, Sapientia, Ecclesiastico, & Machabæis. Quod Hieronymus transtulerit ex Hebræo, ipse testatur lib. de viris illust. c. primo. Quod ipse primus ex antiquis, patet ex Augustino epist. 8. & 10. & lib. 8. de ciuit. Dei, cap. 43. & ex omnibus Hieronymi præfationibus, in quibus semper deprecatur calumniam, quod ausus sit ex Hebræo transferre. Quod postea vsq; ad nostra tempora, nemo idē tentauerit, certo certius.

Iam verò quod vulgata editio, translatio sit ex Hebræo ipsa quodammodo clamat, dum penè vbique concordat cum Hebræo, & a Græco dissentit. Sunt præterea certa indicia huius rei ferè in omnibus libris. Nam in Pentateucho, præsertim Gen. 5. omnes libri antiqui, quia erant ex versione LXX expressi, continebant errorem illum de numero annorum: at nostra editio Hebræicæ veritati consentit. In lib. Esther Danielis, sæpe in ipsis libris inuenimus annotatiunculas B. Hieronymi, dicentis, se expressisse fideliter, quæ erant ex Hebræo, reliqua autem de editione vulgata, vel ex Theodotione addidisse.

Præfatione in Iob, dicit in antiqua editione Latina, Græca libri Iob, deesse ad 800. versus, quos ipse de Hebræo sua editione posuerit: at nostra editio integerrima & plenissima est, non minus, quàm Hebræica. Denique in commentariis Prophetarum, ferè vbique duas versiones ponit & explicat, id est, suam, quæ est nostra vulgata, & aliam septuaginta interpretum.

SECUNDO probatur, quia illa omnia, quæ B. Hieronymus præfatione in Pentateuchum, & lib. de opt. genere interpretandi, dicit non haberi in editione LXX. & se addidisse in sua translatione ex Hebræo, in nostra vulgata editione inuenimus, vt illud: *Ex Aegypto vocaui filium meum*, Osee 12. & *Videbunt in quem transfixerunt*, Zach. 12. & *Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, quia præparasti diligentibus te*, Isa. 64.

TERTIO probatur ex iis locis, quæ B. Hieronymus moneat, se aliter vertisse, quàm LXX. verterint, quæ in nostra editione

tionem omnia inuenimus, vt ipse se vertisse dicit. In epist. 89. ad August. quæ est 11. inter epistolas Augustini, ait Ionæ 4. se vertisse *Hederam*, vbi LXX. verterunt *Cucurbitam*. Itē in quæst. Hebraicis in Genesim dicit, Gen. 2. legendū: *Compleuit Deus die septima opus suum*, cū apud LXX. legeretur, *Die sexta*. Ibidem dicit legendum: *Vocata est virago*, cū apud LXX. dicatur, *Mulier*. Ibidem dicit legendum: *Immisit soporem in Adam*, cū apud LXX. sit, *Immisit Ecstasim*. similia multa inueniuntur, tum in quæstionibus Hebraicis, tum in commentariis Prophetarum.

S. Gregorius quoque lib. 20. moral. cap. 24. explicans illud; *Mutatus est mihi in crudelem*; dicit antiquam translationem longè aliter habuisse, sed hanc nouam ex Hebraico factam esse meliorem. At in nostra est, *Mutatus es mihi in crudelem*, Iob. 30.

QVARTO probatur ex præfationibus. Nam ipse testatur in epistola ad Augustinum iam citata, se editioni suæ ex Hebræo singulis penè libris præfatiunculas præfixisse, quas etiam nunc videmus in Bibliis vulgatæ editionis, nec vllus vquam negauit eas esse Hieronymi: At certè non est credibile totum opus periisse, præter solas præfatiunculas. Qui enim abiecerunt vel neglexerunt editionem B. Hieronymi, cur, quæso, præfatiunculas conseruarunt?

At in contrarium tria argumenta potissimum fieri solent, Argumentum PRIMVM Pauli Forosempronienensis & Sanctis Pagnini sumitur ex multis locis, in quibus nostra versio ab Hebraica veritate dissentit; nec enim credibile est, Hieronymum Hebraicæ linguæ peritissimum in ea re labi potuisse.

RESPONDEO, duplici de causa accidisse, vt nostra versio ab Hebraico textu aliquando dissentire videatur. Vna est, eaque longè lateque patens, incuria librariorum, de qua re passim ipse in præfationibus suis conqueritur. Altera causa est, quia sæpè B. Hieronymus non tam verba quam sensum exprimere studuit, vt faciendum esse ipse idem docet in libro de optimo genere interpretandi. Exemplum sit in illis verbis Eccl. 1. *Peruersi difficile corriguntur, & stultorum infinitus est numerus*. Videntur enim hæc verba longè aliud sonare, quàm Hebraica; quæ ad verbum sic habent: *מַעֲרָה לֹא יִבָּל לְתַקֵּן*, hoc est, *Peruersum non poterit*

terit ad dirigere; & stultum nõ poterit adnumerari. Sed tẽ Hieronymus elegantissimẽ sensum expressit. De hoc argumento plura dicemus in sequenti capite.

Argumentum SECUNDVM Hieron. præfat in Psalms Iob, & in Paralip. admonet se distinxisse suam editionem asteriscos & obeliscos: at in nostra vulgata non videmus signa, non igitur est Hieronymi vulgata nostra editio.

RESPONDEO ex ipso Hieronymo in epistola ad Augustinum supra citata, Hieronymum distinxisse per asteriscos & obeliscos eam editionem, quam fecerat ex Græco, non eam, quam fecerat ex Hebræo. In Psalterio igitur non vulgato debuissent esse asterisci & obelisci, quorum mentio Hieronymus in præfatione, sed exciderunt negligentiariorum: neque hoc est mirum, nam etiam tempore ipsorum coeperant excidere, vt patet ex illa ipsa præfatione, & ex epistola ad Suniam & Fretellam. In lib. autem Iob & Paralipomenon nostræ editionis vulgatae, nunquam fuerunt, nec debent asterisci vel obelisci. Hinc enim duas præfationes habemus tam in Iob, quam in Paralipomenon, quarum prima in qua nõ fit mentio asterisci & obelisci, pertinet ad nostram versionem, quæ est ex Hebræo, posterior, in qua fit mentio eorum signorum, pertinet ad aliam versionem, quam fecerat Græco.

TERTIVM argumentum. Multa inveniuntur in nostra editione vulgata, quæ B. Hieronymus in quaestionibus Hebraicis, in libro de optimo genere interpretandi, in commentariis in Prophetas, & in Ecclesiastem docet, aliter fuisse interpretanda: igitur fieri non potest, vt editio nostra vulgata sit ipsa translatio, quam Hieronymus fecerat ex Hebræo.

RESPONDEO, quatuor de causis accidisse, vt quaedam in nostro textu sint, quæ B. Hieronymus reprehendit. PRIMA est, error & negligentia libroriorum. SECUNDA causa est, varia significatio vocabulorum, interdum enim possunt de aliis significare, & B. Hieron. modò vnam, modò alteram significationem sequutus est; exemplum habemus in Ecclesiastem, nam B. Hieronymus bis vertit Ecclesiastem, vt patet ex præfatione commentariorum in Ecclesiastem, & præfatione Paralipomenon. Et quidem in prima translatione vertit, cap. 1. *Cogitavi trahere carnẽ meam in Vinum.* & sic etiam in com-

mentario exponit: at in secunda translatione maluit vertere; *Cogitavi abstrahere carnem meam à vino*, quam lectione nos habemus; & melior est nostra lectio Nam verbum Hebræum וַיִּנְיֹן potest significare in vino, seu in vinum, & etiam, de vino siue à vino, nam litera נ deseruit & loco, in, & loco, de, contextus autem magis requirit, à vino, quam in vinum. Sequitur enim: *Vt animum meum transferrem ad sapientiam.*

Quod autem litera נ accipiatur frequenter pro וַיִּנְיֹן , id est, ex, de, ab, perspicuum est ex his locis, Exod. 12. vers. 43. Exod. 35. vers. 32. Exod. 38. vers. 8. & Leuit. 8. vers. 32. & 2. Paralipom. cap. 16. vers. 6. Quod verò B. Hieronymus soleat variis modis vertere, quando verba id ferant, testatur ipsemet lib. 1. apologiæ contra Ruffinum, vbi dicit Psal. 2. se vertisse, Adorate purè: & tamen in commentariis exposuisse, Adorate filium, quoniam vox Hebræa ambigua est.

TERCIA causa est, quia ipsemet postea mutauit sententiam, & loca sua correxit. Ac vt exemplum aliquod proferamus; libro de optimo genere interpretandi, & præfatione in Pentateuchum, dicit Isaia 11. non debere legi: *Flos de radice eius ascendet*; sed, *Nazaræus de radice eius ascendet*: & LXX. hoc nomen Nazaræi, malè prætermisisse, & hunc locum citari à Matthæo cap. 20. vbi dicit: *Vt impleretur quod dictum est per Prophetas, quoniam Nazaræus vocabitur.* at ipse idem postea vertit, sicut verterant septuaginta, nimirum; *Et flos de radice eius ascendet.* Et in commentario cap. 11. Isaia, reddit rationem huius rei; quoniam verbum Hebræum ibi positum וַיִּנְיֹן scribitur per Tsade, cum Nazaræus dicatur à verbo נִינְיֹן , per Zain. quocirca comment. cap. 2. Matth. dicit illud; *Quoniam Nazaræus vocabitur*, non esse desumptum ex aliquo vno Propheta, sed ex eo, quod omnes Prophetae Dominum sanctum futurum esse prædixerunt. Pari ratione lib. 5. comment. in Isa. fatetur cap. 19. malè se vertisse: *Erit terra Iudæ & Egypto in festiuitatem*, cum potius verti debuerit, *in pauperem.* & hoc posteriore modo nos iam habemus in vulgata editione.

QUARTA causa est, quia etsi B. Hieronymus interdum senserit, quædam mutanda in sua versione, & ea notauerit in suis commentariis, tamen Ecclesia postea magis iudicauit veram

veram

veram primam versionem, & illam retinere maluit in editione vulgata. Nam lib. 5. comment. in Isaiam, vbi B. Hieronymus dicit, se vertisse *Festiuatatem*, pro *Pauore*, Ibidem dicit se malè vertisse; *Resfrenantem*, pro *Lasciuientem*, & tamen videmus in nostra editione vulgata priorem correctionem Hieronymi admissam, posteriorem non admissam, quod certe non videtur casu factum, sed iudicio posteritatis, vel potius ipsius Ecclesiæ. Et hoc modo ad multa alia respondere potest. Editio enim vulgata quamuis maxima ex parte Hieronymi sit: tamen non est illa pura, quam ipse ex Hebræo conuertit, sed est aliquo modo mixta additis non paucis versione LXX. quæ in Hebræo non inueniuntur, atque potissimum perspicitur in lib. 1. Regum, & in Prouerbiis.

His omnibus addi potest, interdum Hieronymum videri reprehendere versionem nostram, cum tamen eam non reprehendat, sed solum explicet, quæ sit vis Hebrææ vocis, cum in quæst. Hebr. dicit, cap. 1. Genesis, pro eo quod nos habemus, Spiritus Domini ferebatur super aquas: in Hebræo esse, Incubabat seu fouebat more auis.

CAPVT X.

De auctoritate Latine editionis vulgate.

TERTIA, eaque potissima restat quæstio. Quam videlicet auctoritatis sit Latina vulgata editio. Quæ quidem hæretici nostri temporis, quamquam inter se non parum dissentiant in authentica editione Latina eligenda, tamen aduersus Ecclesiam mirifice omnes consentiunt. Siquidem Lutherani volunt solam Lutheranicam versionem habendam esse authenticam, vt patet ex decreto quodam Lipsensi, cui Melanchthon, Pomeranus, Maior, & alii que permulti subscripserunt. De quo decreto vide Stapulæ in tertio topico prædicamento Lutheranae Theologiae.

At Zuingliani, quibus Anabaptistæ & Calvinistæ consentiunt, nullam esse volunt authenticam versionem, vt ex præfatione Tigurinae editionis patet, vbi docent, non debere Ecclesiam alligari ad vnam aliquam versionem. Nihilominus

us tamen tam Lutherani, quàm Zuingliani in eo conueniunt, vt editio Latina vulgata non sit habenda pro authentica, cum innumerabiles errores in ea deprehendantur.

Hinc ex castris Lutheri prodiit in aciem Martinus Kemnitijs; ex castris Zuinglianorum Ioannes Calvinus, qui aduersus Concilium Tridentinum scribentes, quattam sessionem præ ceteris vexant, in qua Concilium definit, vulgatam editionem Latinam habendam esse pro authentica. Scripsit etiam de eadem re Georgius Maior præfatione in Psalmos, & Tilmannus Heshusius in libro de sexcentis erroribus Pontificiorum, tit. 1.

At non pauciores pro vulgata editione scripserunt, in quibus sunt Ioannes Driedo lib. 2. cap. 1. de Ecclesiast. dogmat. & Script. Franciscus Titelmannus in prologo apologetico pro editione vulgata noui Testamenti, Andreas Vega lib. 15 in Concilium Tridentinum, cap. 9. Iodocus Tiletanus in prima parte apologiæ pro Concilio Tridentino, contra Kemnitiũ, Lindanus lib. 1. de optimo genere interpretandi, Melchior Canus lib. 2. de locis, cap. 13. Sixtus Senensis lib. 8. Bibliothecæ sanctæ, in refutatione vltimæ hæresis. Quorum diligentiam imitari cupientes, his argumentis rem eandem comprobamus.

PRIMUM est argumentum ipsius Concilij. Ait enim Synodus Tridentina, eam à se probari sacrorum librorum Latinam editionem, quæ longo tot seculorum vsu in ipsa Ecclesia probata est. Nec enim temerè per annos ferè mille, hoc est, a tempore B. Greg. omnis Ecclesia Latina hac vna editione vsa est, omnes concionatores hanc explanauerunt, & populis proposuerunt, omnia Concilia ex hac editione testimonia protulerunt ad confirmanda dogmata fidei. Porrò Ecclesiam totis octingentis vel nongentis annis germana Scripturæ interpretatione caruisse: atque in iis quæ ad fidem & religionem pertinent, errores interpretis nescio cuius pro verbo Dei coluisse, mirum est, si cui mirum & absurdum non esse videatur, præsertim si ex Apostolo didicerit, 1. Timoth. 3. eam esse *columnam & firmamentum veritatis*.

SECUNDUM argumentum sumo ex testimoniis veterum. Nam vel hæc nostra versio est Hieronymi, vel certè illa antiqua communis, quam Augustinus vocat Italam: si est illa anti-

tiqua,

tiqua, magnum testimonium habet ab Augustino lib. 2. doct. Christ. cap. 15. vbi dicit, eam omnibus esse preferendam si autem est Hieronymi, vt nos supra probauimus, habet testimonium omnium veterum, qui eam videre potuerunt. Nam in primis B. A V G V S T I N V S lib. 18. ciuit. Dei, cap. 43. *Non fuit, inquit, temporibus nostris presbyter Hieronymus, sed doctissimus, & trium linguarum peritissimus, qui ex Hebraeo in Latinum diuinas Scripturas conuertit, cuius tantum rarum laborem Hebraei fatentur esse veracem.* Et epist. 10. Hieronymum dicit, eius versionem seu potius emendationem Testamenti noui omnibus probari. Item B. G R E G O R I V S lib. 20. moral. cap. 24. *Quia, inquit, hac noua translatio ex Hebraeo nobis eloquio cuncta & verius transfudisse perhibetur, credendum est, quidquid in ea dicitur, & oportet, Scilicet ba illius, nostra expositio subtilius rimetur.*

S. I S I D O R V S lib. 6. etymol. cap. 5. *Presbyter, inquit, Hieronymus trium linguarum peritissimus, ex Hebraeo in Latinum eloquium diuinas Scripturas conuertit, eloquenterque transfudit, cuius interpretatio merito ceteris antepositur.* Et lib. de offic. diuin. cap. 12. *De Hebraeo, inquit, in Latinum eloquium tantummodo Hieronymus Presbyter sacras Scripturas conuertit, cuius editione generaliter omnes Ecclesia & squaeque trahuntur, eo quod veracior est in sententiis, & clarior in verbis.* Hec ille, cui subscribit Rabanus lib. 2. de institutione clericorum, cap. 54.

Porro qui deinceps secuti sunt, B. Anselmus, B. Bernardus, Rupertus, Haymo, Hugo, Richardus, & alij omnes, facti sunt, se hanc editionem praeter ceteris probasse, cum non solum explanandam susceperunt. Adde etiam, quod non solum Latini versionem hanc probarunt, sed etiam Graeci, quaedam diuina volumina a Hieronymo in Latinum ex Hebraeo conuersa, ipsi ex Latino in Graecum transfuderunt. B. Hieronymus testatur, lib. de viris illust. in Sophronio, lib. 2. contra Ruffinum.

TERTIUM argumentum. Habuerunt Hebraei sua lingua authenticam Scripturam; Graeci quoque habuerunt Graecam authenticam Scripturam, id est, Testamentum vetus ex versione LXX. & Testamenti noui ipsos primos fontes: igitur aequum fuit, vt Latina Ecclesia, in qua sedes Petri est, & in qua

perpetuò fides Christiana mansura erat, haberet sua lingua authenticam Scripturam; non autem habuit aliam ferè à mille annis, quam istam; igitur ista authentica censenda est.

QUARTVM argumentum. In Conciliis generalibus Ecclesiæ aut paucissimi, aut interdum nulli inueniuntur linguæ Hebræicæ periti: malè igitur prouisum esset Ecclesiæ, si in rebus grauibus non posset fidere Latinæ editioni, sed deberet recurrere ad Hebræicos codices, & mendicare à Rabbiniis hostibus suis veritatem. Idem dicere possumus de Græca lingua: nam etsi nunc utcunque multi inueniuntur, qui Græcè nouerint, tamen non semper ita fuit. Nam si Ruffino credimus libro hist. 10. cap. 21. ex sexcentis Episcopis, qui ad Concilium Ariminense conuenerunt, nemo fuit qui sciret, quid sibi uellet ὁμοούσιον. Et propterea cùm callidi quidam hæretici Ariani proponerēt Synodo, an uellet Christum colere, an ὁμοούσιον, omnes clamauerunt, se nolle ὁμοούσιον, sed Christum.

DENIQVE idem experimento comprobatur. Videmus enim nouos hæreticos, qui contempta antiqua editione nouis interpretationibus student, adeò diuersas, & inter se dissentientes editiones cudere, ut nihil ferè certi ex eorum editionibus haberi possit. Quare Martinus Lutherus in lib. contra Zuinglium de ueritate corporis Christi in Eucharistia: *Si diutius, inquit, steterit mundus, iterum erit necessarium, & propter diuersas Scripturæ interpretationes, quæ nunc sunt, ad conseruandam fidei unitatem, Conciliorum decreta recipiamus, atque ad ea confugiamus.*

Supereft argumenta aduersariorum soluere, sed antea libet notare mendacia quædam aperta, quæ Martinus Kemnitius & Ioannes Calvinus suis argumentis admiscuerunt.

PRIMUM CALVINI mendacium est, nec iudicio, nec recto delectu factum esse, ut ex interpretationibus diuersis una obtinuerit inter indoctos. At certè cum omnibus interpretationibus abolitis, hæc nostra supra mille annos in usu totius Latinæ Ecclesiæ fuerit, aut nulli fuerunt totis mille annis in Ecclesia docti, aut impudenter mentitur Calvinus. Deinde Sophronium, Augustinum, Gregorium, Isidorum, Bedam, Anselmum, Rupertum, Bernardum, aliosque tam mul-

N tos

tos insignes viros non existimo inter indoctos numerandos esse: & tamen isti omnes editionem nostram, vt supra demonstrauimus, aut inter ceteras, aut etiam præter ceteras laudant.

ALTERVM eiusdem mendacium est, decreuisse Tridentinos Patres, minimè esse audiendos eos, qui ex fonte ipsorum liquorè proferunt, & ex certa veritate falsum coarguunt. Hoc ideo mendacium voco, quod nihil eiusmodi in decreto Concilij legatur. Nec enim Patres fontium vllam mendaciam fecerunt, sed solùm ex tot Latinis versionibus, quæ circumferuntur, vnã delegerunt, quam ceteris anteponebant; & (quod Ecclesiæ gravitatem, & constantiam decem antiquam nouis, probatam longo vsu recentibus adhuc, vt sic loquar, crudis, denique vnã multis inter se dissidentibus, & pugnantibus prætulerunt.

TERTIVM mendacium est eiusdem Caluini, ad eò nullum esse in vulgata editione integram paginam, vt vix tres continui versus, non insigni aliquo errore fœdati. At si tractetur ibidem Caluinus, cum suscepisset notandos locos in primis perperam versus, nihil omnino in primi Psalmi translatione notauit: non habet fortasse primus Psalmus tres continuos versus? Sed non est opus, opinor, in tam apertis mendacijs refellendis immorari. Ad Kemnitium veniamus.

PRIMVM KEMNITII mendacium est, Concilium Tridentinum decreuisse, vt pro iis quæ Spiritus sanctus in fontibus Hebraicis & Græcis scripsit, ea recipiamus quæ à librariis mutata, mutilata, vel addita sunt. Hoc esse mendacium manifestum, nemo non intelligit. Quis enim, non dico catholicus, sed sanæ mentis homo, vnquam diceret, librarij vitia suscipienda pro Spiritus sancti verbis? Deinde non Concilium eodem loco iubet, vt sacra Biblia, quàm emendatissimè fieri poterit, imprimantur?

SECVDVM est eiusdem, in indice librorum prohibitorum à Paulo IV. edito, damnari omnes editiones Bibliorum etiam veteris interpretis, in quibus vel manifestissima quædam vulgatæ editionis errata correctæ sunt. Hoc etiam crudissimum mendacium est: non enim damnantur in eo indices nisi editiones quædam ab hæreticis, vel suspectis impressoribus factæ: & omnes aliæ permittuntur.

TERTIVM

TERTIVM eiusdem Kemnitij mendacium est, Concilium Tridentinum sess. 21. cap. 2. vt probet Ecclesiam habere auctoritatem dispensandi in Sacramentorum substantialibus contra institutionem Christi, abuti æquiocatione veteris versionis, vbi 1. Cor. 4. ministri Christi vocantur dispensatores mysteriorum Christi. Quo loco exclamat Kemnitius: *Bone Deus, quanta est Antichristi impudentia in tanta luce cognitionis linguarum, de tam graui materia tam pueriliter ludere? cum Paulus οἰκονόμος vocet ministros Christi.* Hæc ille.

At nobis meritò licet exclamare; Bone Deus, quanta est hominis hæretici impudentia, vt crassissima mendacia pro veritate obrudere non vereatur? Nam Concilium ibidem disertè testatur, Ecclesiam non posse mutare substantialia Sacramentorum, sed tantùm statuere modum & ordinem, quo Sacramenta administrari debeant. Deinde Concilium non abutitur voce dispensatoris, vt Kemnitius somniat; non enim dicit, Ecclesiam posse dispensare in Sacramentis, quomodo dispensat in votis & legibus, sed posse dispensare Sacramenta, id est, administrare, porrigere, tradere fidelibus: & instar fidelis ac prudentis œconomi in dispensandis bonis Domini sui, & familia alenda, certam rationem & modum posse præscribere, modò nihil fiat contra leges & mandata principis.

POSTREMVM Kemnitij mendacium est, Concilium Tridentinum ideo voluisse vulgatam editionem esse authenticam, quia tota transformata est ad dogmata Pontificia. Quod mendacium non solum est hominis impudentis, sed etiam imprudentis, siquidem contra suum auctorem maxime pugnat. Si enim Pontificia dogmata habentur in editione vulgata, sequitur Pontificia dogmata esse antiquissima; & ipsorum dogmata contraria planè esse recentia: nam editionem vulgatam etiam ipsi fatentur esse vetustissimam.

Præterea, si editio vulgata facta esset post Lutheri tempora, esset aliqua ratio suspicandi, eam esse accommodatam de industria ad Pontificia dogmata: At facta est ante mille annos, & omnia, quæ illi reprehendunt in vulgata editione, nos ostendemus sic esse citata ab antiquissimis Patribus, & semper sic fuisse in vulgata editione. Sed aduersarij, quod ipsi faciunt, idem etiam ab aliis fieri credunt: & quia Marti-

nus Lutherus Biblia pessima fide conuertit, vt patet ex Ioa
Cochlæo in vita & actis Lutheri anni M. D. XXII. vbi leg
mus, in noua translatione Testamenti noui per Lutherum
facta, fuisse notata ad mille loca immutata, id est, addita, v
detracta, vel deprauata: idcirco putant etiam Catholicos ho
facere, sed oertè falluntur. Fides enim Catholica nõ eget pra
sidiis mendaciorum, vt illorum figmenta.

CAPVT XI.

Soluuntur obiectiones hæreticorum contra

vulgatam Latinam editionem. cuq; aucto
nobis suenda et defendenda est, inq; Deo

ARGUMENTA hæreticorum contra vulgatam
ditionem, ad tria reuocari possunt. PRIMVM
quia B. Hieronymus multa aliter vertit, quã
nos habeamus, & multa reprehendit in nostra
ditione vulgata: sed iam est responsum suprà capite VII.

SECVDVM argumētum. Magis credendum est esse ve
bum Dei, quod habetur in fontibus Hebraicorum & Græco
rum codicum, quã quod habetur in riuulis versionũ: nam
Hebræi & Græci codices, Prophetarum & Apostolorũ sunt
qui errare non poterãt: Latini autem sunt variorum interpre
tum, qui errare poterãt. Nam aliud esse interpretẽ, aliud Pro
phetam, docet Hieronymus præfatione in Pentateuchum.
Et idem Hieronymus passim reprehendit veterem interpre
tem in suis commentariis, & lib. I. contra Iouinianum. B. Au
gustinus autem non solùm in genere dicit, interpretes pot
errare, lib. 2. de doct. Christ. cap. 12. & epist. 19. & 59. sed etiam
epist. 8. ad Hieronymum asserit, Hieronymum in sua inter
pretatione errare potuisse.

Accedit, quod Patres passim docent ad fontes Hebræos
& Græcos esse recurrentum. Hieronymus in libro contra
Heluidium, & in epistola ad Marcellam, quæ incipit, *Pri
priorem epistolam*, docet Latinam editionem Euangelio
rum, ad Græcos fontes reuocandam: & idem dicit de Latina
editione Testamenti veteris emendanda ex Hebræo, in come
ment. cap. 8. Zachariæ. Idem habet Augustinus lib. 2. doct.
Christ. cap. 11. 12. & 15. & epist. 19. & alibi. Et quod mirabilis
est,

est, in ipso iure Pontificio dist. 9. can. Vt veterum, ita dicitur: *Vt veterum librorum fides de Hebrais & voluminibus examinanda est, ita novorum & veritas Græci sermonis normam desiderat.*

RESPONDEO, negari non posse, quin sint fontes Scripturarum anteposendi riuulis versionum, quando constat, fontes non esse turbatos: nunc autem fontes multis in locis turbidos fluere, iam antè ostendimus: & certè vix dubitari potest, quin sicut Latina Ecclesia constantior fuit in fide retinenda, quàm Græca; ita etiam vigilantior fuerit in suis codicibus à corruptione defendendis. Quod enim olim Hieronymus scripsit ad Damasum in epist. de nomine hypostasis, nunc maximè habet locum, videlicet profligato à Græcis patrimonio, apud Latinos tantùm incorruptam Patrum hæreditatem seruari.

Ad illud autem quod obiiciebatur, interpretes interdum labi potuisse: non desunt, qui respondeant, veterem interpretem noui Testamenti, & etiam B. Hieronymum interpretem Testamenti veteris, peculiari spiritus sancti lumine illustratos, errare non potuisse: sed non est opus eò confugere. Admittimus enim, interpretem non esse Prophetam, & errare potuisse: tamen dicimus, eum non errasse in illa versione, quam Ecclesia approbavit.

Nam vulgata editio non est vnius auctoris, sed quædam habet ex Hieronymo, quædam ex Luciano, quædam ex Theodotione, quædam ex alio quodam interprete innominato: stultum autem videtur dicere, Theodotionem hæreticum non potuisse errare, & etiam Hieronymum nusquam errasse, cum ipse in cap. 19. Isaiæ dicat, se errasse, & Ecclesia correctionem eius receperit. Non igitur auctores illos canonizauit Ecclesia, sed tantùm hanc versionem approbavit: nec ita tamen approbavit, vt asseuerit nullos in ea librariorum errores reperiri, sed certos nos reddere voluit, in iis præsertim, quæ ad fidem & mores pertinent, nulla esse in hac versione interpretum errata.

Ad aliud de emendatione Latinorum codicum ad Hebræos & Græcos, respondeo, quatuor temporibus licere nobis recurrere ad fontes Hebræos & Græcos, vt illi Patres moneant.

PRIMO, quando in nostris codicibus videtur esse error librariorum, sic videmus nunc in Missalibus nouis emēdatum illud Eccles. 45. *Dedit illi coram praecepta*, cū antea praelegeretur; *Cor ad praecepta*. Nā in Græco est $\kappa\alpha\tau\grave{\alpha}\ \omega\sigma\theta\omega\tau\alpha$ vbi nulla est ratio dubitandi. facile autem fuit, ex *coram*, facere, *cor ad*. Sic Eccles. 24. illud: *Ego quasi fluuius Dorix*, deberet corrigi; *Ego quasi fluuij Dorix*, vt est in Græco. Nā Dorix fluuius nusquam est. Quamquam enim Rabanus in commentario huius loci dicat, ex sententia quorundam, fluuium Armeniae esse, qui Dorix appelletur: tamen id nullo modo probat. $\Delta\iota\omega\sigma\upsilon\zeta$ autem est fossa à flumine deducta irrigandam terram.

Sic Sapient. 12. *Ipsū qui non debet puniri condemnas, & externum extimas à tua virtute*; non malè correctum videmus in Bibliis Louaniensibus hoc modo: *Ipsū qui non debet puniri condemnasse externū putas à tua virtute*, vt ceterè ex Græco colligitur: & manifestè librariorum est error. ceter S. Greg. lib. 3. moral. cap. 11. priorem sententiam piè exposuerit.

Sic illud Psalmi 41. *Ad Deum fontem viuū*, tutò mutari posset, *in fortem viuū*. Nam in Hebræo est apertè $\text{לֵאלֹהִים לְאֵלִים}$ ad Deum, ad fortem viuū, & in Græco est $\omega\sigma\theta\epsilon\varsigma\ \tau\omicron\nu\ \Theta\epsilon\omicron\nu\ \iota\sigma\upsilon\epsilon\omicron\nu$, vbi nulla est occasio erroris. In nostris facile potuit mutari fortem in fontem, præsertim cū precēdat; *Sitiuit anima mea*. Sic etiam in Missali emēdatum videmus illud Ioannis 19. *Acceptit eam in sua*, quod antea erat *in suam*, cū Græcus codex apertè habeat $\epsilon\iota\varsigma\ \tau\grave{\alpha}\ \iota\delta\iota\alpha$.

SECUNDO, quando Latini codices variant, vt non possunt certò statui, quæ sit vera vulgata lectio, possumus ad fontes recurrere, & inde iuuari ad veram lectionem inueniendam. Sic Iosue 3. quidam Latini codices habent: *Quibus iurauerunt, & ostenderet eis terram fluentem lacte & melle*; quidam habent, *Et non ostenderet*, &c. Vera lectio videtur esse posterior. Nam in Hebræo constanter additur, Non. Sicut è contrarium Iosue 11. quidam codices habent: *Non fuit ciuitas, quæ non se traderet*; quidam habent; *Non fuit ciuitas, quæ se traderet*: hoc est verius, quia conforme est Hebræo, & verba sequentia id re-

id requirunt. Sic Lucæ primo, quidam codices habent: *Redemptionem plebis suæ*: quidam, *plebi suæ*. & hæc videtur veterior, cum in Græco sit τῷ λαῷ αὐτῆς.

TERTIO, quando verba aut sententia in Latino est anceps, possumus recurrere ad fontes, si fortè ibi non sit ambiguitas. Sic quod legimus Genes. 3. *Maledicta terra in opere tuo*, potest intelligi de opere futuro, id est, dum coles eam: & de præterito, id est, de peccato Adæ, propter quod terra maledicta est. At in Hebræo non est ambiguum, siquidè בְּעֵבֶר רַרְרָא non potest significare nisi propter te, id est, propter peccatum tuum. Vnde etiam monet B. Hieronymus in quæstionibus Hebraicis, rectè vertisse eos, qui dixerunt: *Maledicta terra in transgressionem tuam*. Quamquam non inficior potuisse fieri, ut in Hebræo esset בְּעֵבֶר רַרְרָא & librariorum vitio mutatum sit Dalet in Resch.

Sic etiam quod legimus Lucæ secundo: *Interra pax hominibus bonæ voluntatis*. illud, *bonæ voluntatis*, ambiguum est, potest enim referri ad homines, & ad pacem; sed ex Græco colligitur, melius coniungi cum pace, ut hic sit sensus, in terra pax hominibus, Pax, inquam, bonæ voluntatis Dei erga homines. Nam εὐδοκία, ut plurimum, non est bona voluntas hominis, sed bona voluntas Dei erga homines. Sic Psalm. 2. *Ne quando irascatur Dominus*. Et; *Cum exarserit in breui ira eius*. Et; *Beati, qui confidunt in eo*: apud Latinos dubium est, an hæc dicantur de Patre, an de Filio: nam de utroque sit mētio in Psalmo isto: sed ex Hebræo manifestè colligitur, hæc dici de Filio. Denique Psalm. 138. *Non est occultatum os meum a te*, in Latino dubium est, an sit os oris, an os ossis. Sed in Hebræo est clarum, est enim אִפְּיָא non אִפְּיָא

QUARTO & ultimo, licet recurrere ad fontes, ad energiam & proprietatem vocabulorum intelligendam. Sic illud Exod. 1. *AEdificauit illis domos*; intelligimus ex Hebraica phrasi significare fœcunditatem, & filiorum copiam. Ut etiam illud Psalmi 112. *Qui habitare facit sterilem in domo*. Illud quoque Psalm. 138. *Imperfectum meum viderunt oculi tui*. Hebræa vox apertè declarat propriè embrionem significare. Et illud ibidem: *Mirabilis facta est scientia tua ex me*, ex Hebræo textu facilè declaratur, significat enim mirabilio-

rem esse scientiam Dei, quàm vt possit homo capere. Qualem etiam Hebraismum agnoscent, qui huius linguæ periti sunt, in illis Pauli verbis Ephes. 3. *Scire etiam supereminet scientia caritatem Christi.* Non enim sensus est, caritatem Christi donum esse scientia eminentius, vt verba sonarentur, sed caritatem Christi maiorem esse, quàm vt scientia comprehendi possit.

Argumentum TERTIVM sumunt ex variis locis, in quibus videtur omnino vulgata editio errorem continere. Quamquam absque vilo ordine ista loca ipsi proponunt; nos tamen ordine referemus; primùm loca, quæ adferunt ex variis libris Scripturarum Testamenti veteris; deinde quæ adferunt ex Psalmis; postremò quæ adferunt ex Testamento nouo.

CAPVT XII.

Gen. 3. v. 20 et vet. font. sine maiore colligitatione ex aq. v. 20. et 21. Defenduntur loca, quæ Kemnitius deprauata esse dicit in editione vulgata.

PRIMVS locus est Genes. 3. vbi legimus: *Ipsa conteret caput tuum.* Quem locum Kemnitius dicit esse corruptum, vt inde probetur intercessio & peritrocinium MARIÆ, cùm legendum sit, *Ipsa conteret caput tuum*: nam de semine, id est, Christo loquitur Scriptura, vt omnes veteres docent. RESPONDEO, editionem vulgatam variè habere; quidam enim codices habent *Ipsa*, quidam, *Ipsa*. Et propterea non esse contra vulgatam editionem, si conuincatur debere legi, *Ipsa*, vel *Ipsum*.

Dico SECUNDO, non esse improbabile debere legi, *Ipsa*, neque esse hanc deprauationem Papistarum. Nam etiam multi codices Hebraici habeant אִיפָא : tamen legi videntur in quo erat scriptum אִיפָא , id est, *Ipsa*: ac præterea remotis punctis illam vocem Hebraicam אִיפָא posse interpretari *Ipsa*, nimis rudis est qui nescit. Passim enim occurrit in sacris Bibliis אִיפָא pro אִיפָא . Sic Genes. 3. vers. 12. Exod. 3. vers. 8. Adde quod (*Ipsa*) legerat CLAVDIVS Marius Victorius lib. 1. in Genesim, ALCIIVS Auitus lib. 3. carminum, cap. 6.

CHRISTUS

CHRYSOSTOMVS hom. 17. in Gen. AVGVSTINVS lib. 2. de Genes. contra Manichæos, cap. 18. & lib. 11. de Gen. ad literam, cap. 36. AMBROSIVS lib. de fuga seculi, ca. 7. GREGORIUS lib. 1. moralium, cap. 38. Eucherius, Rupertus, Beda, Rabanus, & Strabus, ac Liranus in hunc locum, & BERNARDVS serm. 2. super Missus est. Itaq; mendacium est, quod Kemnitius dicit, omnes veteres legere Ipsum.

At DICES, verbum Conteret, in Hebræo est masculini generis, igitur refertur ad semen, quod etiam est masculini generis, non ad mulierem, quæ est fœminini. RESPONDEO, id non esse nouum in Scriptura, vt cum nominibus fœmininis coniungantur pronomina, aut verba generis masculini, Ruth 1. vers. 8. dicit Ruth ad nurus suas. יַעֲשֶׂה יְהוָה עִמָּךְ כָּם & Esther primo, vers. 20. הָאֵשֶׁר עָשִׂיתָם עִם הַחַיִּים & Eccles. 12. vers. 5. בְּצִוְתָהּ כָּל-רֵי שָׂחָה כָּל-הַיּוֹשִׁים יַתְגַּר & alia huiusmodi plurima reperiuntur.

SECUNDVS locus est Genes. 6. vbi legimus: *Cuncta cogitatio cordis intenta est ad malum.* quem locum Kemnitius vult esse corruptum, & ad extenuandum peccatum originale, cum in Hebræo sit יִצְרַח לְבוֹ רָח רָע כָּל-הַיּוֹמִים figmentum cordis eius tantum malum omni die.

RESPONDEO, sensum esse eundem; nam illud *figmentum cordis* significat cogitationem cordis, quia à corde fingitur & formatur, vt etiam Hebræi in eum locum docent. Idem autem est: *Cuncta cogitatio cordis intenta est ad malum, & figmentum,* id est, *cogitatio cordis non est, nisi malum.* Non autem sequitur hinc, vt Lutherani putant, omnia opera hominum esse mala: nam illa est hyperbole Scripturæ, qua sæpe vtiur ad rem aliquam extollendam: sicut in eodem capite dicitur; *Omnis caro corruperat viam suam.* Et tamen ibidem dicitur; *Noë vir iustus atque perfectus fuit in generationibus suis.*

TERTIVS locus est Gen. 9. vbi legimus: *Qui effuderit sanguinem hominis, fundetur sanguis illius.* Hunc locum dicit Kemnitius mutilatum esse, cum in Hebræo sit; *Qui effuderit sanguinem hominis per hominem, fundetur sanguis illius.* RESPONDEO, illam cmissionem non reddere sensum falsum, neque imperfectum; proinde non esse magni momenti. Sen-

sus enim est, tam in Hebræo, quàm in Latino; qui occidit hominem, occidetur etiam ipse.

QUARTVS locus est Genes. 14. vbi legimus: *At Verò Melchisedech Rex Salem, proferens panem & Vinum, erat enim sacerdos Dei altissimi.* Hunc locum dicit corruptum, vt inde probare possemus sacrificium Missæ: nam in Hebræo non habetur verbum offerendi, nec rationalis coniunctio, vt in vulgata editione.

RESPONDEO, falsò Kemnitium dicere, haberi in vulgata editione verbum offerendi. Nec enim legimus, obrulit, sed protulit panem & vinum. Coniunctionem autem rationalem habet vulgata editio, sed habet etiam Hebræus textus, et eam Kemnitius, vel propter imperitiam non viderit, vel propter malitiam videre noluerit. Nam licet in Hebræo sit וְיָבֹרֵךְ , tamen illud וְ , sapissimè accipitur pro $\text{וְ$, vt Isaia 64. *Tu iratus es, & peccauimus, id est, quia peccauimus, vbi similitud est וְ , pro וְ . Genes. 20. *En morieris propter mulierem, quam tulisti, habet enim virum $\text{וְעַל בְּעַלְהָ$* Genes. 30. *Experimento didici, quia benedixerit mihi Dominus $\text{וְהַשְׁתַּחֲוִיתִי יְהוָה$* , & eiusmodi loca plurima in Hebræorum codicibus reperiuntur.*

Itaq; Melchisedech protulit panem & vinum, vt illud Deo in sacrificium offerret, quia erat sacerdos Dei altissimi. & hoc facto gessisse eum figuram sacrificij nostri, quo sub specie panis & vini corpus & sanguinem Christi offerimus Deo, omnes veteres Græci & Latini affirmant. vt Clemens Alexandrinus lib. 4. Strom. Eusebius lib. 5. demonst. Euang. ca. 3. Epiphanius hæres. 79. Chrysostomus homil. 35. in Gen. Cyprianus lib. 2. pist. 3. Ambrosius lib. 4. de Sacramentis, cap. 3. Hieronymus in comment. cap. 26. Matt. Augustinus lib. 17. ciu. Dei, cap. 77. & Eucherius lib. 2. in Genes. cap. 18. Denique Psal. 109. dicitur de Christo; *Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech*, vt exponit Paulus Hebr. 5. & 7. At cur Christus sacerdos est secundum ordinem Melchisedech, nisi quia ille obtulit panem & vinum, hic seipsum in specie panis & vini?

QUINTVS locus est Numer. vlt. capite vbi nos habemus: *Omnes viri ducent uxores de tribu, & cognatione sua: & cuncta femina de eadem tribu maritos accipient: quem locum*

Gen. 36, v. 27. Iste est Isaac, qui invenit aquas validas in

non

non Kemnitius, sed Osiander in annotationibus ad harmoniam Euangelicam notauit. Nam hoc præceptum videtur aduersari plurimis exemplis Scripturarum. Iosabeth enim filia Regis Ioran de tribu Iuda, fuit vxor Ioiadæ Pontificis de tribu Leui, 2. Paralip. 22. Ruth Moabitis fuit vxor Booz de tribu Iuda, Ruth 4. Michol de tribu Benjamin fuit vxor Dauidis de tribu Iuda, 1. Reg. 18. Item omnes Hebræi iurarunt, Iudicum vlt. se non duros vxores de filiabus suis alicui ex tribu Benjamin: igitur si iuramentum non intercessisset, licebat dare filias de vna tribu viris de altera tribu. Et beata Virgo MARIA de tribu Iuda cognata erat Elizabeth de tribu Leui, Luc. 1.

Denique videtur etiam contra textum Hebræum, vbi solum habetur, vt mulieres quæ sunt hæredes bonorum paternorum, non possint nubere aliis viris quàm de sua tribu: de viris autem & de mulieribus quæ non sunt hæredes, nulla habetur lex.

ABVLENSIS in hunc locum dicit, legem istam non inclusisse tribum Leui, nec mulieres alienigenas: & in casu necessitatis, & propter magnos Principes & Reges, potuisse in ea dispensari. sic respondet ad omnia exempla allata. At in lege diuina nemo poterat dispensare. Deinde Dauid cum accepit Michol in vxorem, non erat Rex, nec erat eius coniugium cum Michol tam necessarium, vt propterea debuerit in lege diuina dispensari.

Melius respondet CANVS lib. 2. de locis, cap. 14. sed non plenè rem explicat. Sensus igitur legis tam vulgatæ editionis, quàm textus Hebraici hic est, vt cum aliqua mulier caret fratribus, & proinde est hæres, non possit nubere alicui, qui non sit de tribu sua, & nullus vir possit eam accipere, etiamsi ipsa vellet, nisi sit de eius tribu. Itaque datur lex, & viris, & mulieribus, sed tamen propter mulierum bona.

Quod hic sit verus sensus legis, patet ex fine legis. Finis enim est, vt ibi dicitur, ne commisceantur hæreditates, & transeant de vna tribu in aliam. Porro ad hunc finem obtinendum, non oportuit iubere absolutè ne matrimonia fierent extra propriam tribum, sed tantùm ne fierent extra tribum, cum mulier nuptura est hæres. Et hoc modo satisfiit omnibus exemplis allatis.

Ad

Ad id autem, quod dicebatur, aliter haberi in Hebræo, respondeo, falsum esse. Nam lex data mulieribus, in textu Hebræo clara est, ut etiam in Latino. Lex autem data vtrius, quam isti dicunt non haberi in Hebræo, illis verbis comprehenditur *אִישׁ בְּנִחְלָתוֹ מִטָּחָה יִדְבַק בְּגִי יִשְׂרָאֵל* *Israël adhærebunt, unusquisque in possessione tribus patrum suorum.* Aduersarij putant (*adhærebunt*) referri ad possessionem, ut sit sensus; Adhærebunt possessioni, id est, manebunt in possessione tribus suæ: at non ita est, sed refertur ad coniugem, ut sit sensus; Filij Israël adhærebunt, nimirum uxori, id est, coniungent matrimonia unusquisque in possessione tribus suæ, id est, non transendo per coniugium ad possessionem alterius tribus. Hunc esse sensum, colligitur ex sequentibus. sequitur enim; *Et omnis filia hæreditans possessionem adhærebit viro tribus suæ, &c.* atque ita hunc locum intellexerunt Eusebius lib. i. hist. cap. 6. Epiphanius hæresi 78. Ambrosius in cap. 3. Luc. Beda in c. i. Luc. Damascenus lib. 4. ca. 15.

SEXTVS est i. Esdræ 9. vbi dicit, nos habere, pax illius, cum esse deberet, paxillus. RESPONDEO, hîc etiam esse errorem librariorum: nam Hebræa vox est *יָתֵד* paxillus, seu clauus. Et multi Latini codices habent paxillus.

SEPTIMVS est Iob quinto: *Voca si quis est, qui tibi respondeat, & ad aliquem Sanctorum conuertere.* Hunc locum vult Kemnitius deprauatum, ad inuocationem Sanctorum comprobendam. RESPONDEO, fortè fuisse ebrium, cum hoc scripsit, Kemnitium: nã apertissimè in Hebræo est, Iob 5 *וְצָא חֵיִשׁ עֲוֹנָן יִקְרָא - מִי מִקְדָּשִׁים תִּפְנֹחַ* quæ ad verbum sic habent; *Voca nunc, si est respondens tibi, & ad aliquem de Sanctis respice.* Et sanè si quæritur verbum expressum, hîc expressissimum est.

OCTAVVS locus est Prouerb. 16. vbi habemus: *Pondus & statera iudicia Domini sunt, & opera eius omnes lapides seculi.* cum deberet esse, lapides sacculi, iuxta Hebræum *קִיִּים* quod marsupium significat, non seculum, quod dicitur *עֵלִי* vel *עַד*. RESPONDEO, in nostra editione esse varias lectiones, & eam esse veram, quæ habet sacculi. in alia, errore scribarum, positum esse seculi.

NONVS

NONVS est Eccles. 9. *Nescit homo, &trum odio vel amore dignus sit.* Quem locum vult Kemnitiuſ esse deprauatum, vt inde probetur dubitatio fidei de remissione peccatorũ: quod idem antea scripsit Caluinus cap. 5. Inſtit. §. 28.

RESPONDEO, interpretem noſtrum optimè vertiſſe, non quidem numerando verba Hebraica, ſed ea expendendo, & ſenſum eorum exprimendo. Sic habet textus Hebræuſ: *הוּ אִישׁ אֲדָמוֹתָם הוּ אִישׁ אֲדָמוֹתָם הוּ אִישׁ אֲדָמוֹתָם* hoc eſt, & amorem & odium non eſt ſciens homo, ſed omnia ante faciem ipſorum. Senſum horum verborum hunc eſſe vult B. Hieronymuſ in commentario huius loci: *Porro, inquit, hic ſenſuſ eſt: Inueni iuſtorum quidem opera in manu Dei eſſe, & tamen &trum amentur à Deo, an non, nunc eos ſcire non poſſe: In futuro igitur ſcient, & in &ultu eorum ſunt omniu, id eſt, antecedit eos, cum de hac &ita deceſſerint, notitia iſtius rei, quia tunc eſt iudicium, nunc certamen.* Hæc ille. Quam veriſſimam loci huius intelligentiam non potuit interpreſ melius reddere, quàm illis verbis: *Nescit homo &trum odio vel amore dignuſ ſit, ſed omnia in futurum ſeruantur incerta.*

At ne quiſ obiiciat, ſcire impioſ, ſe dignoſ odio: animaduertendum eſt, de ſoliſ iuſtiſ Eccleſiaſtem loqui, qui cum nulliuſ peccati ſibi conſcij ſint, tamen certò ſtatuerè non poſſunt, dum hîc viuunt, iuſti ne ſint, an non: ex quo ſequitur, vt ignorent, vttrum odio vel amore digni ſint.

DECIMVS eſt Eccleſ. 5. *De propitiato peccato noli eſſe ſine metu.* Hunc etiam locum vult Kemnitiuſ deprauatum, ad probandam incertitudinem remiſſionis peccatorum. RESPONDEO, varias hîc eſſe lectioneſ, vt Corneliuſ Ianſeniuſ in hunc locum oſtendit: Quidam enim codiceſ habent, de propitiatio peccato; & quidam, de propitiatione, ſiue de propitiatu peccati. quæ poſterior videtur melior, cum ſit conformior Græco textui *πρὸς ἐξίλασιν μὴ ἀφοβῶ γίνε.*

Sed etiam hinc conuincitur eſſe falſa hæreticorum ſententia, qua iubent, hominem certò credere ſe eſſe iuſtum, vel fore iuſtum, ſi ita credat: nam vel loquitur Sapiens de propitiatione iam obtenta, vt ſit idem, de propitiatione peccati, & de propitiatio peccato, & tunc falſum eſt, quod illi dicunt, hominem debere eſſe ſecurum de obtenta venia: vel loquitur de

pre-

propitiatione obtinenda, & tunc falsum est, quod iidem dicunt, hominem debere esse securum de venia obtinenda. Sed de his suo loco.

VNDECIMVS est Eccles. 16. *Misericordia faciet locum Sencisq; secundum meritum operum suorum.* Conqueritur Kemnitius, nos addidisse nomen Meriti, quod non est in Græco, & sic deprauasse hunc locum ad merita bonorum operum ostendenda, sicut antea conquestus erat Calvinus Instit. lib. 3. cap. 10. §. 52. RESPONDEO, in Græco textu non esse nomen Meriti, quia hoc nomen est Latinum, & ille textus est Græcus, tamen esse aliquid, quod idem significet, & rectissime per Meriti vocabulum exprimat. est enim *μετὰ ἔργα* nemo autem, qui Græcæ linguæ vel tenuissime sit peritus, negare potest, quin *μετὰ ἔργα* significet Latinè pro meritis operum.

DVODECIMVS est Ioël. 2. *Præstabilis super malitia.* Quæ verba Kemnitius dicit nihil significare, & in Ecclesia nostra sine vlllo intellectu cani. RESPONDEO, Hieronymum in textu suo hoc verbum posuisse, & in commentario etiam hac voce usum, cui pati debet Kemnitius, vt plus tribuam, quam sibi. Significat autem Præstabilis super malitia, excellens in miserando, & in pœna condonanda, quod propriè Deo conuenit. Est quoque idem cum illo; *Pœnitens super malitia*, quod ad verbum est in Hebræo. Nam *נחם* est pœnitere, in niphel. Posset etiam non malè, si verba Latina consideremus, *Præstabilis super malitia*, idem esse, quod melior, quam vt à malitia vinci queat. Quod quidem verissimum est, cum nulla immanitate aut numerositate peccatorum, infinita Dei benignitas vnquam superetur.

DECIMVSTERTIVS est Michæ 5. vbi legimus: *Et ex Berlethem Ephrata paruulus es in millibus Iuda, ex te milites egredietur, qui sit dominator in Israël.* Hunc locum deprauatum vult esse Osiander in annotationib. ad harmoniam Evangelicam; & corrigendum, pro Paruulus es, parum est, vt sis in millibus Iuda, &c. Dicit enim, imperitum interpretem non animaduertisse, Hebræos carere neutro genere, & pro eo usurpare masculinum vel fœmininum: proinde licet, *פָּרְוּלָא* masculini generis, tamen debere verti in neutro Parum, non

Paru-

Paruulus. Et probat, quia quod sequitur; *Ex te mihi egredietur, &c.* non rectè cohæret cum superioribus, nisi dicatur, *Parum est, &c.*

RESPONDEO, interpretem nostrum rectè vertisse: nam, ei consentiunt Chaldæus & Græcus codex, & Hieronymus sic legit in commentario huius loci, & quod maius est, Matthæus cap. 2. sic citauit, dixit enim: *Minima es, non, Parum est.* & quamquam Hebræi vtantur interdum aliis generibus pro neutro, tamen non semper. Ad rationem eius dico, optimè cohære sequentia cum præcedentibus, si præcedentia legantur cum interrogatione, vt legit Matthæus, qui propterea vertit negatiuè: *Nequaquam minima es, quia legerat, paruula es?*

CAPVT XIII.

Defenduntur loca, quæ in Psalmis malè reddita fuisse à Latino interprete, Calvinus contendit.

NUNC ad ea loca veniemus, quæ Ioannes Calvinus in antidoto Concilij Tridentini, tanquam corrupta & deprauata notauit; & quamuis ante nos diligenter hoc idem præstiterit Gulielmus Lindanus in libris de optimo genere interpretandi: tamen non videtur inutile, si hæreticorum calumniæ à pluribus refellantur.

Igitur PRIMVS locus est in illis verbis Psal. 2. *Apprehendite disciplinam.* Quem locum ostendit Calvinus vitio interpretis deprauatum, cum in Hebræo sit *בְּרִי-בְּשִׁרְיָהוּ Osculamini filium;* nec potuerit hoc vlllo modo accidere culpa librariorum, cum nulla sit literarum similitudo.

RESPONDEO, ad verbum in Hebræo esse, *Osculamini,* siue, *adorate filium:* tamen sensum eius loci rectissimè versum, per *Apprehendite disciplinam.* Nam sic vertit Chaldæus, sic Græcus, sic omnes veteres Græci & Latini hætenus legunt. Est igitur obseruandum, cum dicitur, *Osculamini filium,* sensum esse, agnoscite Filium Dei esse verum Regem, & Messiam vestrum, osculando illi manum honoris gratia: vt

&

& B. Hieronymus exponit lib. I. contra Ruffinum: & propterea etiam verti posse, Adorate filium. Porro agnoscere Filium esse Regem & Messiam, non aliter possumus, quam fidem & doctrinam eius recipiendo. Et quid aliud est, Apprehendere disciplinam, nisi eruditionem & doctrinam Filij Dei recipere.

SECUNDVS locus Psalm. 4. *Filij hominum & sique quo graues corde*. Hunc locum reprehendit ibidem Calvinus, quod in Hebræo nihil simile sit: nam pro illis verbis nostris, *graues corde & quid*; in Hebræo est *לְבַבְרֵי לְבַבָּהּ* gloria mea aduersionem.

RESPONDEO, valde verisimile esse, corruptum esse verbum Hebræum vitio librariorum: nam si mutetur *ב* in *ו* & puncta mutantur, fiet *graues corde, & quid*. nimirum *לְבַבְרֵי לְבַבָּהּ* & sine dubio sic legerunt septuaginta, quam versionem omnes Patres Græci & Latini sequuti sunt: præter Hieronymum, qui quoniam aliter legit, vertit, in ceteris mei: sensus tamen semper est idem, quod sufficit ad veritatem interpretationis. Deus enim eo loco conqueritur de hominibus, quod neglectis æternis, diligant temporalia: & quod eadem secundum versionem Græcam & Latinam, vocat eos *graues corde*, quia tales sunt vitio suo: secundum Hebræum textum, ut modò se habet, vocat eos *gloriam suam*, seu *inletos suos*, quia tales sunt beneficio diuino; si in eis imagine cœlestem, non vitium proprium consideremus. Porro illud *לְבַבְרֵי* esse potest vel participium passiuum verbi *לְבַבְרֵי*, nomen verbale.

TERTIVS est, Psalm. 31. *Conuersus sum in arumna mea, & configitur spina*. Hunc etiam locum reprehendit Calvinus propterea quod in Hebræo sunt alia verba & alius sensus. Verbum enim est in Hebræo: *Succus meus sine humore, & viror meus versus est in siccitates æstiuas*. Et quidem sensus nostræ editionis est; Conuersus sum ad penitentiam temporarum ærumnæ, & afflictionis, dum spina calamitatis in me figi cepit: sensus autem Hebraicæ veritatis est; Omnia mea bona perierunt, quomodo humor & viror in æstate Solis ardore succurrit, & perit.

RESPONDEO, nostrum interpretem non posse reprehendi in hoc loco, quia non vertit ex Hebræo, sed de Græco tractat.

Aulit in Latinum; Græcus autem textus nostro textui optimè responderet. Videntur autem LXX. interpretes paulò aliter legisse textum Hebræum, quam modò se habeat. Proinde esse errorem scribarum in Hebræo. Nam minima mutatione vnius vel duarum literarum potest fieri, vt sit in Hebræo sensus nostræ editionis. Illud enim **וְהִפְכֵּךְ לְשִׁדְיָי**, versus est: *Viror meus*, si legatur **וְהִפְכֵּתִי לְשִׁדְיָי**, erit: *Conuersus sum in arumna mea*: quemadmodù legit etiam B. Hieronymus, qui vertit; *Versatus sum in miseria mea*. Et q̄ sequitur: **בְּחִדְבוֹנַי קִיץ**, *In siccitates & stiuas*, si legatur sic; **בְּחִדְבוֹנַי קִיץ** erit; *Dum configitur mihi spina*.

Et certè, si cùm videmus in Latino textu, facilè potuisse, aliquid mutari à librariis propter literarum similitudinem, & non potuisse in Hebræo, dicimus errorem librariorum esse in Latino: cur hoc loco, vbi facilè potuit fieri error in Hebræo, & non in Græco, vel Latino, non etiam dicemus, in Hebræo errore librariorum textum esse immutatum?

QUARTVS est in eodem Psalmo: vbi enim legimus: *In chamo & freno maxillas eorù constringe, qui non appropinquant ad te*. Vult Calvinus debere legi; in lupato & freno ora eorum ad coërcendum ne accedant ad te. RESPONDEO, miram esse eius in hac re impudètiã: nam & LXX. & B. Hieronymus in suo Psalterio ad Sophronium, & omnes Patres sic semper legerunt, vt nunc legimus: & Hebræa verba, etiam vt nunc habentur, sic possunt commodissimè exponi.

QUINTVS est in Psalm. 37. *Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus*. Et quid intelligemus, inquit Calvinus, per lumbos impletos illusionibus? RESPONDEO, verbum Hebræum **הִקְלַי** ignominiam & ardorem significare: quocirca Dauidem loqui de eo pruritu ac ardore libidinis, qui dum in corpore existit, illusiones in mente gignit: porrò Græcum interpretem, quem Latinus, & (quod magis est mirum) Chaldaus sequutus est, effectum pro causa posuisse, quod neque nouum, neque mirum cuiquam videri debet.

SEXTVS est in Psal. 67. *Qui habitare facit vnicus moris in domo*. Calvinus vult debere legi, qui habitare facit vnicos in domo, id est, qui orbis & solitarios ditat familia.

O

RE-

RESPONDEO, verba Hebræa optimè recipere plures sensus, & omnes veros. Vnus sensus est; Qui in domo sua quæ est Ecclesia, habitare facit homines vnius moris, id est vnius fidei, vnius spei, vnius voluntatis, iuxta illud Actoꝝ *Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna.* Qui enim diuersæ fidei, aut voluntatis sunt, vt hæretici & schismatici, in Ecclesia permanere non possunt, sed vel ipsi exiunt, vel eiiciuntur. Hunc sensum expresserunt septuaginta, inde Latinus interpres, & omnes ferè Græci & Latini Patres. Neque hic sensus ab Hebræa voce discedit, nam *וְיָחַד* venit à verbo *יָחַד*, quod est vnire, inde fit *וְיָחַד* vnitus, siue vnus, è multis compositus. Quia tamen etiam vnicum & solitariū significat, inde est alius sensus etiam verus; Qui facit homines derelicti & solitarij, qui non habent, à quibus defendantur, tamen securi habitent in domibus suis, diuini eos auxilio protegente. Huc videtur respexisse sanctus Hieronymus, qui vertit solitarios. Tertius sensus est etiam verus, alios non destruens; Qui facit homines vnicos, id est, orbos, vel steriles habitare in domo, id est, magnam familiam possidere.

Neque absurda est eorum expositio, qui sic interpretantur; Facit habitare solitarios in domo, id est, facit, vt quidam præ amore cœlestis contemplationis, relicta frequentia, & loca deserta se recipiant, & soli habitent, vt olim Helias, postea Ioannes Baptista, & noster Paulus, Antonius, Hilarius, & alij fecerunt.

SEPTIMVS est in eodem Psalmo, vbi pro eo, quod habemus: *Qui habitant in sepulcris.* Calvinus contendit esse intelligendum; *In sicculo solo.* Et quidem negari non potest, quod vox Hebræa *מְהַרְהָרִים* locum arentem, & siccum designet. Sed neque credibile est, id ignorasse Græcum interpretem, cuius vocabulum sit satis notum. Voluit igitur interpres horrorem deserti illius exprimere, vnde Deus populum suum eduxit, quod quidem instar sepulcri esse videbatur. Qua phrasi vult videmus Ezechielem cap. 37. qui Babylonicam captiuitatem sepulcra Iudæorum nominauit.

OCTAVVS est in eodem Psalmo, vbi dicitur: *Domini dabit verbum euangelizantibus virtute multa, Rex virtutibus*

*um dilecti, dilecti, & speciei domus diuidere spolia. Si dormia-
tis inter medios clericos, penna columba de argentea, & poste-
riora deorsus eius in pallore auri.* Hunc locum præ ceteris ma-
ximè vexat Calvinus, dicens, interpretem, vbi sensus optimè
fuit in verbis Dauidis, inuoluisse ænigmata, vnde se nullus
Oedipus expediat. Vult autem ipse legi, Reges exercituum
fugerunt, fugerunt, & habitatrices domus diuiserunt spolia.
Si dormistis inter medias ollas, eritis sicut pennæ columbæ
quæ tecta est argento, & cuius alæ tectæ sunt flauo auro.

RESPONDEO, non posse accusari Latinum interpretem,
qui vertit fidelissimè, quod in Græco reperit. Et quamquam
in Latina editione locus iste valdè obscurus est, tamen etiam
est obscurus in Græco & Hebræo, & in ipsa Caluini versio-
ne, vt patet.

Dico præterea, posse facilè Hebræum textum ad no-
stram lectionem accommodari: nam illud *בְּלִי צְבָאוֹת*
significat Reges virtutum, seu exercituum: tamen si puncta
mutentur, & legamus *בְּלִי צְבָאוֹת* erit, Rex virtutum, si-
cut *בְּלִי צְדָקָה* Rex iustitiæ. Et illud *יִדְרֹג* significat, Fu-
gient, tamen LXX. videntur legisse *יִדְרֹגָה*, vna tantùm li-
tera mutata, quod significat, Dilectum; quæ vox habetur in
titulo Psalmi 44. vbi dicitur canticum dilecti. Illud autem
בֵּית נְוֵה significat habitatricem domus, non habitatrices,
vt malè vertit Calvinus: significat etiam mulierem specio-
sam & delicatam, quæ ferè semper domi manet; & inde trans-
lato vocabulo, significat speciem & pulcritudinem. Nam
beatus Hieronymus hoc loco vertit pulcritudo, & alibi ferè
semper.

Denique illud *שְׁפָתַיִם*, non significat ollas, vt Calvinus
putat. Nam est dualis numeri, & proinde significat aliquid
natura sua duplicatum. Sic enim ferè vtuntur duali Hebræi.
Ollæ autem sunt infinitæ: sed significat duo labia, siue duos
terminos, aut ordines. Nam *שָׁפַת* est ordinare. Vnde Hiero-
nymus hîc vertit; *Inter terminos:* & LXX. *inter clericos*, id est,
sortes, siue hæreditates, quasi dicerent, Inter terminos dua-
rum sortium. Habemus igitur lectionem nostram, non esse
alienam à textu Hebræo. Nunc sensum explicemus.

Sensus igitur illorum verborum, vt ex Augustino & alijs Patribus colligitur, talis est: *Dominus dabit Verbum euangelizantibus virtute multa*, id est, Dominus dabit prædicatoribus Euangelij os & sapientiam, cui non poterunt resistere, & contradicere omnes aduersarij eorum. Nam quæ dicent, signis etiam & prodigijs confirmabunt: *Rex virtutum, dilecti, dilecti*, id est, ille Dominus, de quo dicebamus, est Rex virtutum, id est, Rex potentissimus, Dominus exercituum multorum millium Angelorum, & simul Pater dilecti, dilecti, id est, Messia filij sui dilectissimi, qui etiam dabit diuidere spolia speciei domus, id est, dabit iisdem prædicatoribus, vt diuidant spolia gentium ad Christum conuersarum, ad speciem & decorem domus suæ, quæ est Ecclesia. Illud enim species est datui casus, & idem valet quod, ad speciem: *Si dormitis inter medios clericos*, id est, si vos o prædicatores, & pastores Ecclesie maneat inter duas sortes siue hæreditates, cælestem & terrenam, ita vt dum hîc viuitis, non toti sitis in rebus temporalibus occupati; nec toti in spiritualibus; nec toti in actione; nec toti in contemplatione, sed in medio: tunc erit Ecclesia quasi columba formosissima, & pulcherrima, habens albedargentatas, & dorsum deauratum, &c.

NONVS est ibidem, vbi legimus: *Vt quid suspicamini montes coagulatos?* Vult enim Calvinus esse legendum, vt quid inuidetis montibus opimis? Sed cum verbum illud: *ἄβυσσος*, non nisi hoc loco inueniatur, & tot sint ferè expositiones huius verbi, quot sunt interpretes; cur, quæso, magis sequendus est vnus Campensis, quam interpretes septuaginta? Certè non poterit Calvinus ex vlllo alio loco, Campensis sui versionem confirmare. Cum igitur necessariò interpretum iudicio acquiescendum sit, quis non videt septuaginta interpretes omnibus alijs anteposendos esse, præsertim cum eorum versionem Catholica Ecclesia tam longo vsu approbauerit.

DECIMVS est ibidem, vbi legimus: *Etenim non credentes inhabitare Dominum Deum.* Sic enim legendum Calvinus censet; Etiam defectores vt inhabitet Dominus Deus. At profectò nimia est hæc libido contradicendi, cum & sensus sit idem, & verba vulgatæ editionis sint meliora, & ipse etiam S. Hieronymus ex Hebræo verterit; Non credentes inhabitare Dominum Deum.

VND ECIMVS est ibidem, vbi legimus: *Conuertam in profundum maris.* Nam in Hebræo contrarium haberi Calvinus dicit, hoc est, Reducam ex profundis maris. At primum, posse rectè ex Hebræo verti, in profundum, testatur R. David, qui asserit, interdum יָרַד , pro יָרַע , usurpari, vt Deut. 33. versu 2. $\text{יָרַדְתִּי בְּיַם סִינַי}$, In Sinai. Deinde de variæ sunt lectiones tam in Græcis, quàm in Latinis codicibus; cum alij legant, In profundum; alij, In profundis. Quæ lectio posterior, & verior esse videtur, & cum Hebraica voce satis coheret. Nam quid aliud est, Conuertam in profundis maris, quam eos etiam, qui sunt in profundis maris, extraham, & conuertam? quemadmodum Augustinus, Beda, Eutymius, & alij non pauci exposuerunt.

DVODECIMVS locus est in eodem Psalmo: *Ibi Benjamin in mentis excessu.* Miratur Calvinus, quid cogitarit interpres, qui sic vertit, cum in Hebræo sit דָּרַר , id est, dominator eorum. RESPONDEO, illud verbum posse significare dominator eorum, à verbo דָּרַר & etiam alrè dormiens à verbo דָּרַר , posteriorem lectionem sequuti sunt Græcus, & Latinus interpres, sed vtraq; est vera interpretatio, nec vnà alteram destruit: nam per Benjamin intelligunt Catholici scriptores cum Augustino Apostolum Paulum, qui & fuit in mentis excessu tam alrè dormiens, vt nesciret an esset in corpore; & simul fuit præcipuus Dominus siue Princeps spiritualis Ecclesiæ gentium.

DECIMVSTERTIVS est in Psal. 131. vbi legimus: *Vidua eius benedicens benedicam.* Quem locû & Calvinus & Kemnitius dicunt esse corruptum, cum in Hebræo sit יָדוּעָה , id est, victum eius. Addit Calvinus, aliquem sacrificulum lusciosum habuisse in suo codice, victum; & putasse e, & t, esse vnû, d, & propterea legisse Vidum; & quia hoc nihil significabat, addidisse vnum a, & fecisse Viduam, & neminem fuisse qui hunc errorem aduertere potuerit.

RESPONDEO, bis mentiri Calvinum in hoc loco. Primò, cum dicit, neminem aduertisse hanc varietatem: nam notarunt eam Chrysostomus & Hilarius in hunc locum, nec non B. Hieronymus in quæst. in Genesim. Item recentiores pluri, Caietanus, Titelmannus, & alij in hunc locum. Secundò, cum dicit, sacrificulum lusciosum ita corrupisse hunc locum:

O 3 cum:

cum: nam non ex Latino, sed ex Græco nata est hæc varietas in Græcis enim codicibus ferè omnibus est *χίεαυ*, id est, viduam, & sic legerunt Ambrosius, Hilarius, Augustinus, Chrysostomus, Prosper, Cassiodorus, & alij. Afferit quoq; S. Hilarius, antequam Christus nasceretur, fuisse in hoc textu, *χίεαυ* id est, viduam.

Dico præterea, si vllus error hic est, esse in Græco: nam cum *χίεαυ* & *θίεαυ* tantum vna litera differant, facile potuit fieri, ut aliqui pro *θίεαυ* scripserint *χίεαυ*. Nam etiam nunc aliqui Græci habent *θίεαυ*, & Hieronymus in suo Psalterio vertit venationem, & sic exponunt Chrysostomus & Theodorus in commentariis huius loci.

Quia tamen sensus ferè est idem, & semper in Ecclesiâ Græca & Latina lectû & cantatum est, Viduam, non putatur hunc locum debere mutari: nam Hieronymus in epistola ad Suniam & Fretellam sapienter monet, ea quæ in Psalmis Latinis videntur dissentire ab Hebræo, esse quidem notanda & obseruanda à doctis, tamen non esse propterea mutandum textum, qui tot seculis in Ecclesiastico vsu fuit, & tantam obtinuit auctoritatem. Quod Hieronymi consilium minimè seruauit Calvinus, qui ita omnia inuertit, & mutauit, ut aliter planè Psalterium fecerit.

Visum est, ad extremum adscribere verba quædam Contra di Pellicani, hominis Zuingliani, ut verè de nostra editione dicere possimus, quod de Deo vero Moses ait; non est editio nostra, ut editiones eorum, & inimici nostri sunt iudices. Hæc igitur cum bis Psalterium ad Hebraicam veritatem à se conuersum edidisset, hoc testimonium de nostro Psalterio dedit in præfatione anni M. D. XXXIV. *Tanta dexteritate, eruditione, & fide Hebraico, quo ad sensum, concordare deprehendimus vulgatam editionem Psalterij, & eruditissimum, præterq; piissimum, & verè prophetali spiritu præditum fuisse interpretem Græcum, & Latinum non dubitem, quamquam alicubi dissentiant à punctis Hebraicis, quibus nunc Iudæi vtuntur, quæ olim non fuisse similia ambigere cogor, & quorundam literarum mutationem factam suspicio sit conferentibus singula diligenter.* Hæc ille. Atque hæcenus de Testamento veteri.

CAPVT XIV.

Defenduntur loca, quæ hæretici aiunt esse corrupta in editione Latina Testamenti noui.

PRO in Testamento nouo non pauca etiam loca Kemnitius & Calvinus annotârunt, quæ ab interprete Latino corrupta esse dicunt.

PRIMVS locus est Matth. 9. *Non Veni Vocare iustos, sed peccatores. Mutilata est,* inquit Kemnitius, *pulcherrima sententia: nam deest in Latino, Ad pœnitentiam.* **R**ESPONDEO, in quibusdam Latinis inueniri illam particulam, deinde dico verifimilius esse, illam particulam in Græco esse superfluum, & in emendatis codicibus Græcis non fuisse. Nam B. Hieronymus in commentario eam non legit, & tamen Hieronymus diligenter contulit Græcum cum Latino, & ex Græco Latinum correxerit. Quod autem non sit necessaria, perspicuum est. Nam vocare peccatores, non iustos, aperte significat hortari ad pœnitentiam eos, qui egent, non qui non egent, quod Dominus paulò antè exemplo medici illustrauerat.

SECUNDVS locus est Ioan. 14. *Spiritus sanctus suggeret vobis omnia, quaecumque dixerō vobis.* Hunc locum vult Kemnitius esse deprauatum, ad probandum quæcumq; in Conciliis definiuntur, accipienda esse pro oraculis Spiritus sancti: nam in Græco non est, *Dixerō*, sed, *dixi*, εἶπον ὑμῖν. **R**ESPONDEO, S. Augustinum & alios veteres sic legere, vt nos legimus, & sensum esse eundem cum Græco. Non enim intelligimus Dominum dixisse; Spiritus sanctus suggeret vobis omnia, quæ tunc dixerō vobis; sed quæ nunc dixerō, id est, ea quæ nunc à me auditis, & non intelligitis, tunc Spiritus sanctus in memoriam vobis reuocabit, & explicabit. Neq; in hoc verbo ponunt Catholici fundamentum auctoritatis Conciliorum, sed alia præsidia habemus, de quibus postea.

TERTIVS est Roman. 1. *Qui prædestinatus est filius Dei.* Hunc locum reprehendit Calvinus tanquam malè redditum, quia in Græco est *ὁ ἐκείντος*, id est, declarati siue manifestati, tum quia illa prædestinantur quæ non sunt, Christus

autem semper fuit filius Dei: quo argumento vitur etiam Origenes hoc loco.

RESPONDEO, interpretem nostrum optimè reddidisse nam etsi verbum illud Græcum *οείζειν* significet finire, & apud prophanos auctores accipiatur sæpe pro declarare: tamen in Scriptura aliter accipitur. Vt enim docet B. Dionysius lib. diuin. nom. cap. 5. hoc verbum est proprium Theologiae id est, habet in Scriptura peculiarem significationem: nam ubiq; significat statuere, decernere, definire, nunquam autem declarare, vt patet Act. 2. 4. 17. Rom. 8. Ephes. 1. & alibi. Nam cum dicitur Act. 2. *Hunc definito consilio, & præscientia traditum interemisistis.* habetur vox *ὡρισμένη ἐσλῆ*, & tamen certum est non significare declarationem, sed diuinam ordinationem. Similiter Rom. 8. *Quos prædestinavit hos vocauit* in Græco est *ὡροῦσιν*. quam vocem ne ipsi quidem aduersarij significare volunt, declarauit.

Et quoniam ordinatio, & definitio Dei non potest esse temporalis, sed æterna, ideo interpretes noster videns Apostolum loqui de æterna destinatione, maluit vertere prædestinatum, quàm destinatum. Et sic legerunt omnes Latini etiam antiquissimi, vt Irenæus lib. 3. contra Valent. cap. 32. Hilarius lib. 7. de Trinit. Ambrosius, Sedulius, & alij in hunc locum Augustinus lib. de prædest. cap. 15. & in Ioan. tract. 105. Tertullianus lib. contra Praxeam legit, definitus, quod est idem cum nostro. Adde Concilium Toletanum XI. cap. 1. quod & legitur & exponit prædestinatus. Neque ratiuncula illa Caluini aliquid efficit: non enim id prædestinatum esse dicimus, vt verbum Dei sempiternum filius Dei esse inciperet, sed vt verbum Dei fieret homo, & proinde vt ille qui factus est Deo ex semine Dauid, vt Paulus loquitur, sit filius Dei. quod pulchrè explicant Augustinus & Concilium Toletanum.

QUARTVS locus est Rom. 1. in fine capituli, vbi habemus *Qui cum iustitiam Dei cognouissent, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt, digni sunt morte, non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.* Hunc locum non solum Kemnitius, sed etiam Valla, Erasmus, Iacobus Faber, & alij corruptum esse volunt. Primò, quoniam Græcus textus ita habet. *οἱ πάντες τὸ δίκαιωμα τοῦ θεοῦ ἐπιγινώσκοντες ὅτι*

τὰ τοιαῦτα πρῶτοντες ἄξιοι θανάτου εἶσιν ἢ μόνον αὐτὰ ποι-
 ῶσιν ἀλλὰ καὶ συνευδοκῆσι τοῖς πρῶτοις. Itaq; in nostro co-
 dice Latino sunt addita in primis illa, *non intellexerunt*, &
 deinde illud, *qui*, cū dicitur, *qui ea faciunt*, & *qui consen-*
tiunt. Secundò, quia Chrysoſtomus, OEcumenius, Theo-
 phylactus exponunt, vt habent in Græco. Tertiò, quia quod
 habetur in nostro textu videtur falſum, aut certè parum veri-
 ſimile. Dicitur enim, *qui cū iuſtitiam Dei cognouiſſent, non*
intellexerūt, quoniam qui talia agunt, digni ſunt morte, &c.
 Nam ſi hoc non intellexerunt, quomodo iuſtitiam Dei co-
 gnouerunt? quæ eſt enim iuſtitia Dei, niſi vt qui malè agit,
 puniatur?

RESPONDEO, noſtram lectionem omnino eſſe melio-
 rem: nam ſecundum Græcam, ſenſus eſt, peius eſſe conſentire
 malè agenti, quam malum agere: ſecundum Latinam, ſenſus
 eſt contrarius, peius eſſe malè agere, quam conſentire malè
 agentibus. At certè abſolutè peius eſt malè agere, quam con-
 ſentire malè agenti. Quis enim neget peius eſſe occidere ho-
 minem, quam tantum conſentire vt occidatur, id eſt, permit-
 tere cū poſſis impedire? non enim hęc loquitur Apoſtolus
 de imperio, vel incitatione ad malum, ſed de ſimplici con-
 ſenſu.

Igitur ad PRIMVM dico, nihil nos poſſe certi colligere in
 hac parte ex Græco fonte: nam varia eſt lectio in Græcis. Ali-
 ter enim legit Origenes quam Chryſoſtomus, vt patet ex eo-
 rum commentariis; & OEcumenius annotat aliquos legiſ-
 ſe, vt nos nunc legimus. Titelmannus quoque collat. 1. in e-
 piſt. ad Rom. aſſerit ſe legiſſe in veſtuto codice Græco manu
 ſcripto, illa verba ἢ *συνῆκαν*, id eſt, non intellexerunt.

Ad SECUNDVM opponimus auctores auctoribus: nam le-
 gunt vt nos habemus, & exponunt, CYPRIANVS lib. I. e-
 piſt. 4. Ambroſius, Sedulius, Haymo, Anſelmus, & alij Latini
 in hunc locum, Heſychius lib. 6. in Leuiticum, exponens c.
 20. & Symachus Papa in Apologetico contra Anaſtaſium Im-
 peratorem.

Ad TERTIVM dico, id quod habetur in Græco potius vi-
 deri falſum. Nam quod dicitur in Latino, *cū cognouiſſent*
iuſtitiam Dei, non pugnat cum eo, quod ſequitur, *non intel-*
lexerunt.

lexerunt. Nam cùm dicit, *cùm cognouissent*, loquitur de the-
 orica cognitione: cùm dicit, non intellexerunt, loquitur de
 practica. Itaq; sensus est, cùm cognouissent *veritatem*, tamen
 propter affectus prauos excæcati, non potuerunt seriò
 persuadere sic esse agendum. Posset etiam dici, illud, *non in-*
tellexerunt, non referri ad illud, *quia qui talia agunt*, sed
 ad illud, *sed etiam qui consentiunt facientibus*. Est enim
 sensus, isti Philosophi ethnici cùm cognouissent vnum esse
 Deum, & proinde malum esse colere Iouem & Martem, &
 cetera falsa numina, non intellexerunt, non solùm hoc esse
 malum, quod turbæ faciebant, sed etiam esse malum conse-
 tire talibus, ac non eos admonere, & increpare: quod ipsi
 Philosophi faciebant.

QVINTVS locus est Rom. 4. vbi dicitur, Abraham non est
 seiuustificatum ex operibus. Cõqueritur enim Kemnitius nos
 addidisse, *legis*, vt possemus exponere locum illum de operi-
 bus legis illius, quæ ceteroniam præscribat. RESPONDEO,
 meram calumniam esse. Nam codices Latini, vel omnes, vel
 ferè omnes non habent illud, *legis*. Neque nos intelligimus
 locum illum de operibus legis veteris, sed de operibus factis
 viribus propriis. Adde, quod Ambrosius & in textu habet, *le-*
gis, & in comment. exponit de lege veteri. Non igitur Papiste
 locum istum, vt Kemnitius mentitur, corruerunt. Sed de hoc
 postea.

SEXTVS est Rom II. vbi legimus: *Si gratia, iam non ex o-*
peribus, alioquin gratia iam non est gratia. Calumniatur Kem-
 nitius nos detraxisse integram sententiam, nimirum, Si au-
 tem ex operibus, non amplius est gratia, alioqui opus iam nõ
 est opus. RESPONDEO, esse quidem in Græcis codicibus il-
 lam sententiam, & à Theophylacto explicari, tamen à nullis
 aliis agnoscitur: nam nec Origenes, nec Chrysostomus, nec Am-
 brosius, nec vlli alij explanatores huius loci, eius meminerunt:
 sed nec Augustinus qui frequentissimè hunc locum tractat,
 & præcipuè lib. 2. de bono perseuer. cap. 18. Immò & Erasmus
 in annotationibus ad hunc locum, reiecit hanc additionem
 tanquam superfluum. Quod certè satis esse deberet Kemni-
 tio, qui in eadem pagina remittit nos ad Erasmus, vt ab eo
 discamus errata vulgatae editionis.

SEPTIMVS locus est Ephes. 5. *Sacramentum hoc magnum est.* Kemnitiuſ enim docet malè verſum eſſe Sacramentum, cùm ſit Græcè *μυστήριον*, atque ait id à nobis factum eſſe, vt poſſemus inde probare Matrimonium eſſe Sacramentum. RESPONDEO, idem eſſe myſterium Græcis, & Latinis Sacramentum; Græci enim cùm de Sacramentis agunt, ſemper *μυστήρια* vocant. Et hunc locum Apoſtoli explicantes ſancti Patres, Ambroſius, Hieronymus, & alij Latini ſemper vtuntur hac voce.

OCTAVVS locus eſt Ephes. 6. *Accipite armaturam Dei, & poſſitis reſiſtere in die malo, & in omnibus perfecti ſtare.* Kemnitiuſ vult hunc locum eſſe deprauatum, quia in Græco eſt, omnibus perfectis *ἀπαντα κατεργασάμενοι*, & ſic exponunt Ambroſius, Hieronymus, Chryſoſtomus, & alij. RESPONDEO, ſenſum eſſe eundem, ſed oportere illud, *perfecti*, coniungere cum voce, omnibus, non cum verbo, ſtare. Siquidem ſenſus Apoſtoli eſt, vt armemur ex omni parte ſpiritualibus armis, vt ſic armati poſſimus in acie contra Diabolum, non cadere, ſed ſtare. Dicitur igitur, accipite armaturam Dei, Græcè *πανοπλίαν*, id eſt, omnia arma, galeam, ſcutum, gladium, lorica, &c. vt in omnibus perfecti, id eſt, ab omni parte muniti, & armati, id eſt, præditi, & perfecti omnibus virtutibus, poſſitis ſtare contra Diabolum: ſiue, & eſt idem, vt omnibus perfectis, id eſt, cùm omnia arma comparaueritis, & indueritis, tunc poſſitis ſtare, &c.

NONVS eſt Hebr. 9. *Ad multorum exhaurienda peccata.* Conqueritur Kemnitiuſ, malè eſſe reddita Græca verba, nam *ἀναγχειν*, non eſt exhaurire, ſed auferre. RESPONDEO, & hoc loco eundem ſenſum eſſe. Præterea videtur interpres propriiſſimè vertiſſe: nam *ἀναφέρω* eſt propriè ſurſum ferre, efferre, educere. ſicut ergo cùm aqua, vel ſordes educuntur ex aliqua ſentina, dicuntur ſordes exhauriri, ita etiam peccata, quæ Chriſtus extulit, & eduxit ex profundo pectoris noſtri; rectè dicuntur ab illo eſſe exhauſta.

DECIMVS eſt Hebr. 13. *Talibus hoſtiis promeretur Deus.* Hic vult Kemnitiuſ eſſe poſitum nomen meriti, quod in Græco non habetur. RESPONDEO, verbum Græcum

ἐυαγε-

ἐυαρεστῆται ὁ θεός. significare propriè, delectatur Deus, sicut
 ut Erasmus vertit, placet Deo. Latine autem rectè dici, bene
 mereri de aliquo eum, qui facit rem illi gratam, nemo est qui
 nesciat. Sic ergo dixit noster interpret, his hostiis promere-
 tur Deus, id est, his hostiis res grata fit Deo, & bene meretur
 de Deo, qui illas offert. Accepit enim interpret mereri in pa-
 sua significatione.

VNDECIMVS est Iacobi 5. *Et alleviabit eum Dominus*
 Kemnitius dicit, nō bene redditum verbum Græcum ἐλαττω
 & studiosè locum esse deprauatum, ut ex eo confirmarentur
 effectus Sacramenti Extreme vnctionis, cū nihil tale sonat
 verbum Græcum. RESPONDEO, nescire Kemnitium qui
 loquatur: nam verbum Græcum melius ostendit effectus Ex-
 tremæ vnctionis, quos Catholici in eo Sacramento agnos-
 cunt, quàm verbum Latinum. Catholici enim tres effectus
 attribuunt huic Sacramento. Vnum præcipuum quidem, scilicet
 communem aliis Sacramentis, videlicet, ut remittat peccata
 si quæ remanserint. Alterum proprium, huius Sacramenti, scilicet
 hominem in illo articulo temporis tristitia, & doloribus
 oppressum, & torpentem erigat, & exhilaret. Tertium ut
 interdum etiam corporaliter sanet.

Hos tres effectus, incipiendo à minus præcipuis describit
 ponit Iacob, his verbis: *Infirmatur quis in vobis, inducat
 Presbyteros Ecclesie, & erent super eum, ungentes eum oleo
 nomine Domini, & oratio fides saluabit infirmum, & alle-
 uabit eum Dominus, & si in peccatis fuerit, remittentur ei.*
 Effectum igitur huius Sacramenti secundum, ut hominem
 in articulo mortis tristitia, doloribus, tædationibus depre-
 sum, ac torpentem exhilaret, erigat, excitet, propriissime ex-
 primit verbum ἐγειρω nimirum excito, erigo, &c.

DVODECIMVS est Ioannis 5. *Hæc scribo vobis, ut sciatis,
 quoniam vitam habetis æternam, qui creditis in nomine filij
 Dei.* Kemnitius dicit sententiam hanc esse mutilatam: nam
 in Græco sic habetur; *Hæc scribo vobis, qui creditis in no-
 mine filij Dei, ut sciatis, quoniam vitam æternam habetis, &
 ut credatis in nomine filij Dei.* RESPONDEO, non esse Lati-
 num codicem mutilum, sed Græcum redundantem, ut etiam
 suspicatur Erasmus in hunc locum, cuius tamen iudicio plu-
 rimum

rimum tribuere solet Kemnitius. Nam cum dictum sit: *Hæc scribo vobis, qui creditis in nomine filij Dei: quorsum additur, Et credatis in nomine filij Dei?* quid enim erat opus monere, vt facerent, quod iam fecerant? adde, quod etiam S. Beda legit, vt nos habemus.

CAPVT. XV.

De editionibus vulgaribus.

CONTROVERSIA est inter Catholicos & hereticos, an oporteat, vel cettè expediat diuinarum Scripturarum vsus communem esse in lingua vulgari, & propria vniuscuiusq; regionis. Et quidem hæretici huius temporis omnes in eo conueniunt, vt oporteat Scripturas omnibus permittere, immò & tradere in sua lingua; & cum publicè leguntur, vel canuntur, vt in sacris officijs, id quoque fieri lingua propria & materna. Ita Brennius docet in confess. Wirtemberg. cap. de horis canonicis. Calvinus lib. 3. instit. cap. 20. §. 33. Kemnitius in exam. 4. sess. Concil. Trident. quod idem alij omnes re ipsa docent, dum passim vertunt Scripturas in linguam Germanicam, Gallicam, Anglicam, & iisdem linguis publicè Scripturas legunt & canunt.

At Catholica Christi Ecclesia non quidem prohibet omnino vulgares translationes, vt Kemnitius impudenter mentitur, (nam in indice librorum prohibitorum à Pio IV. edito, Reg. 4. videmus concedi lectionem eiusmodi librorum iis, qui vtiliter, & cum fructu ea vti possunt, id est, iis, qui facultatem ab ordinario obtinuerint) prohibetur tamen ne passim omnibus sine discrimine concedatur eiusmodi lectio, & ne in publico, & communi vsu Ecclesiæ, Scripturæ legantur vel canantur vulgaribus linguis, vt in Concil. Trident. sess. 22. cap. 8. & can. 9. statuitur: sed contenti simus illis tribus linguis, quas Dominus titulo crucis suæ honorauit Ioannis 19. & quæ omnium consensu antiquitate, amplitudine, & gravitate omnibus alijs præstant; ac demum quibus ipsi libri diuini ab auctoribus suis initio scripti fuerunt, hoc est, Hebræa, Græca, & Latina. De quibus ita loquitur S. Hilar. præfatione

in

in Psalmos: *His maxime tribus linguis Sacramentum Solu-
tatis Dei, & beati regni expectatio predicatur; ex quo illud
Pilati fuit, & his tribus linguis Regem Iudaorum Dominum
Iesum Christum esse praescriberet.*

Scripserunt de hoc argumento, quod ego quidem sciam,
auctores duo, ~~Hofius~~ **Cardinalis Varmienfis** in Dialogo de
sacro vernaculè legendo, & **Jacobus Ledesma** nostrae Soci-
tatis Presbyter, in libro quem scripsit de hoc eodem argu-
mento. Ex quibus nos aliqua decerpemus, & in hac nostram
disputationem, quo ea sit plenior, inferemus.

PRINCIPIO igitur, Ecclesiae Catholicae consuetudinem
comprobare possumus ex usu Ecclesiae veteris testamenti, qui
fuit à tempore Esdrae usque ad Christum. Nam à temporibus
Esdrae desit in populo Dei lingua Hebraica esse vulgaris, le-
quidè in illis LXX. annis, quibus Hebraei fuerunt inter Chal-
daeos in Babylone, obliti sunt linguam propriam & Chaldae-
cam didicerunt, & deinceps Chaldaica, seu Syrica fuit illis
materna. quocirca lib. 2. Esdrae cap. 8. habemus, quod cum le-
geretur liber legis Domini uniuerso populo, Nehemias, &
Esdras, & Leuitae interpretabantur; quia alioqui nihil popu-
lus intelligebat. Itaque propterea, ut ibidem dicitur, facta est
laetitia magna in populo, quia intellexerant verba legis Es-
dra interpretante.

Præterea id apertissimè colligitur ex verbis Christi, & E-
uangelistarum. nam Marci 5. *Talitha cumi*, id est, *Puella surge*,
Syrum est. Nam puella Hebraicè, non dicitur Talitha, sed
תַּלְתָּה aut תַּלְתָּה sic Abba Marc. 14. nam אבא dicitur Hebraicè.
& Matth. 27. Hacheldema Syrum est, Hebraicè dicitur
שְׁהַרְדֵּם Ibidem Golgotha Syrum est, Hebraicè dicitur
גִּלְגֹּתָה & apud omnes Euangelistas habemus Pascha, quod
non est Græcum, nec Hebræum, Hebraicè dicitur פֶּסַח. Videt
plura apud Hieronymum in libro de nominibus Hebraicis.
Itaque dubium esse non potest, quin eo tempore lingua vul-
garis non esset Hebraica, & tamen Hebraicè solùm Scriptu-
ras in templo aut synagogis publicè legebant, aut canebant.
Nam ex lib. 2. Esdrae, cap. 8. satis colligitur tunc lectam fuisse
Scripturam Hebraicè non Syriacè; nam nō intelligebat po-
pulus

pulus sine interprete. Huc etiam pertinet quod Ioan. 7. dicitur; *Turba hac, qua non novit legem.*

Denique vsque ad hanc diem in synagogis Iudæi Scripturas Hebraicè legunt, cum tamen nulli nationi hoc tempore lingua Hebraica sit vulgaris. Neque his repugnat quod exstet paraphrasis Chaldaica Scripturarum; nam illa vel tota, vel maiori ex parte facta est post Christi aduentum, & præterea eam nunquam Hebræi ita receperunt, vt publicè eam pro Scriptura legerent: de quo nos agimus.

Probatur SECUNDO ex vsu Apostolorum: nam Apostoli per totum orbem terrarum Euangelium prædicarunt, & Ecclesias constituerunt, vt patet ex Paulo ad Rom. 10. & ad Colos. 1. & ex Marci Euangelio cap. ultimo. Item ex Irenæo lib. 1. cap. 3. qui cum fuerit vicinissimus Apostolicis temporibus, tamen dicit suo tempore fuisse Ecclesias iam fundatas in Oriente, in Lybia, in Ægypto, in Hispaniis, in Germania, & in mediis regionibus, id est, Italia & Gallia. Et tamen non scripserunt Euangelia aut epistolas linguis earum gentium, quibus prædicabant, sed tantum Hebraicè, aut Græcè, & vt quidam volunt Latinè. Sunt enim qui existiment Marci Euangelium, vt etiam supra monuimus, Latinè scriptum Romæ ab ipso Marco: & postea ab eodem in Græcam linguam translatum. de quo vide Damasum in vita B. Petri, Adrianum Finnum, lib. 6. flagelli contra Iudæos cap. 80. & lib. 8. cap. 62. & Petrum Antoninum Beuter Annot. 9. ad sacram Scripturam.

Quod autem non scripserint vllis aliis linguis, etsi eas non ignorarent, cum haberent donum linguarum, potest multis modis ostendi. PRIMO, quia nullum exstat vestigium vllius scripti Apostolici, nisi Græcè: nec vllus veterum tradit scripsisse nisi Hebraicè, aut Græcè, aut Latinè. PRÆTEREA Paulus Romanis Græcè scripsit, cum tamen Romanis non Græca, sed Latina esset vulgaris: item Petrus & Iacobus scripserunt Græcè Iudæis per orbem terrarum dispersis, quibus tamen non Græca erat materna, nec Hebræa, sed lingua eius regionis, in qua habitabant, vt patet ex illo Actor. 2. *Nonne isti, qui loquuntur, Galilæi sunt? Ecce nos audiuimus loquentes nostris linguis, &c.* Ista enim dicuntur à Iudæis, qui ex variis regionibus conuenerant ad urbem Hierosolymæ: Sic

Sic enim Lucas ait Act. 2. *Erant autem in Hierusalem Iudaei & viri religiosi ex omni natione, quae sub caelo est.* Item Ioannes Graecè scripsit primam epistolam Parthis, ut B. Higinus testatur in epist. 1. & B. Augustinus lib. 2. quæst. Euang. q. 39. & Ioannes II. Papa in epist. ad Valerium, cum tamen Parthis Graeca non esset materna.

Probatur TERTIO ex vsu vniuersalis Ecclesiae: nam, ut Augustinus docet epist. 118. contra id quod vniuersa Ecclesia facit, disputare, insolentissimæ insaniae est. Vniuersa potest Ecclesia semper his tantum linguis Hebraea, Graeca & Latina vsa est in communi & publico vsu Scripturarum, cum tandem iam dudum desierint esse vulgares.

Id ita esse, demonstratur PRIMVM ex eo quod B. Augustinus lib. 2. doct. Christ. cap. 11. dicit, ad intelligentiam Scripturarum esse necessariam cognitionem tantum trium linguarum, Hebraicae, Graecae & Latinae, quia in illis lingua Scriptura diuina legeretur: nec vllus antiquus auctor meminit alicuius alterius translationis: & tamen tunc sine dubio multae aliae erant linguae vulgares. Igitur saltè primis CCC. annis, quo Ecclesia maximè floruit, non legebantur Scripturae lingua vulgari. Deinde iuxta Regulam Augustini lib. 1. contra Donatistas, cap. 24. & Leonis serm. 2. de ieiunio Pentecostes, id quod in vniuersa Ecclesia seruatur, si non potest assignari eius initium, de Apostolica traditione descendere & sic semper fuisse, meritò creditur. At nos videmus nunc, in Italia, Germania, Gallia, Hispania, Graecia, vbicunque Catholici sunt, tantum Graecae & Latinae linguae esse vsu publicae Scripturarum lectione, nec potest huius rei assignari principium. quis enim dicat quando coeperit iste vsus?

AD HAEC in toto Oriente tempore B. Hieronymi in publico vsu erat tantum editio Graeca LXX. interpretum per Origenem, Lucianum, aut Hesygium emendata. Nam vti ipso Hieronymo discimus praefat. in Paralip. à Constantinopoli vsque ad Antiochiam in publico vsu erat editio Graeca Luciani; ab Antiochia vsque ad Aegyptum, id est, per totam Syriam erat in publico vsu editio Origenis; per totam Aegyptum vtebantur editione Hesygij, & tamen lingua Graeca non erat vulgaris à Constantinopoli vsque ad Antiochiam, & multò minus in Syria & Aegypto. Nam Galatia, est in

Constantinopolim, & Syriam, tamen propria lingua Galatarum tempore B. Hieronymi non erat Græca, sed alia quædam simillima linguæ Treuirensium, ut ipse Hieronymus testatur præfatione libri 2. in epist. ad Galat.

PRAETEREA, Pontus, Cappadocia, Asia minor, Phrygia, Pamphilia, sunt inter Constantinopolim, & Antiochiam sitæ, & tamen non habebant eandem vulgarem linguam, sed diuersam, ut alij alios non intelligerent, ut patet ex Act. 2. & tamen isti omnes vna, & eadem editione Scripturarum utebantur, nimirum S. Luciani. In Syria autem eo tempore linguam vulgarem non fuisse Græcam, sed aliam longè diuersam testatur B. Hieronymus in vita Hilarionis, vbi dicit Hilarionem interrogasse quendam obsessum primo Syriacè, deinde Græcè, ut intelligerent Græci qui aderant. Sanctus quoque Ephrem multa Syro sermone, id est, sibi vernaculo scripsit, ut S. Hieronymus in Cathalogo scriptorum refert.

Quod autem Ægyptus etiam propriam linguam haberet, testis est Athanasius in vita B. Antonij, vbi dicit, eum per interpretem disputasse cum quibusdam Philosophis Græcis. B. HIERONYMVS quoque lib. de viris illustr. in Antonio, dicit eum scripsisse Ægyptiacè epistolas aliquot, quæ postea in Græcam linguam versæ sint.

In Africa certum est, quousq; ibi Christiani fuerunt, semper in vsu publico Scripturarum fuisse solam Latinam linguam: nam nulla est mentio apud vllum auctore vllius translationis Punicæ. Et B. AVGVSTINVS lib. 2. doct. Christ. cap. 13. dicit tempore suo Psalmos in Ecclesia Latinè cantari consueuisse. Item B. CYPRIANVS serm. de orat. Dominica, testatur suo tempore in Missa dici solitam præfationem illam; *Sursum corda*. Augustinus de bono perseuer. cap. 13. dicit in Missa post illud; *Habemus ad Dominum*, mox subdi à sacerdote, *Gratias agamus Domino Deo nostro*, & responderi, *Dignum & iustum est*. Ex quibus manifestè colligitur, in Africa Missam Latinè dici consueuisse, necnon Lectionem, vel Epistolam, & Euangelium, quæ ex præcipuis partibus sunt Missæ.

At eo tempore non fuisse Latinam linguam omnibus vulgarem in Africa, idem Augustinus testis est: nam in expositione inchoata epist. ad Rom. circa medium, dicit vocem hanc, **SALVS**, esse etiam Punicam, sed Punicè significare tria, &

P

ibidem

ibidem affirmat quosdam Latinè, & Punicè, quosdam Punice tantum sciuisse, & tales fuisse penè omnes rusticos. Item ferm. 35. de verbis Domini, dicit Punicam linguam affines esse Hebraicæ, & quod Romani lucrum vocant, à Pœnis vocari mammon. B. HIERONYMVS etiam præfat. lib. 2. in epist. ad Galat. dicit linguam Afrorum esse linguam Phœnicam nonnihil immutatam. Phœnicia verò pars est Syriæ.

In Hispania fuisse semper in publico vsu Scripturarum illam Latinam linguam, patet ex ISIDORO in libris duobus de diuinis officiis; item ex Concil. Toletano IV. cap. 2. anno DCCCC. celebrato, vbi statutum est, vt in tota Hispania idem ordo seruaretur in canendis Psalmis, in Missis, & Lectionibus, & aliis Ecclesiasticis officiis: & deinde cap. 14. & 15. satis apertè ostenditur, tunc Latinè consueuisse omnia legi, qui modus vsque ad hoc tempus seruatus est.

Nec exstat vlla memoria, aut vestigium mutationis, & tamen à multis iam seculis desit in Hispania lingua Latina se vulgaris. Nam ante MC. annos separata fuit à Romano imperio, & subiecta partim Gothis, partim Mauris, qui illam linguam sine dubio inuexerunt. Gothos enim, quos Cæthas alij vocant, propriam linguam habuisse, docet Hieronymus initio epist. ad Suniam & Fretellam. Quin etiam in requam Gothi linguam Hispanorum corrupissent, fuisse Hispaniis propriam linguam, insinuat B. Hieronymus præfat. lib. 2. in epist. ad Galat. vbi dicit, in insulis Balearibus linguam Græcæ affinem fuisse tunc vulgarem.

In Anglia testatur BEDA suo tempore lib. 1. hist. gentis Scytharum cap. 1. quatuor fuisse linguas vulgares, pro diuersitate regionum eiusdem Insulæ: tamen Latinam communem fuisse omnibus propter Scripturas: quia scilicet omnes vtabantur editione Latina Scripturarum, etsi aliqui linguas maternas proprias haberent. Idem postea seruatum patet ex THOMAS WALDENSI tom. 3. de sacramentalibus tit. 3. & 4.

In Gallia fuisse etiam vsum linguæ Latinæ in publica Scripturarum lectione, quando Gallis non erat vulgaris lingua Latina, colligitur ex ALBINO Alcuino præceptore Caroli Magni in lib. de diuinis officiis, necnon ex AMALARIO Treuirensi, qui circa annum DCCCXL. floruit, & accuratissime scripsit de officiis Ecclesiasticis. vbi etiam ostendit non solum

lūm in tota Gallia, sed etiam in toto reliquo Occidente eodem modo celebrata fuisse diuina officia. Tūc autem in Gallia maternam linguam non fuisse Latinam, ex eo colligitur, quod CC. annis ante Amalarij ætatem occupauerant Galliam Franci, qui ex Franconia Germaniæ regione venientes, in Galliis cum ingenti multitudine confederunt. Porro Francos linguam propriam habuisse scribit Hieronymus in vita Hilarionis, vbi de quodam obsesso à dæmone loquens: *Videres, inquit, de ore barbaro & qui Francam tantum, & Latinam linguam nouerat, Syra ad purum verba resonare.* Immo etiam antequam Franci Gallias occuparent, fuisse linguam Gallorum diuersam à Latina, indicat B. Hieronymus præfat. lib. 2. in epist. ad Galat.

Iam in Germania eodem tempore solius Latinæ linguæ vsum fuisse in publica Scripturarum lectione, apertè colligitur ex RABANO Episcopo Moguntino, qui fuit ante annos DCC. Is enim lib. 2. de institutione clericorum explicans ordinem diuinorum officiorum, qui tunc in Germania seruabatur, manifestè significat, solū Latinè diuinas Scripturas publicè legi solitas: & non solū in Germania, sed etiam in reliquo Occidente idem seruatum fuisse, indicat eodem libro cap. 9. cū ita dicit: *Iste est Catholicus ordo diuinarum celebrationum, qui ab vniuersa Ecclesia Christi incommutabiliter seruatur, &c.*

Idem intelligi potest ex RVPERTO Tuitiensi, qui ante annos CCC. in Germania floruit, & lib. 1. de diuinis officiis apertissimè ostendit, in Germania, sicut in reliqua Ecclesia, non nisi latinè diuinas Scripturas in Ecclesia legi consueuisse. Germanis autem nunquam fuisse linguam Latinam vulgarem certissimū est, tum ex Hieronymo in epist. ad Suniam & Fretellā, & in vita Hilarionis, tum etiam quia lingua Germanica nō habet vllam cum Latina affinitatem, vt dicit poscit nata paulatim ex Latinæ linguæ corruptione: quomodo natæ sunt Italica, Hispanica, atque Gallica.

In Boëmia, & finitimis regionibus, quibus etiam nunquā fuit lingua Latina vulgaris, ante annos D. Latinè diuinæ Scripturæ in Ecclesiis legebantur. Nam exstat epistola GREGORII VII. lib. 7. epistolarum, eius manu scriptarum, ad Ducem Boëmorum, in qua dicit se iustis de causis non voluisse

luisse eis permittere, vt diuina officia lingua Sclauonica celebrarent, vt ipsi postulauerant.

Deniq; in Italia sine controuersia vlla, semper Latine Scripturæ diuinæ in Ecclesia lectæ sunt. Nam ordo Romanus diuinorum officiorum idem est nunc, quo ad substantiam, quod fuit ab initio Ecclesiæ. ISIDORVS enim lib. I. de officiis Ecclesiasticis. cap. 15. affirmat, à B. Petro cœpisse hunc ordinem diuinorum officiorum, quo vtitur Ecclesia Romana: quem tempus postea auxit, & in meliorem formam redegit Gelasius, vt patet ex decreto dist. 15. can. Sancta Romana. Et postea reformatum Gregorius I. vt patet ex libro Sacramentorum, ab ipso edito. Deinde etiam Gregorius VII. eum ordinem, temporum negligentia non nihil deprauatum, in pristinam formam restituit, vt patet ex can. In die. de consecrat. dist. 5. quod idem nostris diebus fecit Pius V. Pontifex.

Itaque ex collatione horum locorum intelligimus, hoc tempore Romanam Ecclesiam non solum eadem lingua, sed etiam eodem ordine, & numero lectionum & psalmorum diuina officia celebrare, quo ante annos mille tempore Gelasii celebrabat.

Desuisse autem iamdudum in Italia linguæ Latinæ vsum apud populum, dubium esse non debet. siquidem Radeuicus qui anno MCLXX. florebat, lib. 2. de rebus gestis FridERICI cap. 70. scribit, in electione Victoris Papæ, his vocibus populum acclamasse; *Papa Vittore santo Pietro l' elegge*. B. ecclesiarum Thomas, qui ante annos CCC. floruit in comment. cap. 1. primæ ad Corinth. testatur suo tempore aliam fuisse in Italia linguam, qua populus utebatur, & aliam, qua Scripturæ in Ecclesia legebantur. Habemus igitur in vniuersa Christi Ecclesia id semper esse seruatum, vt sacræ Scripturæ Græca tantum & Latina lingua publicè legerentur, tametsi ex lingua maternæ, ac vulgares non essent. Quo argumento certè non video, quid efficacius desideremus ad reprimendam audaciam huius temporis Nouatorum.

Sed accedat argumentum **QUARTVM** ab ipsa ratione positum. Nam conuenit omnino ad Ecclesiæ vnitatem conseruandam, vt publicus vsus Scripturarum sit in aliqua lingua communissima: nisi enim sit Scripturarum publicus vsus in lingua communi, tolletur in primis communicatio Ecclesiæ

rum. Nemo enim neque doctus neque indoctus frequentabit Ecclesias, nisi in sua patria: & præterea non poterunt fieri vlla generalia Concilia, nec enim Patres omnes, qui ad Concilium veniunt habent donum linguarum, & hæc est ratio à priori cur Apostoli omnia ferè Græcè scripserint, quia tunc lingua Græca erat omnium communissima, vt M. Tullius testatur in oratione pro Archia Poëta. *Græca, inquit, leguntur in omnibus ferè gentibus, Latina suis finibus exiguis sanè continentur.*

Deinde autem conuersæ sunt Scripturæ in linguam Latinam, quia paulò pòst crescente imperio Romano, desit Græca lingua esse communis in Occidente, & cœpit Latina esse communis saltem apud eruditos in tota Italia, Gallia, Hispania, Africa, aliisque regionibus. Cùm igitur etiam nunc nulla sit communis toti Occidenti, nisi Latina, certè in ea Scripturæ diuinæ legendæ sunt.

QVINTO, si vlla ratio esset cur Scripturæ lingua vulgari in cœtu fidelium legi deberent, ea certè esset potissima vt omnes intelligerent: At certè populus non intelligeret Prophetas, & Psalmos, & alia, quæ in Ecclesiis leguntur, etiam si lingua materna legerentur. Nos enim qui Latinè scimus, nō propterea continuò intelligimus Scripturas, nisi expositores legamus vel audiamus. Quomodo ergo intelligerent homines imperiti? præsertim cùm Scripturæ eo sint obscuriores, quo magis in peregrinas linguas transferuntur.

Quid, quod populus non solùm non caperet fructum ex Scripturis, sed etiam caperet detrimentum? accipere enim facillimè occasionem errandi, tum in doctrina fidei, tum in præceptis vitæ ac morum; nam ex Scriptura non intellecta natæ sunt omnes hæreses, vt ostendit Hilarius in extremo libro de Synodis. Quod etiam Lutherus agnouit, qui Scripturam librum hæreticorum vocauit. Et experimèto idem comprobatur.

Refert enim CASSIANVS collat. 10. cap. 2. 3. 4. & 5. Anthropomorphitarum absurdissimos errores ex sola imperitia esse natos; & Æneas SYLVIVS in libro de origine Boëmorum refert errores crassissimos Thaboritarum, Orebitarum & aliorum, qui Scripturas materna lingua legebant, & non intelligebant. Quod idem accidit Dauidi Georgio omnium

hæreticorum pestilentissimo, qui nullam linguam nouerat, nisi suam maternam, id est, Batauorum, & tamen ex Scripturis collegerat se esse Dei filium & Messiam, vt patet ex libro siue epistola quam de illius erroribus ediderunt Basileenses.

Præterea si populus rudis audiret lingua sua vulgari legere Canticis canticorum; *Osculetur me osculo oris sui: Et; Lau eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me: Et; Iud Osæ; Vade, & fac tibi filios fornicationum;* nec non adulterium Dauidis, incestum Thamar, mendacia Iudith, & quemadmodum Ioseph fratres suos inebriauit; Sara, Lia, & Rachel dederunt ancillas viris suis in concubinas, & multi alia eorum, qui in Scripturis magna cum laude commemorantur, vel prouocaretur ad huiusmodi imitanda; vel contemneret sanctos Patriarchas, vt olim Manichæi; vel putaret mendacia esse in Scripturis. Et cum tam multas apparentes contradictiones in Scripturis esse videret, & soluere non posset, periculum esset, ne tandem nihil crederet.

Audiui ab homine fide digno, cum in Anglia à Ministro Calvinista in templo legeretur lingua vulgari capitulum Ecclesiastici, vbi multa dicuntur de malitia mulierum; iurasse foeminam quandam, atq; dixisse; *Istudne est Verbum Dei? immò potius Verbum Diaboli est.*

Sexto, si oporteret lingua vulgari Scripturas sacras publicè legere, oporteret etiam singulis atatibus mutare translationes. Nam linguæ vulgares singulis seculis magna ex parte mutantur, vt Horatius in arte poëtica, & experientia ipsa docet. Tot verò translationum mutationes, non sine gravissimo periculo, & incommodo fierent. Nam non semper inveniuntur idonei interpretes; atq; ita multi errores committerentur, qui non possent postea facilè tolli, cum neque Pontifices, neque Concilia de tot linguis iudicare possint.

Septimo, videtur omnino maiestas diuinorum officiorum requirere linguam magis grauem, & veneradam, quam sint illæ, quibus vulgo vtimur, si id commodè fieri possit. Præsertim cum in sacris mysteriis multa sint, quæ secreta esse debent, vt etiam veteres docent. Dionysius cap. 1. & vlt. Ecclesiæ hierarch. Origenes homil. 5. in Num. Basilius de Spiritu sancto, cap. 27. Chrysostr. hom. 24. in Matth. & Gregor. lib. 4. Dialog. cap. 56. Neque ad rem est responsio Kemnitij, qui conatur

tur ostendere, non esse vlllo modo Latinam linguam sanctiorem, & magis venerandam, quàm cetera sint. Non enim dicimus esse sanctiorem, nec etiam grauiorem, si verba spectemus, sed dicimus hoc ipso esse grauiorem, & magis reuerendam, quod non est vulgaris.

His omnibus accedant duorum grauissimorum Patrum testimonia, Basilij Græci, & Hieronymi Latini, qui quidem non iudicabāt expedire, vt omnes homines sine delectu Scripturas tractarent, etiam si id nō posset eo tempore facilè impediri, cùm Græca, & Latina lingua quibusdam populis adhuc essent vulgares. Refert Theodoret. lib. 4. hist. cap. 17. cùm Præfectus culinæ Imperatoris nescio quid de Scripturis protulisset, eum à magno BASILIO reprehensum audiuisse: *Tuum est de pulmentis cogitare, non dogmata diuina decoquere.* Quid, obsecro, nunc diceret S. Basilius, si pharmacopolas, sutores, ceterosque opifices, etiam è pulpitis sacra eloquia tractare, apud Lutheranos, Calvinistas, atque Anabaptistas videret? HIERONYMVS in epist. ad Paulinum de studio Scripturarum: *Quod medicorum est, inquit, promittunt medici, tractant fabrilis fabri, sola Scripturarum ars est quam sibi passim omnes vendicant. Scribimus indocti, doctique, poemata passim, hanc garrula anus, hanc delirus senex, hanc sophista verbosus, hanc vniuersi præsument, lacerant, docent, antequam discant.*

Quæ Hieronymi querimonia nunc maximè locum habet in tota Germania & Gallia. Omnes enim opifices, nō solùm viri, sed etiam fœminæ, Scripturas habent in manibus, & ex earum lectione ad imperitiam suam adiungunt indocilitatem, & arrogantiam. Quia enim possunt verba Apostoli recitare, & allegare libros & capita, putant se omnia scire, nec vlllo modo doceri se patiuntur. Vide Ioan. Cochlæum in libro de vita & actis Lutheri, anni MDXXII.

CAPVT XVI.

Soluuntur obiectiones hæreticorum.

ED videamus quid illi contra obiiciant. PRIMO loco proferunt verba S. Pauli ex priore ad Corinth. cap. 14. vbi Apostolus docet, publicas Ecclesiæ lectiones & preces, debere fieri lingua vul-

gari. Sic enim ait: *Etenim si incertam vocem det tuba, quomodo parabit se ad bellum? Ita & Vos per linguam nisi manifestum sermonem dederitis, quomodo scietur id quod dicitur? eritis enim in aëra loquentes.* Et infra: *Si orem lingua, spiritus meus non orat; mens autem mea sine fructu est. Quid ergo? Orabo spiritu, orabo & mente: Psallam spiritu, psallam & mente. Ceterum si benedixeris spiritu, qui supplet locum idiotæ, quomodo dicet: Amen, super tuam benedictionem? quoniam quid dicit nescit: nam tu quidem bene gratias agis, sed alter non edificatur.*

RESPONDEO, certum esse in magna parte huius capituli non agi de lectione Scripturarum, nec officiis diuinis, sed de exhortatione spirituali, siue collatione. Vt enim olim Monachi inter se conueniebant, & conferebant de rebus spiritualibus, vnde existunt collationes Patrum apud Cassianum, in etiam in prima Ecclesia, vt indicat B. IUSTINVS in fine Apolog. 2. conueniebant Christiani diebus Dominicis, & primam legebantur Scripturæ, deinde fiebat concio ab Antistite, tum celebrabantur mysteria, postremò inter se de rebus diuinis sermones miscebant.

Ne igitur turbationem pareret multitudo, Apostolus instituerat, vt duo aut tres tantum in singulis collationibus loquerentur, & ceteri audirent, ac diiudicarent: & si fortè dum vnus diceret, alteri inspiratum fuisset aliquid melius, vt primus taceret & secundus loqueretur. Et quia apud Corinthios interdum aliqui erant, qui vt ostentaret donum linguarum, peregrina lingua utebantur, Apostolus eos corrigit: nam exhortationes ab omnibus debent intelligi.

Hanc esse veram expositionem maioris partis huius capituli intelligi potest, tum ex eo, quod hunc locum ita interpretati sunt veteres. CYPRIANVS in epist. ad Pompeium, & in epist. ad Quirinum de hæreticis rebaptizandis, cuius expositionem laudat B. AVGVSTINVS lib. 2. de Bapt. contra Denatistas, cap. 8. item BASILIVS in quæst. breuiter explicatis, quæst. 278. Ambrosius, Sedulius, Haymo, Theodoretus & OECUMENIVS in hunc locum: tum etiam ex verbis Apostoli. Nam illud: *Propheta duo, aut tres dicant, & ceteri diiudicent.* Et illud: *Si alij reuelatum fuerit, prior taceat.* Et illud: *Mulieres in Ecclesia taceant.* Et similia multa non

nisi ad exhortationem referri possunt: nam lectio Scripturarum, & diuina officia non debent à Prophetis diiudicari: nec tunc inspirantur, cum leguntur, sed iam olim inspirata recitantur: nec vnquam mulieres in Ecclesia diuina mysteria celebrauerunt. De exhortatione igitur intelliguntur illa verba nobis obiecta: *Si incertam vocem det tuba, quis parabit se ad bellum? Ita & vos per linguam nisi manifestum sermonem dederitis, quomodo scietur id quod dicitur? eritis enim in aëre loquentes.*

At manet adhuc difficultas de illis verbis: *Si orem lingua, spiritus meus orat, mens autem mea sine fructu est. Quid ergo? Orabo spiritu, orabo & mente: Psallam spiritu, psallam & mente. Ceterum si benedixeris spiritu, qui supplet locum idiotæ, quomodo dicet: Amen, super tuam benedictionem? quoniam quid dicas nescit.* In his enim verbis non de exhortatione, sed de precibus, & Psalmis agi videtur. Vbi obiter notandum est, AMBROSIVM & HAYMONEM legisse hunc locum cum duplici interrogatione: *Quis supplet locum idiotæ? quomodo respondebit Amen?* tamen Græci semper legerunt, vt nostra vulgata lectio habet, *qui supplet locum idiotæ, quomodo respondebit Amen?* quam etiam Calvinus, Beza, & alij aduersarij nostri probant, vt veriozem.

Ad hanc igitur tollendam difficultatem aliqui respondent, etiam in his verbis agi de exhortatione, non de precibus. Ita Basilus, Theodoretus & Sedulius, paulò antè nominati. Sed videtur difficile hoc defendere: nam *προσεύχομαι* & *ψαλῶ* & *εὐχαρισῶ*, quibus vocibus Apostolus vtitur, non significant concionari, sed precari, & canere, & gratias agere. quocirca Chrysostomus & Theophylactus, necnon Ambrosius & Haymo hunc locum de precibus intelligunt.

Alij ergo dicunt, Apostolum quidem loqui de diuinis officiis, sed non requirere, vt totus populus intelligat, sed solum vt intelligat aliquis, qui vice populi respondeat. hoc enim significari illis verbis, *qui supplet locum idiotæ, quomodo respondebit Amen?* Ita intellexerunt hunc locum Haymo, Primasius, Petrus Lombardus, D. Thomas, & alij quidam ex Latinis. Sed non videtur omnino solida solutio: nam illa verba Apostoli ὁ ἀναπληρῶν τὸν τόπον τῆ ἰδιώτου, non significant secundum vsu Græcæ linguæ, qui gerit vices idiotæ, sed qui

adimplet locum idiotæ, id est, qui sedet in locis idiotarum, qui occupat locum idiotarum, qui est ex idiotis & idiota, ut exponunt Chrysostomus & Theophylactus hoc loco: nam non solum prophani auctores, sed etiam sacri non utuntur nomine illo τὸ πῶς pro vice, sed adverbio ἀντὶ, ut patet lib. Machab. cap. 9. *Surrexit loco Iuda*, & cap. 11. *Ut regnaret loco patris sui*; & cap. 13. *Loco Ionathæ fratris sui*; & cap. 14. *Sumermus Sacerdos loco eius*. semper enim est ἀντὶ.

Alia est aliorum sententia, Apostolum cum dicit, qui adimplet locum idiotæ, intelligere eum, qui est idiota: tamen idiotam vocare non eum, qui est reuera idiota, sed qui officio est idiota, id est, qui respondet pro idiotis: sicut vocamus interdum hominem popularem eum, qui, etsi patritius sit, tamen sequitur factionem populi. ita hæc opinio erit eadem cum superiori, sed paulò aliter explicata. Ita hunc nodum expedit voluit Sixtus lib. 6. Bibliothecæ sanctæ annot. 263. etiam monet, verba Chrysostomi hom. 35. in priorem ad Corinthios non esse fideliter reddita. Verba enim Chrysostomi *ἰδιώτῳ δὲ λαϊκὸν λέγει*. vertit autem interpres, *idiotam autem promiscuam plebem vocat*, cum vertere debuerit, *idiotam autem vocat laicum*, id est, hominem pro laicis in Ecclesia constitutum.

Sed neque hæc explicatio videtur huic loco omnino quadrare. siquidem obiici potest, tempore Apostolorum totum populum respondere solitum in diuinis officiis, nec fuisse solum pro laicis constitutum. Nam IUSTINVS sub finem secundæ Apologiæ pro Christianis, disertis verbis dicit, totum populum in Ecclesia respondere consueuisse Amen, cum sacerdos terminabat orationem, vel gratiarum actionem.

Idem etiam postea longo tempore seruatum esse tam in Oriente, quam in Occidente, patet ex liturgia CHRYSOSTOMI, quæ habetur in fine operum eius, ubi apertissime distinguuntur quæ Sacerdos, quæ Diaconus, & quæ populus in diuinis officiis canebant. Item ex CYPRIANO serm. de oratione Dominica, ubi dicit, plebem respondere: *Habemus ad Dominum*: & ex HIERONYMI præfat. lib. 2. in epist. ad Galatas qui scribit, in Ecclesijs vrbis Romæ, quasi cœleste tonitruum dari populum reboantem, Amen.

Vera igitur sententia est, Apostolum hoc loco non agere de diuinis officiis, nec de publica Scripturarum lectione, sed de canticis spiritualibus, quæ Christiani componebant, ad laudandum Deum, & gratias ei agendas, & simul ad suam, & aliorum consolationem & ædificationem. Non loqui Apostolum de Scripturis, vel officiis diuinis, ex eo probatur, quod Scripturæ sine dubio legebantur Græcè, & diuina officia fiebant Græcè in Græcia, vt etiam hæretici admittunt: Apostolus autem hîc loquitur de oratione, & gratiarum actione, quæ fit per donum linguarum, lingua aliqua maximè extranea, quam nemo intelligebat, vt Arabica, vel Persica, vt Chrysostomus, & alij omnes exponunt, immò etiam, quam non intelligebat sæpe is, qui loquebatur, vt illa verba indicant: *Si orem lingua, spiritus meus orat, mens autem sine fructu est*, id est, si orem ex dono linguarum, lingua quam nō intelligam, spiritus meus orat, id est, affectus meus orat, tamen mens sine fructu est, id est, intellectus non eruditur, quia non intelligo quid dicam. Item illa: *Qui loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed Deo, nemo enim audit*, id est, nemo attendit, quia nemo intelligit. Non ergo loquitur de diuinis officiis, quæ cū Græcè fierent, à multis intelligebantur, sed loquitur de oratione, seu laude Dei, & gratiarum actione, quas interdum lingua peregrina aliqui in collationibus illis canebant.

Porro consueuisse Christianos cantica spiritualia componere, & canere in Ecclesia tempore collationū spiritualium, certissimum est. Nam hoc docet E V S E B I V S lib. 2. hist. ca. 17. ex Philone; item D I O N Y S I V S cap. 3. diuin. nom. & cap. etiam sequenti, vbi adducit multa ex canticis Hierothei. T E R T V L I A N V S quoque in Apologet. cap. 39. describens Agapem Christianorum, id est, publicam cœnam, quæ in Ecclesia fiebat, dicit consueuisse eos qui poterant, ex proprio ingenio aliquid canere Deo. Denique Apostolus ipse Ephes. 5. Colos. 3. hortatur, vt in psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus commoneant seipsos, quem locum Haymo intelligit de canticis, quæ ipsi componebant. Quoniam igitur ista cantica fiunt ad populi consolationem, vult Apostolus vt fiant lingua, quæ intelligatur: vt idiotæ, qui non sciunt similia componere, saltem possint ea confirmare dicendo, Amen.

At

At **O B I I C I E S**; Sicut Apostolus volebat ista cantica fieri lingua vulgari, vt populus subiiceret, Amen, ita etiam debet velle, vt diuina officia celebrarentur lingua vulgari, vt populus respondere posset, Amen. **R E S P O N D E O**, negando consequentiam, quia diuina officia fiebant lingua Græca, quam multi de populo intelligebant, etsi non omnes. & hoc satis erat; non enim volebat Apostolus, vt omnes possent respondere. **P R A E T E R E A**, tunc quia Christiani erant pauci, omnes simul psallebant in Ecclesia, & respondebant in diuinis officiis: at postea crescente populo, diuisa sunt magis officia, & solis clericis relictum est, vt communes preces, & laudes in Ecclesia peragant. **D E N I Q U E** finis præcipuus illorum cantuum, erat instructio, & consolatio populi. fiebant enim in collationibus loco exhortationis, & ideo æquum erat, vt plurimis intelligerentur: & nisi lingua nota facta fuissent, vt mox sequuta fuisset interpretatio, periisset præcipuus fructus ipsorum. at diuinorum officiorum nec est finis præcipuus instructio, vel consolatio populi, sed cultus Dei: & quæ populum scire oportet, ex diuinis officiis à pastoribus explicantur.

S E C V N D A obiectio. Ex oratione non intellecta nullitas sequitur, Isai. 29. & Matth. 15. *Populus hic labiis me honorat, &c.* & I. Cor. 14. *Si orem lingua, spiritus meus orat, mens autem sine fructu est.* Igitur preces omnes tam publicæ, quam priuatæ lingua vulgari fieri debent: Quæ obiectio Calvinus est, sed facilem habet solutionem: nam falsum est, ex publicâ oratione Ecclesiæ nullum fructum à populo percipi, nisi oratio à populo intelligatur: nam oratio Ecclesiæ non fit pro populo, sed Deo pro populo. itaque non est opus, vt populus intelligat, vt ei prosit, sed satis est si intelligat Deus. Quæmodum si quis apud Regem Latinè oraret pro aliquo rustico, certè rusticus fructum inde percipere poterit, etiam si non intelligat orationem aduocati sui.

Præterea, Ecclesia orat pro fidelibus, & aliis peccatoribus, qui sæpè non solum non intelligunt, sed nec audiunt, nec volunt pro se orari, & tamen non frustra Ecclesia orat; quanto igitur magis non frustra orat pro fidelibus presentibus, & cæcipientibus orari pro necessitatibus suis? Hinc Leuit. 16. Deus præcipiebat, vt dum sacerdos sanctuarium ingressus pro se & pro populo oraret, populus foris maneret, ita vt non solum

non intelligeret, sed nec audiret, nec videret sacerdotē: quod etiam factum esse tempore Zacharię legimus Luc. i. & tamen quis dubitare potest, quin illa oratio populo prodesset: Hinc etiam ORIGENES homil. 20. in Iosue: *Si vides, inquit, aliquando legi Scripturam in auribus tuis, quam non intelligis, interim hanc primam scias te suscepisse & utilitatem, quod solo auditu & velut precatione quadam noxiarum & virtutum, qua te obsident, & virus depellitur.* Et CHRYSOSTOMVS hom. 3 de Lazaro. *Quid, inquit, si non intelligamus, qua continentur in sacris libris? maxime quidem, etiam si non intelligas illic recondita, tamen ex ipsa lectione multa nascitur sanctimonia.*

Neque solū populus ex oratione alterius fructum percipere potest, quamvis eam non intelligat, sed etiam ex ea, quam ipsemet pro se ipse ad Deum fundit. nam vt S. Augustinus docet lib. 3. doct. Christ. cap. 9. Iudæi non frustra colebant Deum figuris & cæremoniis variis, quarum significationes multi eorum minus intelligebant, quam verba Latina nostri rustici. Præterea idem AVGVSTINVS lib. 6. de Bapt. cap. 25. *Multi irruunt, inquit, in preces, non solū ab imperitis loquacibus, sed etiam ab hæreticis compositas; & per ignorantia simplicitatem non eas & valentes discernere, & tunc eis, arbitantes quod bona sint, nec tamen quod in eis peruersum est, euacuat illa, qua in eis bona sunt, sed ab eis potius euacuatur.* Quibus verbis docet S. Augustinus etiam preces, in quibus aliquid hæretici admixtum est, non carere fructu, quando simpliciter dicuntur ab eo, qui nescit quid dicat, & putat se bene dicere. Nam vt idem Augustinus ibidem ait, plerunque precis vitium superat precantis affectus. Deus enim non tam respicit quid dicamus, quàm quid dicere cupiamus. Si ergo preces non intellectæ & malæ, non sunt infructuosæ, quando dicuntur bona fide: quanto magis preces optimæ ab Ecclesia institutæ, etiam si non intelligantur, proderunt?

Hinc ORIGENES hom. 20. in Iosue. *Et si nos, inquit, non intelligimus, qua de ore proferimus, illa tamen & virtutes, qua nobis adsunt, intelligunt, & velut carmine quodam inuitata adesse nobis, & ferre auxilium delectantur, &c.* Quam rem duabus similitudinibus illustrat. *Si enim creditum est, inquit, à gentibus, quod quadam carmina, quas precantationes appellant, quibus istud artis est, insusurrantes, nominibus quibusdam*

busdam

busdam compellatis, qua ne illi quidem qui inuocant norunt, ex solo vocis sono, vel sopiantur serpentes, vel etiam de cauenis protrahantur; quanto magis totius precantationis, & carminis validiorem & potentiolem ducendam credimus quamcunque Scriptura sancta, vel sermonum, vel nominum appellationem? Et infra: Solent medici prabere interdum cibum aliquem, interdum etiam potum dare, nec tamen in edendo ipso cibo, vel in potando sentimus, quia vtile est, &c. hoc eodem modo, inquit, credendum est etiam de Scriptura sancta, quia vtilis est, & anima prodest, etiam si sensus noster ad praesentem intelligentiam non capit. Hæc ille.

Præterea, si necessarium esset intelligere quidquid orantes vel Deum laudantes dicimus, profectò rari, aut nulli possent Psalmos Davidis canere, & Prophetas, atque Apostolos in diuinis officiis legere. Quotus enim quisque est, qui intelligit omnium Psalmorum, Prophetarum & Apostolorum sententias? Quàm multa occurrunt dum psallimus, quæ non intelligimus? nec tamè debemus currere ab Ecclesia ad commensurata; & non propterea frustra psallimus, modò cum deuotione, & reuerentia psallamus. scimus enim quidquid illud ad Dei laudem pertinere. Quid, quod S. ANTONIVS dicebat, illam esse perfectam orationem, in qua animus absorbetur in Deum, vt non intelligat ipse verba sua.

Neque his repugnant Scripturæ illæ: *Populus hic labiis honorat &; Siorem lingua, spiritus meus orat, mens autem sine fructu est:* Nam in priore non agitur de oratione, aut lectioe, sed de iis, qui ore profitentur pietatem, dicuntque Deum diligere, & tamen factis contrarium agunt. vt exponit Hieronymus in cap. 29. Isai & Augustinus lib. 22. contra Faustum, cap. 55. Si tamen quis velit ea verba ad orationem referre, is dicere debet, reprehendi eos, qui, quamlibet sibi in lingua orantes, non attendunt quid dicant, sed vagantur animo ad alia negotia.

In posteriore Scriptura, non repreheditur oratio, quæ non intelligitur, sed ei antepositur oratio, quæ intelligitur. Neque enim Apostolus dicit orationem esse sine fructu, sed mentem. Qui enim orat lingua, quam non nouit, vt cum rudes homines recitant Latine septem Psalmos, affectu quidem, & spiritu proficiunt, tamen mens eorum sine fructu est, quia non

eruditur. Eiusmodi verò orationem, non reprehendi vt malam, & penitus infructuosam, declarat Apostolus illis verbis: *Nam tu quidem bene gratias agis.* Et idem confirmat apertè Chrystomus hoc loco. Adde, quod, vt suprà ostendimus, Apostolus loquitur de lingua, quam nemo in tota Ecclesia intelligere potest. Quocirca frustrà hæc Apostolica verba aduersus consuetudinem Ecclesiæ Catholicæ adducuntur. Etsi enim in communibus Ecclesiæ precibus Latinis mens rusticorum sine fructu maneat, tamen non manet affectus rusticorum sine fructu, nec mens plurimorum aliorum, qui Latine sciunt, & fructus mentis, qui deest idiotis, compensatur utilitatibus multis; quæ inde proueniunt, quod Scripturæ in publico conuentu, communissimo idiomate, id est, Latino, assiduè leguntur.

Obiectio TERTIA Brentij, in decretalibus cap. Quoniam in plerisque, tit. de off. iudicis ordinarij. Innocentius III. precipit, vt cum in aliqua vrbe permixti sunt homines diuersarum linguarum, Episcopus provideat viros idoneos, qui diuersis linguis diuina officia celebrent, & Sacramenta administrent diuersæ linguæ hominibus.

RESPONDEO, Innocentium tantùm loqui in eo decreto de lingua Græca & Latina. Quia enim tempore Innocentij capta est Constantinopolis à Latinis; & Imperatore ac Patriarcha Constantinopolitano Latinis existentibus, permulti erant in Græcia Latini Græcis admixti; postulatum fuit à Pontifice in Concilio generali Lateranensi, ad quod Græci, & Latini conuenerant, vt permetteret duos Episcopos ordinari in talibus locis. Pontifex autè cum Concilio respondit, non conuenire, vt sint duo Episcopi in vna Ecclesia, sed tamen debere Episcopum providere, vt sint ministri idonei, qui Græcè Græcis, & qui Latine Latinis sacra celebrarent. Estq; hoc decretum, cap. 9. Concilij, & inde sumptum est cap. Quoniam in plerisque.

Quod igitur non loquatur decretum de linguis vulgaribus, patet tum ex historia iam recitata, tum etiam quia decretum fuisset maximè in Italia obseruatum, vbi Pont. Max. residet, & temporale dominium habet. At in Italia nunquam id obseruatum est: nam S. Thomas, qui floruit paulò post decretum factum, officium composuit Latine de festo corporis Domini, quod etiam hodie retinemus, cum tamen ipse in
com-

comment. i. Cor. 14. fateatur linguam vulgarem Italarum suo tempore non fuisse Latinam.

Obiectio *QVARTA* eiusdem Brentij. Finis diuinorum officiorum publicarumq; lectionum est populi instructio, consolatio, & ædificatio: nam Rom. 15. dicitur: *Vt per patientiam & consolationem Scripturarum spem habeamus.* Et i. Cor. 14. *Volo quinque verba in sensu meo loqui, et alios instruam, quam decem millia verborum in lingua.* Et ibidem: *Cum conuenit unusquisq; vestrum Psalmum habet, doctrinam habet, Apocalypsim habet, linguam habet, interpretationem habet, omnia ad ædificationem fiant.* At ex lingua ignota, & peregrina, quæ instructio, quæ ædificatio, quæ consolatio percipi potest?

RESPONDEO, & propositionem, & assumptionem huius argumenti falsam esse. Nam finis præcipuus diuinorum officiorum non est populi instructio, vel consolatio, sed cultus Deo ab Ecclesia debitus. Clericorum enim officium est, ut nomine totius populi Christiani perpetuò immolare Deo sacrificium laudis, ut ipse requirit Psal. 40. & more militum custodire, ac vigiliis, & orationibus tota castra Ecclesiæ protegere. *Isai. 62. Super muros tuos, Hierusalem, constitui custodes: die & nocte in perpetuum non tacebunt.* Deinde, qui non imperitissimi, ij Latinè sciunt, & instruuntur, qui audiunt uina officia: ceteri autem non instruerentur, etiamsi vulgari lingua officium celebraretur. non enim in verbis, sed in sensu instructio est. Quare plebis instructioni deseruiunt conciones frequentissimæ, quæ in singulis Ecclesiis fieri debent.

Neque tria illa Scripturæ testimonia sententiæ nostræ ratione officiant. Fatemur enim Scripturas sacras magis adferre fidelibus consolationem, ut Rom. 15. Apostolus docet, sed doctis quidem dum leguntur, indoctis autem dum concionatoribus explicantur. Et meritò S. Paulus magis quinque verba in sensu suo ad instructionem loqui, quam decem millia verborum in lingua, quia melior est cohortatio quæ ab omnibus intelligitur, licet breuissima sit, quam quæ non intelligitur, etiamsi sit longissima. Denique per quinque vocabula, psalmum, doctrinam, apocalypsim, linguam & interpretationem, non intelliguntur Scripturæ diuinæ quinque dona gratis data: Nam paulò antè in hoc eodem epistole Apostolus de iisdem donis ita loquitur: *Si venero ad vos*

linguis loquens, quid vobis prodero, nisi vobis loquar aut in reuelatione, aut in scientia, aut in prophetia, aut in doctrina?

Itaque per linguam intelligit donum linguarum; per doctrinam intelligit donum docendi, quæ ad bonos mores, vel etiam fidem pertinent; per Apocalypsim donum reuelationis. sæpe enim Deus tunc sedentibus in Ecclesia reuelabat mysteria; per interpretationem intelligit donum exponendi Scripturas, & de vna lingua in aliam transferendi; quod donum etiam prophetiam sæpissimè Paulus vocat; per *ψαλμum* intelligit donum gratis datum *ψαλλendi*, vt rectè Chrysostomus exponit, id est, donum componendi spiritualia cantica, & ea in Ecclesia modestè canendi. Sensus igitur est, cum in vestris conuentibus, & collationibus possitis exercere hæc omnia dona linguarum, reuelationis, &c. videte vt nihil fiat ad ostentationem, sed omnia ad vtilitatem, & ædificationem.

Obiectio QUINTA Kemnitij. Christus prædicauit lingua vernacula: Apostoli in die Pentecostes loquebantur variis linguis magnalia Dei, & postea dispersi per orbem terrarum, prædicauerunt vbiq; linguis eorum populorum, quibus prædicabant; igitur oportet variis linguis, iisque vernaculis Scripturas diuinas habere. Nam si non inquinatur verbum Dei, si proferatur lingua vulgari, cur inquinabitur si scribatur lingua vulgari?

RESPONDEO, hoc argumento nihil concludi: nam si bona est consequentia à prædicatione ad Scripturam, cur Apostoli solùm scripserunt Græcè, cum prædicauerint tam multis linguis? igitur verbum Dei rectè prædicatur lingua vulgari, quia prædicatio explicationem continet, quam omnes facile capiunt. at cum scribitur, nudum scribitur, nec ab omnibus capitur. Itaq; quemadmodum non licet sic argumentari; Matres dant infantibus panem dissectum in particulas, vel etiam præmansum, possent igitur dare etiam integrum, & solidum, nam est idem panis: Ita non licet argumentari, ministratur populis verbum Dei explicatum à concionatore, igitur ministrari etiam debet sine explicatione, & lingua vulgari scriptum.

SEXTA obiectio eiusdem Kemnitij. B. Hieronymus testatur se vertisse Scripturas in linguam Sclauonicam. Item, Scripturæ versæ sunt olim in linguam Chaldaicam, quæ tunc erat vulga-

Q

vulga-

vulgaris; & postea in Græcam linguam, quæ etiam tunc erat vulgaris, & Apostoli illa translatione vsi sunt. postmodum etiam versæ sunt in linguam Latinam, quando illa erat vulgaris: & Christus in cruce Scripturam citavit sermone Syriaco id est, vulgari. igitur nullum est piaculum eas vertere in linguas vulgares.

RESPONDEO, nos non negare, posse Scripturas veritas linguas vulgares; sed quod contendimus est, non debere publicè legi lingua vulgari, nec passim omnibus permittenda Scripturas lingua vulgari. Vtrum autem Hieronymus verterit in linguam Sclauonicam diuinas literas, non esse scio. Nusquam enim id legi apud Hieronymum, vel apud illum veterem; tamen si id fecit, non ideo fecit, vt publicè geretur Scriptura Sclauonicè, sed ad consolationem eorum hominum, qui ea sine periculo vti poterant, quemadmodum & apud nos hoc tempore certis quibusdam hominibus conceditur. Porro, editio Chaldaica, non tam versio, quàm paraphrasis est, nec vnquam apud Catholicos magnam habet auctoritatem.

Quod verò de Græca translatione adfertur, pro nobis cit. non enim in linguam Græcam translatae sunt Scripturae quia ea lingua esset quibusdam vulgaris, sed quia communissima erat. Nam certè Ptolomæo Regi Ægypti, qui eas transferri curauit, non erat vulgaris lingua Græca. Idem dicitur Latina, translatae videlicet Scripturas in linguam Latinam, eò quòd illa esset communis in toto Occidente, tamen quibusdam paucis adhuc esset vulgaris.

Ad illud de Christo. Etsi Epiphanius hæresi 69. quæ est Ananorum, existimet, Christum in cruce partim Hebraicè, partim Syriacè protulisse illam sententiam; Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me: tamen probabilius est, totam Hebraicè à Christo pronunciatam, vt est in ipso Psalmo, nulla enim erat causa, cur Dominus verba Dauidis Hebraicè inciperet, ac deinde mutaret in Syriacum idioma. Quamquam B. Hieronymus in lib. de nominibus Hebraicis tractans huiusmodi locum, non dicit esse verba Syriaca, quod tamen semper memorare solet in iis, quæ Syriaca sunt: sed ponit verba Hebraica אֱלֹהֵי אֱלֹהֵי לְמַחַ עֲבֹתָנִי. & Latinis literis ita reddit; *eliamma az abthani*, quæ certum est, esse Hebraica.

ERASMVVS quoque cui multum Kemnitius tribuit, in annotatione ad hunc locum docet, Christum purè Hebraicè illa verba protulisse. Adde, quod Syriacè sic dixisset, hil, hil, lemana sebaçtani. quod autem in Græco, & Latino habemus sebaçtani, non azabtani, vt esse debuit, factum est, vt facilius pronuntiaretur: quemadmodum dicere solemus, Isaiam, Ezechiam, Hieremiam, Assuerum, & alia huiusmodi pro Iesaiahu, Irmeiahu, Chizkiahu, Achascueros, & aliis Hebraicis durissimis vocibus.

Obiectio SEPTIMA Kemnitij. Chrysofomus sæpissimè hortatur laicos ad lectionem Scripturarum, igitur par est Scripturas vulgari lingua omnibus permitti. Et quamquam Kemnitius nulla Chrysofomi loca adduxit, possumus tamen nos loca eius annotare. Homil. 9. in epist. ad Coloss. *Audite, inquit, obsecro, seculares omnes, comparate vobis Biblia, animæ pharmaca, si nihil aliud vultis, & vel nouum Testamentum acquirite, Apostolorum acta, Euangelia, &c.* Similia habet hom. 2. in Matth. præfat. in epist. B. Pauli; hom. 3. in 2. ad Thes. hom. 10. in Ioan. & hom. 3. de Lazaro.

RESPONDEO, verba Chrysofomi, quæ in concionibus proferebat, semper accipienda esse iuxta mentem ipsius, & occasiones, quibus ad ea dicenda adducebatur. Quoniam igitur eo tempore dediti erant homines Theatris, spectaculis, aliisque nugis, & Scripturas diuinas nunquam legebant, neij quidem, qui capaces erant, propterea Chrysofomus ad eam desidiam excutiendam, perpetuò hortabatur omnes ad lectionem Scripturarum, non quòd vellet omnes omnino etiam rudissimos id facere, sed vt ij saltem id facerent, qui cum fructu poterant. Sciebat enim se cum iis agere, qui talibus amplificationibus indigerent. Id autem ita esse ex multis eius locis demonstrari posset; sed tribus tantùm in præsentì contentus ero.

Igitur homil. 3. de Lazaro sic ait: *Non potest fieri vt quisquam salutem assequatur, nisi perpetuò versetur in lectione spirituali.* At si hoc propriè accipiatur, quis non videat esse falsissimum? quid enim? qui literas non didicerunt, salui esse non poterunt? igitur hyperbolica ea locutio est, non propria. Hom. 15. in Gen. *Neque, inquit, in re iusta, neque iniusta iurare licet.* & hom. 17. in Matth. *Quid igitur, inquit, si aliquis*

Q 2

surat

iuramentum exigat, & necessitatem iurationis imponat tibi timor Dei omni necessitate violentior. Itaque videtur velle nullo modo esse iurandum, cum tamen certum sit, esse etiam religiosum & bonum, iurare in re iusta & necessaria. Chrysostomus eiusmodi amplificationibus in concionibus utebatur, quoniam populus ipseus miro modo addictus erat iuramentis, ut colligitur ex homil. 9. in Acta Apostolorum, aliis locis eiusdem auctoris.

Obiiciunt **V L T I M O.** Moravis concessum fuisse antea nos DC. ab Apostolica sede, ut lingua Sclauonica diuina officia celebrarent, & præterea nunc Ruthenos, Armenos, Ægyptios, Æthiopes, & nescio quos alios populos suis vulgaribus linguis sacra facere.

R E S P O N D E O, exemplis Ruthenorum, Armenorum, similibus, non magis nos moueri, quam moueamur exemplis Lutheranorum, Anabaptistarum, & Calvinistarum, qui Germanicè, aut Gallicè, aut Anglicè, aut etiam Polonicè, aliis linguis vulgaribus Scripturas publicè leugnt. Sunt enim etiam illi vel hæretici, vel schismatici, & scimus maiores eorum Catholicos aliter fecisse, ut supra est demonstratum.

Ad illud de Moravis respondeo, fuisse iustam causam, quare id eo tempore fieri deberet. quia nimirum (ut refert Henricus Syluius lib. de origine Boëmorum cap. 13.) totum regnum Bohemum conuertebatur, & non poterant inueniri ministri, qui Latine celebrarent, visum est summo Pontifici melius permittere, ut Sclauonicè id fieret, quam nullo modo. Tamen postea ubi creuit eruditio, & ministri idonei inueniebantur, qui possent Latine idem præstare, melius fuit omittere usum lingue

Sclauonicæ, & communem totius Ecclesiæ consuetudinem sequi, ut hoc tempore Moravi Catholici faciunt. Ac de editionibus Scripturarum hæctenus.

DE VERBI DEI INTERPRETATIONE,

LIBER TERTIVS. Verbi Dei
explicatio.

CAPVT PRIMVM.

*Scripturam non esse tam apertam per se, vt sine
explicatione sufficiat ad controuersias fidei
terminandas.*

SCRIPTVRVS IN HOC TERTIO LIBRO
de interpretatione diuinarum literarum, ab
illa questione principium faciendum esse du-
xi; Sintne Scripturæ sacræ per se facillimæ, at-
que apertissimæ, an verò interpretatione in-
digeant. Et quidem MARTINVS LVTHERVVS præfatione
assertionis articulorum à Leone Pontifice damnatorum, sic
ait: *Oportet Scripturam iudice hanc sententiam ferre: quod fieri
non potest, nisi Scriptura dederimus principem locum in om-
nibus, qua tribuuntur Patribus, hoc est, si sit ipsa per se cer-
tissima, facillima, apertissima sui ipsius interpres, omnium
omnia probans, iudicans & illuminans, &c.* Ibidem contem-
dit, Scripturam esse clariorem omnium Patrum commenta-
riis. Similia docet in lib. de seruo arbitrio, & alibi.

Quia tamen videbat Lutherus mox posse obiici, vnde sint
tot controuersiæ, si Scriptura est tam clara? duo effugia exco-
gitauit. Vnum, quod Scriptura, etiamsi alicubi sit obscura,
tamen illud idem alibi clarè proponat. Alterum, quod Scri-
ptura, licet per se clarissima, tamen superbis & infidelibus sit
obscura ob eorum cæcitatem, & prauum affectum.

Addit BRENTIVS in proleg. contra Petrum à Soto tertium
effugium, quòd etiam interdum sit obscura, propter phrasas
alienæ linguæ, id est, Hebraicæ & Græcæ, tamen sensus eius
clarif-

Q 3

clarif-

clarissimus sit. Quæ sententia manifestè falsa est: nam Scriptura ipsa de sua difficultate, atque obscuritate testimonium perhibet. Psalm. 118. *Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam.* Ibidem: *Revela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.* Ibidem: *Faciem tuam illumina super servum tuum, & doce me iustificationes tuas.* Et certè David nouerat tam Scripturam, quæ tunc erat, & nouerat phrasas linguæ Hebraicæ, nec erat superbus aut infidelis. Quocirca merito dicitur Abbas Hieronymus in epist. ad Paulinum, de institutione Monachi, tractans hæc verba, sic ait: *Si tantus Prophetarum nebras ignorantia conficitur; qua nos putas paruulos, & puerulantes inscitia nocte circumdari?*

Præterea, Luc. vi. Dominus interpretabatur Scripturas discipulis suis, qui certè nouerant phrasas Hebraicas, cum essent Hebræi, nec erant superbi, vel infideles. Act. 8. Eunuchus Reginæ Æthiopum versabatur in Scripturis, easque diligenter legebat, & sanctus, pius, & humilis erat, vt Hieronymus docet, in epistola ad Paulinum, de studio Scripturarum, & cum interrogatus a Philippo: *Putas intelligis, quæ legisti?* respondit; *Et quomodo possum, nisi aliquis ostenderit mihi?*

Denique, Petri vi. B. Petrus asserit, in epistolis Pauli quædam difficilia intellectu, quæ indoctis & instabilibus deprehendantur. Vbi notandum est, Apostolum Petrum non dixisse, quædam difficilia indoctis & instabilibus, vt hæretici expugnant, sed difficilia absolute. Nam B. Augustinus, qui certè indoctus & instabilis non erat, lib. de fide & operibus, cap. 16. & 16. fateretur, sibi difficillimum esse intellectu locum illius I. Cor. 3. *Si quis autem super aedificat super fundamentum, &c.* & dicit, hunc esse vnum ex illis locis, quæ B. Petrus monuit esse difficilia intellectu.

DEINDE, præter Scripturæ testimonium, idem ostenditur potest ex communi consensu veterum Patrum. Irenæus lib. 2. cap. 47. posteaquam in rebus creatis & naturalibus plurima nos latere docuit, adiungit: *Si ergo & in rebus creatis quædam quidem eorum adiacent Deo, quædam autem & in nostram venerunt scientiam, quid mali est, si & eorum, quæ in Scripturis requiruntur, & in universis Scripturis spiritualibus existentibus, quædam quidem absoluamus secundum gratiam Dei quædam autem commendemus Deo, & non solum in hoc seculo,*

Communi consensu Patrum.

seculo, sed & in futuro, & semper quidem Deus doceat, homo autem semper discat, quæ sunt à Deo.

ORIGENES lib. 7. contra Celsum: Alij quoq; cordati viri scrutando Scripturam, intellectum eius inuenire potuerunt, licet re vera sit multis locis obscura. Item homil. 5. in Leuit. similem sententiam habet, adducens similitudinem hostiarum, quarum pars comedebatur à sacerdotibus, & pars incendebatur Deo. Item hom. 12. in Exod. Diebus ac noctibus, inquit, obsecrandum est, ut veniat agnus de tribu Iuda, & ipse librum signatum digne aperire. De Basilio & Gregorio Nazianzeno ita scribit RVFFINVS lib. II. hist. cap. 9. Ambo nobiles, ambo Athenis eruditi, ambo collega per annos tredecim, omnium Græcorum secularium libris remotis, solis diuina Scriptura voluminibus operam dabant, earumq; intelligentiam non ex propria presumptione, sed ex maiorum scriptis & auctoritate sequebantur, quos & ipsos ex Apostolica successione intelligendi regulam suscepisse constabat.

Iam CHRYSOSTOMVS, quem solum heretici nobis obicere solent, homil. 40. in Ioan. in illud; Scrutamini Scripturas: Christus, inquit, Iudeos ad Scripturarum non simplicem, & nudam lectionem, sed ad inuestigationem perquam diligentem relegauit. Non dixit, Legite scripturas, sed, Scrutamini. Diuina enim summa indigent diligentia. In umbra enim maioribus illis non abs re loquutus est, idcirco effodere profundius iubet, ut quæ altè delitescunt, inuenire possimus. Non enim rem in superficie, & in promptu positam effodimus, sed quæ tanquam thesaurus profunde reconditur. Qui enim huiusmodi querit, nisi summam adhibeat diligentiam & laborem, nunquam quasita inueniet. Item auctor operis imperfecti, hom. 44. in Matth. duas adfert rationes, cur obscuræ sint Scripturæ. Prima, quia Deus voluit alios esse magistros, alios discipulos. Secunda, ne si clara esset, nõ tam esset utilis, quam contemptibilis.

AMBROSIVS in epist. 44. ad Constantium: Mare, inquit, est Scriptura diuina, habens in se sensus profundos, altitudinem prophetiæ anigmatum, &c.

HIERONYMVS in epist. ad Paulinum, de studio Scripturæ, ex instituto docet, non posse Scripturas disci sine magistro; & percurrrens breuiter nomina singulorum librorum,

Ratio auctoris

ostendit in omnibus magnas & multas esse difficultates. Idem præfat. comment. in epist. ad Ephes. *Nunquam, inquit, ab adolescentia, aut legere, aut doctos viros, qua nesciebam interrogare cessavi, aut me ipsum habui magistrum. Demq; nuper ob hanc & maxime causam Alexandriam perrexi, ut Scydum rem Dydimum, & ab eo in Scripturis omnibus, qua habebam dubia sciscitarem.* Et in epist. ad Algasiam quæst. 8. *Omnis, inquit, epistola ad Romanos nimis obscurit atibus involuta est.*

1. *AUGUSTINVS lib. 2. doct. Christ. cap. 2. Sed multis, inquit, & multiplicibus obscurit atibus, & ambiguit atibus accipiuntur, qui temerè legunt, aliud pro alio sentientes: quibusdam autem locis, quid vel falso suspicentur non inveniunt ita obscure quadam dicta densissimam caliginem obducunt quod totum prorsus diuinitus esse non dubito ad edendam labore superbiam, & intellectum à fastidio reuocandam cui facile inuestigata plerumque & iluerunt.* Item lib. 12. Confess. ca. 14. *Mira, inquit, profunditas eloquiorum tuorum, quorum ecce ante nos superficies blandiens paruulis, sed mira profunditas Deus meus, mira profunditas. Horror est intendere in eam; horror honoris, & tremor amoris.* Et epist. 3. *Tanta Christianarum profunditas literarum, ut in eis quotidie proficerem, si eas solas ab ineunte pueritia & que ad decrepita senectutem, maximo otio, summo studio, meliore ingenio conarer addiscere.* Et epist. 119. cap. 21. *In ipsis sanctis Scripturis multò nescio plura, quàm scio.*

GREGORIUS hom. 6. in Ezech. Magna, inquit, & utilitas est ipsa obscuritas eloquiorum Dei, quia exercet sensum, & fatigatione dilatetur, & exercitatus capiat, quod capere non potest otiosus. Habet quoque adhuc maius aliud, quia si Scriptura sacra intelligentia in cunctis esset aperta, & illesceret, quibusdam locis obscurioribus tanto maiori dulcedine uentarescit, quanto maiori labore fatigat animum quaerentia, &c. Certè isti Patres norant phrasas, nec erant superbi infideles, & tamen ingenuè confitentur Scripturas esse difficiles. Ex quo Lutheri & Brentij temeritas ac vanitas satis, opinor, apertè coarguitur.

NEQUE deest ad hoc idem confirmandum præter auctoritates, etiam ratio. Nam in Scripturis duo considerari possunt, res, quæ dicuntur, & modus, quo dicuntur. Si res consideres

NB.

3.
Ratio.

h. g. h.

fideres, necessariò fatèdum est, Scripturas esse obscurissimas. Siquidem tradunt summa mysteria, de diuina Trinitate, de incarnatione Verbi, de Sacramentis cœlestibus, de natura Angelorum, de operatione Dei in mentibus humanis, de æterna prædestinatione ac reprobatione, de quæ aliis rebus arcanis, & supernaturalibus, quæ non sine magno studio & labore, nec sine grauissimi erroris periculo inuestigantur. Certè si scientia Metaphysicorum difficilior, atque obscurior est omnibus aliis naturalibus disciplinis, quia causas altissimas tractat, quomodo non obscurissima erit sacra Scriptura, quæ de rebus longè altioribus agit: Quid, quod magna pars Scripturæ vaticinia continet de rebus futuris, & vaticinia carmine scripta; quibus certè nihil difficilius, nihil obscurius.

Modus

Si verò modum dicendi consideremus, inueniemus innumerabiles rationes difficultatis. PRIMÒ, sunt in Scripturis plurima, quæ prima fronte videntur contraria, vt illud Exod. 20. *Ego Deus zelotes, visitans peccata patrum in filios, in tertiam & quartam generationem.* Et illud Ezech. 18. *Filius non portabit iniquitatem patris, sed anima qua peccauerit, ipsa morietur.* SECUNDO, sunt verba & orationes ambigua, vt Ioan. 8. petentibus Iudæis: *Tu quis es? respondit Christus, Principium, qui & loquor vobis.* Mirè enim torquent hîc se omnes interpretes, nec adhuc scitur, quid illud sit; Principium, qui. & in Græco adhuc est res obscurior, vbi, Principium, est accusatiui casus τὸν ἀρχὴν. TERTIO, sunt orationes imperfectæ, vt Rom. 5. *Sicut per unum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors: & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt.* & quæ sequuntur, vbi in tota periodo non est verbum principale. QUARTO, sunt orationes præposteræ, vt Genes. 10. *Isti sunt filij Sem secundum cognationes & linguas, & regiones in gentibus suis.* Nam continuò sequitur initio capituli II. *Erat autem terra labij & nus, & sermonum eorundem.* QUINTO, sunt phrasæ propriæ Hebræorum, vt Psal. 88. *Thronus eius sicut dies cæli.* Item Psal. 118. *Anima mea in manibus meis semper.* & aliæ permultæ. SEXTO, sunt orationes figuratæ plurimæ, Tropi, Metaphoræ, Allegoriæ, Hyperbata, Ironiæ, & alia id genus sine villo numero.

Q5

ACCE-

13.
 ACCEDAT postremò testimonium aduersariorum, quod velint nolint, huic veritati coguntur perhibere. Nam, si Scriptura esset tam clara, vt ipsi dicunt, cur tot commentaria Lutherus, & Lutherani scriberēt? cur tam diuersas ederent Scripturæ versiones? cur tam variè Scripturam explicarent? Certè

OSIANDER in cōfutatione scripti, quod aduersus eum Philippus ediderat, testatur, viginti sententias diuersissimas iustificatione secundum Scripturas versari inter solos Confessionistas. Et Lutherus in lib. i. contra Zuinglium & Oecolampadium, nōne scriptum reliquit: *Si diutius steterit modus, iterum fore necessarium, propter diuersas Scripturæ interpretationes, qua nunc sunt, et ad conseruandam fidem veritatem, Conciliorum decreta recipiamus, atq; ad ea confugiamus?* Et inde, quæso, tot Scripturæ interpretationes, si Scriptura est tam facilis & aperta? Quid, quod in hac sententia ipsi secum mirificè pugnant?

LYTHERVS, qui in præfat. assertionis articulorum suorum asseruit, Scripturam per se apertissimam & clarissimam esse: & libro de seruo arbitrio iactauit, nihil difficultatis esse in sacris literis, & nullum sibi locum adferri posse, quem ipse non faciliè interpretetur: idem tamen præfat. in Psalmos: *Ab illo, inquit, ab illo id de me præsumi, quod nullus adhuc præstare potuit sanctissimorum & doctissimorum, id est, Psalmarium in omnibus suo legitimo sensu intelligere, & docere. Scio est, aliquos, & eosdem ex parte intellexisse. Multa sibi reueruauit spiritus, quo nos semper discipulos habeat; multa solus ostendit, et alliciat; multa tradit, et afficiat. Et infra. Scio esse impudentissimam temeritatis, eum qui audeat profiteri, sua Scripturæ librum à se in omnibus partibus intellectum. Et in libro de Conciliis, pag. 12. Ante viginti annos, inquit, coactum sum contemnere Patrum commentaria, cum Scripturæ legenda esset in Scholis, & magno sudore veram ac germanam sententiam querere.*

BRENTIUS in prolegomenis contra Petrum à Soto: *Negantur, inquit, Scripturam esse obscuram, ideoq; interpretatione indigere.* Et infra dicit: *Impiis & incredulis tantum Scripturam esse obscuram, non autem piis credentibus.* At ipse in sua confessione Wirtembergica, capite de sacra Scriptura, sic ait: *Non est obscurum, inquit, quòd donum interpretanda*
 Scripturæ

Scriptura non sit humane prudentia, sed sancti Spiritus; Spiritus sanctus autem est liberrimus, nec est ad certum genus hominum obligatus, sed distribuit dona hominibus pro suo ipsius beneplacito. At cur, quæso, Brenti, donum interpretationis necessarium est, si, vt tu ipse paulò antè dicebas, Scriptura interpretatione non eget?

Iam verò Martinus KEMNITIVS in examine 4. sess. Concil. Tridentin. *Deus, inquit, voluit in Ecclesia extare donum interpretationis, quod sicut donum sanationū, miraculorum, & linguarum, non est commune omnibus. Et infra: Grati, inquit, & reuerētur vtiimur Patrum laboribus, qui multa Scriptura loca commentariis suis vtiliter illustrarunt.* Valde gratus nimirum Patrum laboribus fuit parens vester Lutherus, cū in libro de Conciliis pag. 52. *Patrum commētarios scripsit esse carbones pro auro.* Nec minus Luthero suo repugnant CENTURIATORES, qui tamen rigidi sunt Lutherani, centuria 1. lib. 2. cap. 4. col. 52. dum ita scribunt: *Senserūt Apostoli, Scripturas non posse intelligi sine Spiritu sancto, & interprete.* Sed argumenta Lutheri & Brentij videamus.

CAPVT II.

Argta Lubbe Bicty

Soluuntur obiectiones aduersariorum.

OBIECTIONEM PRIMAM desumunt ex illis verbis Deut. 30. *Mandatum, quod ego precipio tibi hodie, non supra te est, neque procul positum, nec in caelo situm, neq; trans mare, &c.* In quibus verbis summa quædam ostenditur Scripturarum facilitas; *Vt non sit opus, inquit Brentius, montes superare, & ire Romam pro interpretatione Scripturarum.*

RESPONDEO, bifariam hunc locum intelligi solere. Plurimi veterum hunc locum intelligunt, non de facilitate intelligendi Scripturas, sed de facilitate implendi mādata Decalogi, cū adest gratiæ auxilium. quod est contra omnes Lutheranos, qui docent, impossibilia esse Dei mandata. Ita exponit Tertullianus lib. 4. contra Marcionem, Origenes, Ambrosius, Chrysostomus, & alij in cap. 10. ad Romanos, & Augustinus lib. de perfectione iustitiæ, respub. penultima.

Alij

Alij tamen, in quibus est **ABVLENSIS**, in hunc locum intelligunt hæc verba de facilitate cognitionis, non quidem Scripturarum sanctarum, quæ tunc adhuc nullæ erant factæ, sed præceptorum tantum Decalogi, quæ cum sint naturalia, facillimè intelliguntur; & Iudæi illi præcipuè facillimè poterant ea scire, qui Moſen explicantem audierant, & confessi fuerant, se percepisse omnia, & promiserant se ea obſervaturos. Ideo ſubditur: *Prope eſt ſermo in ore tuo, & in corde tuo*, id eſt, in corde tuo, quia iam intellexiſti, quid ſit agendum; & in ore tuo, quia iam confessus es, te intellexiſſe. Nec pugnat cum hac explicacione quod David ſuprà citatus ſubſequitur, ſibi difficilem fuiſſe legem Domini ad intelligendum. David enim nomine legis non intelligit decem illa præcepta ſolum, ſed omnes diuinas Scripturas. Qua ſignificatione videtur etiam Dominus in Euangelio, cum ait: *Vt adimpleatur quod in lege eorum ſcriptum eſt, quia odio habuerunt me gratias*. Ioan. 15.

SECUNDVM argumentum, ex **Psalm. 18. Præceptum Domini lucidum illuminans oculos.** & **Psalm. 118. Lucerna pedibus meis Verbum tuum.** Et, **Declaratio sermonum tuorum, &c.** Et **Proverb. 6. Mandatum lucerna eſt, & lex lux.**

Reſpondeo **PRIMO**, non agi hoc loco de vniuerſis Scripturis, ſed tantum de præceptis Dominicis, quæ dicuntur lucida, lucerna & lux. Non quod facillimè intelligantur, quamquam & hoc eſt verum; quid enim facilius, quam, *Diligere proximum tuum?* ſed quòd intellecta & cognita dirigant hominem in operando. **SECUNDO** dici pot eſt, agi quidem de Scripturis omnibus, ſed Scripturas dici lucidas, immo lucernam & lucernam, non quòd facillimè intelligantur, ſed quòd intellecta cum fuerint, mentem illuſtrant. Propheta enim in **Psalm. 18.** locutus fuerat de cognitione Philoſophorum, quam aliqui fuerant ex creaturis, cum ait: *Cæli enarrant gloriam Dei, &c.* Poſtea vt oſtenderet, eos non perueniſſe ad eam lucem, ad quam perueniunt ij, quos Deus erudire dignatus, & quibus legem ſcriptam dedit, ſubiungit: *Lex Domini immaculata conuertens animas, &c.* Similiter **Psalm. 118.** demonſtrare voluit, maiorem eſſe cognitionem quæ habetur ex verbo Dei reuelato quam ex creaturis, ac propterea comparauit verbum Dei lucernæ, quæ ad noctis tenebras diſſipandas

pandas multò nobis vtilior est, quàm omnium stellarum lumen.

Argumentum TERTIVM, Matth. 5. *Vos estis lux mundi.* At si Apostoli lux mundi sunt, quomodo prædicatio & Scripturæ Apostolorum non clarissimæ sunt?

RESPONDEO, Loquitur Dominus de luce exemplorum, probitatis, & morum: voluit enim Apostolos esse quædam exempla sanctitatis omnibus hominibus ad imitandum proposita. Quocirca subiicit continuò: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, et videant opera vestra bona.* Adhæc, si loqueretur Dominus de luce doctrinæ, non esset sensus, Apostolorum Scripturam esse facillimam ad intelligendum, sed intellectam illustrare mentem, & erudire de rebus altissimis, & tenebras errorum omnium effugare. Non tam enim illuminat, qui clarè loquitur, vel scribit, quàm qui, siue clarè, siue obscurè loquatur aut scribat, lumen veritatis in mente accendit, & tenebras errorum depellit.

Argumentum QVARTVM, 2. Petri I. *Habemus firmiorem propheticum sermonem, cui bene facitis attendentes tanquam lucerna lucenti in caliginoso loco.* RESPONDEO, hoc etiam loco Prophetarum voces vocari lucernam, non quia facilè intelligantur, sed quia intellectæ illuminant, & iter ostendunt ad Christum, qui est verus Sol iustitiæ.

Argumentum QVINTVM, 2. Corinth. 4. *Quod si opertum est Evangelium nostrum; in iis qui pereunt est opertum, in quibus Deus seculi excæcavit oculos infidelium, et nõ fulgeat eis illuminatio gloria Christi.* Fidelibus igitur omnibus Scriptura est aperta & facilis.

RESPONDEO, Apostolus non loquitur de intelligentia Scripturarum, sed de cognitione & fide in Christum, quam Apostoli prædicabant. Dixerat enim capite superiore, hoc esse discrimen inter vetus Testamentum & nouum, quòd in veteri homines non videbant mysteria Christi, incarnationem, passionem, &c. nisi per velamen figurarum & vmbRARUM. Id quod significabat velamen illud, quo Moses faciem suam tangebatur, cum loqueretur ad populum: at in nouo Testamento figuris omnibus iam impletis reuelata facie gloriam Domini speculamur, & non est anus nec puer Christianus qui non sciat Deum incarnatum, passum, &c.

Quo-

Quoniam igitur poterat aliquis petere; si ita est, cur tam multi post Euangelium prædicatum adhuc non credunt, & nihil vident, præsertim Iudæi, nisi umbras & figuras? Ideo subiungit Apostolus, quibusdam esse opertum Euangelium, quia oculi interni eorum pravis affectibus excæcati sunt. de quolibet dixit Dominus Ioan. 5. *Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis?* Porro, Deus huius seculi, non intelligitur Deus aliquis creator rerum corporalium, distinctus à Deo vero, ut Marcionistæ & Manichæi interpretabantur, ut hîc refert Chrysostomus, sed vel illud: *Huius seculi, coniungi debet, non cum Deus, sed cum Infidelium,* ut Ambrosius, Chrysostomus, & alij in hunc locum volunt. Augustinus lib. 21. contra Faustum, cap. 2. *Vel certè Deus huius seculi vocatur Diabolus, non quia sit Deus absolutè, sed quia est Deus infidelium, sicut Psalmo 95. dicitur, *Dij gèntium demonia.** Ita Augustinus lib. 21. contra Faustum, cap. 9. & Cyrillus apud OEcumenium.

Argumentum SEXTVM. Augustinus lib. 2. doctrinæ Christianæ, cap. 6. sic ait: *Magnifice & salubriter Spiritus sanctus ita Scripturas modificauit, ut locis apertioribus fami occurreret, obscurioribus autem fastidia detergeret; nihil enim ferè de illis obscuritatibus eruit, quod non planissimè dictum tibi reperiat.*

RESPONDEO, non frustra B. Augustinum addidisse illud. *Ferè;* nam quædam reperiuntur obscurissima, quæ nunquam in tota Scriptura explicantur, ut magis pars Apocalypsis, principium & finis Ezechielis, &c. Deinde hoc ipsum est valde difficile, inuenire nimirum id, quod vno loco obscurissimè dicitur, vbinam apertè dicatur; alioqui quomodo diceret eodem Augustinus in epist. 119. cap. 21. se plura nescire, quam ferè in sacris literis? Quid, quod illa etiam loca, quæ nobis videntur apertissima, alicui alteri obscura fortè videbuntur? Non igitur Scriptura sola sufficit dirimere controuersias.

Certè illa verba Matth. 26. *Hoc est corpus meum,* videntur nobis tam clara, ut non potuerit clarius loqui Euangelistæ. Zuinglianis videntur obscura & figurata. Et illa ibidem: *Bibite ex hoc omnes,* videntur clarissima, & nobis, & Lutheranis & tamen diuersissimè explicantur. Nos enim cum legamus Marc. 14. *Et biberunt ex eo omnes, quod de duodecim discipulis*

pulis intelligitur, Scripturam per Scripturam interpretantes, dicimus Dominum duodecim discipulis dixisse: *Bibite ex hoc omnes.* BRENTIVS verò in suis illis prolegom. dicit clarissimè, hîc præcipi non solum Apostolis, sed etiam aliis omnibus, ut ex calice Domini bibant. Et cum petimus, an etiam Turcæ, & Iudæi, & infantes bibere debeant? tum verò adiungunt glossam, *Omnes, id est, omnes fideles adulti.*

Argumentum SEPTIMUM. Summa totius Scripturæ, que in præceptis Decalogi, Symbolo, oratione Dominica, & Sacramentis consistit, habet in Scripturis apertissima testimonia, igitur tota Scriptura apertissima est.

RESPONDEO; Negatur consequentia, & antecedens. Consequentia quidem, quia etsi omnia aliquo modo ad illa reduci possint, tamen ipsa in se obscurissima sunt, ut patet de vaticiniis Prophetarum, de Canticis canticorum, de epistola ad Romanos, de Apocalypsi, &c. Antecedens autem esse falsum, certò certius est. Si enim tam clara testimonia extarent de omnibus articulis Symboli, omnibusque Sacramentis, omnes controuersie essent finitæ; cum tamen de singulis articulis Symboli, & singulis etiam Sacramentis controuersie sint grauissimæ, nec solum de his rebus Catholici cum hæreticis, sed etiam hæretici inter se diffideant.

Argumentum OCTAVUM. Ioannes Chrysostomus homil. 3. de Lazaro, ubi ostendit, Philosophos obscure loquutos, ita subiungit: *Apostoli verò & Propheta omnia contra fecerunt, manifesta, claraque, qua prodiderunt, exposuerunt nobis, sicuti communes orbis doctores, et per se quisque, discere possit ea qua dicuntur, è sola lectione.* Item hom. 3. in 2. ad Thesalonicenses: *Quamobrem, inquit, opus est concionatore? omnia clara sunt & plana ex Scripturis diuinis: sed quia delicatuli estis auditores, delectationem audiendo venantes, propterea concionatores quaritis.*

Respondeo, CHRYSOSTOMVS ad excutiendum torporem multorum, qui possent si vellèt magno cum fructu Scripturas legere, illis amplificationibus uti solet. Nam alioquin in iisdem locis affirmat, Scripturas esse difficiles. In homil. 3. de Lazaro ante verba citata, sic ait: *Quid igitur, inquit, si nō intelligamus ea qua continentur in libris? Maximè quidē, etiam si non intelligas illis recondita, tamen ex ipsa lectione*
multa

multa nascitur sanctimonia. Et infra testatur, se, cum dicit Scripturas esse faciles, loqui solum de historiis, & similibus rebus; ac ne ista quidem esse omnibus clara & facilia: *Sume inquit, librum in manus, lege historiam omnem, & quae non sunt, memoria tenens, & quae obscura sunt, parumq; mansueti, frequenter percurre. Quod si non poteris assidue atque lecturis inuenire quod dicitur, accede ad sapientiores, & ad doctorem.* Et in illa hom. 3. in 2. ad Thesal. post verba citata subdit: *Qua est ista obscuritas? disc, quaso, non historia sunt, nosti quae clara sunt, quid de obscuris rogas? Mille historiae sunt in Scripturis, dic mihi unam ex illis, sed non dices, praeterita sunt ista, & inania verba.* Item homil. 10. in Ioannem, arguit auditores, ut antequam ad concionem veniant, praeterlectionem, & quae obscura sunt notent, ut a concionatore replicationem accipiant. Denique homil. 44. in Ioannem clarissimè docet, Scripturas esse obscuras, ut supra dictum est.

Argumentum NONVM. Hoc est discrimen inter Testamentum vetus & nouum, quod in vetere, Scriptura erat signata, ut dicitur Isaia 29. in nouo autem est liber aperta, ut dicitur Apocalypsis 5. aperuit enim agnus occisus librum in cuius rei argumentum in morte Domini velum templi fissum est, Matth. 27. & confirmatur ex Hieronymo in cap. 44. Ezechielis, ubi ista loca Scripturae de ipsius Scripturae difficultate & facilitate exponit.

RESPONDEO, discrimen veteris Testamenti, & noui hoc consistere, quod tunc non solum sententiae Scripturarum, sed etiam mysteria Christi non intelligebantur, quae omnia tecta erant figuris. & propterea Isaia 29. dicitur librum signatum tam scienti literas, quam nescienti. At in nouo Testamento, quia Christus impleuit figuras, & prophetias, multi non intelligant sententias Scripturarum, intelligunt tamen ipsa mysteria redemptionis etiam rustici & mulieres. Quod autem neque Scripturae, neque Hieronymus loquitur de sententia Scripturae, patet tum ex Origene in homilia in Exodum, ubi dicit, adhuc nunc esse opus, ut agnus de templo Iuda aperiat nobis libros signatos: tum ex ipso Hieronymo, qui in epist. ad Paulinum de institut. Monachi, dicit, adhuc hodie manere velamen non solum in facie Moysis, sed etiam in facie Euangelistarum & Apostolorum, si consideremus

mus Scripturarum difficultatem; & propterea orandum cum Propheta: *Revela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.*

Argumentum DECIMUM, proprium Lutheri. Patres probant sententias suas ex Scriptura, sed nō debet probari, quod notius est, ex minus noto, igitur Scripturæ sunt clariore, quàm commentaria Patrum.

RESPONDEO, mirum est, cur Lutherus, qui tam sæpe sophistas reprehendit, nunc sophistam agere nō vereatur. Cùm enim Philosophi dicunt minus notum ex magis noto probandum esse, non loquuntur de notitia verborum, quæ in perspicuitate sententiæ consistit, quemadmodum dicimus, notioem esse, id est, faciliorem, & clariorem sententiã propriam, quàm figuratam: sed de notitia veritatis rei, quæ in eo posita est, ut quis intelligat id quod dicitur, esse verum. exemplo sint motus & vita. Nam si verba respicias, æquè facilè intelligitur hæc sententia, homo vivit, atque ista, homo movetur. Et tamen quod ad notitiam attinet veritatis rei, notius est hominem moveri, quàm vivere. Ita igitur Patres sententias suas Scripturarum testimoniis confirmant, quia notius est verum esse, quod in Scripturis habetur, quàm quod habetur in Patribus; & tamẽ iidem Patres commentariis suis Scripturas illustrent, quia verba Scripturæ sunt obscuriora, quàm verba Patrum.

Argumentum UNDECIMUM. Patres primæ Ecclesiæ sine commentariis Scripturas legerunt: & idem fecerunt postea omnes alij veteres; quorsum igitur nos novam istam semitam commentariorum ingredimur?

RESPONDEO, contrarium est verum, nec vllum exemplum Lutherus attulit, cùm nos innumerabilia possimus adferre. Aio igitur primos Patres, qui continuò post Apostolos fuerunt, non legisse commentaria, quia nulla erant: sed tamẽ adidisse commentaria viva, id est, Apostolos, & eorum discipulos, & non ex proprio ingenio Scripturas intelligere voluisse. Ita PAPIAS de seipso testatur apud Eusebium lib. 3. hist. cap. vii. & Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromatum, vbi enumerat præceptores suos Apostolorũ discipulos, & in iis præcipuè Panthenum. Deinde Iustinus & Irenæus, & alij cœperunt commetaria in divinas literas scribere, ut Hieronymus

R

testatur

testatur in libro de viris illustribus in Ioanne: & similiter ceperunt posteriores antiquiorum scripta euoluere; quod de Basilio & Gregorio scribit Ruffinus lib. II. hist. cap. 9. & Hieronymus de seipso præfatione commentar. ad Ephesios. Eadem de aliis omnibus ostendi posset, si opus esset.

CAPVT III.

Gravissima Proponitur quæstio de iudice controuer-
quæstio. *siarum; & simul differitur de sensibus*
Scripturarum.

*clausura scripturarum
in scriptis ab aliis
scriptis non est
in scriptis*

QUAM SCRIPTURAM obscuram esse, & interpretari indigere iam confiteri, sequitur alia quæstio. Num Scripturæ interpretatio ab vno aliquoabili, & communi iudice petenda sit, an vniuersi iusque arbitrio relinquenda? Quæ sanè gravissima quæstio est, & ex ea, quasi dependent omnes controuerfiæ. Scripturæ multi de hac quæstione, sed præcipuè Ioannes Driedo lib. 3. de Ecclesiast. dogmatib. Ioannes Cochlaus in libro de Scripturæ & Ecclesiæ auctoritate, Cardinalis Warmiensis lib. 2. & 3. contra Prolegomena Brentij, & Petrus de Soto in defensione suæ Confessionis, contra eadem Prolegomena Brentij, parte 2. & 3. necnon Martinus Peresius in libro de traditionibus assertionem 2. 3. 4. & 5. Michael Medina lib. 7. de reuera in Deum fide, & Melchior Canus lib. 2. de locis Theolog. cap. 6. 7. & 8.

Vt igitur in primis intelligatur, quid sit quod quaeritur, sunt aliqua prænotanda. Ac primùm de sensibus Scripturæ. Est enim Scripturæ diuinæ proprium, quia Deum habet auctorem, vt sæpenumero contineat duos sensus, literalem & historicum; & spiritualem siue mysticum: LITERALIS est quem verba immediatè præ se ferunt; SPIRITUALIS est qui aliò refertur, quàm ad id quod verba immediatè significant; quæ partitio ex Apostolo colligitur I. Corinth. 10. vbi dicit, omnia accidisse Iudæis in figura ad correctionem nostram. Et quæ ad literam dicuntur de egressu Iudæorum ex Ægypto, de transitu maris, de manna, quod pluit in deserto,

*Scriptura diuina
est litteralis &
historica*

de aqua, quæ fluxit è petra, spiritualiter accommodat Christianis. Quos etiam duos sensus significatos esse per librum scriptum intus, & foris, de quo agitur Apocalyp. 5. & Ezech. 2. docet Hieronymus in caput secundum Ezechielis.

PHILO in libro de vita Theorica supplicum, & NAZIANZENSIS ad Nemesium, literalem comparant corpori, spiritua- literalem sensu corpori
spiritua-
lem animam,
lem animæ: & sicut Verbum Dei genitum habet naturam di-
uinam inuisibilem, & humanam visibilem: ita verbum Dei
scriptum habet sensum externum & internum. Esse autem
hoc proprium folius diuinæ Scripturæ, docet B. Gregorius
lib. 21. moralium, cap. 1.

Porro literalis est duplex; alius SIMPLEX, qui consistit in intuitu duplex
simplex et figuratus
proprietas verborum; alius FIGURATIVUS, quo verba trans-
feruntur à naturali significatione ad alienam. Et huius tot sunt
genera, quot sunt genera figurarum. Cùm Dominus Ioan. 10.
dicit: Alia oues habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, &c. sensus
literalis est, sed figuratus, alios homines, præter Iudæos, con-
gregandos in Ecclesiam. quod propriè dictum est Ioan. 11. vt
filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in vnum. Vide de
his figuratis locutionibus Augustinū lib. 3. de doctrina Chri-
stiana.

Spiritualis autem sensus à recentioribus Theologis di-
stinguitur triplex, allegoricus, tropologicus, anagogicus. spiritualis ad triplex
allegoricus tropologicus
anagogicus
ALLEGORICVM vocant, cùm verba Scripturæ, præter lite-
ralem sensum, significant aliquid in nouo Testamento, quod
ad Christum, vel Ecclesiam pertineat; quomodo Abraham,
qui reuera ad literam habuit duas vxores, vnam liberam, &
vnam ancillam, & duos filios, Isaac, & Ismaël, Deum aucto-
rem duorum Testamentorum, & Patrem duorum populo-
rum significauit, vt Apostolus explicat, Galat. 4. TROPOL O-
GICVM appellant, cùm verba aut facta referuntur ad ali-
quid significandum, quod pertineat ad mores. Quomodo;
Non alligabis os boui trituranti, Deut. 25. quod intelligitur
ad literam de veris bobus, significat spiritualiter non debere
prohiberi concionatores, quin victum accipiant à populo,
vt Apostolus explicat I. Corinth. 9. ANAGOGICVM vocant,
cùm verba aut facta referuntur ad significandam vitam æ-
ternam. Quomodo illud Psal. 94. Quibus iuravi in ira mea,
si introibunt in requiem meam, quod ad literam intelligitur

de terra promissionis, spiritualiter etiam refertur ad vitam æternam, vt Apostolus explicat Hebr. 4.

Hæc distinctio spiritualium sensuum à veteribus non semper obseruatur. Etsi enim agnoscunt, quantum ad rem attinet, hos omnes sensus, tamen interdum omnes vocant allegorias, vt BASILIVS initio hom. 9. exam. & Augustinus lib. de vtilit. cred. cap. 3. Porro HIERONYMVS in epist. ad Hebr. biam, quæst. 12. nomine tropologici comprehendit etiam allegoricum: & è contrario in cap. 4. Amos, nomine allegorici comprehendit tropologicum.

Ex his sensibus, literalis inuenitur in omni sententia, tam veteris, quàm noui Testamenti. Nec est improbabile, interdum plures literales in eadem sententia reperiri, vt B. AVGVSTINVS docet multis in locis, & præsertim lib. 12. Confess. cap. 26. lib. 11. ciuit. Dei, cap. 19. & lib. 3. de doctrina Christ. cap. 27. At spiritualis inuenitur quidem omnis in vtroque Testamento. Nam de Testamento veteri nemo dubitat, quin habeat sensum allegoricum, tropologicum, & anagogicum: & Testamento nouo idem sentiunt permulti, & meritò. Nam Allegoricè exponit Augustinus Tract. 122. in Ioan. illam scripturam piscium, quando scindebatur rete, Luc. 5. Anagogicè autem illam, quando rete non scindebatur, Ioan. 21. Et similiter Tract. 124. in Ioan. allegoricè exponit, quod dictum est Petro: *Sequere me*: & anagogicè, quod dictum est de Ioanne, *Sic eum solo manere*, Ioan. 21. Tropologicè autem exponit ipse Dominus Ioan. 13. illam suam humilitatem, qua discipulorum pedes lauit.

Sed quamquam hæc ita se habeant: tamen non inuenitur spiritualis sensus in omni sententia Scripturæ, nec in Testamento veteri, nec in nouo. Illud enim: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*, Deuter. 6. & Matth. 22. & similia præcepta, non habent nisi vnum sensum, id est, literalem: vt rectè docet Cassianus collat. 8. cap. 3. His ita constitutis conuenit inter nos & aduersarios, ex solo literalis sensu perhibere argumenta efficacia: nam eum sensum, qui ex verbis immediatè colligitur, certum est, sensum esse Spiritus sancti. At sensus mystici & spirituales varij sunt, & licet ædificentur, cum non sunt contra fidem, aut bonos mores, tamen non semper constat, an sint à Spiritu sancto intenti. Quocirca B. AVGVSTINVS

*ex solo literalis sensu
debet argui magis
inuenit efficacia*

B. AVGVSTINVS in epist. 48. ad Vincentium, meritò ridet Donatistas, qui ex illis verbis mysticè explicatis: Indica mihi vbi pascas, vbi cubes in meridie. colligebant Ecclesiam Christi in sola Africa remansisse. HIERONYMVS quoque in commentario cap. 13. Matthæi docet, fidei dogmata ex mysticis sensibus non posse efficaciter confirmari.

De ipso autem sensu literali duabus de causis interdum dubia oriuntur. Prior est, verborum ambiguitas, qualis cernitur in illo Matth. 26. Bibite ex hoc omnes. Illud, omnes, est ambiguum: nescitur enim, an omnes homines absolute significet, an omnes fideles tantum, an omnes Apostolos. Posterior & grauior, est verborum proprietates. Cùm enim literalis sensus modò sit (vt diximus) simplex, modò figuratus, dubium est in multis locis, an sensus verus sit simplex, an figuratus. Illud enim Matth. 26. Hoc est corpus meum: Catholici volunt accipi simpliciter secundum verborum proprietatem, Zuingliani autem per figuram Metonymiam. Et ex hac causa in grauissimos errores aliquando nonnulli inciderunt. Exemplo sit Origenes, qui propterea errauit, quod quæ accipienda erant simpliciter, accepit figuratè, vt Hieronymus docet in epistola ad Pammachium de erroribus Ioannis Hierosolymitani, vbi dicit, Origenem sic Paradisum terrestrem allegorizare, vt historiam auferat veritatem, dum pro arboribus, Angelos, pro fluminibus, virtutes cœlestes intelligit; & tunicas pelliceas Adæ & Euæ, corpora humana interpretatur, quasi ante peccatum sine corpore vixerint.

Alij è contrario lapsi sunt, quod simpliciter & propriè acceperint, quæ erant accipienda figuratè, vt Papias, & qui eum sequuti sunt, Iustinus, Irenæus, Tertullianus, Lactantius, alijque nonnulli, qui quæ dicuntur Apocalyp. 20. de noua Hierusalem, & mille annis, quibus regnaturi sunt Sancti cum Christo, hîc in terris implenda existimauerunt. quorum errorem reprehendit Hieronymus præfatione libri 18. in Isaiam, & in cap. 36. Ezechielis, & Augustinus libro 20. ciuit. Dei, cap. 7.

Conuenit etiam inter nos & aduersarios, Scripturas intelligi debere eo spiritu, quo factæ sunt, id est, Spiritu sancto. Quod Apostolus Petrus epist. 2. cap. 1. docet, cùm ait: Hoc primum intelligentes, quod omnis prophetia Scriptura propria

interpretatione non fit. Non enim humana voluntate allata est aliquādo prophetia, sed Spiritu sancto inspirati locuti sancti Dei homines. Vbi B. Petrus probat, non debere exponi Scripturas ex proprio ingenio, sed secundum dictamen Spiritus sancti, quia non sunt scriptæ humano ingenio, sed et inspiratione Spiritus sancti.

TOTA IGITUR quæstio in eo posita est, vbi sit iste Spiritus. Nos enim existimamus, hunc Spiritum, etsi multis privatis hominibus sæpe conceditur, tamen certò inveniatur in Ecclesia, id est, in Concilio Episcoporum confirmato à summo Ecclesiæ totius pastore, siue in summo pastore cum Concilio aliorum pastorum. Non enim disputare volumus hoc loco de summo Pontifice & Conciliis, an solus Pontifex possit rem definire, & an solum Concilium, de hoc enim loco agemus. Sed hîc in genere dicimus, iudicem veri sensus Scripturæ & omnium controuersiarum, esse Ecclesiam, id est, Pontificem cum Concilio, in quo omnes Catholici conveniunt; & habetur expressè in Concilio Tridentino, sess. 4.

At hæretici omnes huius temporis docent, Spiritum sanctum, Scripturæ interpretem, non esse alligatum Episcopis vel ulli hominum generi, & ideo vnumquemque iudicem esse debere, siue spiritum suum sequendo, si ipse donum interpretationis habeat, siue alicui alteri adhæredo, quem eodem dono præditum viderit. LUTHERVS præfatione assertionum suorum articulorum apertè nos remittit ad spiritum, quem quisque habuit, dum Scripturas diligenter legit. Et in art. 37. ex illis 500. quos Cochleus collegit ex libris Lutheri, sic ait: *Capite hoc Evangelium, quia neq; Papa, neq; Conciliis, neq; ulli hominum commissum est, ut constituat, & cõcludat, quid sit fides. Ideo debeo dicere; Papa, tu conclusisti cum Concilio, nunc habeo ego iudicium, an acceptare queam nec ne. Quæres? quia non stabis pro me, & respondebis pro me, quando debeo mori. Et falsam doctrinam nemo iudicare potest, nisi spiritualis homo. Ideo res est insana, quod Concilia concludere & statuere volunt, quid credendum sit: cum sæpe nullus vir sit, qui divinum spiritum vel modicum olfecerit. Idem confirmat in assertionibus articuli 27. 28. & 29.*

PHILIPPVS in locis, capite de Ecclesia, videtur quidem aliquid Ecclesiæ tribuere: sed reuera totum iudicium vnicuique

que priuato homini relinquit: *Quis, inquit, erit iudex, quando de Scriptura sententia dissensio oritur, cum tunc opus sit Voce dirimentis controuersiam? Respondeo, ipsum Verbum Dei est iudex, & accedit confessio vera Ecclesia.* Hæc ibi. Tamen infra, cum docet per veram Ecclesiam non intelligi Prælatos Ecclesiar, nec maiorem partem fidelium, sed paucos illos, qui cum verbo Dei consentiunt, omnia tenebris inuoluit, & vnumquemque iudicem facit. Nec enim iudicare possum, quæ sit vera Ecclesia, nisi prius iudicem, quæ sit sententia congruens cum verbo Dei: *Est, inquit, dissimilitudo aliqua iudiciorum Ecclesiar, & iudiciorum politicorum. Nam in politicis aut Monarcha solus auctoritate sua pronunciat, aut in senatu valet sententia maioris partis: sed in Ecclesia valet sententia congruens cum verbo Dei, & confessio piorum, siue sint plures, siue pauciores impiis.* Vide plura in loco de notis Ecclesiar.

Similiter BRENTIUS docet in confessione Wirtembergica, capite de sacra Scriptura: & copiosius in Prolegomenis contra Petrum à Soto, vbi duo dicit. Primò: *Non licet, inquit, in causa aterna salutis alienæ sententiæ ita inharere, & eam sine nostro ipsorum iudicio amplectamur.* Secundò addit: *Ad vnumquemque hominem priuatum pertinet, de doctrina religionis iudicare, & veram à falsa internoscere. Sed hoc interest inter priuatum & principem, quod ut priuatus priuatum, ita princeps publicam habet de doctrina religionis potestatem iudicandi & decidendi, &c.* Et toto ferè libro hæc duo probare nititur, quod princeps secularis teneatur cogere subditos, etiam mortis supplicio ad eam fidem, quam ipse iudicat esse veram: & simul quòd subditi obligentur sequi proprium iudicium, non alienum, cuiuscunque sit: nec aduertit Brentius; quàm sint hæc absurda, & pugnantia, vt teneatur princeps iubere, & subditi teneantur non obedire. Nec illud aduertit, si hæc sententia vera sit, rectè facturum Cæsarem, & alios Catholicos Germaniæ Principes, si etiam mortis supplicio cogant omnes Lutheranos ad fidem Catholicam.

IOANNES CALVINVS lib. 4. institut. cap. 9. §. 8. 12. & 13. Conciliorum, etiam maximè generalium, definitiones ad

amissim Scripturarum examinari iubet; proinde priuato
homines iudices facit in causa fidei, non solum Patrum, sed
etiam Conciliorum, nec vllum omnino relinquit Ecclesie
commune iudicium. Denique MARTINVS KEMNITIVS
in examine 4. sess. Concilij Tridentini, ceterique omnes hu-
ius temporis hæretici, auctoritatem interpretandæ Scrip-
turæ, ab Episcoporum Conciliis, ad priuatorum hominum spi-
ritum deducunt.

In 1. 2. Scribit. facit libros

Syluarius. Vide Aug. de ciuit. 1. 3. c. 17

CAPVT IV.

Adferuntur testimonia ex Testamento Ve-
teri pro sententia Catholicorum.

ROBATUR nunc sententia Catholicorum; pro-
mò, testimoniis Testamenti veteris. PRIMVM tes-
timonium habetur Exod. 18. ibi enim legitur
quod cum cœpisset populus Dei redigi ad quor-
dam formam Ecclesiasticæ Reipublicæ, sedebat Moses tan-
quam princeps & caput illius Ecclesie, & ad omnia dubia cir-
ca legem Domini exorta respondebat, nec homines remitte-
bat ad spiritum aliquem reuelantem. Ibidem; Cum confu-
tuisset iuxta consilium soceri sui minores magistratus, qui
populum iudicarent, semper tamē sibi referuabat dubia cir-
ca religionem: nimirum vt intelligeremus, vnum esse debere
commune tribunal, à quo omnes petant diuinæ legis inter-
pretationem, & cui omnes simpliciter acquiescant.

Hoc argumentum à quibusdam eludi solet, quod dicunt
Mosen fuisse Principem politicum, non Pontificem, aut
Sacerdotem, cum Aaron esset Pontifex summus. Et pro-
pterea ex hoc loco non posse concludi, iudicium de rebus
fidei pertinere ad Pontifices, sed potius aliquo modo perti-
nere ad Reges. RESPONDEO, Mosen fuisse Pontificem
quidem summum, & Aarone maiorem, non quidem orbis
narium, cui succederetur, is enim vnus tantum esse pote-
rat, & ille erat Aaron, sed extraordinarium à Deo specialiter
constitutum, Sicut in nouo Testamento Apostoli om-
nes, non quidem maiores, nec omnino pares, sed tamen ali-
quo modo æquales Petro erant in Ecclesiastica potestate, vt

CYPRIANVS docet in tractatu de simplicitate Prælatorū: cum hoc tamen discrimine, quod Petrus ordinarius erat pastor totius Ecclesiæ, cui soli succedi debebat, reliqui extraordinarij, quibus non erat in illa potestate succedendum. Quod autem Moses fuerit sacerdos, testatur Dauid cum ait in Psalmo 98. *Moses & Aaron in sacerdotibus eius, & Samuel inter eos, qui inuocant nomen Domini.*

SED, inquit, dicitur sacerdos Moses, quia erat vir primarius, quo modo 2. Reg. 8. legimus, filij Dauid sacerdotes erant. AT contra, quia si hoc loco viri primarij dicerentur sacerdotes, etiam Samuel, qui erat vir primarius, fuisset vocatus sacerdos. Quod tamen non fecit Dauid, qui sciebat, Samuelem non fuisse sacerdotem, sed iudicem tantum: non enim descendit ex familia Aaron, sed Core, consobrini eius, 1. Paralip. 6. Verè autem & propriè fuisse Mosen sacerdotem, patet ex lib. Exodi cap. 28. & 29. vbi Moses exercet omnia munera sacerdotalia. Siquidem sacrificat, docet, consecrat vestes, & quod maius est, Pontificem & sacerdotes inungit & initiat. Quocirca Mosen propriè sacerdotem fuisse, docent omnes ferè veteres; PHILo lib. 3. de vita Mosis extremo; Dionysius cap. 5. Eccles. hierar. Nazianzenus in oratione habita coram Gregorio Nysseno; AVGVSTINVS in Psal 98. Hieronymus lib. 1. in Iouinianum, vbi etiam ostendit, Samuelem non fuisse sacerdotem.

SECVDVM testimonium habetur Deuter. 17. vbi lex generalis fertur: *Si difficile atque ambiguum apud te iudicium esse perspexeris, inter causam & causam, lepram & non lepram, & iudicum intra portas tuas videris Verba variari; surge, & ascende ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus. Veniesque ad sacerdotem Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit illo tempore, quaresq; ab eis, qui indicabunt tibi iudicij Veritatem. Et facies quodcunque dixerint, qui præsumt loco quem elegerit Dominus, & docuerint te iuxta legem eius, sequerisq; sententiam eorum, nec declinabis ad dexteram, neq; ad sinistram. Qui autem superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, ex decreto iudicis morietur.* Hic etiam valde clarè non remittuntur dubitantes ad spiritum suum, sed ad iudicem viuum, id est, summum sacerdotem.

R 5

Sed

Sed obiicit BRENTIVS, Præceptum esse conditionale quia additur: *Facies quodcumque dixerint, qui præsumunt locum & docuerint te iuxta legem eius.* Videtur enim ex hoc loco colligi, non esse standum iudicio summi sacerdotis, nisi præferat testimonium legis diuinæ. RESPONDEO, Illud: *Et docuerint te, etc.* non esse nisi in editione vulgata, quam Luterani non recipiunt, nec sonare conditionem, sed assertionem siue promissionem: non enim voluit dicere; *Stas iudicio sacerdotis, si docuerit te secundum legem: tunc enim fuissent homines magis dubij & perplexi quam antea: nec opus fuisset ire ad sacerdotem, si ipsi potuissent ex lege Domini per se iudicare causam suam.* Immò tunc non sacerdos fuisset iudex, sed ipsi; quippe qui de sententia sacerdotis iudicaturi erant. igitur illa conditio est, sed promissio. vult enim Dominus iudicum reddere populum, qui sacerdotis iudicio acquiescere quod facit, cum affirmat iudicaturum eum secundum legem suam.

SECUNDO obiicit BRENTIVS, hoc loco non solum sacerdotem, sed ad iudicem etiam remitti eos qui dubitant iudicem autem fuisse politicum principem. RESPONDEO, Nomine iudicis posse hinc intelligi Principem sacerdotum, nam in Hebræo est: *Ascende ad sacerdotes & ad iudicem* quasi diceret, ad concilium sacerdotum, & eorum Principem summum sacerdotem. Dico secundo; si intelligamus nomen iudicis politicum principem, hinc esse distincta officia. Nam sacerdoti tribuitur sententia definitiua, iudici autem executionio in contumaces: *Qui superbierit, inquit, nolens obedire sacerdotis imperio, ex decreto iudicis moriatur.*

TERTIO obiiciunt, hinc non agi de dubiis religionis, sed de politicis. RESPONDEO, falsum esse; nam lex generalis est de omnibus dubiis, quæ ex lege oriebantur. Præterea occasio huius legis fuit propter eos, qui seruiunt Diis alienis, ut patet ex initio capituli. Seruire autem Diis alienis, contra religionem est.

TERTIVM testimonium est Eccles. 12. *Verba sapientum sicut stimuli, & sicut clavi in altum defixi, quæ per magistrorum consilium data sunt à pastore & no. His amplius, fili mi, non requiras.* Hoc loco Salomon docet, non esse ulterius inquirendum, sed acquiescendum penitus, quando sententia data

est à summo pastore, adiuncto præsertim consilio sapientum. Quod si hæc dicuntur de sacerdote veteris Testamenti, quanto magis dici possunt de sacerdote Testamenti noui, qui longè maiores promissiones à Deo accepit?

QUARTVM testimonium est Aggæi 2. *Hac dicit Dominus Deus exercituum; interroga sacerdotes legem. Malach. 2. Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum est.* Ex quibus verbis intelligimus, non esse priuatorum hominum iudicare de sententia legis Domini, sed sacerdotis, qui cum sit Angelus, id est, nuntius Dei, ad eum pertinet ex officio explicare sententiam Dei.

ACCEDAT VLTIMO illud ex lib. 2. Paralip. cap. 19. vbi sic loquitur ad sacerdotes Rex optimus Iosaphat: *Omnem causam, qua uenerit ad uos fratrum uestrorum, qui habitant in urbibus suis, inter cognationem & cognationem, ubi cunque questio est de lege, de mandato, de caremoniis, de iustificationibus, ostendite eis, ut non peccent in Dominum. Amarias autem sacerdos & Pontifex uester, in his, qua ad Deum pertinent, præsidebit: porro Zabadias filius Ismaël, qui est Dux in domo Iuda, super ea opera erit, qua ad Regis officium pertinent.* Vides hîc, quàm clarè Rex distinguat officium Pontificis ab officio Regis, & soli Pontifici tribuat iudicium de dubiis legis.

CAPVT V.

Idem probatur ex Testamento nouo.

AM verò ex nouo Testamento PRIMVM testimonium est Matth. 16. *Tibi dabo clauas regni cælorum, &c.* Per istas enim clauas non solum intelligitur potestas soluendi à peccatis, sed etiam ab omnibus aliis vinculis, & impedimentis, quæ nisi tollantur, non potest intrari in regnum cælorum. siquidem promissio generalis est; nec dicitur, *Quemcunque soluetis*, sed, *Quodcunque soluetis*, ut intelligamus, nodos omnes, seu legum, dispensando, seu peccatorum, & pœnarum, relaxando, seu dogmatum & controuersiarum, explicando, à Petro, eiusque successoribus solui posse. Sed de hoc loco in 1. lib. de summo Pontifice plura dicemus.

ALTF-

ALTERVM testimonium esse potest illud Matth. 18. *Si ecclesiam non audierit, sit tibi veluti ethnicus & publicanus*. Est autem hoc loco obseruandum, hîc quidem Dominus loqui de iniuriis, quas vnus ab alio patitur; sed à maiori intelligendum etiam esse de iniuriis, quæ fiunt in totam Ecclesiam, & in Deum, qualis est hæresis. Qui enim iubet de adulterum ad Ecclesiæ iudicium, multo magis hæreticum. Non autem potest fieri, vt deferantur ad congregationem omnium fidelium; igitur nomine Ecclesiæ intelligi debet Prælatum, vt Chrysostomus exponit, vel (vt alij malunt) Prælatum congregationis. Vt enim homo non loquitur, neque audit nisi per caput, & tamen totus homo dicitur loqui, & audit ita Ecclesia per suos Prælatos audit, & loquitur. Si ergo Ecclesiam, id est, Ecclesiæ pastores non audit, debet esse ethnicus & publicanus, sequitur pastorum esse vltimum iudicium.

TERTIVM testimonium Matth. 23. *Super cathedram si sederunt Scribae & Pharisei, quacunque dixerint vobis, uate & facite, secundum opera eorum nolite facere.* Vbi tria; PRIMO, toto illo capite Dominum reprehendere Scribarum & Phariseorum; & quia poterant infirmi colligere, non esse credendum Prælati qui malè viuunt, in initio capitis apertè docere voluisse, non obstante mala Prælatorum, sequendam esse eorum doctrinam. SECUNDO nota, cum CYPRIANO lib. 4. epist. 9. nunquam Dominum neque Apostolos in tota Scriptura reprehendisse Pontifices & sacerdotes Iudæorum, nominando eos Pontifices & sacerdotes, sed solum sub nomine Scribarum & Phariseorum ne viderentur reprehendere cathedram & sacerdotium, & intelligeremus, semper deberi honorem sacerdotio & pontificatui, etiam si fortè persona, quæ in cathedra sedet, sit minus bona. Ex quo intelligimus hæreticos huius temporis passim in Episcopos & sacerdotes, & præcipuè in ipsum summum Ecclesiæ Pontificem inuehuntur, nihil habere commune cum moribus Domini & Apostolorum. TERTIO nota quod Dominus de cathedra Moysis dicit, intelligi à fortè de cathedra Petri. Sic enim veteres intellexerunt, & præcipue AVGVSTINVS in epist. 165. *In illum, inquit, ordinem Episcoporum, qui ducitur ab ipso Petro & usque ad Anastasium, qui natus*

eandem cathedram sedet, etiam si quisquam traditor per illa tempora subrepsisset, nihil praeiudicaret Ecclesiae, & innocentibus Christianis, quibus Dominus providens ait, de praepositis malis: Quae dicunt, facite; quae faciunt, facere nolite.

QUARTVM testimonium Ioan. vii. *Simon Petre, pasce oves.* Hic etiam sunt annotanda tria. PRIMO, quod dicitur Petro, dici etiam successoribus: nec enim providere voluit Christus Ecclesiae ad annos XXV. tantum, sed quousque mundus duraret. SECUNDO, illud (*pasce*) intelligi praecipue de doctrina: sic enim pascentur oves rationales, Hierem. 3. *Dabo vobis pastores iuxta cor meum, & pascent vos scientia & doctrina.* TERTIO, illud (*oves*) significare omnes Christianos: qui enim non vult pasci à Petro, non est ovis Christi.

Ex his efficitur, Petro & successoribus eius singulariter commissum esse, ut doceant omnes Christianos. Id autem non potest commodius intelligi, quam hoc modo, ut dicamus, commissum esse Petro & successoribus, ut doceant omnes, quid circa doctrinam fidei tenendum sit. Nam si id intelligamus tantum de concionibus, nunquam implebitur hoc praecipuum; nec enim potest Pontifex omnibus hominibus concionari, nec est opus, cum sint in singulis Ecclesiis, qui concionentur.

Si etiam intelligamus solum de concione, & commentariis in sanctas literas, ut quos Pontifex non potest verbo docere, doceat per scripta commentaria, reprehendemus plurimos sanctissimos Pontifices, qui nihil tale fecerunt: Ergo loquitur Dominus de singulari officio docendi rotam Ecclesiam, constituendo, ac decernendo quid ab omnibus sit credendum. Atque ad hunc modum intellexit hunc locum B. HIERONIMVS in epist. ad Damasum, de nomine Hypostasis, petens enim à Pontifice controuersiae cuiusdam explicationem circa fidem: *A pastore, inquit, praesidium ouis flagito.*

QUINTVM testimonium Lucae 22. *Rogavi pro te, ut non deficiat fides tua, & tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos.* Ex hoc loco, Romanum Pontificem ex cathedra docentem, non posse errare, deducit B. BERNARDVS epist. 190. ad Innocentium, & ante eum LVCIVS I. in epist. I. ad Episcopos Hispaniae & Galliae. FELIX I. in epist. ad Benignum. MARCVS in epist. ad Athanasium. LEO I. serm. 3. de assumptione sua

sua ad Pontificatum. LEO IX. in epist. ad Petrum Antiochum Patriarcham. AGATHO in epist. ad Constantinum Imperatorem, quæ lecta est in VI. Synodo, act. 4. deinde a toto Concilio approbata. PASCALIS II. in Concilio Romano, apud Abbatem Urspergensem in Chronico, quod addo, velint nolint hæretici, Innocentium III. cap. Martini de Baptismo & eius effectu. Si ergo Romanus Pontifex re non potest ex cathedra docens, certè iudicio eius ascendendum est, & ipse esse debet summus iudex.

SEXTVM testimonium est Act. 15. ibi enim legimus, quæ orta esset quæstio gravis de fide, an seruanda esset lex ad gentibus conuersis, non fuisse remissos vnumquemque Spiritum suum, sed ad Concilium Hierosolymæ habitum, cui Petrus præerat, & Petrum omnium primum in Concilio loquutum, deinde Iacobum sententiam Petri confirmasse, & sic quæstionem solutam, illis verbis: *Visum est Spiritui sancto & nobis, &c.* Quibus ostendunt, sententiam Concilij, cui præest Petrus, sententiam esse Spiritus sancti. Eodem in fine capitis legimus, Paulum quocumque ibat, precipere solitum, vt seruarent decretum illius Concilij, & vt acquiescerent, & non vellent ipsi de sententia Concilij dicare.

SEPTIMVM est in epist. ad Galatas cap. 2. *Ascendi Iacobus, Paulus, Hierosolymam cum Barnaba, & contuli cum illis Euangelium quod prædico in gentibus: seorsum autem ueni, & uidebantur aliquid esse, ne forte in vanum currerem, & non currissem.* Quinam autem essent illi, quibuscum contulit, inferius explicat, dicens fuisse Petrum, Iacobum & Ioannem. Quem locum explicantes TERTULLIANVS lib. 4. in Apologiam, B. HIERONYMVS in epist. 89. ad Augustinum, & est II. inter epistolas Augustini, & AVGVSTINVS lib. 28. contra Faustum, cap. 4. disertè affirmant, Ecclesiam non esse Paulo credituram, nisi eius Euangelium à Petro confirmatum fuisset: Ergo Petri erat tunc, & proinde successoris nunc, de doctrina fidei iudicare.

OCTAVVM testimonium I. Cor. 12. *Alij datur per spiritum sermo sapientia, alij sermo scientia, alij interpretatio sermonum, alij prophetia, etc.* Hic apertè dicitur, non dari omnibus fidelibus spiritum interpretandi Scripturas. Et præterea

*¶ Si quis confirmat
non laqueum est
Ideo magis Paulus
Nec sua doctrina
nollet in dicitur
Deo, a quo cum Iacob
accipiat Paulus.*

constat ex illo 2. Pet. 1. *Omnia prophetia Scriptura propria interpretatione non fit*, non posse sine spiritu interpretandi bene Scripturam exponi. Igitur euidenter colligitur, non esse iudicem veri sensus Scripturæ ullum hominem priuatum. Quid enim faciet, qui spiritum non habet? immo quis erit certus, se habere hunc spiritum, cum sciamus, non dari omnibus, & non sciamus quibus detur? Restat igitur, ut iudicem agnoscamus solam Ecclesiam, de qua dubium esse non potest, quin habeat Spiritum Dei, & filios suos sine errore doceat, cum sit columna & firmamentum veritatis. Id quod etiam LUTHERVS in lib. de potestate Papæ, his verbis confitetur (quidquid alibi scripserit, ut miro modo varius & instabilis fuit) *De nullo priuato homine certi sumus, habeat nec ne reuelationem Patris: Ecclesia autem ipsa est, de qua dubitare non licet, &c.* Porro Ecclesia non aliter loquitur, quam per os pastorum ac doctorum, ac præcipuè in generali Concilio congregatorum.

At, inquit, ille est certus se habere, qui petit; scriptum est enim: *Quanto magis Pater Vester dabit spiritum bonum petentibus se.* Lucæ II. & Iacobi I. *Si quis Vestrū indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus abundanter.* RESPONDEO, in his & similibus locis Dominum loqui non de spiritu interpretationis, qui est gratia quædam gratis data, sed de spiritu Fidei, Spei, Caritatis, & Sapientiæ necessaria ad salutem. Ut enim B. AVGVSTINVS docet tract. 73. 81. & 102. in Ioan. non impetrat oratio infallibiliter, nisi id quod est necessarium, vel vtile ad salutem ei, qui orat. Porro donum interpretandi, sicut donum linguarum & miraculorum, & alia ibidem enumerata, non semper sunt utilia ei, qui illa habet.

Sicut igitur spiritum loquendi linguis, vel faciendi miracula, non possumus semper impetrare, etiam si scriptum sit: *Dabit spiritum bonum petentibus se*, ita nec spiritum interpretationis. Nam alioqui posset fieri, ut totum corpus Ecclesiæ esset vnum membrum, id est, omnes essent oculi, omnes manus, &c. contra Apostolum, Rom. 12. & I. Cor. 12. PRAETERTEREA etiam si Dominus in illis locis loqueretur de dono interpretandi, adhuc non esset certus quicumque petit, se illud habere, quia non est certus, an bene petat; scriptum est enim?

Petitio,

Petit, & non accipitis, eò quòd malè petatis. Iacob. 4. alioquin cum spiritum istum petant Lutherani, petant Anabaptistae, petant Zuingliani, vnde est, quòd diuersissimos & inter pugnantes spiritus accipiunt, si omnibus petentibus datur le vnus & verus Spiritus sanctus?

NON VM testimonium est I. Ioan. 4. *Carissimi, nolite omni spiritus credere, sed probate spiritus, si ex Deo sunt. Multi enim pseudoprophetae exierunt in mundum.* Spiritus hominum priuatorum probandus est, an ex Deo sit; multi enim iactant Spiritum sanctum, qui agitantur spiritu vertiginis & mendacij, vt dicitur 3. Reg. vlt. 2. Paral. 18. Isai. 19. & 29. Igitur non test priuatus spiritus esse iudex. Quomodo enim erit iudex cum de ipso adhuc iudicandum sit?

Quare si quis illud: *Hoc est corpus meum*, exponet per se, significat corpus meum, quia sic ei spiritus reuelat, adhuc est quæstio definita. Nam Ioannes monet, vt illum spiritum probemus, an sit ex Deo, ne potius fortè sit spiritus vertiginis. Non autem potest probari ex Scriptura, vt ipsi volunt, sed de Scripturæ ipsius sententia hoc loco dubitamus, ergo debet probari ex conformitate ad spiritum eorum, quos confitentur habere: tales autem sunt Prælati in Concilio legitime congregati. Legimus enim Act. 15. Concilium dixit: *Visum est Spiritui sancto & nobis.* talis etiam Pontifex in synagoga thedra docens, quem ostendimus semper à Spiritu sancto non rigi, vt errare non possit: tales etiam fuerunt Apostoli & alij qui fideles, quos certum est Spiritum sanctum habuisse.

Neque id CALVINVS negare potest, quippe qui in hoc modum ratiocinatur in Instit. lib. I. cap. 9. §. I. contra Swerdium, qui solum spiritum volebat iudicem, repudians Scripturis. Si spiritus iste esset bonus, idem esset cum spiritu Apostolorum, & primorum fidelium: at spiritus illorum non volebat esse iudex, Scripturis contemptis. Sed ita etiam contra Calvinum & alios hæreticos argumentamur, Spiritus ipsorum esset bonus, esset idem cum spiritu Apostolorum & primorum fidelium, sed spiritus illorum non volebat esse iudex, sed recurrebat ad Petrum, & ad Concilium, & eorum sententiæ acquiescebat, vt supra ostendimus ex Act. 15. vt videtur spiritus istorum, qui se iudicem constituit, non esse spiritum bonum.

CAPVT VI.

Idem probatur ex consuetudine Ecclesie.

ROBATUR TERTIO ex praxi Ecclesie; Nam in omnibus seculis in Ecclesia exorta sunt noua dubia, & semper eodem modo terminata sunt, nimirum iudicio Pontificis Romani, & Episcoporum qui tunc erant; non rectè autem fieri, quod vniuersa Ecclesia fecit semper, & facit, dicere aut scribere, insolentissimæ infantiæ est, vt Augustinus ait in epist. 118.

Et Nota, nos non tantùm dicere, fuisse omnes causas iudicatas per Pontificem Romanum & Episcopos, sed per Pontificem Romanum & Episcopos, qui tunc erant. Nunquam enim propter vllam dubitationem iudicandam creati sunt nouus Papa & noui Episcopi. id quod dicimus propter Confessionistas, qui in Confessione Augustana art. 28. fatentur, ad Episcopos pertinere, discernere veram doctrinam à falsa. Sed cùm petimus, cur ergo non acquiescant Concilio Tridentino? Respondent, istos, qui nunc sunt, non esse Episcopos, sed hostes Euangelij. At hoc idem dixerunt Ariani & alij omnes hæretici de Episcopis sui temporis: & tamen hoc non obstante, iam per M. D. annos semper dubia religionis explicata sunt ab Episcopis, qui secundum ordinariam successionem erant in Ecclesiis, quando dubia illa exorta sunt: & qui non acquieuerunt, hæretici sunt habiti.

PRIMO igitur Ecclesie seculo, quod extenditur vsque ad annum centesimum à Christo nato, orta est quæstio de cæremoniis legis veteris, an essent seruandæ à gentibus ad Christum conuersis. Et sicut illa fuit prima quæstio in Ecclesia exorta, ita tunc celebratum est primum Concilium, præsentate Petro: & eius Concilij decreto omnes acquieuerunt. Act. 15.

SECUNDO seculo, id est, vsque ad annum C C. orta est quæstio de celebratione Paschæ, quibusdam volentibus Pascha celebrare cum Iudæis, decimo quarto die primi mensis, siue esset dies Dominicus, siue non; alij autem tantùm die Dominico. Constat autem propter hoc celebrata esse multa Concilia Episcoporum, & tandem à Victore Romano Pont. ita terminatam, vt omnes Ecclesie Asiæ ab eodem excommunicatæ fuerint, quod adhuc in errore persisterent. Scribit

S

histo-

historiam totam Eusebius lib. 5. hist. cap. 23. & 24. Postea vero non solum excommunicati, sed etiam hæretici habiti sunt qui decreto Pontificis non obedierunt. Hinc enim apud Eusebium hæres. 50. Augustinum hæres. 29. & Tertullianum de præscript. in fine, inter hæreticos numerantur Quartulimani.

TERTIO seculo, id est, post annum C C. orta est hæres Nouatianorum, qui negabant, Ecclesiam posse absoluere peccatis eos, qui post Baptismum lapsi erant. Explicata autem fuit veritas per Concilium Romanum, cui Cornelius Papa præerat, ut refert Eusebius ex versione Ruffini lib. 6. hist. cap. 33. & deinceps Nouatiani semper inter hæreticos habiti sunt. Eodem seculo, orta est quæstio de Anabaptismo: & eodem cum varij varia sentirent, Cornelius Romæ Concilio habito, decreuit, non esse rebaptizandos, qui ab hæreticis rebaptizati essent, ut Eusebius refert lib. 7. histor. cap. 2. & postea etiam Stephanus Papa scripsit, & præcepit, ut non rebaptizarentur qui ab hæreticis secundum formam Ecclesiæ rebaptizati essent. Cuius decreti meminit Cyprianus in epistola ad Pompeium, & B. Augustinus lib. 5. de Baptismo, cap. 23. & Innocentius Lirinensis in suo commonitorio.

QUARTO seculo, post annum C C C. orta est hæres Novatianorum, quæ quidem per Concilium Nicænum generaliter sublata est. Porro in eo Concilio, CCCXVIII. Episcopi fuerunt, & ij soli iudices fuisse leguntur vnâ cum legatis Romanæ sedis Vito & Vincentio presbyteris, qui cum Hostio Episcopo Cordubensi, Concilio præerant nomine Syluestri Papæ, & postea adhuc totum Concilium per epistolam à Syluestro confirmationem petiit. Imperator autem aderat quidem, sed nulla in re iudicem egit. Hæc omnia patent, tum ex primo tomo Conciliorum, tum ex historicis, Eusebio lib. 3. de vita Constantini, Ruffino, Socrate, Sozomeno, Theodoro hist. Eccles.

Eodem seculo, hæresis Macedonij contra Spiritum sanctum, iudicata & condemnata est per Concilium Constantinopolitanum, quod à Damaso confirmatum fuisse testatur Photius in libro de septem synodis, qui liber excudi solet ab initium primi tomi Conciliorum.

QVINTO seculo, hæresis Nestorij condemnata est in Concilio Ephesino I. præside Cyrillo, nomine Celestini Papæ, vt Euagrius testatur lib. I. cap. 4. & paulò post hæresis Eutyche-
tis in Concilio Chalcedonensi, præsidentibus legatis Papæ Leonis, vt Euagrius testatur lib. 2. cap. 4. & huius etiam Synodi petita est à Pontifice Rom. confirmatio. & nec in ista, nec in illa vllam subscriptionem legimus imperatoris, aut laicorum quorumlibet, sed tantùm Ecclesiasticorum. Vide Tomum I. & 2. Conciliorum, & Breuiarium Liberati.

Eodem seculo, damnata est hæresis Pelagianorum, quam Lutherani præ ceteris videntur odisse, sed à Pontificibus Romanis damnata est. Sic enim AVGVSTINVS ait libro 2. Re-tract. cap. 50. *Pelagiana hæresis cum suis auctoribus ab Episcopis Ecclesia Romana, prius Innocentio, deinde Zozimo, cooperantibus Conciliorum Africanorum literis, conuicta atque damnata est.* Et in Chronico PROSPER anno CCCCXX. Concilio, inquit, *habito apud Carthaginem CCXVII. Episcoporum, ad Pontificem Zozimum synodalia decreta perlata sunt, quibus probatis Pelagiana hæresis in toto mundo damnata est.*

SEXTO seculo, multæ hæreses damnatæ sunt, in V. Synodo, in qua etiam soli Episcopi fuerunt iudices.

SEPTIMO seculo, damnati sunt Monothelitæ in VI. Synodo generali, cui præfuerunt Legati Rom. Pontificis, & Imperator quidem interfuit, & subscripsit, sed post omnes Episcopos, & non iudicando, vel definiendo, vt Episcopi subscribebant, sed tantùm consentiendo.

OCTAVO seculo, damnati sunt Iconomachi in VII. Synodo, cui præfuerunt etiam Legati Romani Pontificis, & nulla in eo legitur subscriptio Laicorum. De his Synodis lege Tomos Conciliorum, & librum Photij de septem Synodis.

NONO seculo, controuersia quædam Ecclesiastica definita sunt in VIII. Synodo, cui præfuerunt etiam Legati Romani Pontificis, Imperator aderat, & subscripsit quidem post Legatos Pontificis & Patriarchas, sed ibidem disertè affirmavit, ad se non pertinere iudicium rerum diuinarum, sed tantùm subscribere in signum consensus, &c. cuius verba paulò post adferemus.

DECIMO seculo, quod omnium est obscurissimum, nulla exorta est hæresis, & propterea etiam nullum legimus celebratum Concilium; schisma tamen, & error Græcorum, quæ paulò antè cœperant, hoc seculo maximè vigeabant, de quarum damnatione mox dicemus.

VNDECIMO seculo, hæresim Berengarij damnauit Leo IX. in Concilio Vercellensi, & Nicolaus I. postea in Concilio Romano, vt Lanfrancus, & Guitmundus referunt lib. contra Berengarium.

DVODECIMO seculo, damnata est hæresis Petri Abbat. di ab Innocentio II. vt est in epistolis B. Bernardi, epist. 17. Item damnatus est error Gilberti Porretani ab Eugenio III. in Concilio Remensi, teste B. Bernardo, sermone 80. in Cætica.

DECIMOTERTIO seculo, damnatus est error Ioachimi Abbatis ab Innocentio III. in Concilio generali Lateranensi. Et postea error Græcorum à Gregorio X. in Concilio Ludunensi generali. Vnde exstat cap. Fideli, de summa Trinitate fide Catholica, in Sexto.

DECIMO QUARTO seculo, damnati sunt errores Begardorum in Concilio Viennensi à Clemente V. Vnde exstat cap. Ad nostrum. in Clementi. de hæreticis.

DECIMO QUINTO seculo, damnati sunt errores Ioannis Wicel, & Ioannis Hus in Concilio Constantiensi, præsentato Martino V. Et rursus errores Græcorum in Concilio Florentino sub Eugenio IV.

Denique hoc nostro seculo DECIMO SEXTO, damnati sunt errores Lutheranorum in Concilio Tridentino, confirmato à Pio IV. Inueniant iam ipsi vnum exemplum antiquitatis, quo probent, aliquem nouum errorem verè habitum pro errore in Ecclesia, & tamen non damnatum à Pontifice, sed ab Imperatore, vel alio principe seculari: aut dicant, possunt, quinquam vnquam de sententia Conciliorum Romano præfule approbatorum, iudicare ausi fuerint,

f. Ergo, si error uerè & non continuò hæretici ab Ecclesia Catholica habitus sint.
si facti habitus & errore, priusquam ab ecclesia damnarentur.

CAPVT VII.

Idem probatur testimoniis Pontificum, & Imperatorum.

ACCEDANT QUARTO loco testimonia veterum Pontificum, & veterum Imperatorum, id est, auctorum vtriusque Iuris. DAMASVS in epist. 3. ad Stephanum. INNOCENTIVS I. in epistolis ad Concilia Carthaginense & Mileuitanum, quæ sunt apud Augustinum 91. & 93. Leo I. in epist. 84. ad Anastasium, & 89. ad Episcopos Viennensis prouinciæ. Gelasius in epist. ad Episcopos Dardaniæ. GREGORIUS lib. 4. epist. 52. ad Episcopos Galliæ (vt etiam posteriores) docent, causas grauiores, & præsertim fidei, ad iudicium sedis Apostolicæ pertinere: & ad hoc citat Iulius in epist. 2. decretum Nicæni Concilij.

Iam Imperatores idem senserunt. Tempore AVRELIANI Imperatoris, cum esset quæstio inter Catholicos, & Paulum Samosatenum hæreticum de domo Ecclesiæ, Imperator licet gentilis respondit, & iussit illi dari Ecclesiam, cui scriberent Italiæ sacerdotes, & Episcopus Romanus; nimirum edoctus à suis, Episcopum Romanum esse iudicem supremum Christianarum causarum. Ita scribit Eusebius lib. 7. historiæ, cap. 26.

CONSTANTINVS teste Eusebio lib. 3. de vita Constantini, in Concilio Nicæno non prius assedit, quam Episcopi, vt sederet annuissent. Quo signo satis indicauit, se non esse præsentem Concilij. Deinde finito Concilio scripsit epistolam omnibus Ecclesiis, quam Eusebius ibidem totam ponit, in cuius fine sic ait: *Quæ cum ita se habeant, libentibus animis hoc decretum Concilij, tanquam donum Dei, & mandatum reuera cœlitus demissum amplectamini. Nam quidquid in sanctis Episcoporum Conciliis decernitur, id vniuersum diuinæ voluntati debet attribui.*

De eodem sic loquitur B. AMBROSIVS epist. 32. *Constantinus, inquit, nullas leges antè præmisit, sed liberum dedit iudicium sacerdotibus.* De quo etiam AVGVSTINVS in epist. 162. testatur, quod cum Donatistæ vellent ab ipso iudicari causam suam, ipse eos remisit ad suum iudicem proprium,

id est, Melchiadem Papam. & cum illi appellassent à sententia Pontificis ad ipsum Imperatorem: *Dedit ille*, inquit Augustinus, *aliud Arelatense iudicium* (aliorum scilicet Episcoporum) *non quia iam necesse erat, sed eorum peruersitatibus odens*. Neque enim ausus est Christianus Imperator sic eorum tumultuosas & fallaces querelas suscipere, vt de iudicio Episcoporum, qui Romæ sederant, ipse iudicaret.

GRATIANS Imperator sic loquitur in epistola ad Episcopum Aquileiensem, quæ lecta est in Concilio Aquileiensi. *Neque controuersia dubia sententia rectius poterant experiri* (expediri fortasse) *quàm si oborta altercationis iudicium, ipsi interpretes ipsos constituissemus antistites, & videlicet à quibus proficiscuntur instituta doctrina, ab eisdem discordia conditionis repugnantia solueretur*. Quæ verba Ambrosius in Concilio illo sic interpretatus est: *Ecce*, inquit, *quod Christianus constituit Imperator. Noluisti iniuriam facere sacerdotibus, ipsos interpretes constituit Episcopos*.

THEODOSIUS IUNIOR in epist. ad Synodum Ephesinam quam etiam citat Nicolaus I. in epist. ad Michaëlem: *Deprecatus*, inquit, *est Candidianus, magnificus comes strenuus domesticorum, transire & sequi ad sanctissimam vestram Synodum, ac in nullo quidem qua faciendæ sunt de piis dogmatibus questionibus communicare: Illicitum namque est, eum qui sit ex ordine sanctissimorum Episcoporum, Ecclesiasticis interdictis tractatibus*.

MARTIANVS Imperator. I. nemo, C. de summa Trinitate & fide Catholica: *Iniuriam*, inquit, *facit iudicio reuerentissimæ Synodi, qui semel iudicata reuoluere, & disputare contendat*.

VALENTINIANVS SENIOR, vt scribit Sozomenus lib. 8. histor. cap. 7. rogatus vt permitteret Synodum congregari ad quadam fidei dogmata explicanda, sic respondit: *Mihi inquit, qui sum in sorte plebis, fas non est talia curiosius perquirere; sacerdotes, quibus ista cura sunt, inter se ipsos, quos voluerint loco, conueniant*.

BASILIVS Imperator in VIII. Synodo sic loquitur: *De vobis autem*, inquit, *laicis, tam qui in dignitatibus, quam qui absolute versamini, quid amplius dicam non habeo, quam quod nullo modo vobis licet de Ecclesiasticis causis sermonem mouere*.

uere: neque penitus resistere integritati Ecclesie, & vniuersali Synodo aduersari. Hac enim inuestigare & quarere Patriarcharum, Pontificum & Sacerdotum est, qui regiminis officium sortiti sunt, qui sanctificandi, qui soluendi, & ligandi potestatem habent, qui Ecclesiasticas adepti sunt clauis; non nostrum, qui pasci debemus, qui sanctificari, qui ligari, vel à ligamento solui egemus. Ibidem dicit idem Imperator, imperatores alios prædecessores suos, Constantinum, Theodosium, Martianum, & alios nunquam in Synodis subscripsisse, nisi post omnes Episcopos.

Denique de THEODORICO Rege Gothorum, etsi Ariano, in IV. Synodo Romana sub Symmacho Papa sic legimus: *Adhac serenissimus Rex taliter Deo aspirante, respondit: In synodali esse arbitrio in tanto negotio sequenda præscribere, nec aliquid ad se præter reuerentiam de Ecclesiasticis negotiis pertinere.*

CAPVT VIII.

Idem probatur testimoniis Patrum.

ROBATUR QUINTO testimoniis Patrum Grecorum & Latinorum. IRENAEVS lib. 3. cap. 2. docet, controuersias non posse finiri ex folis Scripturis, quia variè ab hæreticis exponuntur: & deinde cap. 3. docet, finiri debere controuersias ex doctrina Rom. Eccles. *Ad hanc, inquit, Ecclesiam propter potentiorē principalitatem necesse est omnem conuenire Ecclesiam, hoc est, omnes qui sunt vndique fideles, in qua semper conseruata est ea, qua est ab Apostolis traditio.*

ATHANASIVS in epist. ad solitariam vitam agentes, loquens de Imperatore Constantio Ariano, qui aliquod iudicium sibi in Conciliis vsurpabat: *Quando, inquit, à condito auro auditum est, quod iudicium Ecclesia auctoritatem suam ab Imperatore accepit? aut quando vñquam hoc pro iudicio agnitum est? Plurima antea Synodi fuere: multa iudicia Ecclesia habita sunt. Sed neque Patres istiusmodi res principi persuadere conati sunt, nec princeps se in rebus Ecclesiasticis curiosum prauit. Et infra: Quis, inquit, videns eum in decernendo principem se facere Episcoporum, & præsidere iudiciis*

Ecclesiasticis, non merito dicat, eum illam ipsam abominatorem desolationis esse, quæ à Daniele prædicta est? BASILIUS in epist. 52. ad Athanasium, dicit, videri sibi bonum, ut quando Synodus tunc fieri non poterat, scriberent ad Romanum Episcopum, ut ipse auctoritate sua mitteret aliquos in Orientem, qui acta Concilij Ariminensis dissoluerent.

GREGORIUS NAZIANZENSIS in oratione, qua se excusat, quod diu ab Ecclesiastica functione se abstinerit: *W* inquit, *oues nolite pascere pastores, neque super terminorum eleuamini: satis enim est vobis, si recte pascimini. Nolite iudicare iudices, nec legem feratis legislatoribus, &c.* Quomodo autem non iudicat iudices, & pascit pastores, quæ sententia Concilij, vel summi Pontificis iudicare præsumit? Et ne putes à Gregorio excipi Imperatores, idem in oratione ad suos ciues timore percussos, & Imperatorem iracenter *Num vocem*, inquit, *Imperatores alloquens, suscipitis libellam? & quod lex Christi vos mea potestati, meoq; subiecit tribunali? Imperamus enim & ipsi, addo, & imperio maiori perfectiori. suscipe igitur vocem liberiores. scio te ouem Gregis mei, &c.* CHRYSOSTOMVS hom. vlt. in Ioan. dicit Petrum toti orbi magistrum à Christo præpositum. CYPRIANVS in thesauro, ut B. Thomas citat in opusculo de erroribus Græcorum: *Debemus nos, inquit, capiti nostro Romano Pontifici adherere, ad omnes pertinet, ab eo quid credendum, & tenendum sit, accipere.* Vide etiam DAMASCENVM in 2. orat. pro imaginibus.

Ex Latinis. TERTULLIANVS libro de præscript. hæreticis pulchrè deducit id quod volumus. Primò enim docet, nos debere cum hæreticis disputari ex Scripturis: quia cum professio, & intelligentia vera Scripturarum sit Ecclesiæ Catholicæ, prius debet constare, quæ sit vera doctrina Ecclesiæ, & tunc ex illa intelligendæ sunt Scripturæ. Quæ sit autem vera doctrina Ecclesiæ, non potest tutius quæri, quàm in Ecclesiis Apostolicis, quarum præcipua est Romana. Nam Deus doctrinam veritatis Christo tradidit, Christus Apostolis, Apostoli successoribus suis. Hæc ille in summa. CYPRIANVS lib. I. epist. 3. *Nec enim aliunde hæreses oborta sunt, aut nata sunt schismata, quàm inde, quòd sacerdoti Dei non obtemperatur, nec vnus in Ecclesia ad tempus sacerdos, & ad tempus*

iudex vice Christi cogitatur, &c. Nam ante definitionē Pontificum, licet de dubiis rebus sine vitio hæresis vtramuis partem tenere: at post definitionem qui non obtemperant, fiunt hæretici.

AMBROSIVS epist. 32. ad Imperatorem Valentinianum iuniorem, qui ab Arianis deprauatus volebat de rebus fidei iudicare: *At certè, inquit, si vel Scripturarum seriem diuinarum, vel vetera tempora retractemus, quis abnuat, in caussa fidei, in caussa, inquam, fidei, Episcopos solere de Imperatoribus Christianis, id est, de fide eorum, non Imperatores de Episcopis (id est, eorum fide) iudicare? Eris Deo fauente etiam senectutis maturitate prouectior, & tunc de hoc censebis, qualis Episcopus sit, qui laicis ius sacerdotale substernit. Pater tuus vir maturioris aui dicebat; Non est meum iudicare inter Episcopos; tua nunc dicit Clementia; Ego debeo iudicare?* Et infra: *Si conferendum de fide, Sacerdotum debet esse ista collatio, sicut factum est sub Constantino augusta memoria principe, qui nullas leges antè pramisit, sed liberū dedit iudicium sacerdotibus. Factum est etiam sub Constantio augusta memoria Imperatore, paterna dignitatis herede. Sed quod bene cœpit, aliter consummatum est. Nam Episcopi synceram primò scripserant fidem, sed dum volunt quidam de fide intra palatium iudicare, id egerunt, ut circumscriptionibus illa Episcoporum iudicia mutarentur.* Nota Lector hæc vltima verba: Laici enim in domo principis, dum volunt de sententia Episcoporum iudicare, in errorem incidere meruerunt.

HIERONYMVS in epist. ad Damasum, de nomine hypostasis: *Discerne, inquit, si placet, obsecro, non timebo tres hypostasas dicere, si iubetis.* Et infra: *Obtestor beatitudinem tuam per crucifixum, mundi salutem, per ὁμοῦσιον Trinitatem, & mihi epistolis tuis siue tacendarum, siue dicendarum hypostaseon detur auctoritas.* Idem petit epistola sequenti. Et **NOTA**, Hieronymum fuisse longè doctiorem Damaso, vt patet ex tot quæstionibus Scripturarum, quas Hieronymus Damaso explicauit. & tamen cum agitur de iudicio fidei, vt aliquid definiatur. Hieronymus totū iudicium tribuit Damaso Pontifici. **SULPITIUS** lib. 2. sacrae historiae refert; S. Martinum Maximo imperatori aliquando dixisse; Nouum esse & inauditum nefas, quod causam Ecclesiae iudex seculi iudicaret.

AVGVSTINVS lib. I. contra Cresconium, cap. 33. *Qui spem falli meruit huius obscuritate questionis, Ecclesiam de illa consulat, quã sine ulla ambiguitate Scriptura sancta demonstrat.* Et epist. 106. ad Paulinum, loquens de epistolis Innocentii in quibus disertè positum erat, ad sedem Apostolicam pertinere iudicium de rebus fidei, sic ait: *Ad omnia ille nobis respondit, sicut fas erat, atque oportebat Apostolica sedis antistitem respondere.* Et lib. contra epistolam fundamenti, cap. 5. *Verò, inquit, Euangelio non crederem, nisi me Ecclesia Catholica commoueret auctoritas.*

Respondet CALVINVS, loqui Augustinum de quadam persuasione priuata fidelium, qua nonnulli conuertuntur ad fidem. vt sensus sit; Ego Euangelio non crederem, id est, nunc non essem Christianus, nisi me commouissent suis persuasionibus Christiani. At frigida est ista solutio: nam in primis de præsentis loquitur AVGVSTINVS, cum dicit: *Nisi me commoueret auctoritas Ecclesie.* Deinde paulò infra: *Quibus ergo, inquit, præipientibus credidi, his iubentibus tibi non credam.* Vbi non suasionem, sed imperium tribuit Ecclesia. Et infra loquens de libro Actorum Apostolicorum: *Cui libri inquit, necesse est et credam, si credo Euangelio; quoniam et per eamque Scripturam similiter mihi Catholica commendata est auctoritas.* Idem in proœmio librorum de doctrina Christiana quasi præuidens spiritum istum priuatum, qui dedignatur habere præceptorem: *Cauemus, inquit, tales tentationes superbissimas et periculosissimas, magisque cogitemus centurionem Cornelium: quamuis ex auditis orationes eius eleemosynasque receptas Angelus nunciaret, Petro tamen traditum tribuendum. Et certè Spadonem illum, qui Isaiam Prophetam legens non intelligebat, neque Apostolus ad Angelum missus, nec per Angelum ei quod non intelligebat expositum, aut diuinitus in mente sine hominis ministerio reuelatum est, &c.*

PROSPER in libro contra Collatorem, in fine non solum probat Pelagianos verè esse hæreticos, quàm quia damnati fuerant à Rom. Episcopis, Innocentio, Zozimo, Bonifacio, Celestino. VINCENTIVS Lirinensis in suo commonitorio. *Hic, inquit, forsitan requirat aliquis; cum sit perfectus Scripturarum canon, quid opus est, et ei Ecclesiastica intelligentia iungatur auctoritas? Quia videlicet Scripturam sacram*

pro ipsa sui altitudine nō uno eodemq; sensu omnes accipiunt, sed eadem eloquia aliter atq; aliter alius atq; alius interpretatur, ut penè quot homines sunt, tot illic sententia erui posse videantur. Atque idcirco multum necesse est, propter tantos tam varij erroris anfractus, ut prophetica & Apostolica interpretationis linea secundum Ecclesiastici & Catholici sensus normam dirigatur, &c. Normam autem sensus Catholici, ibidem apertè ostendit esse, Conciliorum decreta, confessionem Patrum, & similia.

GREGORIUS lib. 5. epist. 25. Scimus, inquit, piissimos Dominos disciplinam dirigere, ordinem seruare, canones venerari, & se sacerdotibus negotiis non miscere. ANSELMVS in lib. de incarnatione Verbi, cap. 1. sic Urbanum Romanū Pontificem alloquitur: Quoniam, inquit, diuina prouidentia Vestram elegit sanctitatem, cui vitam, & fidem Christianam custodiendam, & Ecclesiam suam regendam committeret: ad nullum alium rectius refertur, si quid contra Catholicam fidem oritur in Ecclesia, ut eius auctoritate corrigatur, &c.

BERNARDVS epist. 190. ad Innocentium Papam II. Oportet ad Vestrum referri Apostolatum pericula quaque, & scandala emergentia in regno Dei, ac presertim qua de fide contingunt. Dignum namq; arbitror ibi potissimum resarciri damna fidei, ubi non possit fides sentire defectum. Et infra: Tempus est, ut Vestrum agnoscatis, Pater amantissime, principatum, probetis zelum, ministerium honoretis. In eo plane Petri impletis vicem, cuius tenetis & sedem, si vestra admonitione corda in fide fluctuantia confirmatis, si vestra auctoritate conteritis fidei corruptores. Et epist. 189. Dicebam sufficere scripta eius ad accusandum eum, nec mea referre, sed Episcoporum, quorum esset ministerij de dogmatibus iudicare.

CAPVT IX.

Idem probatur ex ratione.

PROBATVR VLTIMO ratione. Non ignorabat Deus multas in Ecclesia exorturas difficultates circa fidem, debuit igitur iudicem aliquem Ecclesie prouidere. At iste iudex non potest esse Scriptu-

Scriptura, neque spiritus reuelans priuatus, neque princeps secularis, igitur princeps Ecclesiasticus, vel solus, vel certe consilio, & consensu Coëpiscoporum, nec enim fingitur, neque potest fingi aliquid aliud, ad quod hoc iudicium pertinere posse videatur. Ac primum, non esse iudicem Scripturæ planum est, quia varios sensus recipit, nec potest ipsa dicere quis sit verus. Præterea in omni Republica bene instituta ordinata, lex & iudex distinctæ res sunt. Lex enim docet quod agendum, & iudex legem interpretatur, & secundum eam homines dirigit. Denique de Scripturæ interpretatione quædam est: non autem se ipsa interpretari potest.

At, inquit, ex collatione variorum locorum facile potest à quouis linguarum perito erui verus sensus. Sed quia multi sint linguarum periti, & eadem loca inter se conferunt, & tamen adhuc conuenire non possint, quis tum erit iudex? certè multi Lutheranorum, multi item Zuinglianorum linguarum periti fuerunt, & Scripturas inter se magno labore contulerunt, & tamen in explicatione illius sententiæ: EST CORPVS MEVM, conuenire nunquam potuerunt. Zuingliani, dicit Lutheranus, excæcati sunt, proinde mirum, si clarissima Domini verba non intelligant. Sed quod si Zuinglianus Lutheranos excæcatos dicat, quis erit iudex?

Quod autem spiritus reuelans vniciuique priuato homini iudex esse non possit, facile demonstratur; siquidem ille non est in te, à me neque videtur, neque auditur; iudex debet videri, & audiri ab vtraque parte litigante: nam tales sunt qui contendunt, nimirum homines corporales. si enim spiritus esset, fortè sufficeret iudicium spiritus. Præterea, in Republica temporali omnes homines habent verum lumen naturale, quo lex condita est, & quod sufficit ad eam exponendam, & tamen nunquam permittitur legis interpretatio priuati iudicio vniscuiusque: & si permitteretur, diu Respublica non posset. quantò ergo minus permittenda est Scripturæ interpretatio iudicio vniscuiusque, cum non habeant omnes verum illud supernaturale lumen, quo Scriptura condita est, & quod est necessarium ad eam rectè intelligendam.

Præterea, iudex debet habere auctoritatem coactiuam, alioqui nihil prodesset eius iudicium: at priuati homines nullam habent talem auctoritatem. Item plurimi sunt ad eam

des & imperiti, vt ipsimet fateantur, se nullo modo posse iudicare de quæstionibus fidei, & tamen etiam illi saluari possunt: non est igitur necesse, vt omnes iudicent

Denique, si spiritus iste reuelans priuatus esset iudex, præcluderetur via conuersioni hæreticorum, nec vllæ controuersie vnquam terminari possent. Nam nemo est hæreticorum, qui spiritum non iactet, & qui spiritum suum non præponat spiritibus aliorum. & sicut 2. Paralip. cap. 18. cùm diceret Michæas Propheta Domini, se loqui in nomine Domini, Pseudopphetas autem agitari spiritu mendacij; respondit ei Sedecias Pseudoppheta: *Et per quam viam transiit spiritus Domini à me, vt loqueretur tibi?* ita si Catholicus diceret, spiritus ita mihi reuelat, responderet hæreticus, & per quam viam? &c.

Quòd autem non sit princeps secularis iudex, probatur. Nam nihil potest vltra virtutem à causis suis acceptam: causa autem principatus secularis, humanæ & naturales sunt; nam efficiens est electio populi, finis est pax, & tranquillitas temporalis Reipub. Igitur non habet virtutem, neque auctoritatem Princeps, vt talis, nisi humanam, qualem populus dare potuit, & qualis requiritur ad conseruandam temporalem pacem. cuius signum est, quod etiam sine Ecclesia sunt veri reges, & principes temporales; & sine illis esse potest vera Ecclesia, vt fuit in orbe Romano primis 300. annis.

Neque obstat, quod Rom. 13. dicitur: *Non est potestas nisi à Deo: & qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit.* Nam non vult Apostolus dicere, regiam potestatem esse immediatè à Deo, sed mediatè, quia Deus instinctum illum naturalem posuit in hominibus, vt crearent sibi regem: sicut etiam leges humanæ dici possunt à Deo, quia fiunt lumine naturali, quod Deus in mente humana in creatione impressit. At principatus Ecclesiasticus causas habet diuinas, & supernaturales; nam efficiens immediatè est Deus. neque enim Pontifex ab Ecclesia auctoritatem habet, sed à Christo, qui dixit ei: *Pasce oues meas*, Ioan. vltimo; *Et, Tibi dabo claues regni cælorum, &c.* Math. 16. Finis autem est æterna beatitudo.

Quocirca extra Ecclesiam non inuenitur verus Pontifex, nec veri sacerdotes, nec sine his esse potest Ecclesia. Et hinc Nazianzenus in oratione ad ciues timore perculsos; Chryso-

stomus

stomus in homil. 4. in verba Isaia, & Ambrosius lib. de dignitate sacerdotali, cap. 2. dicunt Episcopum tanto esse maiorem rege, quanto spiritus carni, cœlum terræ, aurum plumbo pretiosius stat. Et propterea etiam pontificatus, & sacerdotium per se Ecclesiam pertinent: principatus autem temporalis per accidens. Igitur cum res fidei definire & Scripturas diuinas interpretari sit actus spiritualis & Ecclesiasticus, certè non ad principem temporalem, sed ad spirituales, & Ecclesiasticum pertinet.

CAPVT. X.

Soluuntur obiectiones.

Tobiiciunt PRIMO illud Isaia 54. *Dabo omnes filios tuos doctos à Domino.*

RESPONDEO, non loquitur Isaia de spiritu priuato reuelante, sed vel loquitur de doctrina uangelij, quam Deus ipse, id est, Christus prædicauit & docuit, ut exponit hoc loco Cyrillus. ut sensus sit; Populū Christianum non docebo per Prophetas, sed per me ipsum, ut dicitur illud Hebr. 1. *Multifariam, multiq; modis, &c.* Vel (quæ subtilior & germanior expositio) loquitur de gratia Spiritus sancti, qua homo interius à Deo mouetur, & suauiter impellit ad credendum, & amandum, ut exponit B. August. lib. de gratia Christi, cap. 12. 13. & 14. Itaque non est sensus, omnes Christianos intellectueros diuina reuelatione omnia arcana Scripturarum, sed tales futuros, ut non solum audiant magistrum exterius explicantem verbum Dei, sed etiam audiant intus magistrum Deum suadentem, ut faciant quod audiunt. Dum fit concio, omnes audiunt, & intelligunt quod dicitur, sed vnus credit, alius non credit, vnus conuertitur à peccato ad pœnitentiam, alius non conuertitur: illi potius dicuntur docti à Deo, isti posteriores non item. In hunc locum protulit ex hoc loco testimonium Dominus Iohannes 6. *Est, inquit, scriptum in Prophetis; Et erunt omnes discipuli mei. Omnis qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me.* Et Apostolus 1. Thess. 4. *De caritate fraternitatis non necessarium est scribere vobis, ipsi enim à Deo didicistis, et diligati sunt in caritate.*

SECUNDUM argumentum Hierem. 31. *Dabo legem meam in cordibus eorum, & in corde eorum scribam eam, & non docebit ultra & vir proximum suum, dicens; Cognosce Dominum. Omnes enim scient me à minimo eorum & usque ad maximum eorum.* Respondeo cum AUGUSTINO lib. de spiritu & litera, cap. 24. illis verbis; *Dabo legem meam, &c.* significari gratiam Testamenti noui, id est, fidem per caritatem operantem, quã Deus diffundit in cordibus nostris, vt non solum sciamus, sed etiam impleamus diuina mandata: illis autem; *Et non docebit ultra, &c.* significari primum fidei, id est, beatitudinem, in qua omnes electi videbunt Deum facie ad faciem.

Si tamen quis contendat, etiam ista vltima verba de hoc tempore intelligenda esse; responderi potest, hinc non loqui Prophetam de mysteriis absconditis Scripturarum, sed de cognitione vnius Dei. Cum enim tempore Testamenti veteris non solum gentiles adorarent Deos falsos, sed etiam frequentissime populus Dei ad idola, & Deos alienos conuerteretur, prædixit Hieremias futurum, vt tempore noui Testamenti omnes homines cognoscant vnum Deum, quod certè nunc impletum cernimus. Nam gentiles conuersi sunt ad fidem, & ipsi etiam Iudæi & Turcæ, licet impij sint, tamen vnum Deum colunt.

TERTIUM argumentum Matth. 23. *Vos autem nolite vocari rabbi, vnus est enim magister & vester Christus.* Igitur solo interno Doctore debemus esse contenti. RESPONDEO. Nō prohibet Dominus nomen & officium magistri, sed ambitionem, & affectationem illius honoris. Nam 2. Timoth. 1. Apostolus vocat se doctorem & magistrum gentium. Præterea in illo cap. 23. Dominus reprehenderat Scribas & Pharisæos, quod amarent primas cathedras, & salutari ab hominibus, rabbi. Et ibid. dicit; *Et nolite vocare patrem super terrã,* cum tamen certo certius sit, non prohiberi nomen, aut officium patris, sed nimium affectum erga parentes.

QUARTUM argumentum Ioan. 5. *Ego testimonium ab homine non accipio.* Nec verbū igitur Dei accipit testimonium à verbo hominis. Sed Pontifex, & Concilium homines sunt, igitur eorum testimonio Scripturæ non egent, sed per se sufficiunt ad omnes controuersias dirimendas.

RESPON-

RESPONDEO. Christus non eguit testimonio hominum pro se, quia maiora testimonia habebat, sed tamen testimoniis hominum utebatur propter alios, Ioan. I. *Hic venit in testimonium, et testimonium perhiberet de lumine.* Et Ioan. III. *Vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis.* Act. I. *Eritis mihi testes in Hierusalem, et in omni Iudaea.* Denique martyres cur dicuntur martyres, nisi quia testes Christi fuerunt? Cùm ergo Dominus ait: *Vos misisti ad Ioannem, et testimonium perhibuit veritati, ego autem testimonium ab homine non accipio, sed hac dico, et salus sitis.* Sensus est; Ego profero vobis Ioannis testimonium, quod vos ipsi quæritis; non quod ego indigeam pro me, sed quia utile est vobis, ut facilius credatis. Ad eundem modum, Scriptura pro se non eget hominum testimonio, siue enim intelligatur siue non in se verissima est, tamen propter nos eget testimonio Ecclesiasticæ, qui alioqui non sumus certi qui sint libri verè sacri ac uini, nec quæ sit eorum vera ac germana intelligentia.

QUINTVM argumentum Ioan. 7. *Si quis voluerit scire voluntatem eius facere qui misit me, agnoscat de doctrina meam, etrum ex Deo sit.* Non ergo præter spiritum dilectionis requiritur aliud magisterium ad Scripturas intelligentiam. RESPONDEO, non hoc dicit Dominus, ut ostendat, omnino viros bonos per se intelligere posse omnia loca Scripturarum, sed ut doceat viros probos carere impedimentis quibusdam, propter quæ alij quidam nec per se, nec per alios fidei veritatem intelligere possint: nam cupiditas gloriæ, & pecuniarum, & similibus rerum excæcat oculos. Vnde Ioã. 5. *Quomodo potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis? Et Lucas. Audiebant hæc omnia Pharisei qui erant auari, et deridebant eum.*

SEXTVM argumentum Ioan. 10. *Oves meæ vocem meam audiunt, et sequuntur me,* igitur non egemus alio præceptore. RESPONDEO, loquitur Dominus de prædestinatis, ut hîc exponit Augustinus, qui ante mortem omnino prædestinationem Dei, & eam sequuntur perseverantes usque ad mortem: neque est hîc sermo de difficultatibus Scripturarum. Quod si etiam ageretur de Scripturarum intelligentia, diceremus Christum loqui suis ouibus multis modis, per Scripturam, per internam inspirationem, & apertissimè per os videri.

riorum suorum, de quibus dixit Luc. 10. *Qui vos audit, me audit.* Nec enim cum Dominus ait: *Oves mea vocem meam audiunt,* exclusit vicarios, sed hostes suos. Sic enim ibidem ait: *Alienum autem non sequuntur.* Et, *Non audiunt vocem alienorum.*

SEPTIMUM argumentum Act. 17. *Beroenses scrutabantur Scripturas, an ita se haberent, qua Paulus predicabat.* Si ergo licuit hominibus illis, haud dubie laicis, examinare verba Pauli, cur non liceat nobis examinare verba Papæ, & Conciliorum? RESPONDEO, etsi Paulus erat Apostolus, & non poterat falsam doctrinam predicare, tamen non constabat hoc initio Beroensibus, nec tenebatur mox credere, nisi prius viderent miracula, aut alias probabiles rationes credendi. Itaque cum Paulus probaret illis Christum ex oraculis Prophetarum, merito illi scrutabantur Scripturas, an hæc ita se haberent. at Christiani, quibus constat Ecclesiam non posse errare in explicanda doctrina fidei, tenentur eam recipere, & non dubitare, an hæc ita se habeant.

ADDO etiam, quod etsi hæreticus peccat dubitando de auctoritate Ecclesiæ, in quam per Baptismum regeneratus est, neque est eadem conditio hæretici, qui semel fidem professus est, & Iudæi aut Ethnici, qui nunquam fuit Christianus; tamen posito hoc dubio & hoc peccato, non malè facit scrutando & examinando, an loca Scripturæ & Patrû à Concilio Tridentino prolata, ita se habeant, modò id faciat intentione inveniendi veritatem, non calumniandi. Deberet quidem ille sine examine recipere doctrinam Ecclesiæ, tamè melius est, vt examinando præparetur ad veritatem, quàm negligendo remaneat in suis tenebris.

OCTAVUM argumentum Rom. 12. *Habentes autem donationes, secundum gratiam qua data est nobis, differentes: siue prophetiam secundum rationem fidei, siue ministerium in ministrando, &c.* Hic Apostolus docet donum prophetiæ, id est, interpretationis Scripturarum, haberi secundum rationem, Græcè ἀναλογίαν fidei, id est, secundum mensuram, & proportionem fidei; igitur non debet peti Scripturæ interpretatio à Papa vel Concilio, sed ab eo qui magis fide abundat, quicumque ille sit.

T

RESPON-

RESPONDEO, posset PRIMO negari consequentia: nam Papa & Concilium magis abundat fide, quam vllus homo priuatus, cum nec Papa, vt docet ex Cathedra, nec Concilium in fide errare possit, omnis autem homo priuatus possit. SECUNDO, posset dici, prophetiam hoc loco non accipi pro interpretatione Scripturæ, sed propriè pro dono prædicationis futura, vt exponunt Ambrosius, Theodoretus, Theophrastus, Thomas, & alij hoc loco, & Chrysostomus in 1. Cor. Sed TERTIO dico, quomocunque sumatur prophetia, vtue pro dono prædicationis futura, siue pro dono interpretationis ex hoc loco nihil colligi contra nos: nam illud, *secundum rationem fidei*, non coniungitur cum verbo, *habentes*, sed cum verbo subintellecto, *administremus*. Exponit enim Apostolus vsum gratiarum gratis datarum, & docet, prophetiam habere administrari secundum rationem fidei, ita vt nemo contumaciter accipietur aliquid contra fidem, vt faciebant Pseudoprophetae, neq; interpretetur Scripturas in aliquem sensum Catholicæ fidei contrarium, vt hæretici plerumque faciunt.

NONVM argumentum. 1. COR. 2. *Spiritualis autem iudicat omnia, & ipse à nemine iudicatur*. Igitur ad spirituales homines pertinet interpretatio Scripturarum, nõ ad Papam aut ad Concilia. RESPONDEO, non negamus, fuisse in Ecclesia, & esse homines spirituales & perfectos, qui rectè interpretentur Scripturas, immò etiam futura prospiciant, & cordium secreta scrutentur. Negamus tamen ad eos pertinere iudicium definitiuum controuersiarum fidei, duplici causa. PRIMO, quia non sumus certi certitudine fidei, quod nam sint isti spirituales; sicut certi sumus, Papam & Concilium esse spirituale, regi videlicet à Spiritu sancto. SECUNDO, quia scimus etiam maximè spirituales non semper instrari, & quædam interdum ignorare, vt patet de Heliseo, qui habebat duplicem spiritum Heliae, & tamen dicit 4. Reg. Dominus celauit hoc à me, & non indicauit mihi.

DICES, quid ergo significat illud; *Iudicat omnia*? dico significare omnia tam spiritualia, quàm temporalia; tam celestia, quàm terrena. dixerat enim homines animales non percipere quæ Dei sunt, sed tantum iudicare posse de rebus terrenis: nunc dicit, spirituales iudicare omnia, id est, & terrena & diuina: non tamen sequitur, quod possit omnia diuina

nam quis neget multos veterum Patrum habuisse excellenter donum interpretandi, & fuisse spirituales? & tamen constat quosdam ex præcipuis eorum non leuiter in quibusdam lapsos.

DECIMUM argumentum. I. Cor. 12. loquens Apostolus de dono interpretandi, & similibus gratiis: *Hæc omnia, inquit, operatur vnus, & idem spiritus, diuidens singulis prout vult.* Non est igitur alligatum hoc donum Concilio, vel Papæ, sed datur liberè à Deo, cui ipse voluerit. Et confirmant, quia sæpe præteritis sacerdotibus, & Pontificibus, Deus excitauit Prophetas ex populo: nam Amos erat pastor ouium, & tamè factus est Propheta, & Delbora mulier prophetauit.

RESPONDEO, Apostolum loqui de particularibus hominibus, ac dicere velle, non dari omnibus hominibus passim donum interpretandi. Neq; hinc sequitur, non esse in Concilio, vel Pontifice docente ex cathedra, donum interpretationis. alia enim ratio est Concilij, & Pontificis, alia priuatorum hominum.

Ad illas confirmationes dico, priuilegia paucorum non facere legem generalem. Quod si contendant dari omnibus, quia datum est Amos, & Delboræ, etiam concludent dari donum loquendi omnibus iumentis, quia datum est asinæ Balaam. PRAETEREA, aliud est loqui de nouis reuelationibus, aliud de explicatione doctrinæ iam acceptæ: nam nouæ reuelationes non sunt alligatæ Pontificibus, nec nunc, nec in Testamento veteri. Nam in Testamento veteri prophetabāt Isaias, Hieremias, & similes, non autem Aaron, & eius successores: & in Testamento nouo prophetauit Agabus, & filia Philippi, & tamen Pontifices Linus, & Clemens, & ceteri nō prophetabant. At explicatio doctrinæ acceptæ, & iudicium de dogmatibus, semper spectauit ad Pontifices, vt suprà ostēdimus.

VNDECIMUM argumentum. I. Thessal 5. *Omnia probate, quod bonum est tenete.* & I. Ioan. 4. *Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sint.* Igitur etiam Concilij, & Papæ sententia probanda, & examinanda est: nihil enim Paulus & Ioannes excipiunt. Colligunt etiam ex his locis, iniuste prohiberi libros hæreticorum, cum Paulus dicat, omnia probate, &c.

T 2

RESPON-

RESPONDEO, & dico duo. PRIMO, Paulum & Ioannem cum aiunt, omnia probate, vel probate spiritus, non velle docere, vt omnes de Ecclesia id faciant, sed vt id faciant ij, quos pertinet. Sicut si scribatur ad aliquam Academiam, examinent aliquem librum, non significatur vt detur examinandus liber omnibus hominibus illius Academiae, sed tantum doctoribus eius facultatis, de qua liber ille tractat. DE SECUNDO, in vtroque loco agi de doctrina dubia, nam illa sola probatione indiget. Non est autem doctrina dubia librorum prohibitorum, aperte enim est mala, cum sit examinata, & damnata: neque est doctrina dubia Conciliorum, sed aperta bona. Et ideo Paulus Apostolus Act. 15. cum deferret ad Ecclesias decretum Concilij Hierosolymitani, non dicebat probate, sed praecipiebat custodire decretum illud.

D VODECIMVM argumentum. 1. Ioan. 2. *Non necessarium habetis vt aliquis doceat vos, sed vnctio docet vos de omnibus.*
 RESPONDEO. Non loquitur Ioannes absolute, de cognitione rerum diuinarum, quasi non egeant magistro viliore, qui Spiritum sanctum acceperunt. Nam si ita esset, cur Ioannes hanc epistolam scriberet, & moneret ac instrueret eos, quos vnctio docebat de omnibus? & quorsum Deum Ecclesia posuisset pastores, & doctores? loquitur igitur de tantum dogmatibus, quae iam acceperant ab Apostolis, cooperante vnctione Spiritus sancti didicerant, & crederant. atque eos monet, vt in fide permaneant, & non praebent aures Pseudoapostolis contraria docentibus. Quomodo Catholicus aliquis scriberet Catholicis, qui ab haereticis considerentur & perturbarentur; Non necesse habetis, vt aliquis Lutheranus, vel Calvinista doceat vos doctrinam Christi, omnino enim quae vos scire oportet iam didicistis, & retinetis ex praedicatione Ecclesiae adiuuante vnctione Spiritus sancti. Hunc esse sensum, docent verba praecedentia, & sequentia in praecedentibus sic ait: *Non scripsi vobis quasi ignorantes veritatem, sed quasi scientibus eam.* Et, *Vos quod audistis a veritate, in vobis permaneat.* Hanc scripsi vobis de his qui seducunt vos, &c. in sequentibus autem ait: *Sicut docuit vos, manet in eo, & cum apparuerit, habeamus fiduciam, & non confundemur in aduentu eius.*

DECIMUM TERTIUM argumentum. Apostolus Ephes. cap. 2. scribit: *Estis ciues Sanctorum & domestici Dei, superadificati supra fundamentum Apostolorum & Prophetarum.* At si Scripturæ intelligentia penderet à Papa, vel à Conciliis, fundamentum nostrum esset super Papa & Conciliis magis, quàm super Apostolorum & Prophetarum scriptis.

RESPONDEO ad hoc argumentum, quod sæpe repetit, & inculcat Calvinus, nos non negare, immò defendere contra negâtes, verbum Dei ministratum per Apostolos, & Prophetas esse primum fundamentum nostræ fidei. Ideo enim credimus quidquid credimus, quia Deus id per Apostolos, & Prophetas reuelauit: sed addimus, præter hoc fundamentum primum, requiri aliud fundamentum secundarium, id est, Ecclesiæ testificationem. Neq; enim scimus certò quid Deus reuelauerit, nisi ex testimonio Ecclesiæ. & propterea sicut legimus, Christum esse lapidem fundamentalem, & fundamentum primum Ecclesiæ, ita legimus Matth. 16. de Petro: *Super hanc petram adificabo Ecclesiam meam.* Itaque fides nostra adhæret Christo, primæ veritati, reuelanti mysteria, vt fundamento primario: adhæret etiam Petro, id est, Pontifici proponenti & explicanti hæc mysteria, vt fundamento secundario.

DECIMUM QUARTUM argumentum. Si Pontifex iudicat de Scripturis, sequitur Pontificem seu Concilium esse supra Scripturam. & si Scripturæ sensus sine Pontifice seu Concilio non est authenticus, sequitur verbum Dei accipere robur & firmitatem à verbo hominum.

RESPONDEO, hoc argumentum quod ab hæreticis plurimi fit, totum in æquiocatione versari: nam duobus modis potest intelligi Ecclesiam iudicare de Scripturis. VNO modo, quod iudicet, verumne sit an falsum quod Scripturæ docent: ALTERO modo, quod posito vt fundamēto certissimo, Scripturæ verba esse verissima, iudicet quæ sit vera eorum interpretatio. Et quidem si PRIMO modo Ecclesia iudicaret, verè esset supra Scripturam, sed hoc non dicimus, quamuis hæretici calumnientur id nos dicere, qui passim vociferantur nos subiicere Scripturam pedibus Papæ. At SECUNDO modo iudicare Ecclesiam, vel Pontificem de Scripturis, quod nos asserimus, non est Ecclesiam esse supra Scripturam, sed supra

iudicia priuatorum hominum. Non enim iudicat Ecclesiæ veritate Scripturæ, sed de intelligentia tua, & mea, & aliorum neque hinc fumit verbum Dei aliquod robur, sed intelligentia nostra. non enim Scriptura est verior, aut certior, quam ab Ecclesia exponitur, sed mea sententia est verior, quam ab Ecclesia confirmatur.

DECIMUM QUINTUM argumentum. Si à iudicio Ecclesiæ pendet fides nostra, igitur a verbo hominum, ergo de illissimo nititur fundamento. Præterea Scriptura facta est spiritu Dei, ergo spiritu Dei, non Ecclesiæ intelligenda est.

RESPONDEO, verbum Ecclesiæ, id est, Concilij, vel Pontificis docentis ex cathedra, non esse omnino verbum hominis, id est, verbum errori obnoxium, sed aliquo modo verbum Dei, id est, prolatum assistente & gubernante Spiritu sancto. immò dico, hæreticos esse qui reuera nitantur baculo apostolico. Sciendum est enim, propositionem fidei conclusivam syllogismo. Quidquid Deus reuelauit in Scripturis, est verum. hoc Deus reuelauit in Scripturis, ergo hoc est verum. Ex propositionibus huius syllogismi prima certa est apud omnes, secunda apud Catholicos est etiam firmissima; nititur enim firmiter monio Ecclesiæ, Concilij, vel Pontificis, de quibus habemus in Scripturis apertas promissiones quod errare non possunt. Act. 15. Visum est Spiritui sancto & nobis. Et Luc. 22. gaus pro te, si non deficiat fides tua. At apud hæreticos nititur folis coniecturis, vel iudicio proprii spiritus, qui plerumque videtur bonus, & est malus. & cum conclusio sequatur de maiorem partem, fit necessariò, vt tota fides hæreticorum sit coniecturalis, & incerta.

DECIMUM SEXTUM argumentum. Augustinus & alij Patres cum Scripturas exponunt, non vsurpant prætoriam iudicandi potestatem, sed permittunt explanationes suas aliis iudicari.

RESPONDEO. Aliud est interpretari legem more doctorum, aliud more iudicis: ad explanationem more doctorum requiritur eruditio; ad explicationem more iudicis requiritur auctoritas. Doctor enim non proponit sententiam suam necessariò sequendam, sed solum quatenus ratio suadet. Iudex proponit vt sequendam necessariò. Aliter accipiuntur glossas Bartholi & Baldi, aliter declarationem principis. Augustinus

Augustinus igitur, & ceteri Patres in commentariis fungebantur officio Doctorum: at Concilia, & Pontifices funguntur officio iudicis à Deo sibi commisso.

DECIMUM SEPTIMUM argumentum. *Augustinus contendit Ecclesiam non debere se Christo proponere, quod ille semper veraciter iudicet: Ecclesiastici autem iudices, sicut homines plerumque fallantur.* Hæc sunt Caluini verba in præfat. inflit. ex quibus deducit, non esse prælatos iudices controuersiarum.

RESPONDEO, in primis falsò citari locum à Caluino: is enim in margine ponit, cap. 2. contra Cresconium. At contra Cresconium sunt quatuor libri, & in nullo eorum librorum cap. 2. illa verba inueniuntur, sed ~~habentur lib. 2. cap. 21~~ ubi loquitur Augustinus de quæstionibus facti, non iuris, in quibus iudices Ecclesiastici falli possunt. Docet enim, in eo sæpe Ecclesiasticos iudices falli, quod eos baptizent, qui ficto animo accedunt ad Sacramentum, & tamen sincera voluntate accedere videntur. Et quoniam Caluinus videbat nihil pro se facere locum illum, ideo fortè non notauit distinctè locum. Solet enim aliàs satis diligenter notare libros, & capita, præterquam quando loca solutionem secum ferunt apertissimã.

ALIA multa argumenta quæ huc pertinere posse videbantur, tunc soluemus, cùm tractabimus, An Ecclesia, vel Concilium, vel Papa errare possint, & cuius sit in Conciliis præsidere.

DE VERBO DEI NON SCRIPTO,

LIBER QUARTVS.

CAPVT PRIMVM.

*Qui potissimum defenderint vel oppugna-
uerint non scriptas traditiones.*

DE VERBO DEI SCRIPTO HACTEN-
disseruimus; nunc de verbo Dei non scripto
breuiter disputare aggrediemur, si prius tam-
in gratiam studiosorum annotauerimus, qui
potissimum hoc nostro seculo de traditione-
bus scripserint, vel certè quos ipsi legerimus. Nec enim om-
nes videre nobis licuit.

Igitur scripsit de hoc argumento præclarè Cardinalis
HOSIUS in 4. lib. aduersus Prolegomena Brentij; item Pe-
trus à SOTO in sua defensione aduersus eundem Brentium
parte 2. à cap. 50. vsque ad 66. Melchior CANVS lib. 3. de lo-
cis Theologicis; Martinus PERESIVS initio operis sui de
traditionibus; Iodocus TILLETANVS in Apologia contra
Kemnitium pro Concilio Trident. Alphonsus à CASTRO
lib. I. cap. 5. sui operis contra hæreses; & Episcopus ROPPEN-
SIS initio etiam sui operis contra assertionem articulorum
Lutheri; Doctores Colonienses in examine Catechismi
Monhemiani, in reprehensione sexti Dialogi; PETRUS
CANISIVS in suo Catechismo de præceptis Ecclesiæ, &
Gulielmus LINDANVS libris quinque suæ Panopliæ; Io-
annes à LOVANIO in lib. de inuocatione Sanctorum, cap.
23. 24. & 25. FELICIANVS Ninguarda in assertionem fidei
Cartho-

Catholicæ; Gaspar CARDILLVS Villalpandæus in libello de Traditionibus.

Ex hereticis præcipuè contra traditiones scripserunt Ioannes CALVINVS lib. 4. Instit. cap. 8. §. 6. 7. 8. & cap. 10. §. 18. 19. 20. & in antidoto ad sess. 4. Concilij Tridentini; Ioan. BREN- TIVS in suis Prolegomenis contra Petrum à Soto; Martinus KEMNITIVS in lib. quem inscripsit, Theologiæ Iesuitarum præcipua capita; & prolixissimè in examine Concilij Tridentini examinans decretum de Traditionibus, quod habetur sess. 4. & quidam Hermannus HAMELMANNVS, qui nuper edidit ingens volumen contra traditiones, quod diuisit in tres libros Prolegomenorum, & deinde in tres partes operis præcipui, quarum quælibet multos libros habet.

CAPVT II.

Quid sit, & quotuplex traditio.

NOMEN traditionis generale est, & significat omnem doctrinam siue scriptam, siue non scriptam, quæ ab vno communicatur alteri. Exodi 17. *Scribe hoc ob monumentum in libro, & trade in auribus Iosue.* Act. 6. *Lex Moſis scripta vocatur traditio. Audiuimus eum dicentem, quoniam IESVS destruet locum istum, & mutabit traditiones, quas tradidit nobis Moſes.* At 1. Cor. II. *Ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis. Traditio vocatur doctrina viua voce exposita; & 2. Theſſ. 2. Tenete traditiones, quas accepistis, siue per sermonem, siue per epistolam.*

Tameſi verò traditionis nomen generale sit, tamen hoc ipsum nomen accommodatum est à Theologis ad significandam tantum doctrinam non scriptam. Sic IRENAEVS lib. 3. cap. 2. *Euenit, inquit, neque Scripturis, neque traditioni consentire eos.* TERTULLIANVS lib. de corona militis: *Si legem, inquit, postules, Scripturam nullam inuenies, traditio tibi prætenditur auctrix, &c.* CYPRIANVS lib. 2. epist. 3. *Admonitos autem nos ſcias, vt in calice Domini offerendo Domini- ca traditio ſeruetur, & calix, qui in commemorationem eius offertur, mixtus vino offeratur.* Quem locum falsò Kemnitius exponit de traditione scripta. nusquam enim in toto Euan- gelio aut epistolis Apostolorum scriptum est, vt calix mixtus

T 5 vino,

11 vino, id est, vinum, & aqua offerantur. Ad eundem modum fe-
11 re omnes veteres nomen traditionis pro non scripta doctri-
11 na vsurpant. & hoc modo deinceps vtemur hoc nomine.

Vocatur autem doctrina non scripta, nō ea quæ nusquam
scripta est, sed quæ non est scripta à primo auctore. exemplo
sit Baptismus paruulorum. Paruulos baptizandos, vocatur
traditio Apostolica non scripta, quia non inuenitur, hoc scri-
ptum in vlllo Apostolico libro, tametsi scriptum est in libris
ferè omnium veterum Patrum.

Prior partitio

Est autem duplex partitio traditionum; prior sumitur pe-
nes auctores traditionum; posterior penes materiam. Prior
est, in traditiones diuinas, Apostolicas, Ecclesiasticas. Præ-
terea dicuntur, quæ acceptæ sunt ab ipso Christo Apostolo
docente, & nusquam in diuinis literis inueniuntur: talia sunt
ea quæ ad materiam & formam Sacramentorum pertinent.
pauca enim de his habemus in diuinis literis, & tamen cer-
tum est Sacramentorum essentiam non potuisse, nisi à Chris-
to institui. Propterea enim Apostolus I. Corin. II. loquens de
Sacramento Eucharistiæ dicebat: Ego enim accepi à Domino
quod & tradidi vobis.

APOSTOLICAE traditiones propriè dicuntur ille, quæ ab
Apostolis institutæ sunt, non tamen sine assistentia Spiritus
sancti, & nihilominus non exstant scriptæ in eorum episto-
lis: quale est ieiunium Quadragesimæ, & quatuor tempo-
rum, & alia multa, de quibus postea. Solent tamen interdum
etiam diuinæ traditiones dici Apostolicæ, & Apostolicæ di-
cuntur diuinæ: diuinæ traditiones dicuntur Apostolicæ, non
quod ab illis sint institutæ, sed quod ab eis primùm Ecclesiæ
traditæ sint, cum ipsi seorsim eas à Christo accepissent: & A-
postolicæ dicuntur diuinæ, non quod eas Deus immediate
instituerit, sed quod non sine spiritu Dei eas Apostoli insti-
tuerint. Quo modo omnes epistolæ Apostolorum dicuntur
diuina & Apostolica scripta, etiamsi quædam in eis sint præ-
cepta diuina, & quædam propriè Apostolica, vt patet ex illis
prioribus ad Cor. 7. Præcipio non ego, sed Dominus, & postea, De-
co ego, non Dominus.

ECCLESIASTICAE traditiones propriè dicuntur confir-
tudines quædam antiquæ vel à prælatis, vel à populis incho-
tæ, quæ paulatim tacito consensu populorum vim legis obti-
nerunt.

nuerunt. Et quidem traditiones diuinæ eandem vim habent, quam diuina præcepta, siue diuina doctrina scripta in Euangelis: & similiter Apostolicæ traditiones non scriptæ eandem vim habent, quam Apostolicæ traditiones scriptæ, vt in Concilio Tridentino sess. 4. asseritur, & ratio est manifesta; nam verbum Dei non est tale, nec habet vllam auctoritatem, quia scriptum est in membranis, sed quia à Deo profectum est vel immediatè, vt sunt sermones Domini, vel mediantibus Apostolis, vt est decretum Apostolorum Act. 15. Neq; hoc negant, aut negare possunt hæretici: nam, vt postea dicemus, non est quæstio, quanta sit vis diuinæ aut Apostolicæ traditionis, sed an sit aliqua traditio verè diuina aut Apostolica.

Ecclesiasticæ autè traditiones eandem vim habent, quam decreta, & constitutiones Ecclesiæ scriptæ: nam etiam in Republica ciuili eadem vis est consuetudinum ad probatarum, & legum scriptarum. vt patet dist. 1. can. consuetudo, & l. diurna. ff. de legibus.

Altera partitio ad.

ALTERA partitio traditionum est penes materiam, in traditiones de fide, & traditiones de moribus: quæ rursus aut sunt perpetuæ, aut temporales; & vel vniuersales, vel particulares, vel necessaria, vel libera. Traditio DE FIDE est, quod B. Maria semper fuerit virgo; quod quatuor sint tantum Euangelia, &c. Traditio ad MORES pertinens est, quod signum Crucis in fronte pingendum sit, quod certis diebus ieiunia, aut festa celebranda, &c.

Traditio PERPETVA est, quæ instituitur, vt semper seruetur, vsque ad mundi consummationem, vt in exemplis positis. TEMPORALIS est, quæ instituitur ad certum tempus, vt observatio legalium quarundam cæremoniarum, quæ seruandæ erant vsque ad plenam Euangelij promulgationem, vt facilius Ecclesia ex Iudæis & Gentibus coalesceret.

Traditio VNIVERSALIS est, quæ toti Ecclesiæ seruanda traditur, qualis est Paschatis, Pentecostes, & similibus magnorum festorum observatio, vt B. Augustinus docet epistola 118. PARTICVLARIS est, quæ traditur vni tantum, aut pluribus Ecclesiis, qualis erat tempore Augustini ieiunium Sabbathi, quod Petrus Rom. Ecclesiæ tradiderat, & ab ea sola, & quibusdam aliis seruabatur, vt Augustinus docet epistola 86. ad Casulanum.

Tradi-

Traditio NECESSARIA est, quæ traditur in forma præcepti, vt celebratio Paschæ die Dominico post decimam quartam Lunam Martij. LIBERA est, quæ traditur in forma consilij, vt asperio aquæ lustralis, & similia.

CAPVT III.

Explicatur status questionis, & mendacia quædam aduersariorum deteguntur.

CONTROVERSA igitur inter nos, & hæreticos in duobus consistit. PRIMUM est, quod nos asserimus, in Scripturis non contineri expressè totam doctrinam necessariam, siue de fide, siue de moribus: & proinde præter verbum Dei scriptum, requiri etiam verbum Dei non scriptum, id est, diuinas & Apostolicas traditiones.

At ipsi docent, in Scripturis omnia contineri, ad fidem, & mores necessaria, & proinde non esse opus vlllo verbo non scripto. LYTHERVS in comment. cap. I. ad Gal. Neque aliter inquit, doctrina in Ecclesia traditur, & audiri debet, quam per verbum Dei, hoc est, sancta Scriptura. Doctores, & auditores alij cum sua doctrina, anathema sunt. IOAN. BRISTIVS in Prolegomenis, cap. de traditionibus. Perfpicue, inquit, significat Apostolus, quod nulla traditio contra, & præter testimonia Scriptura agnoscenda sit pro dogmate necessario ad salutem. IOANNES CALVINVS lib. 4. Institut. cap. 8. 4. Esto igitur, inquit, hoc firmum axioma: non aliud habendum esse Dei verbum, cui detur in Ecclesia locus, quam quod legimus in primùm, & Prophetis, deinde scriptis Apostolicis contineri. MARTINUS KEMNITIVS in examine Concilij Trident. sess. 4. cap. 1. repetit, hunc esse statum questionis, an Scripturae contineant omnia dogmata ad salutem necessaria: & scilicet negare, nos negare.

SECUNDO dissidemus, quod illi existimant, Apostolos quidem quædam instituisse præter Scripturam, quæ ad ritum & ordinem Ecclesiæ pertinent, quæ tamen non sint necessaria, nec præcepta, sed libera: Nihil autem tradidisse præter Scripturam, ad fidem aut mores necessario pertinens; id clarè docet

Luth.

Brant.

Calv.

Kemnitius

docet Kemnitiuſ cū agit de ſeprimo genere traditionum, & Caluinus lib. 4. Inſtitut. cap. 10. §. 20. Nos autem agnoſci-
mus traditiones Apoſtolicas omnium generum, vt ſuprà ex-
poſuimus.

*Contrarij
aſſertio.*

TERTIO diffidemus, quod illi putant, traditiones Apo-
ſtolicas, ſi quæ fuerunt, nunc non exſtare, id eſt, non poſſe
certò demonſtrari aliquam Apoſtolicam traditionem. Ita
KEMNITIUS ibidem: *Nullis, inquit, certis & firmis docu-
mentis probari poteſt, qui ſint ritus certò ab Apoſtoliſ traditi,
qui ex Scriptura oſtendi non poſſunt.* Nos è contrario aſſeri-
mus, non deeſſe certas vias, & rationes, quibus Apoſtolicæ
traditiones oſtendantur.

NUNc antequam ad probationem veniam, pauca dicam
more ſolito de contradictionib. & mendaciis ipſorum. **Bren-
tius** & **Kemnitiuſ** locis notatis apertè dicunt, nihil poſſe æ-
quari ſacris Scripturis. **BRENTIUS** ſic ait: *Non contenti Scri-
ptura diuinitus commendata & confirmata, iactant Apoſto-
los multa tradidiſſe poſteris ſermone, qua non minorem ha-
bent auctoritatem, quam qua ſcripto mandata ſunt.* **KEMNI-
TIUS** autem ait: *Inſignis audacia eſt, maieſtati, & auctori-
tati Scriptura canonice aliquid æquare.*

Contradiç.

At iidem fatentur Apoſtolos aliquid tradidiſſe præter Scri-
pturas. **BRENTIUS** ibidem ſic ait: *Negari non debet, nec po-
teſt, quin tam Chriſtus multa dixerit & fecerit, quam Apo-
ſtoli multa tradiderint, & inſtituerint, qua non ſunt ab ipſiſ
literiſ comprehenſa.* **KEMNITIUS** autem ſic ait: *Apoſtoloſ igitur
rituſ quorſdam ordinariſ & tradidiſſe Eccleſiſ, ex ſcriptiſ
ipſorum certò conſtat: & verifiſimile eſt quorſdam etiam alioſ
externoſ, qui in Scriptura annotati non ſunt, ab Apoſtoli� tra-
ditoſ eſſe, &c.* Iam verò ſi non minor eſt auctoritas Apoſtoli-
ore præcipientis, quàm literiſ mandatiſ, certè non eſt auda-
cia, æquare aliquid non ſcriptum, verbo ſcripto. Poſſumus e-
nim vt minimum æquare ordinationem rituſ externi ab Apo-
ſtoli� traditam, cum ſimili ordinatione literiſ mandata. Ipſi
enim vtroq; modo fatentur Apoſtoloſ aliquid ordinariſ. Cur
ergo clamant inſignem audaciam eſſe aliquid æquare verbo
ſcripto?

Kemniti.

Nunc ad mendacia veniamus. Primum commune eſt Cal-
uino, Brentio & Kemnitio ſæpiuſ repetere, non velle omnem
ritum

Mendacia.

ritum Ecclesiæ esse Apostolicam traditionem sine vlllo delictu. CALVINVS lib. 4. Institut. cap. 10. §. 19. Romanenses magistri extorquere solunt, inquit, et nulla sit apud eos caren- niola, qua non pro Apostolica censeatur. At non hoc dicimus, sed eas tantum recipimus pro Apostolicis, quas firmis testi- moniis antiquorum probare possumus esse Apostolicas. DEINDE commune est iisdem sic agere, quasi ipsi Scripturas tantum, nos traditiones tantum defendamus, neque curemus an traditiones sint secundum Scripturam, an contra Scri- pturam: at non ita est, nam Scripturam nos pluris facimus quam illi, nec vllam traditionem admittimus contra Scri- pturam.

Sed KEMNITII mendacia sigillatim enumeranda sunt. In examine igitur edito anno salutis M. D. LXVI. ad 4. fol. pag. 68. & 69. dicit nos asserere, Deum constituisse vt doctri- na Christi & Apostolorum non scriberetur in libris, sed tantum viua voce traderetur. & ipse postea pag. 185. asserit, Apostolos habuisse mandatum, vt scriberent. Sed vtrumque est menda- cium, & veritas est in medio. Nullus enim Catholicorum do- cuit vnquam, Deum constituisse vt nouum Testamentum non scriberetur, vel proferat Kemnitius auctorem, qui hoc dixerit. sic enim, Euangelistæ & Apostoli nostra sententia peccassent grauissimè scribendo, sed tantum dicimus, nouum Testamentum præcipuè in corde scribi debere, nec necessa- riò exigere, vt scribatur in libris.

II
4
Fallum quoque est, Deum mandasse Apostolis, vt scriberent. Legimus enim Matth. vlt. mandatum, vt prædicarent Euangelium; vt autem scriberent, nusquam legimus. Itaque Deus nec mandauit expressè vt scriberent, nec vt non scriberent. Nec tamen negamus, quin Deo vblente & inspirante Apostoli scripserint, quæ scripserunt. aliud enim est aliquando facere Deo suggerente & inspirante, aliud eo apertè præcipiente. Neque obstat, quod in Apocalypsi aliquoties legitur Scribe quæ vides. iubetur enim Ioannes scribere quædam incan- canas visiones, non doctrinam Euangelij, & præcepta morum, de quibus nos agimus.

Deinde in fine disputationis de traditionibus. pag. 420. ait: Postremo multa monebit Lectorem & hæc observatio, quæ Pontificij non seruentur multa ad Apostolorum traditiones re- ferri.

ferre, qua ab aliis auctoribus multò posterioribus instituta,
 Et profecta esse ex ipsis Pontificiorum scriptoribus ostendi po-
test, etc. Hoc autem probat undecim exemplis, quorum nul-
 lum caret mendacio.

PRIMUM est, ubi dicit scripsisse Innocentium III. cap.
 Cùm Marthe, extra de celebratione Missarum, plura quidem
esse verba in consecratione calicis, quàm Dominus in Euan-
gelio dixerit; sed tamen illa haberi ex Apostolica traditione:
At, inquit Kemnitius, scriptores Pontificij annotarunt, à qui-
bus Rom. Pontificibus illa verba adiecta sint. Mendacium est.
 Nam scriptores Catholici annotarunt quidem in reliquo ca-
none, quis Pontifex quid addiderit: at in verbis consecratio-
nis nemo inuenitur aliquid addidisse: nec est, qui in hac re
 contradixerit Innocentio.

SECUNDUM mendacium: Totum canonem Missæ, inquit,
esse ex Apostolica traditione, si quis vel dubitare se ostende-
rit, anathema percellitur. Mendacium est. Nam cùm in ca-
 none fiat commemoratio multorum Sanctorum, quorum
 aliqui CC. annis post Apostolos fuerunt, quis dubitare potest
 non totum canonem esse ex Apostolica traditione? vel dicat
apertè Kemnitius, ubi legerit, quod tam audacter affirmat.
 Non igitur totum canonem, sed summam, & præcipuam
partem asserimus esse ex Apostolica traditione, cui postea
 summi Pontifices aliquid addiderint.

TERTIUM mendacium: Alexander, inquit, aquam vino
esse admiscendam in celebratione Eucharistia statuit. idem
aquam, & salem benedictum instituit. igitur falso isti ritus
ad Apostolorum traditionem renocantur. Mendacium. Audi
 enim Alexandri verba in epist. i. Repulsis, inquit, opinionibus
superstitionum, panis tantum, & Vinum aqua permixtum
in sacrificio offerantur. Non debet enim (ut à Patribus acce-
pitur, & ipsa ratio docet) in calice Domini aut Vinum solum,
aut aqua sola offerri. Itaque verum est quod dicit Cyprianus
 libro 2. epistola 3. hanc esse diuinam traditionem. Alexan-
 der enim satis apertè significat, non à se incepisse hunc usum,
 cùm eum se à Patribus accepisse dicat. De aqua etiam bene-
dicta non dicit, se primùm eam iussisse benedici, sed indicat
se facere quod est antiquæ consuetudinis. Sic enim ait: A-
quam, inquit, sale conspersam populis benedicimus, &c. Itaq;
 merito

meritò dicitur esse Apostolica traditio à Clemente lib. 8. & à B. Basilio lib. de Spiritu Sancto, cap. 27.

4.

QVARTVM est: Telesphorus ieiunium quadragesimale instituit. Mendacium. Telesphorus enim in epistola sua dicit se instituisse Quadragesimam, sed tantum ut clericis solitum ieiunium omnium Christianorū adderent tres dies, id est, inciperent à carnibus abstinere in Dominica quadragesimæ: Cognoscite, inquit, à nobis & cunctis Episcopis in sancta & Apostolica sede congregatis statutum esse, ut septem hebdomadas plenas ante sanctum Pascha omnes clerici ac omnes ne ieiunent. Quibus verbis optimè cohæret quod dicit Hieronymus in epist. ad Marcellam, de erroribus Montani, Quadragesimam ab Apostolis institutam traditione non scriptam.

5.

QVINTVM mendacium: Hyginus, inquit, chrisma instituit. Mendacium sine vlllo fundamento. Nihil enim de chrismate in epistolis Hygini inuenitur: nec exstat apud alios aliquod decretum, nisi quod Gratianus de consecrat. dist. 1. can. In Catechismo, affert decretum quoddam Hygini, qui statuit, vnum & eundem esse posse eum, qui suscipit baptismum, & qui confirmatum, id est, patrinum, etsi melius sint diuersi. Itaque rectè à Fabiano Papa in epistola 2. dicitur chrisma singulis annis renouandum, quòd sic Apostoli instituerint.

6.

SEXTVM est: Calixtus ieiunia quatuor temporum instituit: ergo falsum est, quòd sint ex Apostolica traditione. Mendacium est, quòd Calixtus omnia instituerit quatuor temporum ieiunia. ipse enim in epist. 1. dicit, se tantum addidisse unum ieiunium ad tria, quæ antea erant. Quocirca quòd dicitur Leo ferm. 2. de ieiunio Pentecostes, & ferm. 8. de ieiunio septimi mensis dicit, illa ieiunia esse ex Apostolica traditione non pugnat cum decreto Calixti.

7.

SEPTIMVM est: Syluester confirmationem puerorum instituit. Mendacium impudentissimum. Nihil enim tale à Syluestro vsquam legitur, & inueniuntur decreta Pontificum longè Syluestro antiquiorum, de consecrat. dist. 4. can. In Catechismo, & can. Non plures. & dist. 5. can. 1. 2. & sequentibus, vbi non ipsum Sacramentum, sed aliqui ritus circa eius administrationem instituuntur.

OCTAVVM

OCTAVVM est: Felix altarium consecrationem instituit. Et hoc mendacium est. Constat enim Syluestrum auctorem huius ritus fuisse. Videtur Kemnitium decepsse epist. I. Felicis IV. vbi multa disputantur de consecratione altarium. sed nihil ibi instituitur noui, sed solum antiqui ritus explicantur.

8.

NONVM est: Felix IV. instituit, vt infirmi ante obitum inungantur. Mendacium solemne. Nam Marci 6. Apostoli vngabant aegrotos oleo. Et Iacobi 5. precipitur, vt presbyteri vngant aegrotos oleo. Et Innocentius I. Felice IV. centum annis antiquior, in epist. I. quæ est ad Decentium, cap. 8. vñtionem infirmorum Sacramentum Ecclesiæ esse dicit.

9.

DECIMVM est: Syricius memoriam, & inuocationem Sanctorum Missæ addidit. Et hoc mendacium est. Nam CYRILLVS Hierosolymitanus Syricio antiquior, in catechesi 5. mystagogica: Cum hoc sacrificium, inquit, offerimus, facimus mentionem eorum, qui ante nos obdormierunt, primum Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Martyrum, vt Deus orationibus illorum suscipiat preces nostras, &c. Et similiter in liturgia Basilij, qui antiquior fuit Syricio, videmus fieri memoriam, & inuocationem Sanctorum.

10.

VNDECIMVM est: Pelagius memoriam mortuorum anniuersarias, Missæ adiecit. Et hoc mendacium est. Nam TERTYLLIANVS longè antiquior Pelagio Papa, lib. de Monogamia, meminit anniuersariæ oblationis pro defunctis; & libro de corona militis dicit, suffragia pro defunctis, ex Apostolica traditione descendere.

11.

His addamus mendacium DVODECIMVM, ex libro, quæ inscripsit, Theologiæ Iesuitarum præcipua capita: Notabis, inquit Kemnitius, hoc loco, Lector, quam faciant Iesuitæ differentiam inter traditiones Apostolorum scriptas, & inter eas, quas ipsi sub nomine Apostolorum confingunt. Scriptas dicunt esse arbitrarias; confictas dicunt obligare sub periculo salutis. Hoc mendacium tam insigne, inde collegit Kemnitius, quod Colonienfes in lib. contra Catechismum Monhemij, scripserant, illud: Ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis, &c. I. Corinth. II. non significare, præcepi vobis, sed, docui vos, atque inde deduxerunt, ex eo loco non colligi, obligari laicos ad vsum calicis in Sacramento altaris. Sed si il-

Ad hunc mendacium.

lud, *Tradidi vobis*, non significat, docui, sed, præcepit; quæso, sensus est? Quid sibi vult, *Ego præcepi vobis, quod Dominus Iesus, in qua nocte tradebatur, accepit panem*, & nonne hîc historia narratur, & non lex constituitur? Itaque non dicunt Iesuitæ, traditiones scriptas non obligare, sed obligantur diuerso modo. Quando traditio est de doctrina fidei vel re gesta, obligat ad credendum, non ad operandum, sicut traditio de morte Christi. At quando est de præceptis, obligat ad operandum; quod idem & de scriptis intelligendum est.

CAPVT IV.

Ostenditur necessitas traditionum.

NUNC vt ad probationem veniamus. Tria demum ostendere conabimur. Primum, Scripturas sine traditionibus nec fuisse simpliciter necessarias, & insufficientes. Secundò, traditiones Apostolicas non solum de ritibus, sed etiam de fide reperiri. Postremò, quod certi esse possimus de veris traditionibus.

PRIMUM probo ex variis ætatibus Ecclesiæ. Nam ab antiquitate usque ad Moysen, fuit Ecclesia Dei aliqua in mundo, colebant homines Deum Fide, Spe & Caritate, & exteriusque ritibus, vt patet ex *Genesi*, vbi introducuntur Adam, Abel, Seth, Enoch, Noë, Abraham, Melchisedech, & alij homines, & ex Augustino lib. II. de ciuit. Dei, & sequentibus, vbi dicitur ciuitatem Dei ab initio mundi vsque ad finem: ac nullatenus Scriptura diuina ante Moysen, vt patet, tum quia cum consensus Moyses est primus scriptor sacer; tum quia in *Genesi* non fit mentio doctrinæ scriptæ, sed solum traditæ, *Gen. 12. Scio, inquit Deus, quod Abraham præcepturus sit filio suo Isaac, & dicitur ei, Et custodiant viam Domini.* Igitur per mille bis mille conseruata est religio sola traditione: non est Scriptura simpliciter necessaria. Quomodo enim conseruata potuit antiqua illa religio sine Scriptura ad duo millia annorum, ita potuit doctrina Christi conseruari sine Scriptura per mille quingentos annos. Deinde à Mose vsque ad Christum per alia duo annorum millia, exstiterunt quidem Scripturæ

tamen ea sole erant Iudeorum; relique autem gentes, in quibus etiam erat apud aliquos vera religio, & fides, sola traditio non scripta inueniebatur.

Nam quod præter Iudæos multi alij ad Ecclesiam pertinerent, patet ex Iob, & amicis eius. Item ex AUGUSTINO, qui hoc constanter asserit lib. 2. de pecc. orig. cap. 24. & lib. 1. de prædest. Sanctor. cap. 9. & lib. 18. de ciuit. Dei, cap. 47. & in ipso populo Dei, etsi Scripturæ exstarent, tamen magis utebantur Iudæi traditione quàm Scriptura, vt patet ex illo Exodi 13. *Narrabis filio tuo in illo die dicens, hoc est quod fecit Dominus, &c.* Deuter. 32. *Interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi, maiores tuos, & dicent tibi.* Iob. 8. *Interroga generationem pristinam, & diligenter inuestiga patrum memoriam.* Iudicum 6. *Vbi sunt mirabilia, qua narrauerunt nobis patres nostri?* Psalm. 43. *Deus, auribus nostris audiuiimus, patres nostri annunciauerunt nobis opus quod operatus, &c.* Psalm. 77. *Quanta mandauit patribus nostris nota facere eis filiis suis, vt cognoscat generatio altera. Filij qui nascentur, & exurgent, & narrabunt ea filiis suis.* Eccles. 8. *Non te pretereat narratio seniorum, ipsi enim didicerunt à patribus suis.* & tamen fuit Ecclesiasticus ex vltimis scriptoribus Testamenti veteris.

Causa autè, cur vterentur Hebræi magis traditione quàm Scriptura, videtur fuisse, quia vsque ad tempora Esdræ, Scripturæ non erant redactæ ad formam librorum, vt facillè & commodè haberi possent, sed erant dispersæ in variis annalibus, & chartis, & interdum ex negligentia sacerdotum longo tempore non inueniebantur, vt patet ex 4. Reg. 22. vbi narratur tanquam nouum quid, quod in diebus Iosifæ fuerit inuentum vnum volumen legis Domini in templo. Esdras autem post captiuitatem omnia collegit, & simul in vnum corpus redegit, addens in Deuteron. vlt. cap. de vita Mosis, & quædam alia hinc inde ad historia continuationem. De quo vide Theodoretum præfatione in Psalmos, Bedam in cap. 9. lib. 1. Esdræ, & Petrum Antonium Beuter annotatione noua de sacra Scriptura.

Porro à Christi aduentu per annos multos fuit Ecclesia sine Scripturis, ita vt adhuc suo tempore scribat IRENAEVS lib. 3. cap. 4. fuisse Gentes aliquas Christianas, quæ solis traditio-

ditionibus sine Scriptura optimè viuerent. Igitur ex hac deductione satis apparet, Scripturas non esse simpliciter necessarias. Quòd autem CHRYSOSTOMVS dicit homilia 1. in Matth. Scripturas non fuisse necessarias Patriarchis & Apostolis: tamen nobis propter hominum corruptionem esse necessarias: intelligitur de necessitate non simpliciter, sed ad opus esse, id est, de utilitate. nam alioqui etiam tempore Patriarcharum & Apostolorum multi improbi fuerunt.

Quòd autem Scripturæ non omnia ita contineant, sufficiant ipsæ sine alia traditione, probo PRIMÒ, quia vetus canon Scripturarum simul sumptus, est sufficiens, vetuli libri per se sunt sufficientes. Non potest dici, quòd vetuli libri sint sufficientes, nam tunc falsum esset quòd Kemnitius, traditionis usum fuisse in Ecclesia usque ad complementum totius canonis Scripturarum. Præterea videtur Euangelistas non singulos omnia continere. Nam Ioannes nihil scripsit de Annunciatione, Natiuitate, Circumcisione, Epiphania Domini, & aliis multis rebus: idem de aliis potest. ITEM, si vnus liber continet sufficienter omnia, opus fuit tot libris? DENIQVE ipsi apertè dicunt, totum canonem esse necessarium ad hoc, vt sufficiens doctrina habeatur. At neque id verè affirmari potest. Nam multi libri sacri & canonici perierunt, igitur non habemus, nec habemus à M. D. annis sufficientem doctrinam, si tota sita Scripturis. Nam ex Testamento veteri multos libros perierunt docet CHRYSOSTOMVS hom. 9. in Matth. in illud, *Narratus vocabitur: Multa, inquit, ex Prophetis perierunt, quod de historia Paralipomenon probare possibile est. Desides enim cum essent Iudæi, nec desides modo, sed etiam impij, alia quidem perdiderunt negligentè, alia vero conciderunt, tum conciderunt.* Idem docet homil. 7. in primam ad Cor. Neque responderi potest, illa omnia, quæ perierunt fuisse reparata per Esdras: nam Chrysostomus vult probare nunc non omnia exstare vaticinia Prophetarum, & probat quia Iudæi multa amiserunt.

Præterea Esdras non reparauit libros perditos, sed emendauit, & collegit eos, qui exstabant. 1. Paralip. vii. *Gestatem David, inquit, priora & nouissima scripta sunt in libro Samuel & Iudæi, & in libro Nathan Propheta, atque in*

mine Cai ad Sidentis. Et 2. Paral. 9. Reliqua autem opera Salomonis scripta sunt in verbis Nathan Propheta, & in libris Achie Silonitis, in visione quoque Addo Sidentis. Et lib. 3. Reg. cap. 4. Loquutus est Salomon tria milli a parabolarum. & fuerunt carmina eius quinque millia. Vbinam sunt hæc omnia? Ex Testamento nouo certum est, periisse epistolam Pauli ad Laodicenses, cuius ipse meminit Coloss. vlt. & fortè aliam ad Corinth. cuius mentio fieri videtur 1. Corinth. 5. in illis verbis; scripsi vobis in epistola: & facile potest fieri, adhuc aliqua alia periisse. Viderint ergo hæretici, vnde resarcient tam insignem defectum.

SECUNDO, probatur hoc idem ex discrimine, quod est inter prædicationem, & Scripturam Apostolorum. Nam si Christo & Apostolis fuisset propositum verbum Dei coarctandi & restringendi ad Scripturam, imprimis rem tanti momenti Christus apertè præcepisset, & Apostoli alicubi testarentur, se ex Domini mandato scribere: quemadmodum ex Domini mandato in toto orbe docuerunt. at id nusquam legimus. Deinde ad prædicandum viua voce non expectarunt Apostoli oblatam occasionem, vel necessitatem, sed sponte sua, & ex proprio instituto perrexerunt: at ad scribendum non nisi necessitate quadam coacti animum applicuerunt.

MATTHÆVM, scribit Eusebius lib. 3. histor. cap. 24. vel cap. 18. in alia editione, ea occasione scripsisse, quia cum prædicasset Hebræis, & ad Gentes ire pararet, vtile iudicauit, si iis, quos corpore deserebat, aliquod memoriale doctrinæ suæ, & prædicationis relinqueret. MARCVM, refert idem Eusebius lib. 2. hist. cap. 15. nec sponte sua, nec à Petro (cuius discipulus erat) iussum, sed compulsum precibus Romanorum scripsisse Euangelium. LYCAM, idem Eusebius tradit lib. 3. histor. cap. 24. ideo solùm scripsisse, quia viderat multos alios temerè præsumpsisse ea literis mandare, quæ non perfectè nouerant, vt nimirum nos abstraheret ab incertis aliorum narrationibus.

IOANNEM, scribit idem Eusebius ibidem vsque ad extremam senectutem sine vlla Scriptura Euangelium prædicasse; & addit Hieronymus in libro de scriptoribus Ecclesiasticis, tandem eum compulsum fuisse ab Asiæ Episcopis, Euangelium scribere propter Ebionitarum hæresim tunc exorien-

Handwritten note in red ink:
 ad Laodiceam, vnde
 ad Corinthos

Handwritten note in red ink:
 2.
 tota scriptura diuina
 inq. inspirata

tem. Itaque nisi Ebionis hæresis exstitisset, Ioannis Euangelium fortasse non haberemus; quemadmodum nec alia nisi prædictæ occasiones oblata fuissent. Rectè enim Eusebius loco notato, solùm duos, ex Apostolis duodecim Euangelium scripsisse, & eos necessitate quadam ad hoc uocatos.

Ex quo manifestè colligitur, Apostolos non de scribendo sed de prædicando Euangelio primaria intentione cogitasse. Præterea, si doctrinam suam literis consignare ex profecto uoluerint: certè Catechismum, aut similem librum confecerint. At ipsi vel historiam scripserunt, ut Euangelistæ, uel epistolas ex occasione aliqua, ut Petrus, Paulus, Iacobus, Ioannes; & in iis non nisi obiter disputationes de dogmatibus tractauerunt. Deniq; vel singuli Apostoli edidissent præsertim doctrinam Euangelicam, cum singuli haberent certam alicuius prouinciæ, vel certè omnes simul congregati, quam discederent in suas prouincias, communem alicuius librum edidissent, sicut constat eos communiter Symboli fidei composuisse, quod tamen non scripserunt, sed uerbum uocem tradiderunt, ut docent B. IRENAEVS lib. 3. cap. 10. B. Hieronymus in epistola ad Pammachium contra Iovinianum, & B. Augustinus lib. de fide & op. 2. cap. 10. & 11. & 12. & 13. & 14. & 15. & 16. & 17. & 18. & 19. & 20. & 21. & 22. & 23. & 24. & 25. & 26. & 27. & 28. & 29. & 30. & 31. & 32. & 33. & 34. & 35. & 36. & 37. & 38. & 39. & 40. & 41. & 42. & 43. & 44. & 45. & 46. & 47. & 48. & 49. & 50. & 51. & 52. & 53. & 54. & 55. & 56. & 57. & 58. & 59. & 60. & 61. & 62. & 63. & 64. & 65. & 66. & 67. & 68. & 69. & 70. & 71. & 72. & 73. & 74. & 75. & 76. & 77. & 78. & 79. & 80. & 81. & 82. & 83. & 84. & 85. & 86. & 87. & 88. & 89. & 90. & 91. & 92. & 93. & 94. & 95. & 96. & 97. & 98. & 99. & 100. B. Hieronymus in epistola ad Pammachium contra Iovinianum, & B. Augustinus lib. de fide & op. 2. cap. 9. B. Ambrosius epist. 81. ad Syricum, B. Irenæus epist. 13. ad Pulcheriam. Rufinus & B. Maximus in expositione Symboli.

3. Probatur TERTIO, ex multis, quæ ignorari non possunt, & tamen in Scripturis non continentur. Ac PRIMUM, in tempore Testamenti veteris sine dubio nõ minus fœminæ, quam uiri remedium aliquod habebant, quo à peccato originali purgarentur, & tamen pro masculis instituta erat circumcisio secundum multorum opinionem, quid autem effectum fœminis, nusquam habet Scriptura.

DEINDE, eodem tempore non est ullo modo creditum, non fuisse remedium ullum pro masculis morientibus octauum diem, quo solo poterant circumcidi, & tamen non exstat de hac re in Scriptura.

3. TERTIO, gentiles multi saluari poterant, & saluabantur tempore Testamenti veteris, & verè ad Ecclesiam pertinebant, ut supra ostendimus, & tamen nihil profusus de eorum

iustificacione à peccato originali, aliisq; peccatis in Scriptura habetur.

4. **QVARTO**, necesse est nosse, exstare libros aliquos verè divinos: quod certè nullo modo ex Scripturis haberi potest. Nam etiam si Scriptura dicat, libros Prophetarum, & Apostolorum esse divinos, tamen non certè id credam, nisi prius credidero, Scripturam, quæ hoc dicit, esse divinam. Nam etiam in Alcorano Mahumeti passim legimus, ipsum Alcoranum de cælo à Deo missum, & tamen ei non credimus. Itaq; hoc dogma tam necessarium, quòd scilicet aliqua sit Scriptura diuina, non potest sufficienter haberi ex sola Scriptura. Proinde cum fides nitatur verbo Dei, nisi habeamus verbum Dei non scriptum, nulla in nobis erit fides.

5. **QVINTO**, non satis est scire, esse Scripturam diuinam, sed oportet scire quæ sit illa. id quod nullo modo potest haberi ex Scripturis. Quomodo enim colligemus ex Scriptura, Evangelia Marci & Lucae esse vera, Evangelia Thomæ & Bartholomæi esse falsa? cum ratio potius dicet, magis credendum libro præferenti titulum Apostoli, quàm non Apostoli.

Et vnde colligam, epistolam ad Romanos esse verè Pauli, epistolam ad Laodicenses, quæ nunc circumfertur, non esse Pauli? cum vtraque præferat titulum Pauli, & cum Paulus in epistola ad Colossenses, capite ultimo, dicat se scripsisse ad Laodicenses, nusquam autem dicat, se scripsisse ad Romanos?

6. **SEXTO**, oportet etiam non solùm scire, qui sint libri sacri, sed etiam in particulari istos, qui sunt in manibus, esse illos. Non enim satis est, credere, Evangelium Marci esse verum, Evangelium Thomæ non esse verum, sed oportet etiam credere, hoc Evangelium, quod nunc legitur nomine Marci, esse illud verum, & incorruptum, quod scripsit Marcus. quod certè ex Scripturis haberi non potest. Quomodo enim ex Scriptura colligam, hoc Evangelium non esse supposititium, ut dicunt Mahumetani, vel certè totum depravatam, ut dicebant olim Manichæi, & nunc Anabaptistæ?

Ad hæc tria responder **CALVINVS** lib. I. Instit. cap. 7. §. 1. & 2. Scripturas sacras discerni à non sacris per se, ut lucem à tenebris, dulce ab amaro. **AT** contrà, nam si ita esset, cur

*Evangelium
in Marci.*

Lutherus iudicaret epistolam Iacobi stramineam, & Calvinus Apostolicam? Ideo addit Calvinus ibidem §. 4. non omnibus apparere hanc differentiam Scripturarum, sed solum habentibus spiritum. nam etiam lucem à tenebris non discernit caecus. At contra, nam Calvinus ibidem cap. 9. §. 1. contendit Apostolos, & primæ Ecclesiæ fideles, habuisse verum spiritum: sed illi iudicabant librum Sapientiæ esse sacrum, ut Augustinus testatur, de prædestinat. cap. 14. quem tamen librum Calvinus, qui etiam spiritum iactat, vult esse profanum.

Præterea, veteres vno ore testantur, non aliunde nos habere, Scripturam esse diuinam, & qui sint libri sacri, quam traditione non scripta. Sic apud Eusebium lib. 6. hist. cap. 10. Serapion reiicit quædam falsò inscripta Petro, quia per traditionem acceperat, nihil tale scripsisse Petrum. Et cap. 11. Clemens Alexandrinus secundum traditionem sibi à senioribus commendatam, docet quæ sint vera Euangelia. Et cap. 12. Origenes: *Ex traditione, inquit, didici de quatuor Evangelis, quòd hæc sola, &c.* BASILIUS quoque libro de Spiritu sancto, cap. 27. dicit, si traditiones non scriptæ negligantur, fore ut Euangelium etiam magnum detrimentum patiantur. Denique, AUGUSTINUS lib. contra epist. fundamenti, cap. 1. clarè dicit, se Euangelio non crediturum, nisi Ecclesia id recipiat.

Sed instat Calvinus, fundamentum Ecclesiæ sunt Scripturæ Apostolorum & Prophetarum, Ephes. 2. igitur non credemus, Scripturas esse diuinas ex traditione Ecclesiæ, quia tunc fundamentum Scripturæ esset Ecclesia. RESPONDEO, Apostolum non dicere, scripta Apostolorum & Prophetarum esse fundamentum, sed Apostolos & Prophetas. Isti autem non solum scripserunt, sed etiam ore tradiderunt, & docuerunt scripsisse. Atque ita ex verbo Apostolorum non scripto, & per Ecclesiam nobis tradito, cognoscimus, quod sit verbum Apostolorum scriptum. Sed de his diximus libro superiore.

BRENTIUS igitur in Prolegomenis, non inueniens eorum, fatetur, hanc vnam & solam traditionem non scriptam esse recipiendam. Et idem docet KEMNITIVS, tractans secundum genus traditionum, in examine Concilij Tridentini. At si ita est, non igitur sola Scriptura sufficiens est, ut ipse

ram sape & tam seridè docent. Si enim destituatur hac traditione non scripta, & Ecclesiæ testificatione, parum proderit. Præterea si hæc traditio ad nos peruenire potuit, cur non per eandem viam potuerunt etiam aliæ peruenire? Denique vel hæc traditio est verbum Dei, vel non; si non, igitur non habemus fidem. fides enim verbo Dei nititur; si sic, cur ergo clamant, nullum esse Dei verbum nisi scriptum?

SEPTIMO necesse est, non solum Scripturam posse legere, sed etiam intelligere. At sapissimè Scriptura ambigua & perplexa est, vt nisi ab aliquo, qui errare non possit, explicetur, non possit intelligi, igitur sola non sufficit. Exempla sunt plurima; nam æqualitas diuinarum personarum, processio Spiritus sancti à Patre & Filio, vt ab vno principio, peccatum originis, descensus Christi ad inferos, & multa similia deducuntur quidem ex sacris literis, sed non adedè facillè, vt si solis pugnandum sit Scripturæ testimoniis, nunquam lites cum proteruis finiri possint. NOTANDVM est enim, duo esse in Scriptura, voces scriptas, & sensum in eis inclusum; voces sunt quasi vagina, sensus est ipse gladius spiritus. Ex his duobus primùm habetur ab omnibus, quicumque enim nouit literas, potest legere Scripturas: at secundum non habent omnes, nec possumus in plurimis locis certi esse de secundo, nisi accedat traditio. Et hoc fortè dicere voluit Basilius de Spiritu sancto, cap. 27. cum ait, sine traditionibus non scriptis Evangelium esse purum nomè, id est, esse tantum voces & verba sine sensu.

OCTAVO credendum est, beatam MARIAM semper fuisse Virginem, contra errorem Heluidij, vt semper tota Ecclesia credidit: & tamen nullum de hac re est in Scripturis testimonium.

NONO credendum est, in nouo Testamento Pascha esse celebrandum die Dominico, nam hæretici habiti sunt ab Ecclesia antiqua Quartadecimani: & tamen nihil profus de hac re exstat in Scripturis. Idem dici posset de multis aliis.

DECIMO credere oportet, & credunt nobiscum Lutherani & Calvinistæ, contra Anabaptistas, Baptismum paruulorum esse ratum. Id autem ex solis Scripturis nec Catholici probant, nec Lutherani vllò modo probare possunt. Nam illi existimant, Baptismum sine fide actuali propria nihil vale-

re, & propterea credunt, infantes, dum baptizantur, actu credere, id quod non solum Lutherus docet in cap. 3. ad Galat. & Kemnitius in Exam. sess. 7. Concilij Tridentini, sed & Synodus generalis Lutheranorum Wirembergæ habita definit. At hoc nullo modo ex Scripturis probari potest. Vbi enim quæso, Scriptura indicat, infantes uti ratione, ante usum rationis, dum baptizantur? Hinc videlicet Anabaptistæ Lutheranos redigunt ad miras angustias, & cogunt eos, velint nolint, ad traditionem & usum Ecclesiæ recurrere.

VNDECIMO credit Lutherus purgatorium esse. Sic enim ait in assertionibus, art. 37. *Ego tamen & credo purgatorium esse, & consulo suadeoq; credendum.* Et tamen in articulo illo 37. asserit, purgatorium non posse probari ex sacris literis.

DENIQUE credunt omnes hæretici huius temporis, nullum esse verbum Dei nisi scriptum: at hoc certè in tota Scriptura nusquam inuenitur. Quod enim præcipue solent afferre ex Deuter. 4. *Non addetis ad Verbum, quod vobis loquor, nec auferetis ex eo.* nihil eos iuuat. non enim dicit Moyses, ex verbo scripto, sed, ex verbo quod loquor.

CAPVT V.

Esse aliquas veras traditiones, demonstratur ex Scripturis.

DEMONSTRAVIMVS hætenus Scripturas sine traditionibus nec omnino necessarias, nec sufficientes fuisse: nunc quod secundo loco proposuimus ostendemus, esse videlicet aliquas veras traditiones.

AC PRIMVM colligi potest ex iis, quæ diximus. Nam Scriptura non continet omnia, & necessarium est verbum traditum, sequitur esse aliquod verbum traditum, alioqui Deus non bene prouidisset Ecclesiæ. SECUNDO, probatur testimoniis Scripturarum. Primum est Ioan. 16. *Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo.* Et Ioan. vlt. *Sunt autem et alia multa, quæ fecit Iesus, quæ si scribantur per singula, non ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt libri.*

libros. Constat igitur, multa Dominum fecisse, & dixisse, quæ non sunt scripta. Nam istos libros, qui exstant, vna manus capere potest: Ioannes autem dicit, totum mundum non posse capere libros, qui scribendi essent. Et præterea illa, quæ promittebat Dominus se dicturum Ioan. 16. dixit haud dubiè post resurrectionem suam, vt Lucas testatur Actor. i. Per dies quadraginta apparens eis, & loquens de regno Dei. At de gestis & verbis Domini post resurrectionem, paucissima scripserunt Euangelistæ. Non autem est vlllo modo credibile, Apostolos, qui illa viderant & audierant, non tradidisse Ecclesiis, nec enim inuidi, aut obliuiosi erant, vt nollent, aut non possent ea dicere.

Respondent, etiam si non sint scripta omnia, quæ dixit, aut fecit Iesus, esse tamen scripta omnia necessaria. Sed hoc iam est refutatum. multa enim necessaria non sunt scripta, & præsertim de Sacramentorum institutione, quæ sine dubio Dominus tradidit in illis diebus quadraginta.

SECUNDVM testimonium est, I. Cor. ii. vbi Paulus duas quæstiones tractat; vnã de modo orandi in Ecclesia; alteram de modo sumendæ Eucharistiæ. Primam exorditur à traditione: Laudo, inquit, vos, quod per omnia mei memores estis, & sicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis. Ista enim præcepta de modo orandi, & sumendæ Eucharistiæ, nusquam scripta inueniuntur. Et apertè Chrysostomus & Theophylactus notant hoc loco, Apostolum loqui de præceptis non scriptis; necnon Ephiphanius hæres. 61. quæ est Apostolicorum; & Basilius libro de Spiritu sancto, cap. 29. & Damascenus lib. 4. cap. 17. Deinde, quia adhuc aliquid deerat præceptis traditis, addit, vt etiam hoc seruent, vt viri in Ecclesia orent capite aperto, mulieres capite velato. Et vt ostendat multum tribuendum esse traditioni & consuetudini Ecclesiæ, etiam sine scripto, concludit: Si quis autem videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, nec Ecclesia Dei. Itaque vult reprimi contentiosos, ex Ecclesiæ consuetudine.

Alteram quæstionem exorditur etiam à traditione: Ego enim, inquit, accepi à Domino, quod & tradidi vobis. Et concludit: Cetera cum vobis, disponam. Quid autem disposuerit, nusquam scriptum inuenitur. Merito autem censent Catholici,

tholici, eum non solum disposuisse quæ ad ritus & ceremonias pertinebant, sed etiam tradidisse alia grauiora, vt de ordinatione ministrorum, de sacrificio altaris, de aliorum sacramentorum forma & materia; nec hæretici possunt villo modo contrarium ostendere.

TERTIVM testimonium est, 2. Thessal. 2. *Itaque fratres, tenete traditiones quas accepistis, siue per sermonem, siue per epistolam nostram.* Ad hunc locum respondent duobus modis Kemnitijs & Hermannus. PRIMO dicunt, Apostolum eadem tradidisse prius sermone, deinde epistola, & idcirco non loqui de traditione non scripta. AT ridicula est expositio. PRIMO, quia illa particula disiunctiua, siue, aperte indicat, diuersa esse quæ tradiderat, & quæ scripserat. SECUNDO, quia si ita esset, deberet epistola vna ad Thessalonicenses continere omnem doctrinam, quam Apostolus illis prædicauerat. Sine dubio autem totum Euangelium plenè illis prædicauerat, vt etiam colligitur ex capite 1. & 2. prioris epistolæ; deberet igitur illa epistola complecti totum Euangelium, autem continet centesimam partem, vt patet.

SECUNDO respondent, Apostolum hîc loqui de sermone, quem ore pronunciauerat, & quem ipse non scripserat, sed quorum scriptus erat, vel fuit postea ab Euangelistis. Apostolus enim, vt ipsi dicunt, nihil prorsus docuit, quod non alicubi scriptum in nouo Testamento. Cui solutioni subscipit etiam Brentius in Prolegomenis. AT CONTRÀ; Nam PRIMO, in hoc ipso capite Apostolus dicit, se illis prædicasse de Antichristo, & præter alia docuisse, quando esset venturus: *Et nunc, inquit, quid detineat, scitis.* Et; *Num retinetis, quia cum essem vobiscum, hac dicebam vobis?* Hoc autem nusquam scriptum est, quando scilicet sit Antichristus venturus. Quæ re B. AVGVSTINVS lib. 20. cap. 19. ciuit. Dei, dicit illos scivisse quod Apostolus docuerat viua voce, nos autem non posse id scire, qui Apostolum non audiuius; ergo non omnia scripta sunt, quæ Apostolus dixit. Præterea, siue scripta postea fuerint, siue non, quæ Apostolus docuerat, non multum refert, quantum ad argumentum, quod ex hoc loco colligimus. Nam Apostolus non promittit se, vel alium ea scripturum, quæ ore tradiderat, sed simpliciter præcipit, vt nominus obseruent quæ acceperant sine scripto, quam quæ per

per epistolam. Et hoc modo hunc locum veteres intellexerunt.

BASILIVS lib. de Spiritu sancto, cap. 29. *Apostolicum*, inquit, *arbitror esse, etiam in non scriptis traditionibus perseverare*. Laudo, inquit, vos, quod omnia mea meministis, & quemadmodum tradidi vobis, traditiones continetis. Et, Tenete traditiones, quas accepistis, siue per sermonem, siue per epistolam. **CHRYSOSTOMVS** in hunc locum: *Hinc patet*, inquit, *quod non omnia per epistolam tradiderint, sed multa etiam sine literis. Eadem vero fide digna sunt tam illa, quam ista*. Iisdem ferè verbis vtuntur **OECUMENIVS** & **THEOPHYLACTVS** hoc loco, quibus accedit **DAMASCENVS** lib. 4. de fide, cap. 17. *Quod plurima, inquit, Apostoli tradiderint sine scripto, scribit Paulus, Ergo, fratres, state, & tenete traditiones, quas edocti estis siue per sermonem, siue per epistolam*. Eodem modo exponit VIII. Synodus generalis, act. vlt. can. i.

His quinque Patribus, qui disertè exponunt hunc locum pro nobis, obiicit **Hermanus** alios quinque, **Hieronymum**, **Ambrosium**, **Primasium**, **Theodoretum**, & **Anselmum** in hunc locum, quos dicit contra nos exposuisse. **SED** respondeo, commentaria illa in epistolas nomine **Hieronimi** inscripta, nō esse **Hieronimi**, sed **Pelagij** hæretici, vt **B. AVGVSTINVS** docet lib. 3. de pec. merit. & remiss. cap. 1. 5. & 12. & ipsa verba commentarij in cap. 5. 7. 8. & 9. ad **Romanos**, clamant, auctorem esse **Pelagium**.

Deinde, nec **Pelagius** in hac re est contra nos; solū enim hoc dicit: *Quando, inquit, sua vult tenere, non vult extranea superaddi: Apostolica autem traditio est, qua in toto mundo predicantur Baptismi Sacramenta*. Quid hīc est contra nos? Admittimus enim, non esse addenda extranea, id est, aliena, & supposititia **Pseudoapostolorum** commenta, ad vera **Apostoli** dogmata. Quod autē sequitur, pro nobis est. Nam ideo dixit **Pelagius**, **Baptismi Sacramenta** esse **Apostolicam** traditionem, non **Baptismi Sacramentum**, quia nouerat multa esse mysteria circa **Baptismum**, quæ seruantur in **Ecclesia** ex traditione **Apostolorum** non scripta, vt **exorcismum**, **exufflationem**, **unctionem**, &c.

PRIMA-

PRIMASIUS quoque est pro nobis, nam ponit in primis quasi ad verbum Pelagij expositionem, de qua iam diximus, & addit, loqui Apostolum non solum de Sacramentis Baptismi, sed etiam de iis traditionibus, quæ toto mundo oblerantur, & quæ propterea Apostolicæ esse dignoscuntur. Hermannus putat, eum loqui de Euangelio scripto, quia toto mundo seruatur: sed aduertere debuit, multa etiam non scripta toto mundo seruari, vt festa Natalis, Paschæ, Ascensionis, Pentecostes, vt Augustinus docet in epist. 118. Præterea, cum dicit Primasius, loqui Apostolum de illis traditionibus, quæ dignoscuntur Apostolicæ, quia toto mundo seruantur, sine dubio loquitur de non scriptis. Ipse enim, quippe qui discipulus Augustini, nouerat regulam Augustini esse in eadē epist. in quæ toto mundo seruantur, etiam si scripta non sint, ex Apostolica traditione seruari.

AMBROSIVS neque est contra nos, neque pro nobis. Solum enim dicit, Apostolum hoc loco monere, vt perseueremus in doctrina Euangelij. Nihil autem dicit de scripto, vel non scripto. **ANSELMVS** est potius pro nobis: sic enim exponit *Tenere in corde, & operibus traditiones, quas didicistis, sicut per sermonem nostrum, cum essemus presentes, siue per epistolam, quam vobis misimus absentes.* Quid hic est contra nos? Quid non potius pro nobis?

Denique **THEODORETVM** etiam existimo esse pro nobis. sic ille ait: *Habetis, inquit, regulam fidei, sermones nostros, quos prædicauimus vobis, & in epistola scripsimus.* Hunc locum cum pro se facere dicit Hermannus, quia Theodoretus videtur indicare, Apostolum eosdem sermones scripsisse, quos antea prædicauerat; sed falsò hoc dicit Hermannus. Verba enim Theodoreti possunt etiam intelligi de diuersis sermonibus hoc modo, habetis regulam fidei sermones nostros, & quos id est, & illos, quos prædicauimus, & illos, quos in epistola scripsimus. Hunc autem sensum esse magis ad mentem Theodoreti, patet, tum quia est conformior expositioni Chrysostomi, quam ubiq; sequi solet Theodoretus; tum etiam quia prior sensus est falsus, cum certum sit, non omnia in illa epistola scripta esse, quæ Apostolus ore prædicauit. Manet igitur in suo robore argumentum nostrum ex isto loco Pauli.

QUARTVM testimonium est 1. Timoth. vlt. *Ó Timothee, depositum custodi. Et 2. Timoth. 1. Formam habe sanorum verborum, qua à me audisti. Bonum depositum custodi per Spiritum sanctum, qui habitat in nobis. Et cap. 2. Tu ergo fili mi, confortare in gratia, qua est in Christo Iesu: Et qua audisti à me per multos testes, hac commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt Et alios docere.*

In his locis nomine depositi, non potest intelligi Scriptura, sed thesaurus doctrinæ, intelligentia dogmatum diuinorum, id est, tam sensus Scripturarum, quam aliorum dogmatum, quam totam doctrinam propagari volebat per traditionem, vt explicant Chrysoströmus & Theophylactus in hunc locum; quo alludit etiam IRENAEVS lib. 3. cap. 4. cum ait: *Apostoli quasi in depositorium diues plenissime in Ecclesiam contulerunt omnia, qua sunt veritatis. Et lib. 4. cap. 43. Obaudire, inquit, oportet Presbyteris Ecclesia, qui successionem habent ab Apostolis, qui cum Episcopatus successionem charismata veritatis certum, secundum placitum patris acceperunt. Et facile ex ipsis verbis colligitur; nam si loqueretur de verbis scriptis, non tam anxie commendaret depositum. Scripturae enim facile conseruantur in thecis, & à librariis: Apostolus autem vult seruari per Spiritum sanctum in pectore Timothei. Et deinde non adderet; *Hac commenda fidelibus, qui idonei erunt Et alios docere.* sed diceret, commenda librariis, vt multa exempla transcribant. Nec diceret: *Qua audisti à me per multos testes,* sed qua scripsi tibi. Itaque nõ verba solum, sed etiam sensum, ac multò magis hũc, quam illa Timotheo Apostolus commendat, ac vt per manus tradat successoribus suis, iubet. Vide de hoc loco commonitorium Vincentij Lirinensis aduersus profanas vocum nouitates.*

VLTIMVM testimonium 2. & 3. epistolæ Ioannis: *Multa habens scribere vobis, nolui per chartam, Et atramentum, Et c.* Ex his enim intelligimus, multa ab Apostolo Ioanne dicta esse discipulis, & per discipulos Ecclesiæ vniuersæ, qua tamen scripta non sunt.

CAPVT VI.

Idem ostenditur testimoniis Pontificum & Conciliorum.

AD LOCA Scripturarum addemus pauca quædam veterum sanctorum Pontificum & Conciliorum testimonia. Ac primùm, S. FABIANVS Papa martyr in epist. 2. ad Episcopos Orientis, postquam docuerat singulis annis sacrum chrisma renouandū esse, ita subiunxit: Ista à sanctis Apostolis, & eorum successoribus accepimus, & vobisq; tenenda mandamus. Hæc ille. Entè de chrismate renouando nihil in sacris literis legimus.

S. INNOCENTIUS I. in epist. 1. quæ est ad Decentium instituta, inquit, Ecclesiastica, & sunt à beatis Apostolis tradita, integra & vellent seruari Domini sacerdotes, nulla varietas in ipsis ordinibus, & consecrationibus haberetur. Hæc ille. Vbi de traditionibus non scriptis agit, ac præsertim cum docet, Confirmationem etiam paruulis conferendam & à solo Episcopo, & sub certa forma verborum. Atque ad non scriptas eiusmodi Apostolicas traditiones esse testatū vt nec in ea epistola formam illam verborum adscribere conluerit: Verba, inquit, dicere non possum, ne magis præsumere deam, quam ad consultationem respondere.

S. LEO I. serm. 6. de Quadragesima: Apostolica, inquit, institutio, quadraginta dierum ieiuniis impletur. Et serm. de ieiunio Pentecostes: Dubitandum non est, dilectissimi, in omnem obseruantiam Christianam, eruditionis esse diuina, quidquid ab Ecclesia in consuetudinem est deuotionis acceptum, de traditione Apostolica & de sancti Spiritus prædicata doctrina. Vide etiam serm. 8. & 9. de ieiunio septimi mensis.

IAM VERO Concilium antiquissimum & celeberrimum NICAENVM I. ex doctrina non scripta damnauit hæresin Arij, vt disertè testatur Theodoretus lib. 1. hist. cap. 8. Atque enim quædam Scripturæ poterant adferri contra Arium, tamen quia Arius etiam proferebat Scripturas, ex doctrina non scripta, sed tradita, per manus Patrum sibi in Ecclesia fuerant adhibentium, eum damnauerunt.

NICAENVM II. act. 6 tom. 4. Quod autem, inquit, cum multis aliis, quæ in Ecclesia obseruantur sine Scriptura, nobis in

ginum Veneratio tradita sit, ab Apostolorum temporibus latè per historias traditum est. Et act. 7. in fine sic habet: Si quis traditionem Ecclesie, siue scripto, siue consuetudine & valentem nō curauerit, anathema sit. Idem repetitur in Concilio VIII. generali, act. 8. Et post, act. vlt. canone 1. profitentur Patres, seruaturos omnes traditiones, non solū Apostolicas, sed etiam Ecclesiasticas. Ex quo mirum videri nō deberet Lutheranis, si tale aliquid etiam docuit Concil. Trident. sess. 4. nihil enim noui statuit.

CAPVT VII.

Idem probatur ex Patribus.

ACCEDANT nunc testimonia Patrum Græcorum & Latinorum, qui incredibili consensione hanc veritatem docēt. Ac vt à Græcis incipiamus. *Beatus Ignatius* apud Euseb. lib. 3. hist. cap. 36. hortabatur omnes, Apostolorum traditionibus tenacius inharere: Quas traditiones, inquit Eusebius, cautela gratiæ etiam scriptas se asserit reliquisse. Hæc ille. Ex quo sequitur, eas ab Apostolis scriptas non fuisse.

Patres Græci.

Ad hoc testimonium nihil respondet Hermannus, nisi nō extare ista scripta Ignatij. At falsum est, non extare. Scribit enim Hieronymus in libro de viris illustribus, Ignatium scripsisse epistolam ad Ephesios, ad Magnesianos, ad Trallianos, ad Romanos, ad Philadelphenses, ad Smyrnenenses, ad Polycarpum, quæ omnes nunc extant, & in eis inuenimus ieiunium Quadragesimæ, ordines minores, diem Dominicum, & alia quæ non sunt in Scripturis, & tamen ab Apostolis sine dubio Ignatius didicit.

Dionysius Areopag. cap. 1. Eccl. hierarchiæ: Primi illi, inquit, nostri sacerdotalis muneris duces summa illa, et substantialia, partim scriptis, partim non scriptis institutionibus suis nobis tradiderunt. Ad hæc & similia respondere solent Lutherus, Calvinus, & ceteri, libros qui nomine Dionysij circumferuntur, non esse Dionysij. At citantur opera hæc nomine Dionysij Areopagitæ in VI. VII. & VIII. Synodo generali; item à Gregorio I. in homil. de centum ouibus; à Martino I. in Concilio Romano; & ab Agathone in epistola ad

Imp. Constantinum; ex quo coguntur fateri hæretici, hunc auctorem ante annos mille scripsisse, proinde non esse contemptendum.

EGESIPPVS apud Euseb. lib. 4. hist. cap. 8. Apostolicas traditiones quinque libris comprehendit, qui etsi modo non extant, tamen satis indicat hoc testimonium, Apostolos non omnia scripsisse, quæ docuerant. POLYCARPVS apud Euseb. lib. 5. cap. 20. referebat verba, quæ dicta à Domino ab Apostolis ipse audierat, & de virtutibus eius ac doctrina. IRENEVS autem, ut ibidem habetur, quæ Polycarpus tradere describebat non in charta, sed in corde suo. Hic certum est, quod de traditionibus non scriptis. Si enim de scriptis ageretur, nihil singulare diceretur de Polycarpo, vel Ireneo; nam ego possum referre dicta à Domino, quæ in Apostolis leguntur, nec est opus, ut ea describam in charta.

At nihilominus respondet Kemnitius, loqui Eusebium de traditionibus, quæ probari possunt ex Scripturis. At eundem ibidem, illa omnia quæ Polycarpus dicebat, fuisse consona Scripturis, sed errat Kemnitius; nam aliud est, esse consona Scripturæ, aliud posse probari ex Scriptura. Omnis enim traditio, immò omnis veritas est consona Scripturæ, eum tamen à vero dissonare non possit, nec tamè omnis veritas probari potest ex Scriptura.

IUSTINVS in fine 2. apologiæ pro Christianis, postea quæ exposuit multa de Christianis, & inter alia quædam non scripta in diuinis literis; ut, quod conueniant singulis Dominicis, & post lectionem Scripturarum & concionem, offerretur & consecratur panis & vinum aqua temperatum, & quod non liceat vlllo modo participare de Eucharistia, nisi post Baptisimum, & alia: subiungit statim: Postridie Saturni, qui dies solis est, cum Apostolis, discipulisq; suis apparuisset, hæc illis tradidit, quæ vobis quoq; consideranda permittimus, &c. Et quod Iustinus etiam Iustinus non diceret, hæc esse tradita à Christo, tamen cum Iustinus. vicinissimus fuerit temporibus Apostolorum, necessarium esset credere, quæ ipsius tempore in Ecclesiis celebrabantur, ab Apostolis tradita fuisse. Quis enim alius huiusmodi potest auctor?

Ad hunc locum & similia Cypriani, Ambrosij, Hilarij, Hieronymi, & aliorum, quæ adferemus, nihil ferè responderet Herman

Hermannus & socij eius, nisi istos omnes alicubi errasse. Sed hoc nobis non officit. Etsi enim errauerint aliqui Patrum in quibusdam dogmatibus, nunquam tamen omnes simul in eodem errore conuenerunt: proinde cum ostendimus, omnes conuenire in traditionibus non scriptis asserendis, satis efficaciter probamus, in eo illos non errasse.

IRENAEVS lib. 3. cap. 2. 3. & 4. multa praecleara de traditionibus dicit, quae tamen a Brentio & Kemnitio trahuntur in alium sensum, de quo nunquam Irenaeus cogitauit. **B**RENTIVS dicit, loqui Irenaeum de traditione Scripturae, id est, de traditione illa, qua per successionem Patrum intelligimus, quae sint verae Scripturae: At non hoc uelle Irenaeum, uerba eius nos docebunt, lib. 3. cap. 4. Quid autem, inquit, sineque Apostolorum Scripturas quidem reliquissent nobis, nonne oportebat ordinem sequi traditionis, quam tradiderant eis, quibus committebant Ecclesias? Cui ordinationi assentiunt multi gentes Barbarorum, eorum qui in Christum credunt, sine caractere & el a tramento scriptam habentes per spiritum in cordibus suis salutem, & veterem traditionem diligenter custodientes. Si loquitur Irenaeus de traditione Scripturae, quomodo isti barbari habebant, & custodiebant diligenter traditionem, qui Scripturas nullas habebant?

KEMNITIVS autem dicit, loqui Irenaeum de traditione eorum dogmatum tantum, quae in Scripturis inueniuntur, & quae per Scripturas probari possunt. At hoc etiam esse falsum, docebunt eiusdem Irenaei uerba: nam cap. 2. 3. & 4. docet, non esse aliam uiam perueniendi ad ueritatem, quam consulendo Ecclesias, in quibus est Successio Episcoporum ab Apostolis, & considerando quid ibi doceatur, & quam dicant illae Ecclesiae esse Apostolicam traditionem. Vult igitur Irenaeus, traditionem latius patere, quam Scripturas, & sensum Scripturarum difficilium non ex Scriptura, sed ex traditione haberi, ita ut traditio sola sufficiat, Scripturae autem non sufficiant. At falsum esset hoc totum, si nihil aliud traditio contineret, quam id, quod euidenter colligitur ex Scripturis, ut Kemnitius somniat.

Postquam igitur cap. 2. dixerat, haereticos non posse conuinci ex Scripturis; & c. 3. enumerauerat Romanos Pontifices a Petro usque ad Eleutherium, qui tunc sedebat, ut ostenderet, esse

Videatur locus: maximam in injuriam facti habendo quum ipsam dicerent in ueritate ueritatem ab his, qui traditionem in se autem ea occasione ad traditionem quae in scripturis doceant, transibit.

patet ex cap. 3.

Nequam.

esse in Ecclesia continuatam successionem Episcoporum con-
seruantium traditionem Apostolicam: ita loquitur cap. 4.

TANTAE igitur offensiones cum sint haec, non oportet adhaerere apud alios Veritatem, quam facile est ab Ecclesia per-
dere: cum Apostoli quasi in depositarium diues, plenissime
eam contulerint omnia, qua sunt Veritatis, Et omnis, qui
Velit, sumat ex ea potum vita. Hae est enim vita in tra-
ditio mn es autem reliqui fures sunt & latrones. propter quod opor-
tet de uitare quidem illos: qua autem sunt Ecclesia, cum magis
diligentia diligere, & apprehendere Veritatis traditionem.
Quidem enim, & si de aliqua modica questione disceptatum
nonne oporteret in antiquissimas recurrere Ecclesias, in
quibus Apostoli conuersati sunt, & ab eis de praesenti questione
sumere quod certum, & re liquidum est? Quid autem si
Apostoli Scripturas quidem tradidissent, nonne oportet
traditionem sequi traditionis? &c. Quibus verbis addeda sunt
idem habet lib. 4. cap. 43. Qui successionem habent ab Apostoli-
lis, cum Episcopatus successione charisma Veritatis certum
secundum placitum Patris acceperunt. Vides, quomodo
Apostoli tradiderunt successoribus non solum Scripturas, sed
et charisma Veritatis certum, id est, veram Scripturarum intelligenti-
am, & uniuersam doctrinam Euangelicam.

CLEMENS ALEXANDRINUS in libro de Paschate
est apud Euseb. lib. 6. hist. cap. 11. dicit extorqueri sibi a fratre
Presbytero, ut ea quae a Presbyteris, Apostolorum successoribus, re-
ce sibi sola tradita essent, describeret in libris, ac posteritati
deret. nescio quid clarius pro traditionibus dici possit.
GENES in cap. 6. epistolae ad Romanos: Ecclesia, in qua
Apostolis traditionem accepit, etiam paruulis Baptismate
re. Et homil. 5. in librum Numerorum: In Ecclesiasticis ob-
seruationibus, inquit, sunt nonnulla, qua cum omnibus facile
necesse sit, eorum tamen ratio non omnibus patet. Et com-
parat statim multas traditiones non scriptas.

EUSEBIUS lib. 1. de demonstratione Euangelica, cap. 8.
Ceterum, inquit, Moses in tabulis inanimatis, Christum ascen-
dit in mentibus vita prae ditis perfecta novi Testamenti doctrina
descripsit. Eius vero discipuli, ad magistri sui nutum, an-
te multorum doctrinam sua commendantes, quacumque quae
idem veluti ultra habitu progressis a perfecto ipsorum mag-

stro precepta fuerant, ea iis, qui capere poterant, tradiderunt: quacunque vero iis conuenire arbitrabantur, qui animas adhuc affectibus obnoxias gererent, curationisq; indigentes, ea ipsi ad imbecillitatem multorum se demittentes, partim literis, partim sine literis, quasi iure quodam non scripto seruanda, commendauerunt.

ATHANASIUS in libro de decretis Nicænae Synodi, contra Eusebium: Ecce, inquit, nos quidem ex Patribus ad Patres per manus traditam fuisse hanc sententiam, demonstrauimus. Vos autem, ô noui Iudæi & Caiapha filij, quos eadem nominum Vestrorum potestis ostendere progenitores? BASILIUS libro de Spiritu sancto, cap. 27 Dogmata, inquit, quæ in Ecclesia seruantur ac prædicantur, partim ex conscripta doctrina habemus, partim ex Apostolorum traditione in mysterio ad nos delata recepimus. Quæ utraque eandem ad pietatem vim habent, & nemo his contradicit, qui vel mediocrem saltem Ecclesiasticorum iurium experientiam habet, &c. Et enumerat continuò plurimas traditiones non scriptas, & similia habet cap. 29.

Respondet KEMNITIUS, hæc, quæ Basilius refert, non esse dogmata fidei, aut morum, sed tantum ritus quosdam liberos, ut signare se signo Crucis, adorare ad Orientem, benedici aquam, &c. At meminisse debet Kemnitius, se dixisse, nõ posse ostendi vllum ritum certò ab Apostolis institutum: hinc autem Basilius audacter enumerat plurimos ab Apostolis institutos. Deinde etsi non sit necessaria ad salutem obseruatio aliquorum ex his ritibus, tamen necessarium est ad salutem, credere esse bene institutos, & eos non contemnere: quemadmodum multa quæ sunt in Scripturis, non sunt necessaria ad salutem, ut quod vir aperto capite oret, & mulier velato, I. Corinth. II. & tamen necesse est ad salutem ista credere, & non contemnere.

Denique Basilius nõ solum ritus quosdam, sed etiam quædam refert essentialia, ut confessionem fidei, id est, Symbolum Apostolicum, quod ex traditione habemus, & olei vnctionem in Sacramento Confirmationis; quædam etiam alia commemorat, quæ etsi ex se non sunt necessaria, tamen postquã præcepta sunt, ita sunt necessaria, ut si de industria omittantur, grauiter peccetur: ut signum Crucis in consecratione aquæ,

Eucharistiæ, Chrismatis; necnon abrenunciatio Saranae & pompis eius in Baptismo, &c. Dicit enim Augustinus tractatu 118. in Ioannem, sine signo Crucis nulla Sacramenta rite peragi: & idem docet Chrysostomus homil. 55. in Mattheum.

BRENTIUS autem inuerecundior, respondet has Basilii sententias esse ex nauis & erroribus Basilij, qui pro honoris tanti viri deberent silentio tegi: & nos vocat porcos & imitatores Cham, qui Patrum nostrorum turpitudines denudant. Non enim existimat esse ferendum, quod Basilius dicat eisdem vim habere ad pietatem traditiones pedagogicas (ipse loquitur) de signo Crucis, & aqua benedicta, cum scripturæ sanctæ dogmatibus.

Sed omissis conuiciis, nec enim nostrum est, reddere malis pro malis; respondeo ad id quod Brentius obiicit, rectius æquari traditiones Scripturis. Nam ut in Scripturis quædam sunt magna præcepta; ut, diligere Deum, quædam minora non dicere verbum otiosum, quæ non æquè obligant ad obseruationem, & tamen æquè obligant ad fidem & uenerationem. Non enim minus est hæreticus, qui non credit, aut non veneratur Scripturam illam, quæ dicit: *De omni Verbo otiosum reddent rationem in die iudicij*; quam qui non credit, aut non veneratur illam: *Diliges Dominum Deum tuum, &c.* Ita etiam in traditionibus quædam sunt maiora, & quædam minora, quoad obligationem agendi, & tamen omnia æquè obligant ad fidem, & uenerationem. Et eodem modo quædam sunt traditiones maiores, quoad obligationem, quam quædam Scripturæ; quædam minores, & quædam æquales, cum tamen omnes traditiones, & omnes Scripturæ sint æquales quantum ad fidem & uenerationem, quæ illis debetur, cum proficiscantur ab eodem auctore Deo, & veniant ad nos per manus eiusdem Ecclesiæ Catholicæ, quæ est mater nostra & Christi sponsa.

Denique HERMANNUS non contentus iis, quæ Beccarius & Kemnitius dixerant, addit: *Ista omnia non esse Basilij, sed inserta in libro Basilij ab aliquo nebulone. Quæ sanctæ tradiditissima responsio est.* Sic enim facile est soluere omnia argumenta. neque adfert aliam probationem Hermannus quam Erasmi testimonium, qui visus est sibi, nescio quam diuersitatem styli, olfecisse in his capitibus à superioribus.

B. IOANNES DAMASCENVS longè antiquior & doctior, & in Basilij scriptis magis versatus, nihil tale olfacere potuit. Is enim, (vt omittam recentiores plurimos) in Orat. I. pro sacerdotibus, sic ait: *Sic ad Verbum ait diuus Basilius in vicesimo septimo capite illius libri, quem de Spiritu sancto triginta distinctum capitibus ad Amphilochium scribit. Quæ in Ecclesia seruantur, & prædicantur instituta, partim ex scripta constant doctrina, partim Apostolorum traditione, &c.*

GREGORIUS NAZIANZENSIS Orat. I. in Iulianum, vltra medium, postquam dixerat propter dogmata Testamenti veteris & noui doctrinam Ecclesiæ visam fuisse Iuliano mirabilem: addit continuò: *Ceterum, inquit, maiorem atq; insigniorem ob eas Ecclesiæ figuras, quas traditione acceptas in hunc &sq; diem seruamus, &c.* Explicat autem postea, se figuras Ecclesiæ vocasse disciplinam, politiam, ordinem Ecclesiæ, rationem psallendi, modum poenitentiae imponendæ, sacra in templis, monachatum, virginum cœnobia, & alia per multa, quæ ex sola traditione habentur. Quæ omnia Iulianus voluit Ethnicos imitari, vt eo modo Christianos facilius traheret ad paganismum.

CHRYSOSTOMVS in 2. Thessal. 2. *Patet, inquit, quod nō omnia per epistolam tradiderint Apostoli, sed multa sine literis. Eadem verò fide digna sunt tam ista, quam illa.* Idem habent Theophylactus & OEcumenius. Hic illud notandum, cum Basilius, Chrysostomus, Theophylactus, OEcumenius æquent traditiones Scripturis, quid sit iudicandum de censura Kemnitij, qui ait: *Insignis omnino audacia est, auctoritati, & maiestati Scriptura canonica aliquid æquare.* & passim ridet Concilium Tridentinum, quod pari pietatis affectu veneretur traditiones & Scripturam. Idem **CHRYSOSTOMVS** homilia 69. ad populum, & homil. 3. in epistolam ad Philipenses: *Non frustra, inquit, ab Apostolis sancitum est, vt in celebratione venerandorum mysteriorum memoria fiat eorū, qui hinc discesserunt. Nouerunt illis multum hinc emolumentum fieri, multum vtilitatis.*

THEOPHILVS lib. I. & 3. Paschali, disertè docet, legem ieiuniorum, Apostolicam esse traditionem. **CYRILLVS** Hierosoly-

rosolymitanus in catechesibus mystagogicis, nihil ferè explicat aliud, quàm traditiones non scriptas de Baptismo, & alii Sacramentis. EPIPHANIUS hæres. 55. quæ est Melchisedicianorum: *Termini*, inquit, *nobis positi sunt* & fundamenta, & *edificatio fidei*: & *Apostolorum traditiones*, & *Scripturæ* & *successiones doctrinæ*, & *undequaq; veritas Dei manifestata est*: & *nemo decipiatur novis fabulis*. Item hæres. 61. quæ est Apostolicorum: *Oportet*, inquit, & *traditione vti*. non enim *omnia à divina Scriptura accipi possunt*. *Quapropter aliqua in Scripturis, aliqua in traditione sancti Apostoli tradiderunt*. Similia vide hæresi 75. Aërij, & in compendiaria doctrina.

Ad hæc nihil respondent, nisi blasphemando, Epiphanium delectatum esse nimium traditionibus & apochryphis fabulis, &c. Et inter alia putat BRENTIVS non ferendum, quod Epiphanius dixerit, Apostolicam esse traditionem, quod sit licet nubere post votum emissum virginittis: cum nimium id fecerint primi parètes Lutheranorum, Lutherus & Carthusiana. sed hæc alibi suo loco refellentur.

DAMASCENVUS lib. 4. cap. 17. *Plurima*, inquit, *Apostoli sine scripto tradiderunt*, &c. Multa etiam habet oratione prima pro imaginibus sacris.

Palæ Latinæ

Ex Latinis. TERTULLIANVS libro de corona militis *Etiam*, inquit, *in traditionis obtentu exigenda est*, inquit, *autoritas scripta*. Ergo *queramus, an & traditio non scripta debeat recipi*. Planè *negabimus recipiendam, si nulla præcederent exempla aliarum observationum, quas sine ullius Scriptura instrumento, solius traditionis titulo, exinde consuetudinis patrociniò & vindicamus*. Deinde enumeratis cæremoniis Baptismi, signi Crucis, Sacrificij anniuersarij pro defunctis, & aliis quibusdam, subdit: *Harum*, inquit, & *similium disciplinarum si legem expostules Scripturarum, nullam inuenies, traditio tibi prætenditur auctrix, consuetudo confirmatrix, & fides obseruatrix*. Idem passim traditione vti docet, lib. 1. contra Marcionem; lib. 2. ad uxorem; libro de uelandis virginibus, & libro de præscript. hæret. vbi ex infirmitate docet, hæreticos non ex Scripturis, sed ex traditione confutandos. Quæ ad hæc loca respondent, iam confutata sunt, cum ageremus de Irenæo & Basilio.

quæ sunt ritus indifferentes

B. CYPRIANVS lib. i. epist. 12. *Vngi quoque necesse est, inquit, eum, qui baptizatus sit, &c.* At constat, nihil de chrismate in Scripturis haberi, sed tantum in traditione. Idem lib. 2. epist. 3. *Admonitos nos scias, ut in calice offerendo Dominica traditio seruetur, neq; aliud fiat à nobis, quam quod pro nobis Dominus prior fecit, ut calix, qui in commemorationem eius offertur, mistus vino offeratur.* Respondet KEMNITIVS, loqui Cyprianum de traditione scripta. At falsum est, non enim aqua meminerunt Euangelistæ. HERMANNVS dicit, quia non est scriptum, Dominum posuisse aquam in calice, melius esse, non ponere: sic enim Dominum fecisse. At cum neutrum scriptum sit, mirum est, vnde tantum sibi assumat Hermannus, vt velit sibi potius, quam Cypriano credi.

BRENTIVS vertit se ad contumelias, dicit enim, Cyprianum semper esse nimium in suis opinionibus asserendis: & hæc illi incogitanter excidisse. Et ratio Brentij est, quia videtur Cyprianus inepta ratione probare hunc ritum. dicit enim: *Debere misceri aquam vino, quia vinum significat Christum, aqua populos Ecclesia: Et dum miscetur aqua vino, Ecclesia iungitur Christo; si autem vinum solum consecraretur, iam inciperet Christus esse sine Ecclesia. Quod certè ridiculum videtur. Quis enim credat, si vnus sacerdos non miscuerit aquam cum vino in calice, mox Christum amissurum Ecclesiam? At non animaduertit Brentius, vel animaduertere fortasse noluit, Cyprianum non de reali coniunctione, vel separatione Christi & Ecclesiæ agere, sed tantum de significatiua. Rectissimè enim in materia Sacramentorum argumentamur ab imperfecta significatione. Præterea, Cyprianus non vult seruari hunc ritum propter illam rationem præcipuè, sed quia Dominus sic docuit. Ratio autem illa addita est, vt ostendatur traditio rationi conformis esse. Quocirca, etiamsi Cyprianus non attulisset conuenientem rationem, non propterea negandum esset, ritum hunc esse seruandum, vel à Domino traditum.*

S. HILARIVS libro contra Constantium Imperatorem, circa medium, obiicienti Ariano principi: *Nolo Verba, qua non scripta sunt, legi.* Respondet: *Hoc tandem, inquit, rogo, quis Episcopis iubeat? quis Apostolica predicationis veteris formam? Dic prius, si rectè dici putas, nolo aduersus noua venena*

nouas medicamentorum comparationes, &c. Quibus verbis duo indicat Hilarius; vnum, prædicationem consubstantialitatis Patris & Filij esse Apostolicæ prædicationis, licet expressè non sit scriptum, Filium esse Patri consubstantialem alterum, nomen ipsum *ὁμοῦσι* esse quidem nouum, sed men retinendum, licet non sit scriptum, quia conforme est prædicationi Apostolicæ.

HERMANNVS hunc locum sua glossa deprauat. sic enim exponit: *Hoc, inquit, rogo, quis Episcopis iubeat, id est, ut aliquid extra Scripturam proferant.* At si ista est bona glossa Hilarius consentit cum Constantio; igitur malè subiicitur: *Præterea, si rectè dici putas, nolo aduersus noua & venena, etc.* Quod quod toto libro ferè hoc agit, vt nomen *ὁμοῦσι* retineatur at secundum glossam Hermanni aboleri potius voluisset.

S. AMBROSIVS lib. de iis, qui iniantur mysteriis, cap. 6. & lib. I. de Sacramentis, cap. 1. & 2. explicat ritus, qui vniuersa Ecclesia seruantur in Baptismo, qui nusquam inueniuntur in diuinis literis, & quos ceteri constanter referunt in Apostolos auctores. Serm. 25. 34. & 36. docet, Quadragesimam à Christo præceptam. Epistola 81. & serm. 38. docet Symbolum Apostolorum Apostolicam esse traditionem non scriptam. Contra Ambrosium multa blasphematur Hermannus, sed nihil officium nostro proposito.

S. HIERONYMVS in epistola ad Marcellam de erroribus Montani: *Nos, inquit, etiam Quadragesimam ex Apostolica traditione, tempore nobis congruo ieiunamus.* Item in Dialogo aduersus Luciferianos, ante medium, cum hæreticus dixisset: *Multa, quæ per traditionem in Ecclesiis obseruantur, auctoritatem sibi scriptæ legis & surpauerunt.* Respondit Orthodoxus: *Non quidem abnuo, hanc esse Ecclesiarum consuetudinem, sed quale est, vt leges Ecclesie ad hæresim transferantur.*

S. AVGVSTINVS epist. 118. *Illæ autem, quæ non scriptæ, sed traditæ, custodimus, quæ quidem toto terrarum orbe seruantur, dantur intelligi vel ab ipsis Apostolis, vel plenariis Conciliis, quorum est in Ecclesia saluberrima auctoritas, commendata, atque statuta retineri: sicut quod Domini Passio, & Resurrectio, & Ascensio in cælum, & Aduentus de cælo Spiritus sancti anniuersaria sollemnitate celebratur.* Ad hoc respondet Hermannus, multa garruens, & tandem concludens: *Cur, inquit,*

quit, *Augustine, extra Scripturam traditiones cum aliis Patribus Ecclesia obrudis?* Itaq; fatetur Hermannus, Augustinum cum aliis Patribus agnoscere traditiones non scriptas. Quae sanè confessio sufficere deberet, si quid haberet sanitatis, ad ipsius petulantiam coërcendam.

At BRENTIVS dupliciter respondet. Primò dicit, si verum sit hanc esse Apostolicam traditionem, non esse accipiendam vt legem necessariam, sed vt liberam obseruationem. At contra, nam Augustinus ibidem subdit: *Alia Verò qua per loca terrarum regionumq; variantur, &c. liberae habent obseruationes.* Vbi Augustinus distinguit inter has Apostolicas traditiones necessarias, & obseruationes liberae. Secundò dicit Brentius Augustinum falsò docere, ista festa esse ex Apostolica traditione, cùm Apostolus arguat Galat. cap. 4. quòd dies obseruarent & tempora. Sed respondet Augustinus epistola 119. cap. 7. Apostolum reprehendere eos, qui secundum Astrologorum regulas obseruant tempora. Et libro contra Adimantum, cap. 16. dicit, Apostolum loqui de festis Iudaeorum, non Christianorum. Quomodo exponunt etiàm Hieronymus & Chrysostomus; Ambrosius autem vtramq; simul expositionem amplectitur.

In prioribus consuetudine inuenerit, ut uerè similiter in finalibus in posterioribus. Secundum alia in ditione eremum aliam frigebant ep. colligunt e h. berum.

Idem verò AVGVSTINVS lib. 2. de Baptismo contra Donatistas, cap. 7. *Quam consuetudinem, inquit, credo ex Apostolica traditione venientem, sicut multa non inueniuntur in literis eorum, neque in Conciliis posteriorum, & tamen, quia custodiuntur per vniuersam Ecclesiam, non nisi ab ipsis tradita, & commendata creduntur.* Et lib. 4. cap. 6. *Illam consuetudinem, quam & tunc homines sursum versus aspicientes, non videbant à posterioribus institutam, rectè ab Apostolis traditam creditur.* Et lib. 4. cap. 24. *Quod vniuersa, inquit, tenet Ecclesia, nec Conciliis institutum, sed semper retentum est, non nisi auctoritate Apostolica traditum rectissimè creditur.* Et lib. 5. cap. 23. *Apostoli, inquit, nihil quidem exinde preceperunt, sed consuetudo illa, qua opponebatur Cypriano, ab eorum traditione exordium sumpsisse, credenda est, sicut sunt multa, quae vniuersa tenet Ecclesia, & ob hoc ab Apostolis precepta bene creduntur, quamquam scripta non reperiantur.* Item libro de vniuersitate Ecclesiae, capite 19. *Hic fortè dicitis, inquit, lege mihi, quemadmodum Christus suscipi iusserit eos,*

l. 5. c. 4. dicitur Tot tantum scriptis rari testimonij.

August.

qui

qui ab hæreticis transire ad Ecclesiam volunt. Hoc aperte dicitur
evidenter, neq; ego lego, nec tu, &c. Et postea subdit: Cum hoc
nusquam legatur, credendum esse testimonio Ecclesie, quam
veracem esse Christus testatus est. Similia habet lib. I. contra
Cresconium, cap. 31. 32. & 33.

Ad hæc KEMNITIVS responderet duo. PRIMO, Augustini
questionem in istis locis esse, an posset proferri exemplum et
Scriptura, quo hæreticus aliquis rebaptizatus, vel sine nouo
Baptismo susceptus fuisset doceretur; non autem, an essent
baptizandi, vel non rebaptizandi hæretici. & quidem Augu-
stinum putasse, non posse proferri tale exemplum, & hoc do-
cere in locis allegatis. SECUNDO ait, Augustinum sine dubio
credidisse, existere certa & aperta testimonia in Scripturis,
quibus probetur, non esse hæreticos rebaptizandos, proinde
hanc traditionem esse scriptam.

PRIMUM probat ex lib. I. contra Cresconium, cap. 33. ubi
Augustinus ait: Proinde quamuis huius rei certum de Scri-
pturis canonicis non proferatur exemplum, &c. & similia ha-
bet lib. de unitate Ecclesie, cap. 19. SECUNDUM probat. PRIMO,
ex lib. I. contra Donatistas, cap. 7. Ne videar humani ar-
gumentis agere, ex Evangelio profero certa documenta. Secun-
dum, ex lib. 2. cap. 14. Quid sit perniciosus, & utrum non bap-
tizari, an rebaptizari, iudicare difficile est. Verumtamen re-
currere ad illam stateram Dominicam, ubi non ex humano
sensu, sed ex auctoritate diuina rerum momenta perscrutari
inuenio de utraque Domini sententiam. Tertio, ex lib. 4.
cap. 7. Huc accedit, quia bene perspectis ex utroque lateri dis-
putationis rationibus, & Scripturarum testimoniis, potest
etiam dici, quod veritas declarauit, hoc sequimur. Quarto, ex
lib. 4. cap. 24. Veraciter conici potest, quid valeat paradigma
Baptismi Sacramentum, ex circumcisione carnis, &c. Quin-
to, ex lib. 5. cap. 4. Quisquis & Ecclesie consuetudine, & poste-
riori robore plenarij Concilij, & tot tantisque sanctarum Scri-
pturarum testimoniis, & perspicuis rationibus veritatem in-
telligit, Christi Baptismum verbis Evangelicis consecratum,
non fieri cuiuslibet hominis peruersitate peruersum. Sexto, ex
lib. 6. cap. 1. Poterat iam sufficere, quod toties reperitis ratio-
nibus, adiunctis etiam Scripturarum documentis, ostendimus.
Septimo, ex lib. 5. cap. 23. Contra mandatum Dei esse, quod ve-

nientes ab hæreticis, si iam illi Baptismum Christi acceperunt, baptizantur, Scripturarum sanctarum testimonio nō solum ostenditur, sed planè ostenditur. Octauò, ex lib. 5. cap. 26. Quod nos admonet, ut ad fontem recurramus, id est, ad Apostolicam traditionem, & inde canalem in nostra tempora dirigamus, optimum est, & sine dubitatione faciendum. Traditum est ergo nobis, sicut ipse commemorat, ab Apostolis, quod sit vnus Deus, vnum Baptisma.

Respondeo ad PRIMVM, falli Kemnitium; Nam etsi AVGVSTINVS in illo vno loco lib. I. contra Cresconium, cap. 33. de exemplis agit, tamè in aliis locis citatis non agit de exemplis, sed de præceptis, siue de documentis Scripturæ, præsertim lib. 5. contra Donatistas, cap. 23. cum ait: Quæ vniuersa tenet Ecclesia, ab Apostolis præcepta bene creduntur, quamquã scripta non reperiuntur. Præterea in illo etiam vno loco quæstio præcipua non erat de exemplo, siue de facto, sed de iure. Constat enim, eum tractare quæstionem de Anabaptismo, quæ erat inter Catholicos, & Donatistas: certum autem est, Donatistas non certasse de exemplis, sed de iure.

Quia verò inter disputandū hæretici petiuerant, ut ostenderent Catholicis aliquod exemplum in Scripturis, alicuius recepti ab Ecclesia sine baptismatione, Augustinus respondit, exempla in Scripturis nulla esse, nec pro vna parte, nec pro alia; & inde concludit, cum non sint vlla in Scripturis non solum præcepta, sed nec exempla, standum esse consuetudini Ecclesiæ, quæ rectissimè creditur ab Apostolis introducta. Quod autem hæc ita se habeant, patet tum ex ipsis locis, tum ex eo, quod, si quæstio præcipua fuisset de exemplis, Donatistæ non fuissent hæretici, nec vllò modo errassent; nam verissimum est, quod illi dicebant, consentiente eis etiam Augustino, nullum exemplum extare in Scripturis de hac re.

Ad SECYNDVM dico duo; Primò, nos non adferre illa loca Augustini præcipuè propter id, quod ipse ait, consuetudinem non rebaptizandi esse ex Apostolica traditione, sed propter id, quod ipse in illis locis subiungit, plurima seruari ex traditione Apostolica, quæ scripta non sunt. Hoc enim principium tam certum erat apud Augustinum, ut inde probare vellet, etiam consuetudinem non rebaptizandi, esse ab Apostolis traditam. Itaq; nos magis nitimur hoc principio Augustini,

fini, quàm conclusione eius. Kemnitius verò ita nos oppugnat, quasi sola conclusione niteremur.

Dico SECVNDO, illam ipsam consuetudinem nunquam putasse, Augustinum posse sufficienter probari ex Scripturis, & ideo attulisse quidem eum vndecunq; rationes & Scripturas, tamen præcipuum fundamentum constituisse in traditione, quam declarabat Ecclesiæ consuetudo, & quam etiam postea declaravit Concilium generale, vt patet tum ex loci citatis, tum ex lib. 2. contra Donatistas, cap. 4. vbi ad eum non putabat esse clara testimonia Scripturæ de hac re, vt diceret: *Nec nos ipsi tale aliquid auderemus asserere, nisi vniuersalis Ecclesiæ concordissima auctoritate firmati.* Et magis adhuc patet respondendo ad singula loca à Kemnitio notata.

Ad PRIMVM lib. 1. cap. 7. contra Donatistas, respondens mala fide à Kemnitio omissa fuisse verba, quæ erant in medio, & coniuncta prima cum postremis. Nam posteaquam dixerat Augustinus: *Iam ne videar humanis argumentis agere;* subiunxit, quod omisit Kemnitius: *Quoniam quæstio huius obscuritas, compulit magnos viros diu fluctuare, donec plenario totius orbis Concilio, quod saluberrimè sententiandum erat, remotis dubitationibus firmaretur;* & tunc demum addit: *Ex Euangelio profero certa documenta.*

Dixit ergo Augustinus, non potuisse ex Scripturis finiri quæstionem illam ante Concilium Ecclesiæ plenarium, sed postquam Concilium explicauit dubitationem, & quæstionem totam, iam adferri posse certa documenta Scripturæ enim explicata à Concilio, firmiter & certo probant id, quod antea non firmiter probabant. quod etiam verum esse ostendit locus ex Euangelio, quem adfert B. Augustinus. Adfert enim illud Lucæ 9. *Nolite prohibere; qui enim non est contra vos, pro vobis est.* Quo loco ostenditur etiam Ecclesiam posse esse aliqua dona Dei, vt erat illud donum eiiciendorum dæmonum; an autem inter illa etiam Baptismus numerandus esset, non potest colligi ex isto loco solo.

Ad SECVNDVM respondeo, locum illum non esse ad propositum; ibi enim Augustinus probat ex Scripturis, non licere rebaptizare, quando quis verum Baptismum semel in Ecclesia Catholica suscepit, non autem probat Baptismum hereticorum esse verum Baptismum, de quo est nostra quæstio.

Docce

Docere enim eo loco volebat, posse admitti in Ecclesiam per penitentiam eos, qui agnoscebant se malè fecisse rebaptizando Catholicos. Neque aliud Scripturæ testimonium profert, nisi illud Ioan. 13. *Qui lotus est, non indiget ut iterum lauet.* Ex quo loco nemo colligeret, Baptismum hæreticorum esse ratum, sed solum (quod Augustinus colligit) post verum Baptismum non esse addendum alium Baptismum, quod nec Donatistæ negassent.

Ad III. IV. V. & VI. dico, Augustinum ibi adferre coniecturas ex Scripturis, quæ post definitionem Concilij, & exploratam traditionem non scriptam, aliquid valent ad veritatem confirmandam, per se autem non sufficiunt. Id patet ex verbis Augustini, ubi semper ponit Scripturas post consuetudinem, & Concilium, & vitur illis verbis; *Accedit huc; Coniicere possumus; Additis etiam Scripturis, &c.*

Ad SEPTIMUM dico, Kemnitium mala fide citasse. Illa enim verba (*Scripturarum sanctarum testimoniis planè ostenditur*) non referuntur ad superiora, quæ posuit Kemnitius, sed ad sequentia, quæ ille tacuit. Sic enim ait Augustinus: *Planè ostenditur multos Pseudochristianos, quamuis non habeant eandem caritatem cum sanctis, sine qua nihil profunt quacunq; sancti habere potuerint, Baptismum tamen communem habere cum sanctis.* Vbi Augustinus dicit, certum esse ex Scripturis, multos Christianos baptizatos in Ecclesia perdere caritatem, & tamen non perdere Baptismum, id quod etiam Donatistæ concedebant: nō autem dicit, certum esse ex Scripturis, Baptismum datum ab hæreticis esse ratum.

Præterea, etiam si illa verba referrentur ad superiora, adhuc nihil haberet Kemnitius, nam ibi etiam non dicit Augustinus, certum esse, Baptismum hæreticorum esse ratum, sed dicit certum esse, eum qui verum Christi Baptismum accepit, non debere rebaptizari, quod etiam Donatistæ concedebant: sed postea supererat quæstio, an Baptismus hæreticorum esset verus Christi Baptismus, nec ne.

Ad OCTAVUM dico, ibi Augustinum non probare ex Scripturis sententiam suam, sed referre, qua Scriptura conabantur aduersarij probare contrariam sententiam.

CAPVT VIII.

Idem probatur quatuor aliis argumentis.

PRAETER communem hunc Patrum consensum id ipsum suadet consensus hæreticorum in traditionibus contemnendis. Vt enim ex communi consensu sanctorum Patrum, omnium ætatum recipientium traditiones, colligimus eas esse recipiendas ex communi consensu hæreticorum, omnium ætatum recipientium traditiones, colligimus eas non esse reiiciendas. Valentinianis, Marcionistis, & similibus testantur Irenæus lib. 3. cap. 2. & Tertullianus de præscriptionibus, quod traditiones Ecclesiæ non scriptas reiicerent.

*ca. Hi simul reiicie-
bant scripturas
et traditiones
in eo sensu acceptas
quo et nos caritas
mittimus q. ioh. 1. q. i.
arglo. q. i. q. i. q. i.
id q. i. in scriptura*

CYPRIANVS quoq; cum errorem illum de Anabaptistis defendere vellet, non aliter id facere potuit, quam à traditione ad Scripturam prouocando, vt apparet ex epistola eius ad Pompeium, & ex altera ad Iubaianum. Quam antea Cyprianus traditiones agnouerat, vt supra ostendimus, & errorem etiam posteriorem eum correxisse à morte existimat B. Augustinus in epist. 48. ad Vincentium.

DONATISTAE quoque semper Scripturas vrgebant. B. Augustinus eis traditiones, & Ecclesiæ consuetudinem reiiciebat lib. de vnitatem Ecclesiæ, cap. 19. & alibi.

ARIANOS nullo modo quidquam præter Scripturas admisisse, testatur Hilarius, qui in lib. contra Constantium introducit Arianum dicentem: *Nolo verba qua non scripta sunt legi.* Maximinus Arianus apud Augustinum lib. 1. contra Maximinum, in principio sic ait: *Si quid de diuinis Scripturis protuleris, quod commune est cum omnibus, necesse est ut adiciamus; hæc verò voces qua extra Scripturam sunt, nullo capite nobis suscipiuntur. Præterea cum ipse Dominus moneret, & dicit: Sine causa colunt me docentes mandata, & præcepta hominum.* Idem testatur Epiphanius hæres. 69. & Epiphanius hæres. 73. Idem de EVNOMIANIS patet ex Basilio de Spiritu sancto, ca. 27. & 29. Idem de NESTORIO, EUTYCHETE, DIOSCORO refert Basilus Ancyranus Episcopus in confessione Catholica, quam recitauit in VII. Synodo a Constantinensi. Idem de Apostolicis sui temporis Bernardus hom. 66. in C.

ARIANOS quoque traditiones reiicisse scribit Epiphanius hæres. 73. Idem de EVNOMIANIS patet ex Basilio de Spiritu sancto, ca. 27. & 29. Idem de NESTORIO, EUTYCHETE, DIOSCORO refert Basilus Ancyranus Episcopus in confessione Catholica, quam recitauit in VII. Synodo a Constantinensi. Idem de Apostolicis sui temporis Bernardus hom. 66. in C.

tica. Idem de IOANNE WICLEFO Thomas Waldensis, lib. 2. doct. fidei antiquæ, cap. 19. Ab his ergo quasi per manus acceperunt Lutherani dogma suum de traditionib. contemnendis: vt nos à sanctis Patribus nostrum didicimus, de iisdem cum omni honore recipiendis.

HIS ADDE morem omnium gentium. Nam Iudæos habuisse aliquas traditiones extra Scripturam, docent ORIGENES hom. 5. in Numer. & in comment. cap. 3. ad Rom. & HILARIUS in Psal. 2. nec non ANATOLIUS antiquissimus auctor Christianus apud Eusebium lib. 7. hist. cap. 28. Et quamquam non desunt aliqui Catholicorum, qui negant vllam fuisse traditionē non scriptam apud Iudæos, tamen non possum illis assentiri, cum vt supra docuimus, non omnia sufficienter continerit lex vetus scripta, & multo tempore populus ille, etiam post Moysen natum, sine lege scripta vixerit.

DEINDE omnes profanæ Respub. magna ex parte legibus non scriptis reguntur. PERICLES apud Thucydidem partitur ius Athenarum in scriptum, & non scriptum. ARISTOTELIS lib. 3. Polit. cap. II. partim optimis legibus, partim arbitrio optimi viri ciuitatem regendam esse statuit. & lib. 5. de moribus cap. 4. iudicem siue arbitrum ius animatum vocat, quod videlicet aliud quoddam præterea extet ius scriptum, veluti mortuum. Porro Lacedæmoniis LYCVRGVS nullam legem scriptam dare voluit, vt ait Plutarchus, sed solis traditionibus viuere, quò essent in agendo, quam in legendo diligentiores. Idem placuisse CICERONI satis apparet ex lib. I. de legibus. Et idem de sapientibus Gallorum scribit Cæsar lib. 6. de bello Gallico.

Nobilissimi Philosophorum PYTHAGORAS & SOCRAATES, cum plurima docuerint, nihil tamen scripserunt, vt beatus Augustinus docet lib. I. de consensu Euang. ca. 7. nisi quod Socrates fabulas ab Æsopo scriptas versibus prosequutus est. DENIQUE in iure civili leg. diuturna. ff. de legibus, & in iure canonico dist. I. can. consuetudo, eadem tribuitur auctoritas legi scriptæ, & consuetudini non scriptæ. Itaque natura ipsa quodammodo clamare videtur traditiones non scriptas, vel necessarias, vel certè vtilissimas esse.

ACCEDAT Ecclesiæ Catholicæ dignitas. Nam vt olim Iudæi excellebant omnibus nationibus, quia credita erant illis
Y
eloquia

eloquia Dei, vt dicitur Rom. 3. ita nunc præstat Ecclesia Christi omnibus factis, quòd ipsa sola, quippe quæ sponsa Christi est, nouerit omnia mysteria veræ religionis, & conscia sit creatorum sponsi, & propterea appelleretur columna, & firmamentum veritatis. 1. Tim. 3. At si omnia essent scripta, & apertissimè, vt heretici dicunt, nullum esset priuilegium Ecclesie. Nam nihil minus scirent hæretici, & pagani, & Iudæi de mysteriis fidei nostræ, quàm nos ipsi, atq; antistites nostri scirent, neque esset verum, quod ait Irenæus lib. 3. cap. 4. in solam Ecclesiam tanquam in depositarium diues, repositam ab Apostolis scientiam rerum diuinarum.

ACCEDAT postremò dignitas mysteryorum multorum, quæ silentium requirunt, nec decet, vt in Scripturis, quæ in mundo leguntur, explicentur. Si enim ad videnda tremenda mysteria Missæ non licet admittere vltos non baptizatos, quomodo licebit eis eadem scripta tradere? Hinc Dominus seorsim discipulis interpretabatur parabolas, quas populo loquutus erat, Luc. 8. & Apostolus ait 1. Corinth. 2. *Scientiam loquimur inter perfectos.* Et passim veteres, cum de sacramento Eucharistiæ loquuntur, dicere solent; *Normam deles, norunt initiati.* Hanc rationem attingunt Dionysius cap. 1. Eccles. hierarch. Origenes homil. 5. in Numer. Balbus cap. 27. lib. de Spiritu sancto, & Innocentius I. in epist. 1.

CAPVT IX.

Explicantur regula quinque, quibus inuentionem verarum traditionum deuenimus.

SEQVITVR nunc vt ostendamus, quibus viuentium traditionibus indagandum sit, quæ sint veræ ac genuinæ Apostolorum traditiones.

PRIMA igitur regula est, Quando vniuersa Ecclesia aliquid tanquam fidei dogma amplectitur, quod non inuenitur in diuinis literis, necesse est dicere, ex Apostolorum traditione id haberi. Ratio huius est, quia cum Ecclesia vniuersa errare non possit, cum sit columna, & firmamentum veritatis.

veritatis, i. Tim. 3. & cùm de ea dictum sit à Domino, Matth. 16. Porta inferi non praualebunt aduersus eam: certè quod Ecclesia de fide esse credit, sine dubio est de fide. at nihil est de fide nisi quod Deus per Apostolos, aut Prophetas reuelauit, aut quod euidenter inde deducitur. Non enim nouis reuelationibus nunc regitur Ecclesia, sed in iis permanet quæ tradiderunt illi, qui ministri fuerunt sermonis, & propterea dicitur, Ephes. 2. Aedificata supra fundamentum Apostolorum & Prophetarum: Igitur illa omnia, quæ Ecclesia fide tenet, tradita sunt ab Apostolis, aut Prophetis, aut scripto, aut verbo. Talis est perpetua uirginitas B. Mariæ, numerus librorum Canonorum, & similia.

SECUNDA regula est, Quando uniuersa Ecclesia aliquid seruat, quod nemo constituere potuit, nisi Deus, quod tamen nusquam inuenitur scriptum, necesse est dicere ab ipso Christo, & Apostolis eius traditum. Ratio est similis superiori. Nam Ecclesia uniuersa non solum non potest errare in credendo, sed nec in operando, ac præsertim in ritu, & cultu diuino: rectèque Augustinus epistola 118. docet, insolentissimæ insanix esse existimare, non rectè fieri quod ab uniuersa Ecclesia fit. Ergo illa quæ Ecclesia non potest rectè seruare, nisi à Deo sint instituta, & tamen seruat, necesse est dicere à Deo instituta, etiamsi nusquam id legatur. Tale est Baptisma paruulorum. Erraret enim grauissimè Ecclesia, si sine Dei mandato paruulos, qui actu non credunt, baptizaret. Quocirca Augustinus lib. 10. Gen. cap. 23. Consuetudo, inquit, matris Ecclesie in baptizandis paruulis, nequaquam spernenda est, neque & illo modo superflua deputanda, nec omnino credenda, nisi Apostolica esset traditio. Tale est etiam, Baptismum hæreticorum esse ratum, & propterea Augustinus semper mandatum non rebaptizandi ab hæreticis baptizatos, ad Apostolorum traditionem reuocat. nec enim potest Ecclesia dare Baptismo auctoritatem, si eam à Christo non habet.

TERTIA regula est, Id quod in Ecclesia uniuersa, & omnibus retrò temporibus seruatum est, meritò ab Apostolis creditur institutum, etiamsi illud tale sit, ut potuerit ab Ecclesia institui. Hæc regula est Augustini, lib. 4. contra Donatistas, cap. 24. Exemplo sit ieiunium Quadragesimæ: Id enim

poterat ab Ecclesia institui, si Christus, vel Apostoli non instituis-
 tuissent; tamen dicimus & probamus, à Christo vel Apostolis
 institutum, quia sursum versus ascendentes & quærentes originem
 huius instituti, non inuenimus nisi tempore Apostolorum; etiam si
 Calvinus lib. 4. cap. 12. Institut. §. 20. docet Quadragesimam
 meram superstitionem, & nec à Christo nec ab Apostolis traditam,
 sed à posterioribus excogitatam.

B. BERNARDVS serm. 3. de Quadragesima: *Hactenus* quit, & *sque ad nonam* ieiunauimus soli, nunc (in Quadragesima) & *sque ad vesperam* nobiscum ieiunabunt pariter *si, reges & principes, nobiles & ignobiles, clerus & populus simul in unum diues & pauper.* Ante Bernardum GRIGORIUS homil. 16. in Euangelia, Quadragesimæ mentionem reddens, cur quadraginta dies ieiunemus. Antea GREGORIUM LEO in sermonibus 12. de Quadragesima. Antea AUGUSTINVS in epist. 118. & 119. & sermonibus 44. de Quadragesima. Antea eum HIERONYMVS in cap. 9. Matth. 3. cap. Ionæ, & alibi. Paulinus in epist. 6. ad Amandum. Cassiodorus in sermonibus octo de Quadragesima. Epiphanius in compendiosa doctrina. Basilii orat. 2. de ieiunio. Nazianzenus oratione in sanctum Lauacrum, & Cyrillus catechesi 1. Antea ORIGENES homil. 10. in Leuiticum: ante eum IRENEVS apud Eusebium lib. 5. hist. cap. 24. ante eum TELESPHORUS Papa in epist. decretali: ante eum IGNATIUS in epist. ad Polippenses, & CLEMENS lib. 5. constit. cap. 13. & can. Apostolorum.

Pari ratione CALVINVS lib. 4. cap. 19. Institut. §. 24. dicitur ordines minores esse inuentum nouitium, de quo nouitium legitur, nisi apud ineptos rabulas, Sorbonistas, & canonistas. At nos ostendimus ex regula posita, esse Apostolicæ traditionis. Nam ante omnes Sorbonistas, & canonistas fuit IRENEVS, qui lib. 7. etymol. cap. 12. enumerat singulos ordines, & rationes nominum exponit. Antea Isidorus fuit Concilium Carthagin. IV. in quo à cap. 1. vsque ad 10. traditur, quo ritum continentur Episcopi, Presbyteri, Diaconi, Subdiaconi, Acolythes, Lectores, Exorcistæ, Ostiarij. Et ante hoc Concilium fuit HIERONYMVS, qui in cap. 2. ad Titum enumerat ordines omnes.

omnes, præter Acolythos, quorum meminit in epistola ad Nepotianum de vita clericorum.

Ante Hieronymum fuit Concilium Laodicenum, in cuius c. 24. nominantur omnes minores ordines. ante quod Concilium CORNELIVS Papa in epist. ad Fabium Antiochenum, ut est apud Eusebium lib. 6. historiæ, cap. 33. asserit, in Ecclesia Romana suo tempore fuisse præter Episcopum, Presbyteros XLVI. Diaconos septem, Subdiaconos septem, Acolythos XLII. Exorcistas cum Lectoribus & Hosiariis LII. Sed & ante Cornelium Ignatius salutatur nominatim omnes ordines in epist. ad Antiochenes.

QUARTA regula est, Cùm omnes Doctores Ecclesiæ communi consensu docent, aliquid ex Apostolica traditione descendere, siue in Concilio generali congregati, siue scribentes seorsim in libris, illud credendum est, Apostolicam esse traditionem. Ratio est huius regulæ, quia si omnes Doctores Ecclesiæ, cùm in aliqua sententia conueniunt, errare possent, tota Ecclesia erraret, quippe quæ Doctores suos sequi teneretur, & sequitur. Exemplum primi est, imaginum veneratio: quam esse ex Apostolica traditione, asseruerunt Doctores Ecclesiæ congregati in Concilio Nicæno II. generali, act. vlt. Exemplum secundi vix inuenitur, si debeant omnes penitus Patres qui scripserunt, expressè aliquid dicere: tamen videtur sufficere, si aliquot Patres magni nominis expressè id asserant, & ceteri non contradicant, cùm tamen eius rei meminerint; tunc enim illa esse omnium sententia non temerè dici poterit. quando enim in re graui aliquis veterum errauit, semper multi inueniuntur qui contradicunt.

Hac regula probamus, Apostolicam traditionem esse, ritus qui seruantur in Baptismo; quod nimirum qui baptizatur, baptizetur aqua prius à sacerdote benedicta; quod iubetur abrenunciare Sarranæ, & pompis eius, quod signetur signo Crucis, quod ungetur oleo benedicto, &c. Id enim disertè asserunt BASILLIVS de Spiritu sancto, cap. 27. TERTULLIANVS de corona militis, & alij quidam. nemo autem vnquam contradixit, cùm nullus ferè sit veterum, qui non meminerit harum cæremoniarum tanquam in Ecclesia ab omnibus receptorum. PARI ratione Quadragesimam esse diuinam, vel Apostolicam traditionem, possemus etiam hac

regula firmiter probare, quia disertè id asserunt Irenæus, Epiphanius, Hieronymus, Ambrosius, Leo, & nullus contra-
cit, cum tamen omnes huius obseruationis meminerint.

QVINTA regula est, Id sine dubio credendum esse ex Apo-
stolica traditione descendere, quod pro tali habetur in
Ecclesiis, ubi est integra & continuata successio ab Aposto-
lico. Hanc regulam tradit IRENÆVS lib. 3. cap. 3. & TERTUL-
LIANVS lib. de præscript. Ratio regulæ est, quia Apostoli
diderunt successoribus suis cum officio Episcopatus, et
doctrinam religionis.

Si ergo in aliqua Ecclesia ascendendo per Episcopos
inuicem succedentes, perueniamus ad Apostolum aliquem
& non possit ostendi, quod ullus eorum Episcoporum
dixerit nouam doctrinam, certi sumus, ibi conseruari Apo-
stolicas traditiones. Et quidem olim inueniebatur successio
non interrupta, non solum Romæ, sed etiam Ephesi, Co-
rinthi, Antiochiæ, Alexandria, Hierosolymæ, & alibi: ap-
perea Tertullianus remittit homines ad quamlibet Apo-
stolicam Ecclesiam, ut ibi inueniant Apostolicas traditiones.
THEODOSIUS I. cunctos populos. C. de summa Trinitate
& fide Catholica, iubet omnes seruare eam fidem, quam
dicabant eo tempore Damasus Romæ, & Petrus Alexandria.
duo Pontifices præcipuarum Apostolicarum Ecclesiarum.
nunc defecit certa successio in omnibus Ecclesiis Apo-
stolicis, præterquam in Romana, & ideo ex testimonio huius-
modi Ecclesie, sumi potest certum argumentum ad probandas
Apostolicas traditiones; ac tum potissimum, cum doctrina,
vel ritus earum Ecclesiarum à doctrina, & ritibus Ecclesie
Romanæ dissentiant.

CAPVT X.

*Soluuntur obiectiones aduersariorum, quæ
Scripturis petuntur.*

*hinc genera
argumentorum.*

ESTAT vltima pars quæstionis, in qua argumen-
ta aduersariorum exponenda, & soluenda sunt. Sunt
genera argumentorum, quorum Primum à
Scripturis, Secundum à Patribus, Tertium à
traditionibus.

tionibus, sumunt. E Scripturis primò proponunt eas, quæ iu-
bent nihil debere addi verbo Dei. Secundo illas, quæ expressè
docent Scripturas esse sufficientes, & continere omnia neces-
saria. Tertiò illas, quæ apertè damnant traditiones.

Tre loci.

PRIMUM igitur argumentum ex tribus locis constat. Deut.
4. & 12. *Non addetis ad verbum, quod ego præcipio vobis, nec
auferetis ex eo.* Apoc. vlt. *Si quis apposuerit ad hæc, &c. Gal. I.
Sed licet nos, aut Angelus de cælo euangelizet vobis, præter-
quam quod euangelizauimus vobis, anathema sit.* Vbi notat
Kemnitius, non esse dictum, *contra*, sed, *præter*. Et ne dica-
mus loqui Paulum de verbo tam scripto, quam non scripto,
adducit AVGVSTINVM sic exponentem lib. 3. contra literas
Peritiani, cap. 6. *Si quis siue de Christo, siue de eius Ecclesia, si-
ue de quacunque alia re, quæ pertinet ad fidem, vitamq; no-
stram, non dicam, si nos, sed, quod Paulus adiecit, si Angelus
de cælo vobis annunciauerit, præterquam quod in Scripturis
legalibus, & Euangelicis accepistis, anathema sit.* Similia ha-
bet Basilius in summa moralium, summa 72. cap. 1.

Ad PRIMVM respondeo, PRIMO, ibi non agi de verbo
scripto, sed tradito viua voce: nam non ait, ad verbum, quod
scripsi, sed, quod ego præcipio. SECUNDO dico, veram ex-
positionem eius loci esse, quod Deus velit integrè, & perfectè
seruari mandata, vt ipse præcepit, & nullo modo ea deprauari
falsa interpretatione. Itaque non vult dicere, non seruabitis
aliud, quàm id, quod nunc præcipio, sed in hoc quod præci-
pio, nihil mutabitis addendo, vel minuendo, sed integrè fa-
cietis, vt iubeo, & non aliter. Quod idem solet Scriptura si-
gnificare illis verbis: *Non declinabis ad dexteram, neq; ad si-
nistram.* Et quod hoc sit verum, patet, quia alioqui peccassent
Propheta & Apostoli, qui tam multa postea addiderunt.

Respondent Brentius, Kemnitius, Calvinus, Prophetas
non addidisse quidquam ad legem, quantum ad doctrinam
attinet, sed tantùm vaticinia quædam de futuris scripsisse, &
legis doctrinam explicauisse. Testamentum quoque nouum
non esse additionem ad verum, sed explicationem, cum Apo-
stolus ad Roman. 1. dicat, Euangelium promissum à Deo per
Prophetas in Scripturis sanctis. Et Actorum 15. non sint ausi
Apostoli in Concilio aliquid decernere sine testimonio Scri-
ptura.

At contra, nam hoc modo etiam traditiones non sunt ad-
ditiones, sed explanationes. Nam in lege Moſis nō continetur
Prophetarum ſcripta, neq; in lege & Prophetis continetur
Teſtamentum nouum, niſi in vniuerſali, & quodammodo
virtute, ſicut tota arbor cōtinetur in ſemine. Habemus enim
in lege Deuter. 18. *Prophetam ſuſcitabit tibi Deus, &c. illi
audies.* Ibi autem continetur in genere, quidquid Chriſtus
fecit & dixit: at in particulari tamen quod Chriſtus debet
prædicare Trinitatem perſonarum in Deo, inſtituere Sacra-
menta, facere talia miracula, &c. ibi non habetur.

Quod verò allegant ex Actor. 15. contra ipſos eſt. Nam
Iacobus in eo Concilio probauit ex ſcripturis, Eccleſiam
edificandam ex gentibus: tamen decretum Concilij nuſquam
inuenitur in ſcripturis Teſtamenti veteris. De creuerunt
enim, vt gentes non ſeruent legalia, excepta tamen abſtin-
tia à ſanguine, & ſuffocato, cuius decreti ſecunda pars
quam in Teſtamento veteri legitur. Vbi enim, quaſo, vbi
Propheta prædixit, Meſſiæ temporibus prohibenda eſſe
ſuffocata, & ſanguinem?

Sic etiam quia ſcriptum eſt, 2. Theſſ. 2. *Tenete traditiones
quas accepiſtis, ſiue per ſermonem, ſiue per epiſtolam.* Et
10. *Qui vos audit, me audit.* Et Matth. 18. *Si Eccleſiam non
dixerit, ſit tibi ſicut Ethnicus & Publicanus.* Idcirco nos
tenemus, traditiones eſſe quodam modo explanationes
ſcripti, non quòd nudam contineant eius expoſitionem, ſed
quia omnes traditiones, & Eccleſiæ decreta continentur in
ſcripturis in vniuerſali: ſed in particulari non continentur,
nec debent contineri. Quare AVGVSTINVS li. I. contra
Cæſonium cap. 33 ſic ait: *Quamuis certum de ſcripturis non pro-
feratur exemplum, tamen earundem ſcripturarum a nobis
teneretur veritas, cum id facimus, quod vniuerſa placet Eccle-
ſiæ, quam ipſarum ſcripturarum commendat auctoritas.*

Ad SECVDVM, certum eſt, Ioannem ibi prohibere
ruptionem libri illius, non autem ne alij libri ſcribantur,
alia dogmata tradantur, alioqui ipſe ſecum pugnaſſet, qui
iuxta Kemnitium in examine pag. 202. ſcripſit Euangelium
poſt Apocalypſim.

Ad TERTIVM, quo maximè Brentius & Kemnitius
tuntur, duplex ſolutio eſt, & vtraque ſolida. PRIOR, quod
Apoſta-

Apostolus non loquatur de solo verbo scripto, sed de omni verbo, siue scripto, siue tradito. Non enim dicit, si quis euangelizauerit præter id quod scripsimus, sed præter id quod euangelizauimus. Neque obstant illa verba August. vel Basilij: illi enim non exponunt ex professo hunc locum, sed probant ex hoc loco, non licere quidquam asserere contrarium Scripturis: quod verissimum est. Cùm enim Paulus loquatur in genere de prædicatione Apostolica, & illa partim sit scripta, partim non scripta; possumus inde rectè probare, non licere aliquid asserere contra scriptam prædicationem Apostolorum. Ex vniuersalis enim negatione rectè ducitur argumentum ad negationem particularis: non tamen è contrario. Et similiter possumus ex hoc verbo Pauli argumentari contra eos, qui euangelizant contra traditiones Ecclesiæ iam receptas, etiam si ex Scripturis videantur euangelizare, vt pulchrè docet ATHANASIUS in libro de incarnatione Verbi, & CYRILLVS Athanasium citans libro de recta fide ad reginas nõ procul ab initio.

ALTERA solutio est, quod per illud (*præter*) Apostolus intelligat contra: & proinde non prohibeat noua dogmata, & præcepta, modò non sint contraria iam traditis; sed prohibeat dogmata, & præcepta contraria, & aliena. Id patet PRIMO, quia Apostolus ipse multa alia postea docuit: & post hanc epistolam scripsit Ioan. Apocalyp. & Euangelium suum. SECUNDO, ex proposito Apostoli, agit enim contra eos, qui docebant seruanda esse legalia, cùm ipse docuisset non esse seruanda. Igitur cùm dicit, *præter*, intelligit contra. TERTIO, ex alio loco, vbi Apostolus sic vtitur voce, *præter*. Nam Rom. vlt. *Obseruate*, inquit, *eos, qui dissensiones, & offensa præter doctrinam, quam accepistis, faciunt.* Quo loco aded clarum est illud, *præter*, significare contra, vt Erasmus verterit contra. In vtroque autem loco eadem est vox Græca *παρά*.

QUARTO, ex Patrum expositione. S. Ambrosius exponit: *Si contra.* S. Hieronymus: *Si aliter.* Chrysostomus, Oecumenius, & Theophylactus dicunt, Apostolum non dixisse, si contraria, sed *si præterquam quod, &c.* vt indicaret, non solum eos anathematizari, qui apertè contraria toti doctrinæ docent, sed etiam eos, qui quomocunque siue apertè, siue obliquè quilibet labefactant ex doctrina tradita.

S. BASILIVS summa morali 72. cap. I. (quem locum pro se citauerat Kemnitius) docet ex hoc loco haberi, eos recipiendos, qui consona Scripturis tradunt: eos reiiciendos, qui aliena. Deniq; S. AVGVSTINVS lib. 17. contra Faustum, cap. exponit, contra. & tract. 98. in Ioan. sic loquitur: *Non autem primum quam accepistis, sed praterquam quod accepistis. Nam si illud disceret, sibi ipsi praiudicaret, qui cupiebat venire ad Thersalonicenses, ut suppleret, qua illorum fidei defuerunt. Sed quod supplet, quod minus erat addit, non quod inerat tollit. Qui autem pratergreditur regulam fidei, non accedit in via, sed recedit de via, &c.*

Argumentum SECVNDVM sumunt ab iis locis, quarentur indicare Scripturam sufficienter omnia continere, quae duo sunt. Primus Ioan. 20. *Multa quidem & alia signa fecit Iesus, quae non sunt scripta in libro hoc; haec autem scripta sunt, ut credatis quod Iesus est filius Dei, & ut credentes vitam habeatis in nomine eius.* Vbi Ioan. indicat, se scripsisse, non quidem omnia, sed ea quae sufficiebant. Si enim possumus vitam habere per ea, quae scripta sunt, quid amplius quaerimus?

Confirmat KEMNITIVS ex tribus testimoniis veterum AVGVSTINVS tract. 49. in Ioan. *Sanctus Euangelista testatur, inquit, multa Dominum Christum & dixisse, & fecisse, quae scripta non sunt. Electa sunt autem quae scriberentur, quae salutem credentium sufficere videbantur.* Idem August. lib. de consensu Euangel. cap. vlt. *Quidquid, inquit, Christus de se factis & dictis nos legere voluit, hoc scribendum Apostolus tamquam suis manibus imperavit.* CYRILLVS lib. 12. in Ioan. cap. vlt. *Non omnia, inquit, quae Dominus fecit, conscripta sunt, sed quae scribentes tam ad mores, quam ad dogmata putarunt sufficere, ut recta fide, & operibus, ac virtute rutilantes ad regnum caelorum perueniamus.*

Secundus locus est, 2. Timoth. 3. *Omnis Scriptura dicitur inspirata & utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus.* Qui locus est Achilles, Bezae, & Kemnitij. Sic autem explicatur à KEMNITIO. *Illud, omnis Scriptura, non significat quemlibet librum sacrum, sed totum corpus simul librorum canonicorum. Nam quod sequitur, utilis est ad docendum, arguendum, &c. non potest conuen-*

conuenire vni alicui libro, sed solùm toti Scripturæ simul. Illud autem, *utilis est*, non significat esse vtilem Scripturam eo modo, quo vtile distinguitur à necessario, & sufficienti, sed significat Scripturam esse factam tanquam medium ad perficiendum hominem Dei: quasi diceret Paulus, Scriptura hunc habet vsum, ad hoc facta est, ad hoc dirigitur; quomodo dicimus, cibum esse vtilem ad alendum hominem: sine quo tamen viuere non potest.

Illud verò, *ad docendum, arguendum, &c.* explicat sufficientiam Scripturæ. Quatuor enim solùm sunt necessaria homini Dei, id est, doctori Christiano. Primò, vt possit docere doctrinam fidei. Secundò, vt possit refellere errores contra fidem. Tertiò, vt possit docere doctrinam morum. Quartò, vt possit corrigere errantes circa mores. hæc autem omnia præstat Scriptura. Seruit enim ad docendum, id est, dogmata fidei: ad arguendum, id est, ad refutandos errantes de fide: ad erudiendum in iustitia, id est, ad docenda præcepta morum: ad corripiendum, id est, ad corrigendos errantes in moribus. ex quo concludit Paulus, hominem Scripturis instructum esse perfectum, & aptum ad omne opus bonum.

Respondeo ad PRIMVM, Ioannem in eo loco tantùm loqui de miraculis Christi, ac dicere se scripsisse tantùm aliqua miracula, non omnia, quia illa sufficiebant ad persuadendum mundo, Christum esse filium Dei. sic enim ait: *Multa quidem & alia signa fecit Iesus in cõspectu discipulorum suorum, &c.* Ineptè autem Kemnitius, quæ de solis miraculis dicuntur, transfert ad omnia dogmata fidei, & morum præcepta. Præterea, Ioannes non loquitur, nisi de rebus à se scriptis, ergo si illæ sufficiunt, superflua erunt omnes aliæ Scripturæ. RESPONDET Kemnitius, Ioannem loqui de tota Scriptura. At refellit hoc mendacium Ioannes, qui ait: *Multa quidem & alia signa fecit Iesus, que non sunt scripta in libro hoc.* Quod verò additur, *hæc autem scripta sunt, &c.* non significat signa sola sufficere nobis ad salutem, sed illa ad hoc referri, & ordinari, & esse vnum ex mediis requisitis ad nostram salutem, etiam si solùm non sufficiat.

Ad illa loca Augustini. & Cyrilli dico, eos Patres de solis dictis, & factis Christi loqui: ac propterea dicere eos voluisse, scripta esse sufficienter, non omnia absolute, sed omnia dicta & facta

& facta Christi. Præter quæ dicta & facta, multa sunt alia necessaria, alioqui omnes historiæ, & documenta Testamenti veteris, & ipsa Acta Apostolorum, & epistolæ Petri, Pauli, Iohannis, Jacobi, & Iudæ superuacanea essent. Neq; hoc pugnat cum eo, quod supra diximus, Scripturas non fuisse absolute necessarias, etsi enim necessaria est cognitio multarum rerum, quas Christus & Apostoli dixerunt, aut fecerunt, ea tamen cognitio, etiam sine Scripturis, sola traditione haberi potuisset, quamquam vtilissimum fuisse, vt præcipua capitula scriberentur, nullo modo negandum sit.

Adde, quod sine dubio Patres illi, ex dictis & factis Christi non intelligunt esse scripta sufficienter omnia necessaria absolute, sed esse scripta sufficienter ea, quæ Apostoli scribenda esse putauerunt. Cùm enim quædam scribenda essent, quædam sine scripto tradenda, ac præcipuè interpretatio, atq; intelligentia Scripturarum: in libris sacris continentur sufficienter omnia, quæ scriptis mandanda erant, siue (vt Augustinus loquitur) quæ Christus legi voluit. Alia enim non in diuinis literis, sed ab Ecclesia accipi voluit, quæ tam enigmatica etiam modo in Euangelio continentur, non quidem in particulari, sed in vniuersali, quia Euangelium monet, vt de his dubiis Ecclesiam consulamus.

Ad ALTERVM locum ex Paulo, potest responderi eodem modo, quod nimirum Scriptura sufficienter instruat, & perficiat hominem Dei, quia multa expressè continet, & quædam continet, ostendit, vnde sint petenda. Deinde dico, Paulum eo loco ne hanc quidem sufficientiam Scripturæ tribuit, quod ex duobus colligitur. Primo ex illo, *Omnis Scriptura utilis est.* Secundo ex illo, *Utilis est.* Nam cùm dicit omnis Scriptura utilis, non solum toti corpori Scripturarum, sed etiam singulis libris tribuit eam laudem, quod vtilis sint ad docendum, arguendum, &c. & tamen fatetur Kemnitius, non sufficere quilibet librum sacrum.

Quod autem ita sit, patet PRIMO ex ipso modo loquendi. Nam iudicio omnium Latine scientium, quod dicitur de omni Scriptura diuinitus inspirata, dicitur de singulis libris qui sunt diuinitus inspirati. SECUNDO ex eo, quod cùm hæc epistola scriberetur, nondum exstabat Apocalypsis, nec Euangelium Ioan. & fortè aliquid aliud deerat ex corpore Scripturarum

rarum. non igitur loquitur de toto & solo corpore Scripturarum. TERTIO ex Apostoli ratiocinatione: nam ex hoc principio vniuersali volebat concludere in particulari, Scripturam Testamenti veteris, quia diuinitus inspirata erat, vtilem fuisse ad docendum, arguendum, &c. Sic enim ait: *Ab infantia sacras literas nostis* (id est, Testamentum vetus; nam cum esset infans Timotheus, nondum exstabat Testamentum nouum, vt patet, & aduersarij admittunt) *quæ te possunt instruere ad salutem per fidem, quæ est in Christo iesu.* Vbi Apostolus paucis verbis tribuit Scripturæ Testamenti veteris id totum, quod paulò post multis verbis tribuit omni Scripturæ. Et ne Timotheus de eo dubitaret, probat Apostolus, subiungens: *Omnis Scriptura diuinitus inspirata, &c.*

Neq; obstat quod Kemnitijs obiicit, non inueniri in quolibet libro has omnes vtilitates: nam falsum est non inueniri. Nulla est enim pars Scripturæ breuior epistola secunda Ioannis, & tamen in ea videmus prædicari Christum esse verum Dei filium, quod est dogma fidei. Item videmus prædicari, vt diligamus alterutrum, quæ est doctrina morum. Præterea videmus apertè in ea scribi, esse Antichristos eos, qui dicunt Christum non venisse in carne, quod pertinet ad hæreticos refellendos. Postremò videmus reprehendi eos, qui dicunt hæreticis Aue, quod ad correctionem morum pertinet.

Iam verò illud (*utilis est*) quantumuis à Kemnitio torqueatur, nunquam tamè significabit, sufficiens est. Ipse enim vtunque probat, non deduci ex ea voce, quod Scriptura non sit sufficiens: sed nec deducitur, quod sit sufficiens, quod ei probandum erat. Siue enim dicas, Scriptura vtilis ad hoc, siue hunc habet vsum, siue ad hoc refertur, & ordinatur, siue quilibet aliud simile, nunquam tamen significabis eam solam sufficere. Sicut etiam qui dicit, cibus vtilis ad nutriendum hominem, dicit quidem cibum ad hoc esse institutum, vt nutriat, sed non dicit sufficere solum cibum: nam si calor naturalis deficiat, aut aliquod instrumentum corporis ad nutritionem necessarium, cibus non nutriet. Itaque Apostolus nõ dicit, solam Scripturam sufficere, ad docendum, arguendū, &c. & proinde ad hominem perficiendum & absoluendum: sed tamen ad hæc omnia prodesse, & iuuare.

Et

Et quamuis ipse idem Apostolus non dicat non sufficere, tamen id colligimus ex aliis eius locis: vt ex illo 1. Corinthian. *Cetera cum venero, disponam.* Et 2. Thessal. 2. *Tenete traditiones siue per sermonem, siue per epistolam, &c.* Ex hoc etiam loco, licet non colligatur Paulum dixisse, Scripturam non sufficere; colligitur tamen euidenter eum non dixisse, Scripturam solum sufficere, quia ipse tribuit has laudes cuiuslibet operi canonico, & scimus ex confessione etiam aduersariorum non sufficere quodlibet opus canonicum, quia tunc alia essent superflua.

Argumentum TERTIVM ex locis in quibus damnantur traditiones: *Isaia 29. Inuanum colunt me docentes manna & doctrinas hominum.* Matth. 15. *Irritum fecistis mandata Dei propter traditionem vestram.* Galat. 1. *A Emulator exiit paternarum mearum traditionum.* Colos. 2. *Videte ne quis vos decipiat per Philosophiam, & inanem fallaciam secundum traditionem hominum.* 1. Timoth. 1. *Ne intendas fabulas iudaicas, &c.* 1. Pet. 1. *Redempti estis de vana vestra conuersatione paterna traditionis.* Hic damnantur traditiones, quas Iudaei iactabant se per manus accepisse, à Mose, & Prophetis: ergo similiter damnata esse intelliguntur traditiones, quas dicimus à Christo & Apostolis ad nos deuenisse per manus Patrum.

RESPONDEO, Christum & Apostolos non reprehendunt traditiones, quas acceperant Iudaei à Mose & Prophetis, quarum vna erat de ipsis libris canonicis, qui essent veri, & qui essent, sed traditiones quas acceperant à quibusdam recentioribus, quarum aliquae inanes, aliquae perniciosae erant, & contra Scripturas. Nam nec Christus aut Apostoli vnquam vocant eas traditiones Mosis, & Prophetarum: & aperte dicunt se loqui de illis, quae cum Scripturis pugnant. Et patet, quia Patres veteres explicuerunt disertè quis fuerit auctor traditionum, quas Christus & Apostoli reprehendunt.

IRENAEVS lib. 4. cap. 25. & 26. disputat contra veteres hereticos, qui putabant nomine traditionum à Christo & Apostolis reprehensarum, intelligi legem Mosis, & docet, non Mosis legem, sed recentiorum seniorum traditiones legem corrumpentes, à Christo & Apostolis reprehendi. EPIPHANIVS in haeresi Ptolomæi, docet traditiones Iudaeorum fuisse se quae

se quatuor expositiones librorum sacrorum, Primam Mosis, & eam non reprehendi. Secundam R. Akibam. Tertiam R. Iudam. Et quartam filiorum Asamonai, atq; has esse, quæ reprehenduntur à Domino.

HERONYMVS in caput 8. Isaia, & in cap. 3. epist. ad Titum, & in epist. ad Algasiam, quæst. 10. docet traditiones Iudaicas, quas Dominus reprehendit, initium habuisse à Sammai, Killel, Achiba, & quibusdam aliis, qui paulò ante ortum Saluatoris exstiterant, & legem non tam exposuerant, quàm corruperant; quas traditiones ipsi *deu terosais* vocat. De quibus exstat in iure civili constitutio quædam Iustiniani, quæ est 146. nouel. in hæc verba: *Quæ deuterosis, quasi secundaria traditio ab ipsis dicitur, in vniuersum interdiximus, & quæ sacris libris comprehensa non sit, neq; desuper tradita per Prophetas, sed excerpta quadam virorum contineat, qui terrena duntaxat loquuntur, nec quidquid diuini in se habeant numinis.* Porro ex his fontibus descenderunt fabulæ, quæ nunc sunt in Talmud, & in omnibus libris ferè Rabinorum. Sed nihil hæc ad traditiones nostras, quæ Christum & Apostolos auctores habent, & Scripturis diuinis consonæ sunt.

CAPVT XI.

Soluuntur obiectiones ex Patribus.

NUNC ad ea testimonia, quæ ex Patribus adferunt, respondendum est. KEMNITIVS igitur primò producit IRENAEVM lib. 3. cap. 1. vbi sic loquitur: *Non enim per alios, inquit, dispositionem salutis cognouimus, quam per eos, per quos Euangelium peruenit ad nos. Quod quidem tunc praconauerunt, postea verò per Dei voluntatem in Scripturis nobis tradiderunt, fundamentum & columnam fidei nostra futurum.* Eadè igitur, inquit Kemnitijs, scripserunt omnia Apostoli, quæ prædicarunt viua voce.

RESPONDEO, Irenæum non dicere nihil aliud Apostolos prædicauisse, quàm quod scripserunt: sed solum scripsisse Euangelium, quod antea prædicauerant. quod est verum, & non

non contra nos. Sed etiam si diceret Irenæus Apostolos omnia scripsisse, quæ prædicauerunt, nihil diceret aduersus sententiam nostram. Sunt enim duo diligenter notanda, tum ad hunc locum Irenæi, tum ad alia multa aliorum veterum intelligenda.

P R I M V M est, quædam in doctrina Christiana tam fidem quam morum, esse simpliciter omnibus necessaria ad salutem, qualis est notitia articulorum Symboli Apostolici, & cognitio decem præceptorum, & nonnullorum Sacramentorum. Cetera non ita necessaria sunt, ut sine eorum explicita notitia, & fide, & professione homo saluari non possit, sed promptam habeat voluntatem ea suscipiendi, & credendi, quando sibi fuerint legitimè per Ecclesiam proposita.

Hæc distinctio ex eo colligitur, quod sine notitia, & mysteriorum primi generis, nemo adultus admittitur ad Baptismum: sine notitia autem, & fide saltem explicita præceptorum, ordinariè admittuntur. Act. 2. post unum Petri sermonem, quo docuerat præcipua capita fidei de Christo prædicati sunt vno die homines ad tria millia. qui sine dubio nihil aliud nouerant, nisi illa necessaria, & ideo subditur, quod post Baptismum erant perseverantes in doctrina Apostolorum, id est, discabant, quæ nondum audierant de mysteriis Christianis. Sic Paulus cum Thessalonicenses in numero auditorum haberet, & fidem atque caritatem eorum multis laudibus extolleret, tamen 1. Thessal. 3. dicit: Orantes, & scribentes faciem vestram, & compleamus, quæ desunt fidei vestrae.

N O T A S E C U N D O, ea quæ sunt simpliciter necessaria, apostolos consueuisse omnibus prædicare; aliorum autem non omnia omnibus, sed quædam omnibus, quæ nimirum omnibus utilia erant, quædam solis Prælati, Episcopis, & Presbyteris, ut de ratione gubernandæ Ecclesiæ, de Sacramentis administrandis, de refellendis hæreticis, &c. sicut etiam modo dicitur alia disputantur in scholis inter doctos, alia explicantur in concione populari. Sic Act. 20. Apostolus seorsum intromittit Episcopos Asiæ. Sic 1. Corinth. 2. sapientiam loquitur inter perfectos. Sic 2. Timoth. 2. Hæc, inquit, commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere. Sic Irenæus lib. 4. cap. 43. dicit Apostolos cum Episcopatu tradidisse successoribus charisma scientiæ.

His notatis, dico, illa omnia scripta esse ab Apostolis quæ sunt omnibus necessaria, & quæ ipsi palam omnibus vulgo prædicauerant: alia autem non omnia scripta esse. Cùm igitur IRENAEVS ait, Apostolos scripsisse quæ prædicauerant in mundo, verum est, & non contra traditiones, quia non prædicauerunt populis omnia, sed solum ea, quæ illis necessaria vel utilia erant, cetera seorsim perfectioribus tradiderunt.

SECUNDO profert ORIGENEM, in cap. 3. ad Rom. in Matth. homil. 25. in Ezechiel. homil. 7. in Hierem. homil. 1. vbi dicit, oportere nos de rebus diuinis non loqui ex proprio sensu, sed omnia confirmare Scripturæ testimoniis. *Neesse nobis est, inquit, Scripturas sanctas in testimonium vocare. Sensus quippe nostri, & enarrationes sine his testibus non habent fidem.* RESPONDEO, Loquitur Origenes de obscurissimis quæstionibus, quales vt plurimum non sunt illæ, quæ testimonium habent traditionis in tota Ecclesia receptæ. Alioqui enim disertè asserit Origenes homil. 5. in Numeros, plurima in Ecclesia seruari, & ab omnibus necessariò seruanda esse, cùm nulla exstent de illis testimonia.

TERTIO producit in testem CONSTANTINVM Imperatorem, qui in Concilio Nicæno, teste Theodoretò lib. 1. cap. 7. sic ait: *Euangelici, & Apostolici libri, & Antiquorum Prophetarum oracula planè instruunt nos quid de rebus diuinis sentiendum sit. Proinde hostili posita discordia, ex verbis diuinitus inspiratis sumamus quæstionum explicationes.* RESPONDEO, non esse hoc testimonium tanti faciendum, quãti Calvinus & Kemnitius illud faciunt. Erat enim Constantinus Magnus Imperator, sed non magnus Ecclesiæ doctor, præsertim cùm secundum opinionem nouorum hæreticorũ, & antiquorum Arianorum; Constantinus eo tempore nondum fuerit baptizatus, & proinde non nouerit arcana religionis.

Sed admissa auctoritate Constantini, dico eorum omnium dogmatum, quæ ad naturam Dei pertinent, exstare in Scripturis testimonia, & posse nos circa ea dogmata plenè, & planè instrui ex Scripturis, si eas rectè intelligamus: verum tamè sensum Scripturarum pendere ex traditione Ecclesiæ nõ scripta. Quocirca Theodoretus, qui lib. 1. cap. 7. narrauerat hanc orationem Constantini, idem cap. 8. refert prolatas fuisse v-

Z

trinque

trinque Scripturas, & cùm ex iis non conuincerentur Ariani, quod easdem Scripturas aliter exponerent, quàm Catholicis, damnatos eos fuisse ex sermonibus non scriptis, patet: cuiusmodi intellectionis: cui damnationi Constantinum assensum esse, nemo vnquam dubitauit.

Profert **QVARTO ATHANASIVM**, qui in libro contra Gentes, siue contra idola, in ipso initio: *Sufficiunt, inquit, sancta ac diuinitus inspirata Scriptura ad omnem instructionem veritatis.* **RESPONDEO**, illud, (omnem) de suo adesse Kemnitium: nam Athanasius non habet, nisi ad veritatis indicationem. Loquitur enim ibi nõ de omnibus dogmatibus, sed solùm de duobus, quæ sunt argumenta duorum dogmatum, quos ad Macharium scribit, videlicet, quod idola sint Dei, & quod Christus sit verus Deus, & similiter horum quæ duo habent in Scripturis expressa testimonia. Præterea Athanasius ibidem addit. Scripturas quidem sufficere ad indicationem veritatis horum duorum dogmatum: tamen sine explicatione sanctorum Patrum, quorum libri cùm non faciliè ab omnibus haberi possint, dicit se velle scribere de rebus, quid à maioribus ipse didicerit.

Profert **QVINTO BASILIVM** in serm. de fidei confessione, vbi sic loquitur: *Infidelitatis argumentum fuerit, & superbia certissimum, si quis eorum quæ scripta sunt, vellet reiicere, aut eorum quæ non scripta introducere.* Et alia habet in summa morali 72. cap. 1. & summa 80. cap. 22. **RESPONDEO**. Loquitur Basilius de iis, qui addunt ad Scripturæ dogmata aliqua alia contraria, & aliena, Scripturæ pugnantia. Nam in eodem sermone de confessione fidei dicit, se contra hæreticos disputantem sæpe vsum esse sermonibus non scriptis, tamen cum Scripturis consentientibus. Apostolum quoque non solùm Scripturis, sed etiam ex Philosophis testimonia accepisse, quando illa non erant contraria Scripturis. **ADDO** etiam, de iis quoque Basilius loqui, qui non contenti vocibus scriptis, ex proprio capite inueniunt alia, quæ enim superbiæ signum est certissimum. Itaque agit de traditionibus, quæ excogitantur à priuatis hominibus, nõ de iis, quæ ab Apostolis Ecclesie per successiones Episcoporum acceptæ sunt.

Alium locum affert ex epist. 80. vbi **BASILIVS** ait: *Non potestamus equum esse, & quæ apud illos obtinuit consuetudo, præter*

lege & canone habeatur recta doctrina. Stemus itaq; arbitra-
 tu a Deo inspirata Scriptura. RESPONDEO. Omisit Kemni-
 tius verba, quæ erant in medio, & contra illum faciebant. E-
 rat enim tunc quæstio, an dicendum esset, esse in Deo, tres
 hypostasas, & vnâ naturam. Aliqui dicebant, non esse sic di-
 cendum, & proferebant pro argumento consuetudinem suâ
 regionis, vbi talibus verbis nemo vteretur. Quibus respondet
 Basilius, qui contrarium sentiebat in aliis regionibus esse cõ-
 suetudinem, vt diceretur in Deo tres hypostasas, vt vnâ na-
 turam. & ideo si nollent ipsi acquiescere huic consuetudini,
 non esse etiam æquum, vt ipsi suam aliam consuetudinem
 vellent esse regulam, sed starent vtrique iudicio Scripturæ,
 quam nemo reuicere potest. Hic igitur vides, non agi de tra-
 ditione in tota Ecclesia recepta, sed de particularibus con-
 suetudinibus. Deinde Basilius ideo prouocasse à consuetu-
 dine ad Scripturas, quia ex consuetudinibus contrariis nihil
 certi statui poterat.

SEXTO profert CHRYSOSTOMVM homil. I. in Matth.
 homil. 3. in 2. ad Thessal. & homil. 13. in Genes. vbi Chryso-
 stomus dicit, Scripturam esse vtilem, & claram in rebus necessa-
 riis. Sed quorsum hæc? DEINDE profert eiusdem testimoniũ
 ex homil. 49. in Matth. vbi exponens illud cap. 24. *Tunc qui in
 iudæa sunt fugiant ad montes?* dicit tempore hæresum non
 esse vllam rationem inueniendæ veritatis, nisi lectionem Scri-
 pturarum. Sed hoc testimonium non est Chrysof. sed aucto-
 ris operis imperfecti, qui vel fuit Arius, vel certè opus eius
 ab Arianis multis in locis deprauatum est. Nam hom. 48. hæ-
 reticos vocat homousianos, & homil. 49. contra eosdem ferè
 semper loquitur, & propterea totus hic locus tanquam ab A-
 rianis insertus è quibusdam codicibus nuper emendatis sub-
 latus est. ALIUD profert testimonium CHRYSOSTOMI
 ex homil. in Psalm. 95. circa finem: *Si quid dicatur absq; Scri-
 ptura, auditorum cogitatio claudicat, nunc annuens, nunc hæ-
 sitans: Verũ vbi ex Scriptura diuina vocis prodit testimoniũ,
 & loquentis sermonem, & audientis animum confirmat.*

RESPONDEO, cum in verbis immediatè præcedentibus
 Chrysofostomus dixerit. (*Neque enim oportet quidquam dice-
 re sine rebus, solaq; animi cogitatione*) intelligere debe-
 mus, eundem, cum continuo subiungit (*si quid dicatur abs-*
que

que Scriptura) subintelligi voluisse, sed sola animi cogitatione. Itaque sensus verborum eius is est, ut si quid dicatur propria inuentione, non ita facile persuadeatur, atque fieri si quod dicitur, Scripturæ testimonio confirmari possit.

ALIVD profert eiusdem ex homil. 13. in secundam epistolam Corinth. *Cum habeamus omnium exactissimam traditionem, & regulam, diuinarum legum assertionem, & omnes, & relinquatis, quid huic, & illi videatur, & de Scripturis hæc omnia inquirite.* RESPONDEO. Non loquitur de dogmatibus fidei, aut morum obscuris, sed de opibus carnalium, qui anteponunt opes paupertati, cum Scripturæ apertissime doceant paupertatem esse longè vtiliorem salutem. Itaque Chrysostomus nihil hinc aliud dicit, quam magis credendum esse Scripturis in hac parte, quam hominum opinioni.

VLTIMO profert eiusdem Chrysostomi testimonium in comment. in cap. 22. Matth. *Quidquid queritur ad salutem totum iam impletum est in Scripturis.* RESPONDEO. loquitur Chrysostomus de remediis vitiorum, ac docet non esse vitium, ad quod sanandum non inueniatur in Scripturis aliquod remedium. Quod etiam docet Basilius oratione primum Psalmum. Sed quid hæc valent contra traditionem?

SEPTIMO profert EPIPHANIVM, qui hæres. 67. ait. *Uniuscuiusque questionis inuentionem non ex propriis traditionibus dicere possumus, sed ex Scripturarum consuetudine.*

RESPONDEO. Nō dicit Epiphanius, ex Scripturarum sequentia solum, alibi autem clarissime dicit, ut supra citauimus, non omnia à Scriptura accipi posse, & ideo necessariam esse traditionem.

OCTAVO profert CYRILLVM, qui libro de recta fide reginas sic ait: *Necessarium nobis est diuinas sequi, & in nullo ab earum præscripto discedere.* RESPONDEO. Non dicit non licere aliquid dicere, quod in Scripturis non habetur; sed non licere contra Scripturas dicere. Hoc enim est discedere à præscripto Scripturarum, quod quidem & nos benè amplectimur, nec enim traditiones cum Scripturis pugnantes vnquam defendimus.

ITEM profert illud eiusdem ex homil. 5. in Leuit. *Ego puto in hoc biduo duo Testamenta posse intelligi, in quibus liceat omne verbum, quod ad Deum pertinet, requiri, & discuti, atque ex ipsis omnem rerum scientiam capi. Si quid autem superferit, quod non Scriptura diuina decernat, nullam aliam debere tertiam Scripturam ad auctoritatem scientiæ suscipi.*
RESPONDEO. Primò, homilias illas in Leuiticum non esse B. Cyrilli, sed Origenis, vel nescio cuius alterius, qui passim literã destruit, vt mysticos sensus ex capite suo statuatur. Proinde homilias illas non esse magnæ auctoritatis. Adde, quod in eo ipso loco auctor homiliæ non excludit verbum Dei non scriptum, sed solùm tertiam Scripturam, id est, humanam Scripturam, quæ se pro diuina venditare velit.

Profert NONO, THEOPHILVM lib. 2. Paschali; qui sic ait, Diabolici spiritus est aliquid extra Scripturarum sacrarum auctoritatem putare diuinum. RESPONDEO. Loquitur de libris apochryphis, qui pro diuinis à quibusdam supponebantur. Ineptum autem est, ne quid grauius dicam, quæ de vna re dicuntur, torquere ad aliam.

Profert DECIMO, APOLLINAREM, qui apud Euseb. lib. 5. hist. cap. 15. dicit, se longo tempore distulisse scribere contra Montani hæresim, ne videretur quibusdam aliquid adde- re Evangelico Dei verbo. RESPONDEO. Primò, ista verba non in omnibus codicibus inueniri. Secundò, nõ dicere eum auctorem, Evangelico verbo scripto. Tertiò, intelligere additionem noui dogmatis contrarij: nam ibidem accusat Montanum, quod nõ seruauerit doctrinam, quam Ecclesia ex traditione, & successione Episcoporum ab Apostolis acceperat.

Profert VNDECIMO, TERTULLIANVM, qui lib. contra Hermogenem. *Adoro, inquit, Scripturæ plenitudinem. Scriptum esse doceat Hermogenis officina. Si non est scriptum, timeat & illud, adiciuntibus, & detrahentibus destinatum.*
RESPONDEO. Loquitur Tertullianus de vno dogmate tantum, quod scilicet Deus creauerit omnia ex nihilo, nõ ex præiacente materia, vt Hermogenes somniabat. Et quoniam hoc dogma apertissimè continetur in Scripturis, dicit Tertullianus, se adorare Scripturæ plenitudinem, quantum ad hoc dogma; & addit, Hermogenem, qui addebat ad Scripturam dogma contrarium, & repugnans ipsi Scripturæ, incidere in
Z 3 illam

illam maledictionem, qua prohibemur nihil addere, aut detrudere Scripturæ, ita ut veritas eius immutetur.

Profert D VODECIMO CYPRIANVM, qui sic loquitur in epist. ad Pompeium: *Vnde est, inquit, ista traditio? Scilicet de Dominica, & Evangelica auctoritate descendens, an de Apostolorum mandatis, atque epistolis veniens? Ea enim facienda esse, quæ scripta sunt testatur Deus, & proponit ad loquendum; Non recedet liber legis huius ex ore tuo. Si igitur in Evangelio præcipitur, aut in Apostolorum epistolis, & aliis continetur, obseruetur etiam hæc sancta traditio, &c.* RESPONDEO. Cyprianum hæc scripsisse, cum errorem hinc tueri vellet, & ideo non mirum, si more errantium tunc citaretur. Quare S. AVGVSTINVS lib. 5. contra Donatistas cap. 23. & sequentibus, hanc epistolam merito refellit. Preterea etsi Cyprianus illam unam traditionem de Baptismo præiiciebat, quia contra Scripturas esse putabat; tamen non propterea reiici volebat alias, quæ etsi in Scripturis non sunt, tamen cum Scriptura non pugnant.

DECIMOTERTIO profert illud celebre dictum Hieronymi in cap. 1. epist. ad Titum. *Sine auctoritate Scripturarum garrulitas non habet fidem.* Et illud in cap. 23. Matth. *Quæ Scripturis auctoritatem non habet, eadem facilitate commutatur, quæ probatur.* Et illud in cap. 1. Aggæi: *Quæ absque auctoritate, & testimoniis Scripturarum, quasi traditione Apostolica sponte reperiunt, atque consingunt, percutit gladius Domini.* Denique illud ex comment. in Psal. 86. in illud: *Domini non erubuit in Scripturis populorum, & principum horum qui fuerunt in ea.* Videte, inquit, quid dicat, qui fuerunt, non qui sunt. Et exceptis Apostolis, quidquid postea aliud dicitur, ab auctoritate non habeat auctoritatem.

RESPONDEO ad PRIMVM, deprauatum esse locum à Kemnitio. sic enim Hieronymus habet: *Sine auctoritate Scripturarum garrulitas non habet fidem, nisi & videretur peruersam doctrinam, etiam diuinis testimoniis roborare.* Non ergo vocat garrulitatem quod profertur extra Scripturas, sed dicit, homines garrulos non inuenire fidem apud illos, nisi suos errores ex Scripturis confirmare nitantur: quod maxime quadrat in hæreticos. Ad SECVDVM dico, illud esse non fideliter citatum; nam Hieronymus non dixit vniuersimodè

liter, quod de Scripturis auctoritatem non habet, &c. Sed loquens de particulari quadam sententia: qua quidam nitebatur ex libro apochrypho probare Zachariam, quem Iudæi occiderunt inter templum & altare, fuisse Zachariam patrem Ioannis Baptistæ, ait: *Hoc quia de Scripturis auctoritatem non habet, eadem facilitate contemnitur, qua probatur.* Et sensus est, quia hæc sententia probatur ex libro apochrypho, non ex canonico, facile contemnitur. Ad TERTIVM patet solutio: solum enim agit contra illos, qui confingunt aliquid, & tamen videri volunt suum figmentum Apostolicam traditionem esse. Ad VLTIMUM dico, reiicere eo loco Hieronymum ea, quæ sunt aliena à doctrina Apostolica, id est, contraria & repugnantia Scripturis.

VLTIMO proferunt AVGVSTINI testimonia. Ac primum illud ex lib. 2. de doct. Christian. cap. 9. *In his, inquit, que aperte posita sunt in Scriptura, inveniuntur illa omnia, que continent fidem moresq; vivendi.* RESPONDEO. Loquitur de illis dogmatibus, quæ necessaria sunt omnibus simpliciter, qualia sunt, quæ habentur in Symbolo Apostolico & in Decalogo. Ideo idem Augustinus lib. 2. de pec. merit. & remiss. cap. ult. *Credo, inquit, quod etiam hinc diuinorum eloquiorum clarissima auctoritas esset, si homo illud sine dispendio promissæ salutis ignorare non posset.* At præter ea multa sunt alia, quæ sola traditione habentur, vt supra ostendimus ex multis locis Augustini.

IEM SECVNDO illud ex lib. 3. contra literas Petiliani, c. 6. *Si quis siue de Christo, siue de eius Ecclesia, siue de quacunque alia re, quæ pertinet ad fidem, vitamq; nostram, non dicam, si nos, sed quod Paulus adiecit, Si Angelus de cælo vobis annuntiaverit præterquam quod in Scripturis legalibus & Evangelicis accepistis, anathema sit.* RESPONDEO. Iam supra ostendimus ex August. Tract. 98. in Ioan. Illud, *Præterquam*, significare, contra quam.

TERTIO, profert loca quædam ex lib. 19. ciuit. Dei, cap. 18. Tract. 2. in epist. Ioan. ex epist. 163. ex libro de pastoribus, cap. 14. & lib. 6. Confess. cap. 5. sed in his locis nihil est prorsus contra traditiones. solum enim dicit B. Augustinus, ex Scripturis probanda esse dogmata, quando testimonia Scripturæ habentur: & credendum esse Scripturæ, nihil esse dicen-

dum contra Scripturas, & similia, quæ sunt verissima, sed frustra adferuntur, contra traditiones, vel pro Scripturæ sufficientia, cum nullo verbo tale aliquid Augustinus in illis locis indicauerit.

QUARTO, illud profert ex libro de bono viduitatis, cap. 1. *Quid amplius te doceam, quam id, quod apud Apostolum legitimus? Sancta enim Scriptura nostra doctrina regulam figit, ne audeamus sapere plusquam oportet; non sit ergo mihi aliam te docere, nisi verba tibi doctoris exponere.* RESPONDEO. Loquitur Augustinus non de omni dogmate, sed solum de professione viduitatis, quod quale bonum esset, satis exposuerat Apostolus I. Cor. 7. & ideo dicit Augustinus, satis esse, si exponat verba Apostoli. Quod autem generaliter Augustinus ponit: *Scriptura nostra doctrina regulam figit, ne audeamus sapere plusquam oportet;* contra illos dictum est, qui ex proprio iudicio fingunt novas doctrinas, quæ Scripturis consonæ non sunt.

QUINTO, illud ex lib. 3. contra Maximinũ, cap. 14. *Sed nec ego Nicanum, nec tu debes Ariminense, tanquam prouidicaturus proferre Concilium. Nec ego huius auctoritate, nec tu illius detineris: Scripturarum auctoritatibus, nõ quorumcunque propriis, sed veris que communibus testibus, res canere, causa cum causa, ratio cum ratione concertet. Item in Psal. 57. Auferantur de medio charta nostra, procedat in medium codex Dei. audi Christum dicentem, audi Veritatem loquentem.* Similia habentur lib. de vnitae Ecclesie, cap. 10 & 16.

RESPONDEO, videri quidem in his locis dici aliquid contra Concilia, sed non contra traditiones: at nec contra Concilia aliquid ab Augustino doceri, facile possumus ostendere. Nam certum est, Augustinum non voluisse remoueri Concilia ab his disputationibus, & solas Scripturas recipi, quod non crederet, maximam esse legitimorum Conciliorum auctoritatem; sed duplici de causa. PRIMO, ut expeditiùs ageret. Si enim voluisset ex Concilio argumentum sumere, debuisset prius probare, Concilia esse recipienda, quod nimis longum erat. Et hæc ratio præcipuè locum habebat contra Arianos, qui nullo modo admittebant Concilium Nicanum. ALTERA ratio est, quia in illis quæstionibus, quæ tunc

tunc erant, exstabant in Scriptura clarissima testimonia, quæ sine dubio anteposenda sunt omnibus Conciliorum testimoniis. Et hæc ratio præcipuè locum habet contra Donatistas in quæstione de Ecclesia. Alioqui idem Augustinus in epist. 118. 162. 165. 166. & in libro de Baptismo, sæpe vrget Concilia & traditiones; immò etiam responsa Pontificum & Imperatorum.

Sexto, proferunt illud ex lib. 2. de peccatorum mer. & remiss. cap. 36. *Vbi de re obscurissima disputatur, non adiuvantibus diuinarum Scripturarum certis clarisque documentis, cohibere se debet humana præsumptio, nihil faciens in alteram partem declinando.* **RESPONDEO**, loquitur de quæstionibus obscurissimis, qualem esse putabat ipse de origine animarum, ad quas definiendas non supererunt vlla firma testimonia, sed solum coniecturæ aliquæ ex diuinis literis. At nihil hoc ad traditiones, quæ totius Ecclesiæ & omni veterum consensu firmantur. quod argumentum grauissimum esse passim docet Augustinus, & præsertim lib. 1. contra Cresconium, cap. 33. vbi dicit, Scripturæ veritatem à nobis teneri, quando facimus, quod vniuersæ Ecclesiæ placet, etiamsi nihil de ea re scriptum legamus.

Septimo, illud ex libro de catechizandis rudibus, capite 3. 6. vbi docet Augustinus, proponendam Catechumenis summam breuem doctrinæ ex Scripturis, quam cum illi credere se dicent, & velle obseruare promittent, baptizandi sunt. Hinc enim efficere vult Kemnitius, sufficere Christiano, quæ habentur in Scripturis. **RESPONDEO**, id quidem sufficere, vt quis possit baptizari, non autem sufficere Ecclesiæ Dei absolutè. Alioqui etiam possemus concludere, sufficere Ecclesiæ symbolum Apostolorum, & reliqua omnia esse superflua.

Hæc sunt ergo testimonia veterum ab hæreticis citata. in quibus tria notanda sunt; Vnum, duplo esse plura ea, quæ nos citauimus in contrarium; Alterum, nostra testimonia expressè docere de traditionibus non scriptis recipiendis, ad eò, vt hæretici cum id negare non possent, passim verterentur ad blasphemias: Testimonia autem ab eis adducta, non propriè ad traditiones pertinere: sed per malas consequentias eò tandem ab aduersariis detorqueri. Postremum est, aduersarios

euidencia testimoniorum conuictos, aliquando fateri, à quibusdam Patribus traditiones esse defensas: nos autem adigere non posse, vt admittamus, ab vlllo Patrum oppugnatas traditiones fuisse.

CAPVT XII.

Soluuntur rationes aduersariorum.

SUPEREST tertium genus argumentorum, quod ducitur à ratione. Igitur PRIMA ratio est, quod videtur impossibile, potuisse conseruari traditiones non scriptas: cum plurima semper fuerint impedimenta, obliuio, imperitia, negligentia, peruerfitas, quae nunquam desunt in genere humano. Ex quo etiam factum esse videmus, vt dogmata Lycurgi, Pythagoræ, & similia, qui docebant, & non scribebant, penitus interierint.

RESPONDEO, non solum non esse impossibile, traditiones conseruari, sed etiam esse impossibile non conseruari: nam cura ista non incumbit præcipue hominibus, sed Deo, qui Ecclesiam regit. Sicut ergo Deus conseruauit veram Ecclesiam vsque ad hanc diem, contra tot persecutiones Imperatorum, Philosophorum, Iudæorum, Hæreticorum: & sicut potuit conseruare traditiones ab Adam vsque ad Moysen per duo annorum millia; & deinde Scripturas à Moysen vsque ad hoc tempus per tria millia annorum & amplius, ita potuit sine dubio conseruare traditiones à Christo vsque ad nos per M. D. annos. præsertim cum præter Dei prouidentiam, quæ est præcipua causa, sint aliæ quatuor causæ adiuuantes.

PRIMA est, Scriptura. Etsi enim non sint scriptæ traditiones in diuinis literis, sunt tamen scriptæ in monumentis veterum, & in libris Ecclesiasticis.

SECUNDA est, vsus continuus. pleræque enim traditiones sunt in continua obseruatione, vt ritus Sacramentorum administrandorum, dies festi, ieiuniorum tempora, celebratio Missæ, & officiorum diuinorum, & alia generis eiusdem. Vt ergo conseruantur linguæ vulgares, etiam si nullæ quandoque essent Grammaticæ, propter continuum vsus, vt lingua Hebraica, quæ conseruata est vulgaris in populo Dei ab Adam

Adam vsque ad captiuitatem Babylonis, per tot millia annorum, ita etiam sine vlla Scriptura, vsu conseruari possent eiusmodi traditiones.

TERTIA caussa, sunt monumenta quædam externa, quæ ad longissimum tempus durant, vt templa antiquissima, & in iis altaria, sacri fontes, memoriæ Sanctorum, cruces, imagines, libri Ecclesiastici: & similia. **Baleoli** in Flandria anno M. D. LXXI. narrauit mihi, cum fortè ad ea loca venissem, pastor eius loci, quòd cum minister hæreticus persuasisset populo, altarium lapideorum erectiorem esse nouum inuentum, & vix centum annorum: cœperunt ciues altaria demoliri. sed cum essent in opere, aduerterunt literas quasdam antiquissimas incisas esse in vno eorum altarium, quibus notabatur annus, quo altare illud dedicatum fuerat. ex illa autem notatione intellexerunt, altare illud fuisse erectum multò antè, & ni fallor, aliquot centuriis annorum ante illud tempus, quo dixerat hæretic⁹ altaria incepisse. Ita lapideum monumentum hæreticum confudit, & traditionem Ecclesiasticam conseruauit.

QUARTA caussa, est hæresis. Deus enim mirabiliter vtitur hostibus Ecclesiæ ad Ecclesiam conseruandam. quia enim singulis ætatibus orti sunt noui hæretici, qui diuersa dogmata Ecclesiæ oppugnarunt, ideo etiam singulis ætatibus exstiterunt homines docti, qui vt hæreticis resisterent, diligenter inuestigarunt doctrinam Ecclesiæ, & traditiones antiquas, & magna diligentia eas posteris commendarunt. Quemadmodum qui diu pacificè possidet bona sua, facilè amittit instrumenta & literas, quibus continetur, vnde illa bona ad eum peruenerint, & quo iure bona illa possideat. At qui semper litigat, diligentissimè illa custodit, nec excidere vlla ratione patitur.

Argumentum **SECUNDVM**. Literæ diuinæ scriptæ sunt, vt habeamus regulam & normam fidei & morum, vt Augustinus docet lib. 19. de ciuit. Dei, cap. 18. & lib. 11. contra Faustum, cap. 5. At Dei perfecta sunt opera, igitur Scriptura est regula perfecta & adæquata fidei nostræ. igitur quidquid est in Scriptura, est de fide, & quidquid non est in Scriptura, non est de fide: igitur sola Scriptura est necessaria & sufficiens ad fidem conseruandam.

RESPON-

RESPONDEO ad maiorem propositionem dupliciter. PRIMO, Scripturæ finem proprium, & præcipuum non fuisse, vt esset regula fidei, sed vt esset commonitorium quoddam utile, ad conseruandam & fouendam doctrinam ex prædicatione acceptam. Quòd non sit finis præcipuus Scripturæ, vt sit regula fidei, probatur: Nam tunc continere deberet omnia, & sola illa, quæ ex se ad fidem pertinent, sicut videmus factum esse in Symbolo, quod verè dicitur, & est compositum, vt sit breuis quædam regula fidei. At in Scripturis plurima sunt, quæ ex se non pertinent ad fidem, id est, quæ non ideo scripta sunt, quia necessariò credenda erant, sed necessariò creduntur, quia scripta sunt, vt patet de omnibus historiis Testamenti veteris, de multis etiam historiis Euangelij, & Actuum Apostolorum, de salutationibus Pauli in epistolis aliisque id genus rebus.

Quòd autem multa sint credenda, quæ non sunt in Scripturis, supra copiosè ostensum est; igitur finis Scripturæ præcipuus non est, vt sit regula fidei, sed vt variis documentis, exemplis, adhortationibus, nunc terrendo, nunc instruendo, nunc minando, nunc consolando adiuuet nos in hac peregrinatione. Hinc enim est, quòd Scriptura non est vnum opus continuum, quale esse deberet regula fidei, sed continet varia opera, historias, conciones, vaticinia, carmina, epistolas, &c. Quem finem expressit Paulus Rom. 15. *Quæcumque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam & consolationem Scripturarum spem habeamus.* Et 2. Petr. 1. *Iustum arbitror, quamdiu sum in hoc tabernaculo, suscitare vos in commonitione.* Et cap. 3. *Hanc ecce secundam vobis scribo epistolam, in quibus excito in commonitione vestram sinceram mentem, &c.*

Dico SECUNDO, Scripturam, etsi non est facta præcipue, vt sit regula fidei, esse tamen regulam fidei, non totalem, sed partialem. Totalis enim regula fidei, est verbum Dei, siue reuelatio Dei Ecclesiæ facta, quæ diuiditur in duas regulas partiales, Scripturam & traditionem. Et quidem Scriptura, quia est regula, inde habet, vt quidquid continet, sit necessariò verum & credendum, & quidquid ei repugnat, sit necessariò falsum & repudiandum: quia verò non est regula totalis, sed partialis, inde illi accidit, vt nō omnia mensuret, & propterea aliquid

*probatum simpliciter
tunc non eo
significum fidei*

aliquid sit de fide, quod in ipsa non continetur. Et hoc modo intelligi debent B. Augustini verba. nusquam enim dicit, Scripturam solam esse regulam, sed dicit, Scripturam esse regulam, ad quam examinari debent scripta veterum Patrum, ut ea recipiamus, quæ Scripturæ consona sunt; illa reiiciamus, quæ Scripturæ aduersantur.

Argumentum TERTIVM sumunt ex incommodo, quod secum ferunt traditiones. Si enim aperitur hæc porta, ut dicamus esse recipienda dogmata aliqua, quæ nullo Scripturæ testimonio probari possunt, dabitur occasio multis fingendi & introducendi in Ecclesiam multa falsa sub nomine traditionis. Nam videmus, olim etiam sanctissimos viros hoc modo fuisse deceptos. PAPIAS enim ex traditione fertur docuisse, regnum Christi futurum mille annorum post resurrectionem hinc in terris, cui fidem habuerunt Irenæus, Tertullianus, Lactantius, aliique permulti. Vide Eusebius lib. 3. hist. cap. 39. Præterea IRENAEVS lib. 2. cap. 30. & 40. ex traditione docet, Christum anno ætatis suæ quinquagesimo aut circiter passum esse: è contrario verò TERTULLIANVS lib. contra Iudæos, cap. 5. & CLEMENS ALEXANDRINVS lib. 1. Stromatum docent, Christum anno XXX. ætatis suæ esse passum, quæ omnes traditiones falsæ sunt.

RESPONDEO. Primò, si quid valeret hoc argumentum, non solum traditiones, sed etiam Scripturæ reiiciendæ essent. Nam multi etiam libri falsi & perniciosi ornati fuerunt olim titulo librorum canonicorum, Petri, Pauli, Bartholomæi, atque aliorum Apostolorum, ut patet ex Gelasio in Concilio LXX. Episcoporum; ex Hieronymo in libris de viris illustribus, in Luc. Quocirca etiam 2. Thessalon. 2. Paulus ait: *Ne terreamini, neque per sermonem, neque per epistolam, tanquam per nos missam.* Quia nimirum & sermones viva voce, & epistolas scriptas nomine verorum Apostolorum promulgabant falsi Apostoli. Præterea PAPIAS errorem illum suum de mille annis non tam ex traditione non scripta, quam ex Scriptura malè intellecta Euangeliorum, & Apocalypsis desumpsit, ut Hieronymus docet in cap. 49. Isaia, & in cap. 19. Matth. IRENAEVS quoque ex traditione & ex Scriptura conatur probare. Dominum ad annum ferè quinquagesimum peruenisse. Id enim probat ex illo Ioannis 8.

Quin-

Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti
Denique TERTULLIANVS & CLEMENS Alexandrinus
ex sola Scriptura malè intellecta nituntur probare errorem
suum. Frustrà igitur & temerè illa contra traditiones Kem-
nitius attulit.

Dico SECVNDO, istud incommodum, quod est commu-
ne traditionibus & Scripturis, non multum obesse neq; veris
traditionibus, neque veris Scripturis. Est enim in Ecclesia au-
thoritas, & certa etiam via ac ratio discernendi veras tradi-
tiones & Scripturas à falsis: neque vnquam publico iudicio
Ecclesiæ receptus fuit liber aliquis apocryphus pro canonico,
nec falsa traditio pro vera.

Argumentum QVARTVM. Proprium est hæreticorum,
abscondere sua dogmata, ac dicere, Christum & Apostolos
quædam palàm omnibus prædicasse, quædam occultè qui-
busdam tantùm tradidisse. Siquidem IRENAEVS lib. I. cap. 33.
scribit de Basilidianis, quod asserant, non oportere ipsorum
mysteria effari, sed in abscondito continere per silentium. Et
cap. 24. de Carpocratianis: *IESVM, inquit, dicunt in mysterio
discipulis suis & Apostolis seorsim loquutum, & illos exproba-
lasse, ut dignis & assentientibus seorsim hæc traderent.* TER-
TULLIANVS quoque lib. de præscript. *Solent, inquit, dicere,
non omnia Apostolos scisse; vel omnia quidem scisse, sed non
omnia omnibus tradidisse.*

RESPONDEO, hæreticos esse simias Catholicorum, ut
Cyprianus docet in epistola ad Iubaianum, & propterea ve-
le etiam ipsos habere mysteria. Interest tamen inter mysteria
illorum & nostra, quod eorum mysteria ideo secretum pe-
tunt, quia turpissima sunt, ut patet de illis ipsis gnosticis, qui
ex semine viri, & menstruis mulierum conficiebant Eucharis-
tiam, ut Epiphanius refert: quod etiam refert Augustinus de
Manichæis, libro de hæresibus cap. 46. & similia constat esse
mysteria Anabaptistarum. Et idem est, quod ipsi volunt, ea
secreta esse hominibus doctis, & solùm imperitis manifesta.
De hoc enim arguunt Irenæus & Tertullianus veteres hære-
ticos, quod dicerent, Christum non tradidisse ea mysteria A-
postolis, nec Apostolos suis successoribus Episcopis, sed ne-
scio quibus aliis.

At mysteria nostra non traduntur solùm quibusdam, quia timeant lucem, sed vel quia non est opus, vt illa sciantur ab omnibus, vel quia non sunt omnes capaces. Alioqui talia sunt, vt possint publicè prædicari. nihil enim, nisi purum & castum agitur ab Ecclesia. Et hoc puto voluisse Dominum, cùm ait Matth. 10. *Quod in aure audistis, prædicate super terram*, nimirum si opus fuerit. Et Ioan. 18. *Ego palàm loquutus sum mundo, & in synagoga, quo omnes Iudæi conveniunt, & in occulto loquutus sum nihil*, id est, nihil dixi, quod non possit vbique dici, quod attinet ad veritatem & puritatem dictorum. cum quo tamen non pugnat, vt aliqua seorsim discipulis exposuerit.

Finis primæ Controversiæ generalis.

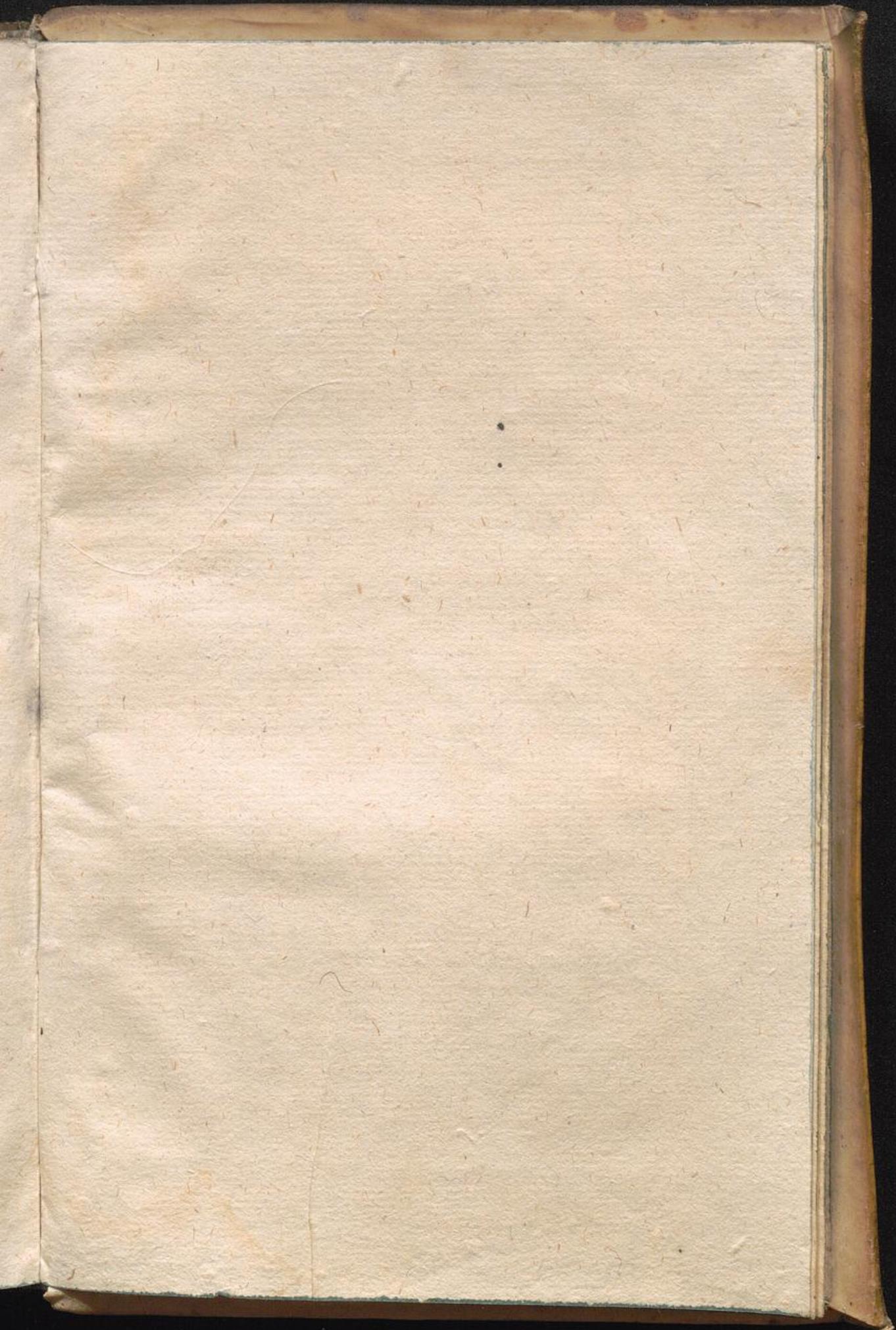
LAVS DEO, VIRGINIQUE
MATRI MARIAE.

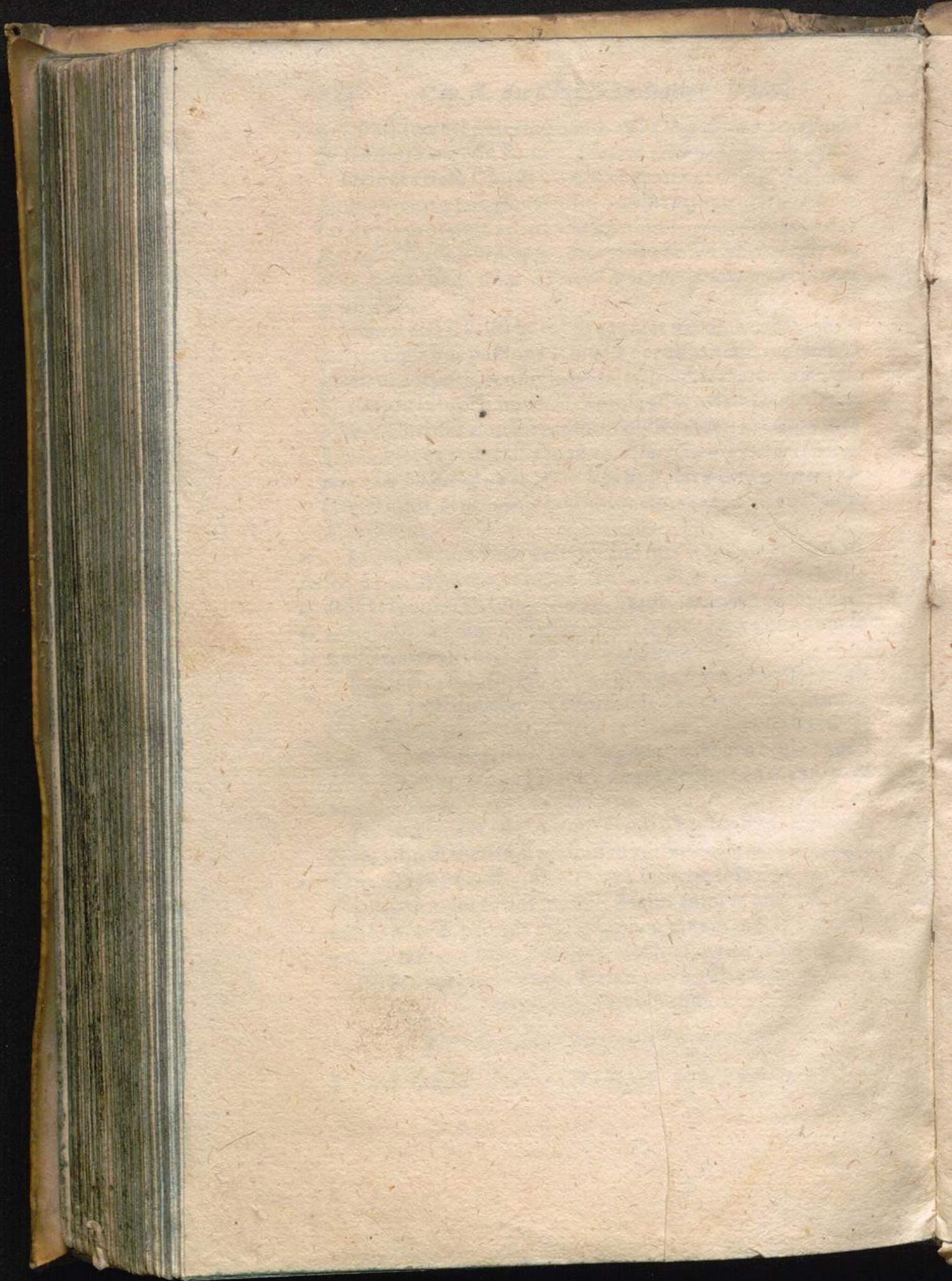

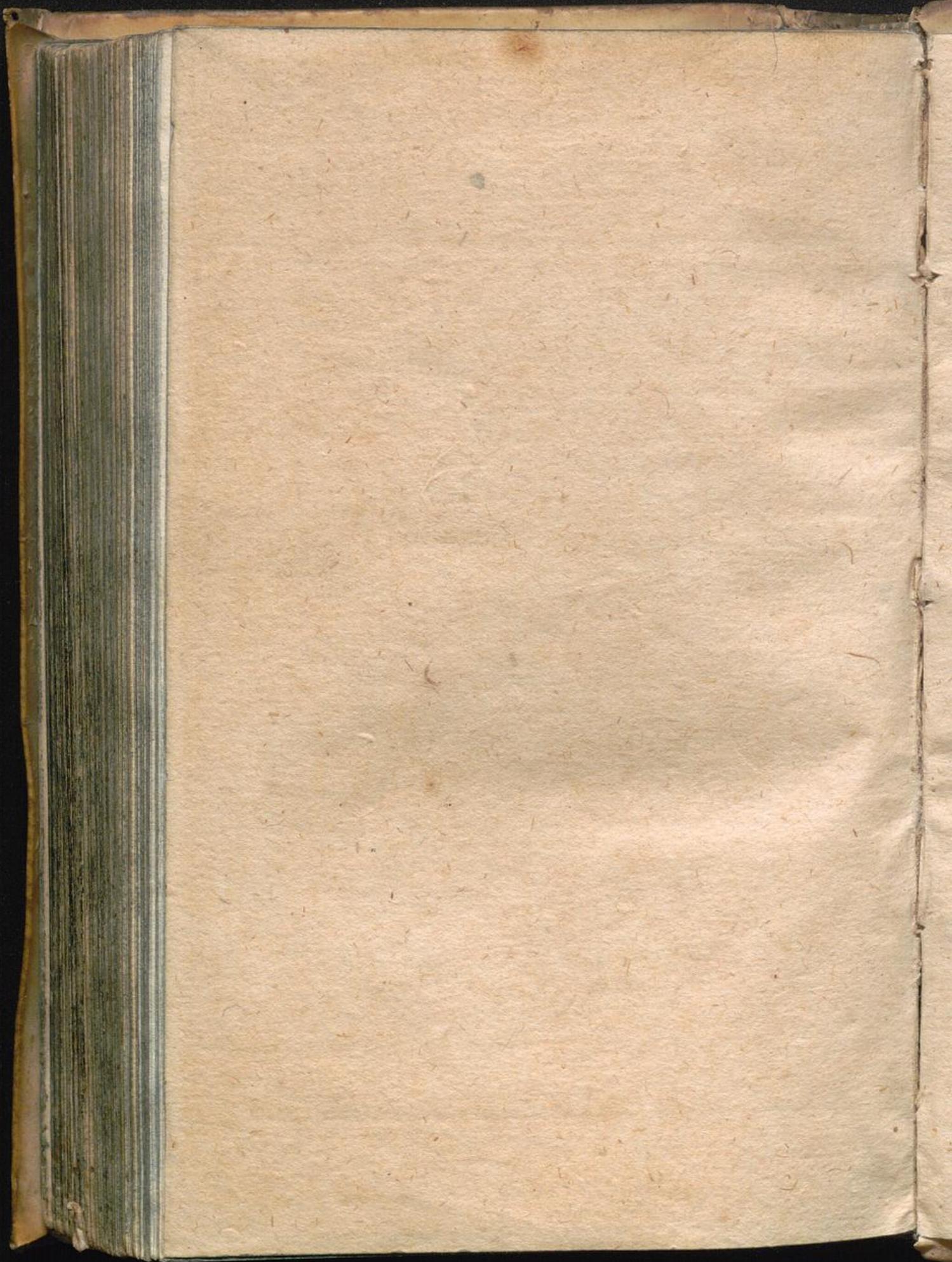
Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

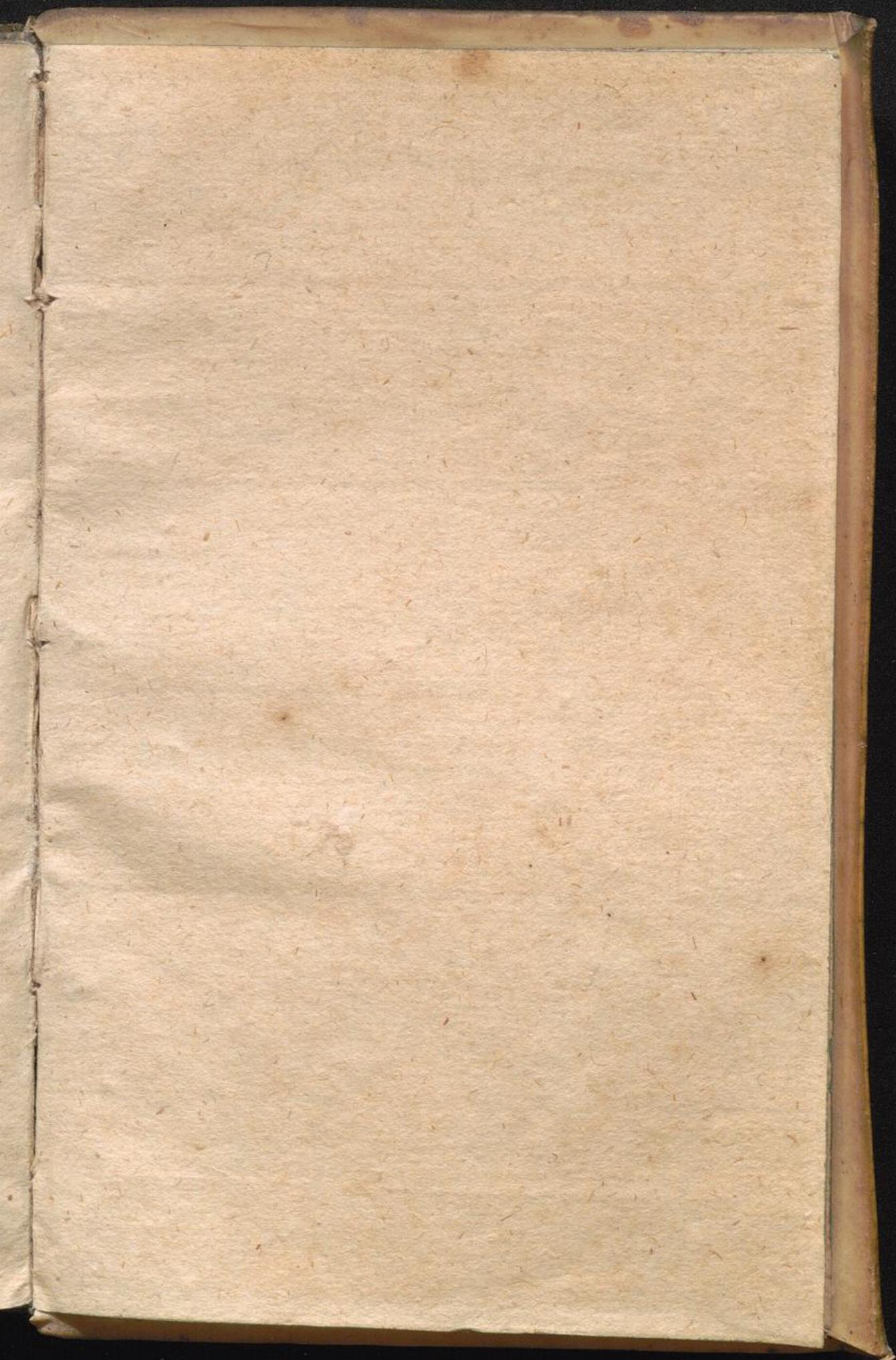
LIBRARY OF THE UNIVERSITY OF
PADERBORN

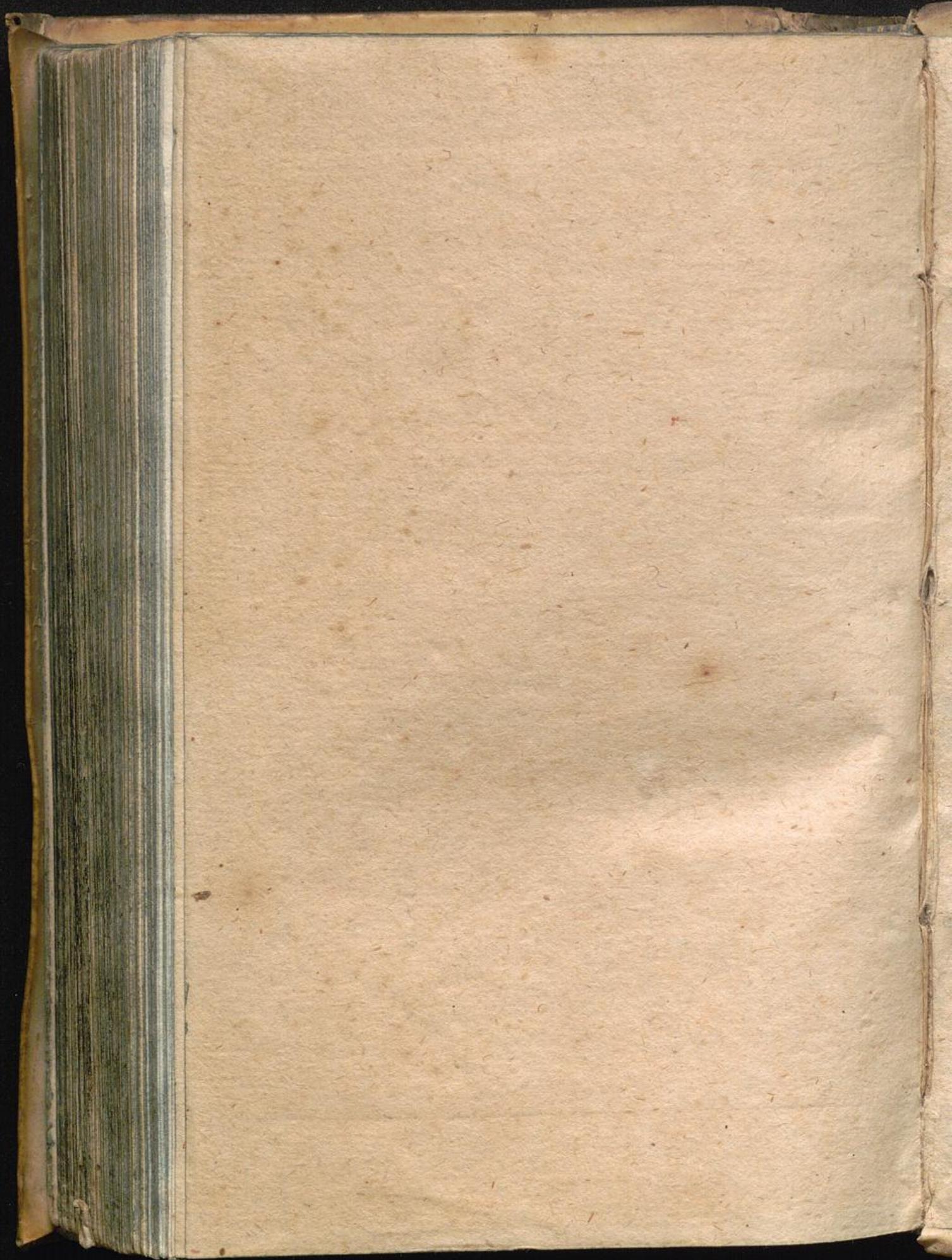

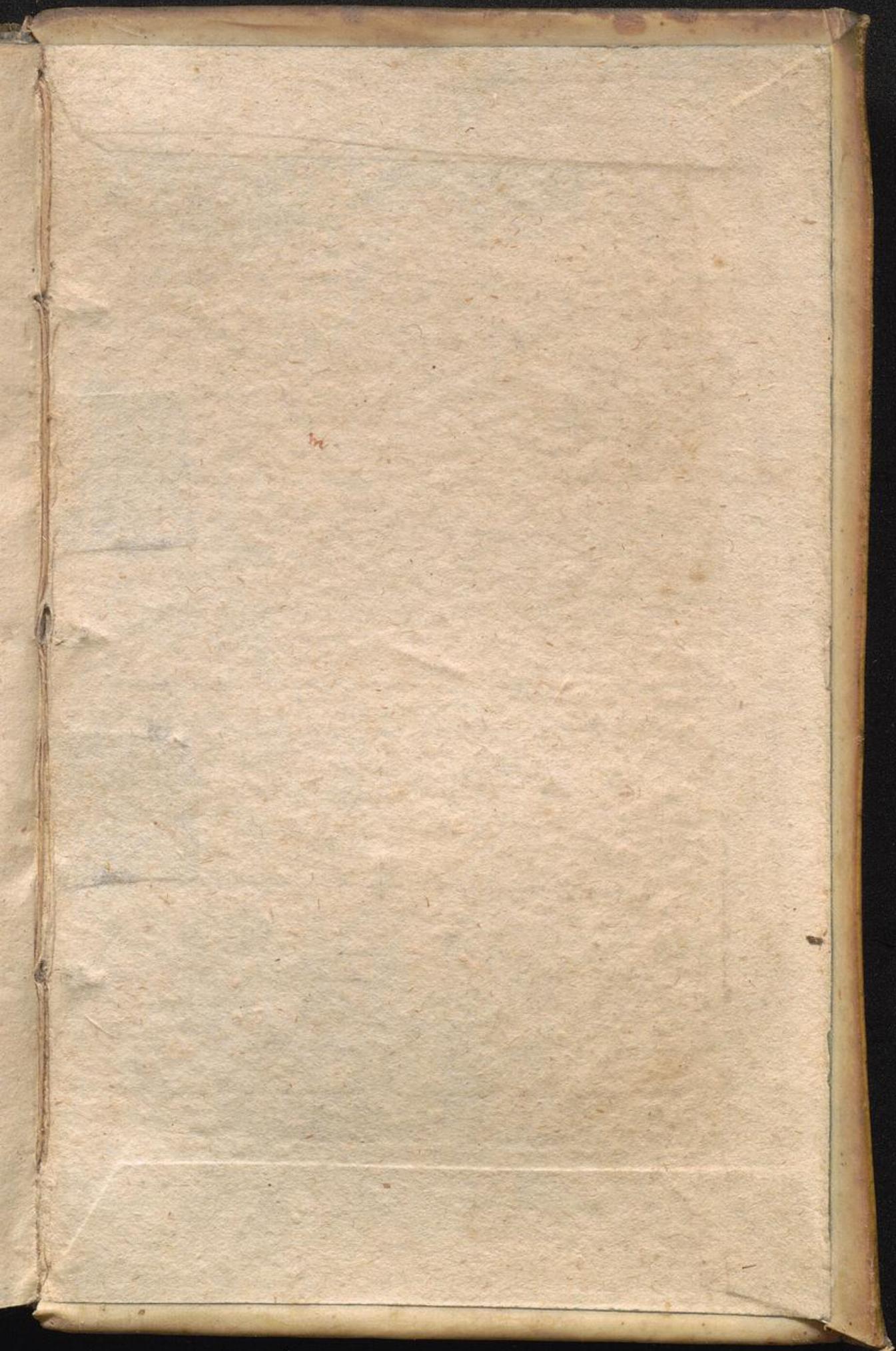

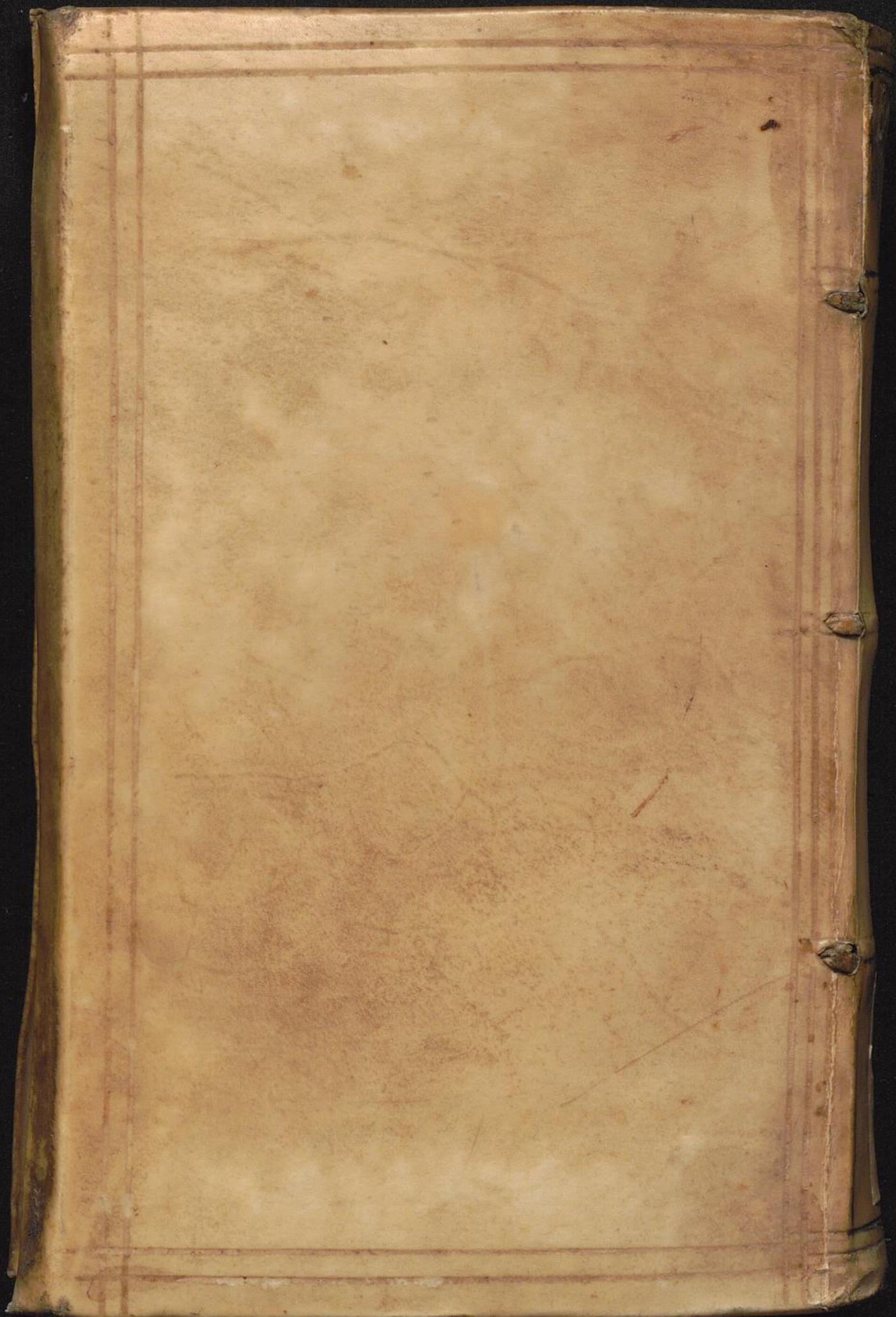

Bellarmini

I 1, 2.

Th
1507